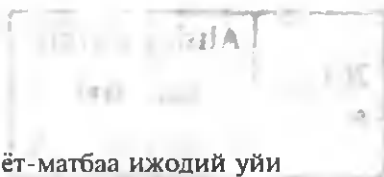

НУРИДДИН ИСМОИЛОВ

БУРГУТ ТОҒДА УЛҒАЯДИ

Саргузашт-детектив роман

Иккинчи китоб

Фафур Фулом номидаги нашриёт-мағбаа ижодий уйи
Тошкент – 2013

УДК 821.512.133-3

КБК 84(5Ў)6

И 87

- 438. ағаб.

Ю-39590/2
291

Исмоилов, Нуриддин.

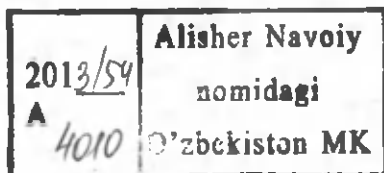
Бургут тоғда улғаяди: Саргузашт-детектив роман/ Н.Исмоилов. — Т.: Фафур Фулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи 2013.

2-китоб. — 256 б.

Адибнинг ҳукмингизга ҳавола этилаётган — «Бургут тоғда улғаяди» саргузашт-детектив романининг узвий давоми бўлмиш иккинчи китоби ҳам долзарб мавзуга бағишланган, унда ҳаёт ташвишлари ва қувончлари, инсоннинг жамиятда тутган ўрни ва бошқа масалалар бадий инъикосини топган, эзгулик ва ёвузлик ўртасидаги кураш, ишқ-муҳаббат, садоқат каби инсоний туйғулар қизиқарли воқеа-ҳодисалар орқали маҳорат биоан гавдалантирилган.

УДК 821.512.133-3

КБК 84(5Ў)6

ISBN 978-9943-03-405-1

© Н.Исмоилов.
© Фафур Фулом номидаги
нашриёт-матбаа ижодий
уйи, 2013

Азиз ўқувчи! Ушбу асарнинг биринчи китобини тугатганимдан кейин талай муддат ўзимга келолмай юрдим. Баъзан Фаррухнинг тақдири қўлимда эди-ку, уни ўлдирмаслигим ҳам мумкин эди-ку, деган хаёлга ҳам бордим. Ва қандай қилиб бўлсаям қаҳрамонни сақлаб қолиш йўларини қидирдим. Бироқ тизгин менинг дастимда эмаскан, аллақачон қаҳрамонлар жонланган ва ўзлари ҳаракатланаётган экан... Асарнинг биринчи китоби ниҳоялангач, ўқувчилардан “дакки” эшитиш одамга бир томондан хузур бағишласа, иккинчи тарафдан, ўйлаб қоларкансан киши. Ахир Абдулла Қодирий Кумушбизга кундоши заҳар беришини атайин уюштирдими?.. Йўқ, воқеа ривожда бетакрор асар қаҳрамонлари аллақачон Қодирийнинг ихтиёридан чиқиб кетган эдилар. Муаллиф “Ўткан кунлар”ни қайтадан ёзган тақдирда ҳам роман якунини ўзгартиролмаган бўларди, менимча.

“Бургут тоғда улғаяди”нинг давоми бор эди. Фақат уни ёзиш бир муддат танаффус талаб қилди. Мана, ўша танаффус тугаб, асарнинг иккинчи китобини ҳам ёзиб адо этиш насиб этди...

Ҳаммангизга яхшилик тилаб,

МУАЛЛИФ

* * *

Фаррухнинг ўлими Моҳирўйни бутунлай эсанкиратиб қўйди. У икки ой давомида остона ҳатлаб кўчага чиқмади. Ўғли Фирдавснинг жажжи қўлчаларини ушлаб, юзига термилади. “Қошинг, қулоқчаларинг, кўзинг, бурнинг — ҳаммаси дадангники. Сени ҳеч кимга бериб қўймайман, ёдгоргинам”, дерди у ҳар сафар кўзларидан дув-дув ёш тўкиб. “Ҳой қиз, сен ҳам бир балони орттириб олма! Одамзод борки, ҳаммаси куни битганда дунёдан ўтади. Тақдирдан қочиб қутулиб бўлмайди. Ҳеч бўлмаганда, болангни ўйласанг-чи”, дерди қизи кундан-кунга сўлиб бораётганини кўрган онаси. Бошида Моҳирўй бу гапларни эшитиши билан бақириб йиғлаб юборар ва ўзини тўшакка ташлаб, сочларини гижимларди. Аста-секин онасининг гапларига кўника бошлади. Шу тобда у йиғламади. Фақат қошларини чимириб, онасига қараб қўйди. Кейин яна ўғилчаси билан гаплашишга тушиб кетди.

— Бас! — деб бақириб юборди бир куни Моҳирўй билан ўғлини йўқлагани келган Аҳмад ака келинчакнинг кўз ёш тўкиб ўтирганини кўриб. — Фаррух менинг ўғлим эди. Ўғлимдан айрилдим, тушундингми, ўғлимдан! Фарзанд доғи нима эканлигини биласанми?! Энди набирамдан ҳам айирмоқчимисан?!

Моҳирўй довдираб қолди. Ўрнидан турди-да, шошапиша кўз ёшини артди.

— Қизим, — деди Аҳмад ака уни кучоқлаб пешонасидан ўпаркан, — қолганларга умр берсин Худо. Фаррух сенинг елкангта Фирдавсжонни улғайтиришдек улкан вазифани юклаб кетди. Агар унинг гўрда тинч ётишини истасанг, ўғлингни кўз қорачиғидай асрашинг керак.

— Хўп, — деди Моҳирўй бошини эгиб, — бугундан бошлаб сиз нима десангиз, шуни қиламан.

Аҳмад ака беланчақда ётган чақалоқнинг тепасига бориб, уни эркалатган бўлди. Сўнг оромкурсига ўтириб:

— Қизим, — дея тўзғиган соч толаларини бармоқлари билан тартибга келтираётган келинчаққа қаради, — уйда ўтиравериш одамни сиқиб юборади. Шунинг учун тикувчилик цехидан сенга иш гаплашиб қўйдим. Болангдан хавотир олма. Энага ёллаймиз. Бундан ташқари, онанг ҳам унинг ёнида бўлади. Сенинг топган пулинг умуман керак эмас. Асосийси, кўнглингни ёзиб келишинг, одамларга қўшилишинг керак.

Моҳирўй илкис бошини кўтарди. Аввал боласига, кейин Аҳмад акага қаради. Кўзларига ёш қуйилди.

— Мен боламга қарасам, Фаррух акамни кўргандай бўламан. Шугинадан ҳам мени айирманг, — деди хўрсинганча.

— Сени ҳеч ким ўглингдан айираётгани йўқ! — деб ўрнидан туриб кетди Аҳмад ака. — Болангга кўпроқ фойданг тегиши учун шундай қилаяпман. Тушундингми?!

— Қачон?.. Қачон қутуламан дўқ-пўписалардан?! Қачонгача юрагимни ҳовучлаб яшайман?! Ундан кўра мениям ўлдиринг-да, боламни ойимга беринг. Шунда ҳамманинг кўнгли хотиржам бўлади.

— Ойинг сен бўлолмайди. Ҳеч қачон, — деб Аҳмад ака эшик тарафга йўналди. Остонада тўхтаб, бир муддат тин олди. Сўнг ортига ўгирилиб, — эртага мошина келиб, сени олиб кетади, — деди-да, чиқиб кетди.

Моҳирўй кечаси билан йиғлади. Ёстиғи жиққа ҳўл бўлди. Тонггача лаблари Фаррухнинг исмини такрорлаб чиқди. Эрталаб эса бутунлай бошқа одам бўлиб уйғонди. Ҳаммадан аввал ошхонага кириб жиз-биз қилди. Онасини уйғотиб, овқат сузди. Оғзидан шўх-шодон сўзлар, лабидан табассум аримади.

— Бугун мен ишга чиқаман, — деди Моҳирўй нонушта сўнгида қўлидаги сочиқни ўйнарган жилмайиб.

— Тушунмадим, — деди ойиси ҳайрон бўлиб, — нега ишга чиқасан? Ҳали боланг кичкина бўлса...

— Ойи, ростини айтсам, уйда ўтиравериш сиқилиб кетдим. Кеча Аҳмад ака келганида ундан бирор жойга

ишга жойлаб қўйишини илтимос қилувдим. Иш тайин бўпти. Текстиль комбинатда. Қизингиз тикувчи бўлса ёмонми? — деб Моҳирўй ўрнидан турди.

— Ишлашинг ёмонмас-у, лекин...

— Лекинга ўрин йўқ, — деди қиз онасининг гапини бўлиб, — Фирдавсга энага ёллаймиз. Сиз ҳам ёнида бўласиз. Менинг кўнглим хотиржам, ўйнаб-кулиб, ишлаб келавераман.

— Унда топганинг энагага етадими, рўзгоргами? — деб пешонасини силади она.

— Ўзимнинг соддагина ойим-а, — деб қиқирлаб кулган Моҳирўй онасини кучоқлади, — пулдан муаммо бўлмайди. Фаррух акам ўн йилга етгулик қилиб, йиғиб кетган. Асосийси, мен ўзимга келволай, хўпми?

— Майли, болам, уззукун ўглингнинг ёнида ўтириб, уни менга бермасдинг. Зерикиб ўтирмайман, яхши бўлади.

— Бўпти, ойижон, мен кетдим, — деб Моҳирўй тез-тез юриб хонасига кириб кетди.

Қизининг бунчалик ўзгарганидан аёлнинг ҳайрати ошди. Шу билан бирга юрагига қўрқув оралади. Одатда, оғир касаллар ўлими олдидан тўсатдан тузалиб қолишди. Бир неча соат атрофидагилар билан очилиб гаплашди-да, кейин нариги дунёга равона бўлади. Бу ўй кутилмаганда аёлнинг хаёлига келди. Қувиб солмоқчи бўлди-ю, лекин уддасидан чиқолмади.

Қош-кўзларини янаям қорайтириб, лабига қип-қизил бўёқ сурган, сочини орқага ташлаб силлиқ тараган, қоматини янада дуркун кўрсатадиган кўйлак кийган Моҳирўй жудаям очилиб кетган эди. Уни бир кўрган эркак ошиқ бўлиб қолиши ҳеч гап эмасди.

Очиқ чеҳра билан кутиб олган комбинат директори қизни ўтиришга таклиф қилиш баҳонасида елкасидан силаб қўйди. Агар “ока”лардан махсус топшириқ бўлмасдан шундай қиз қабулига келганида, бошқача йўл тутарди.

— Сизнинг келишингизни эшитиб, жудаям хурсанд бўлдим, — деди директор Моҳирўйнинг рўпарасидаги столга ўтираркан.

— Нима иш бермоқчисиз? — дея унга тик қаради Моҳирўй.

— Аввал танишиб олайлик. Сизни-ку яхши танийман. Энди ўзимни таништирсам... Эшикка ёзилган-у, аммо расмиятчиликдан икки тош нари қочадиган одамман-да. Бошқалар мени Парвоз Даминович деб чақиришади. Сиз учун оддийгина Парвоз акаман.

Моҳирўйнинг кулгиси қистади. Аммо тишининг оқини ҳам кўрсатмади. Жиддийлигига путур етказмай, ўқдек нигоҳини директорга қадаб ўтираверди. Парвоз Даминович сўзлаб бўлганидан кейин эса бежиримгина сумкачасини очиб, ён дафтарчасига директорнинг исмини ёза бошлади. Бу пайтда Парвоз Даминович бўйнини бироз чўзиб, Моҳирўйнинг кўксига кўзини тикканди.

Қотмадан келган, мўйловли, тепакал бу одам иржая-ётганида кўзи ўйнаб кетарди. Биринчи қарашидаёқ Моҳирўйга ёқмагани шу бўлди.

— Ана, танишиб ҳам олдик, — деди Моҳирўй. — Энди қандай иш таклиф қиласиз менга?

— Устингизга тегирмон тошини юкламаслигим аниқ. Кейин бошқалар қилган иш сизга ярашмайди, — дея иржайди Парвоз Даминович.

— Демак, ўрнингизни бўшатиб бермоқчи экансиз-да, — дея жилмайди Моҳирўй.

Парвоз Даминовичнинг юзи бирдан жиддийлашди. “Ока”ларга тегишли одам мабодо шуни истаб қолса, унинг қўлидан нима ҳам келарди? Бўшайди-ю, кетади-да.

— Нега рангингиз оқариб кетди?

— Йў-ў-қ, сиз агар ўзим директор бўламан, десангиз, мен нима ҳам дердим? Дарров бўшатаман-қўяман. Буни қарангки, хурсанд ҳам бўламан. Чунки ўн беш йилдан бери бир жойда ўтиравериш одамнинг жонига тегиб кетаркан.

— Майли, шу ерга михланган экансиз, ўтираверинг. Менга агар жой бўлса, тикув цехидан иш берсангиз. Тикишни ўрганмоқчиман.

Директорнинг юзи ёришиб кетди. У аввалги қилпанглашига қайтди. Сўнг тугмачани босиб, котиба қизга тез-

да тикув цехининг бошлиғи Сайёра опани топиб келишни буюрди.

— Ишдан қолдирмай сизни, қабулхонага чиқиб тура қоламан, — дея ўрнидан туришга тараддуланди Моҳирўй.

— Ўтираверинг бемалол. Цех бошлиғи келгунича яқиндан танишиб оламиз. Бундан кейин бирга ишлаймиз. Бир-биримизни билмасак, яхши бўлмас. Чой ичасизми, кофеми? Ёки...

— Ҳеч нарса.

Шу пайт эшик очилиб, элликларга бориб қолган, сочларига оқ оралаган аёлнинг боши кўринди.

— Мумкинми, Парвоз Даминович? — деди у бироз дағал овозда.

Одатда, котиба кирарди: “Фалончи келди, кираверсинми”, деб. Бу сафар ўша қоида бузилди.

— Келинг, Сайёра опа, — деди Парвоз Даминовичнинг юзи бироз жиддийлашиб. Унинг “опа” дейиши ҳам одатдан ташқари эди. Одатда Сайёрахон дерди Парвоз Даминович. Ҳозир у шу йўл билан ўзини ҳали анча ёшлигини Моҳирўйга кўрсатиб қўймоқчийди.

Моҳирўй аёлга салом бераркан, ўрнидан турди. Сайёрахон эса алик олмади. Моҳирўйга бошдан-оёқ қараб чиқди, холос.

— Бугундан бошлаб сизга янги шогирд келтирдим, — деди Парвоз Даминович мийиғида кулиб, — аввал танишинг: бу соҳибжамолнинг исми Моҳирўй.

Сайёрахон қалин қошларини чимириб, лаб буриб, Моҳирўйга қаради. Унинг қилиғи Парвоз Даминовичнинг жон-понини чиқариб юборди. Кўзи олайиб, ходимасига ўқрайди. Яхшики, шу маҳал саломига алик ҳам олмай, буришган юзига турли бўёқлар чаплаган Сайёрани эшикдан кириб келишидаёқ хушламаган Моҳирўй бармоқларига тикилиб ўтирарди.

— Бу аёл, — дея бир муддат танаффусдан сўнг гапини давом этказди Парвоз Даминович Моҳирўйнинг эътиборини тортиш учун, — сизга айтганим, Сайёрахон бўладилар. Бу аёлнинг бичган кўйлаклари бутун республикада сайр қилиб юрибди.

Унинг гапи икки аёлдан ҳам кўра ўзига кўпроқ ёқиб кетди. “Сайр қилиб юрибди”! Кутилмаганда калласига келган гапни қаранг. Бирам бетакрор, нозик гап. Бунақанги гап кутилмаганда келмаса, бошқа пайти соатлаб ўйласанг ҳам тополмайсан.

Моҳирўй бошини кўтариб, аввал Парвоз Даминовичга, сўнг Сайёраҳонга қаради.

— Жудаям хурсандман. Худо хоҳласа, уялтириб қўймайдиган шогирд бўламан, — деди жилмайишга уриниб.

— Мен ҳам шундай деб ўйлайман. Энди қолган гапларни иш жойларингда бемалол гаплашиб олаверасизлар, — деб Моҳирўй билан Сайёраҳонга кетишга рухсат берди Парвоз Даминович.

Аёллар ўринларидан туришди. Моҳирўй тез-тез юриб, хонани тарк этди. Сайёраҳон эса эшик ёнида тўхтаб, орқасига ўгирилди-да, паст овозда:

— Жуда танноз қиз экан, — дейишдан ўзини тиёлмади.

— Тисс! — деб лабига кўрсаткич бармоғини босди кўзи шокосадай бўлиб кетган Парвоз Даминович.

Лабини бурган Сайёраҳон унинг хонасини тарк этди. Шундан кейингина Парвоз Даминович чуқур нафас олди. Креслосига ўтириб, тугмачани босди.

— Кетишдими? — сўради котибаси кўриниши билан.

— Ҳа, — дея жавоб қилди юбкаси тиззасидан сал баландда турган қиз мийиғида кулиб.

— Худога шуқр. Бу Сайёрани йўқ қилиб, кейин қутуламан, шекилли. Падар лаънатига бу қизнинг юқоридан келганлигини имо-ишора билан айтиб турсам ҳам, бэфаросат тушунмайди. Ярим соатдан кейин Сайёрани ёнимга чақирасиз. Яна ҳар хил бўлмағур гапларни гапириб юрмасин. Балоба қолиб кетамиз кейин, энди бораверинг, — деб Парвоз Даминович стол устидаги қоғозларни титкилай бошлади.

Моҳирўй Сайёрани қабулхонада биров кутди. Бўлажак устози Даминовичнинг хонасидан чиқиши билан йўлак тарафга юра бошлади.

— Синглим, — деди унга етиб олган Сайёра, — менга шогирд тушадиган бўлсангиз, аввало, бошқа бунақанги ёпишиб турадиган кийим киймайсиз.

Моҳирӯй ялт этиб аввал ҳамсуҳбатининг юзига, кейин унинг устидаги кийимга қаради. Ичида қулди. Чунки унинг устидагилари Моҳирӯйникидан баттар эди. Яна юбкасининг орқаси шунақанги кесилганки, сал бўлмаса, бор-йўқ “неъмат” ини кўз-кўз қилиб қўядигандек, кофтасининг эса юқоридаги иккита тугмаси ечилган.

— Яхши. Эртага узун юбка, олди ёпиқ кенг кофта кияман, — деди Моҳирӯй ўзини зўрға босиб.

— Унда бугун бораверинг. Қизларим сизни кўриб, янги модага кириб кетмасин, — деб юришдан тўхтади Сайёра.

— Яхши, — деди унга жилмайиб боққан Моҳирӯй, — ўзим ҳам эртадан келсам қандай бўларкан, деб ўйлаб турувдим. Кўришгунча.

Моҳирӯй тўқиллатиб қадам босганча Сайёрадан узоқлашди. “Тавба қилдим. Овсарми нима бало? Ўзинг аввал одамга ўхшаб кийин, кейин бировга танбеҳ бер”, — дея хаёлидан ўтказди у. Ташқарига чиққанидан кейин эса “устози” ни бугунлай унутди. Олиб келган машинага кечкурун келаверинг, деганди. Шу боисдан такси ҳам тўхтатмасдан пиёда кетди. Йўл-йўлакай ўйинчоқ дўконига кирди. Ўғлига кичкинагина айиқча сотиб олди. Шу билан дўкондан чиқмоқчи бўлди-ю, аммо харидидан кўнгли тўлмади. Ва дарров айиқчанинг ёнига шиқилдоқ ҳам қўшиб олди.

Кўчага чиқиб, яна йўлида давом этди. Анчалан бери шаҳарни бунақа айланмаганди. Юргани сайин юргиси келаверди. Одамларни зимдан кузатди, биноларга худди энди кўриб тургандай ҳайрат билан боқди. Кейин кинотеатрга борди. Биринчи сеанс бошланишига ҳали икки соатдан зиёдроқ вақт бор экан. Нима қиларини билмай, ўриндиқлардан бирига ўтирди-да, ўғилчиси учун олган ўйинчоқларини томоша қилди. Сўнг соатига қараб, ўғлини соғинганини ҳис этди. “Йўқ, ўрганишим керак. Бундан бу ёғига эрталабдан-кечгача ишлайман. Ҳозирдан уйга борсам, ойим “Ишга олишмадимми?” дейди ичидан зил кетиб”, деб ўйлади. Атрофдаги арчаларга қараш асносида кўзи йўл бўйида турган ойнаси қорайтирилган “Жигули”га тушди. Эри шунақанги машинада юрарди.

Аҳмад ака ҳам. Қизиқ, энди ким юрибдийкан? Бечора эртага нима бўлишини билмайди-да, ҳозир талтайиб юрибди. Фаррухни хотирлаганидан кейин қизнинг кайфияти тушиб кетди. Кино томоша қилишдан ҳам воз кечиб, ўрнидан турди. Бошини ҳам қилганча бир-бир босиб, машиналар зув қатнаётган катта йўл бўйига чиқди-да, бекат томон кета бошлади. У энди ҳеч қаёққа қарамас, ҳеч нима уни қизиқтирмасди. Шунинг учун ҳам боягина кўргани ойнаси қорайтирилган қизил “Жигули” ортидан тушганини сезмади.

* * *

Аҳмад ака мутлақо кутилмаган хабар эшитди: турмадагилар хўжайинни ўзгартиришибди. Аниқроғи, Фаррух ўлганидан кейин у тайинлаган ҳибсбоши ҳам қатл қилинибди. Унинг ўрнини Чўлоқ лақабли Нормат ўтри эгаллабди. Аҳмад ака уни илгаридан танирди. Башарасида тиртиғи бор. Кўзи чакчайган, ўғриликларидан бирида қочаман деб оёғини синдирган. Яхши даволанмагани учун оқсайдиган бўлиб қолган. Башараси шунақанги совуқ эдики, гаплашиш у ёқда турсин, уни кўргандаёқ одамнинг эти жимирлайди. У Боснинг борлигида, бошқа зўравонлар лаврида ва ҳаттоки Фаррух ҳаётлигида ҳам оддий югурдак эди. Доим бировларнинг хизматини қилиб юрарди. Қандай қилиб қамоқхонада обрў орттирганига Аҳмад аканинг сира ақли етмасди. Яна у ўз одамига: “Пистага айтинглар, писта қилиб юрсин. Кейин заводларнинг ҳаммасини топширсин. Ўзи бозорда писта сотсин”, дея тайинлабди. Бундан ташқари, Аҳмад акага хат ёзибди: “Фаррух ҳаромдан орттириб хотинчасига ташлаб кетган уй, мол-давлатни дарров менинг одамларимга топшир. Фаррухнинг хотинчасини қичиқлигини биламан. Бир ойдан кейин турмадан чиқаман, ювиб-тараб, менинг чимилдигимга киритиб кўясан”, дея ёзилган эди. Ҳаммасидан ҳам мана шуниси Аҳмад акадан ўтиб кетди. Ахир Моҳирўй унинг келини, Фаррух эса ўғлидай бўлиб қолганди. У кўзларини юмди. Бошига оғриқ кирди. Оромкурсидан туриб, дори ичди. Аммо оғриқ қолмади. Юзи чўғдай ёниб, боши айланди. Шотирларидан бирини чақириб, дўхтир олиб келишни буюрди. Сўнг яна бориб

жойига ўтирди. “Уруш бошланди... Ишқилиб, кунимиз итга қолмасин-да”, дея пичирлади унинг лаблари.

Дўхтир текшириб, унинг қон босими ошганини аниқлади. Сўнгра укол қилиб, чиқиб кетди. Ярим соатлар ўтгач, Аҳмад ака бироз ўзига келиб, ташқарига чиқди. Ва кўзи Моҳирўйни тикувчилик комбинатига олиб кетган Султон исмли йигитга тушди. У дарвозахонада қимор ўйнаб ўтирарди.

— Сен бу ерда нима қиляяпсан? — сўради у шотиридан.

Султон дарров ўрнидан туриб жавоб берди:

— Кечгача ишлайман. Соат бешларда келинг, деди...

— Эшшак! — дея унинг гапини бўлди Аҳмад ака. — Мен сенга нима дегандим? Қадамма-қадам юрасан, демаганмидим? Йўқол кўзимдан, эшикнинг тагида тур. Агар қимирласанг, каллангни оламан!

Султон дарров машинага ўтириб, ўт олдириди.

У тикувчилик комбинатига борганида, Моҳирўй аллақачон у ердан чиқиб кетган эди. Бундан беҳабар йигит ўриндикни ётқизди-да, мусиқани баланд қўйиб, чўзилиб олди. Бироздан кейин эса кўзларини уйқу элитди.

Аҳмад ака Моҳирўйнинг уйига одам юбориб, у ёқдаги кўрикчи йигитларга сергак туришларини тайинлади. Сўнг хонасига кириб, Фотиҳга қўнғироқ қилди. Ёши ўттиз бешларга борган, қотма, болалар уйида ўсган Фотиҳ ниҳоятда мулоҳазакор йигит эди. У доим бир нимани қилишдан аввал обдан ўйлар, ҳамма нарсани ҳисобга олиб, сўнгра ишга киришадиган йигит эди. Шунинг учун ҳам у Фаррухнинг ўлиmidан аввал шефларга яқин бўлиб олганди. Энди Аҳмад аканинг ўнг қўли. Ҳамма муаммони ҳал этишда иштирок этади. Ва, албатта, унинг фикри инobatга олинади. Баъзан унинг гапи билан иш тутилади.

— Овозингиз телефонда жуда бошқача эшитилди, тинчликми? — дея сўради у Аҳмад аканинг уйига келгач.

— Тинчликмас. Битта ярамас пайдо бўлганмиш. Балки эшитгандирсан Нормат чўлоқни... — деди Аҳмад ака.

Фотиҳ миясини титкилади, ўлган-қолган ҳамма ўғрибошилар, зўравонларни бирма-бир хаёлидан ўтказди. Лекин Нормат чўлоқ исмли нусха унинг ёдига тушавермади.

— Эслолмадим, — деди у пешонасини тириштириб.

— Мен аввалига ким экан, деб кўп ўйладим. Кейин ёдимга тушди. Икки марта беш-олти йилдан ўтириб чиққан. Ҳозир ҳам ўтирибди. Биттасининг уйига тушиб, қуён бўлаётганида оёғини синдирган.

— Бўлди, эсладим! — деди Фотиҳ жилмайиб. — “Санатория” далигимда туфлимни тозалаб қўярди доим. Югурдак, пешка.

— Ҳим, — деб кулди Аҳмад ака ва кўкрак чўнтагидан икки букланган қоғозни олиб Фотиҳга узатаркан, — ўқи, ўша пешка нима деб ёзганини, — деди.

Фотиҳ қоғозчадаги ёзувга кўз югуртираркан, қизариб кетди. Қўли мушт бўлиб тугилиб, кўзи олайди.

— Онасиникига тикаман! — деди у хатни ўқиб бўлганидан кейин.

— Шошилма, улгурасан. Бошқа гаплар ҳам бор.

— Югурдаги қўлимиздаги ҳамма нарсани бир ҳафта ичида топширишимиз кераклигиниям айтиб кетди.

— Сиз уни индамай қўйиб юбордингизми?

— Элчига ўлим йўқ. Яхшиси, айт, нимадан бошлаймиз ишни?

— Менимча, бунақа гапни айтишга унинг орқаси борлиги сабаб. Агар ҳаммаёққа қўли етадиган бўлсаям, бизга бундай дейишга ҳадди сизмасди. Унинг орқасида кимдир бор. Ўша кимдир бизни супуриб ташламоқчи. Шунинг учун аввал бош томирни топишимиз керак. Чўлоқ тезда “санатория”дан чиқадими, демак, унинг ортида турган одам амалдор. Амалдор бўлгандаям анча юқорида.

— Яхши. Агар шунақа бўлса, уруш анча давом этади. Бу орада Фаррухнинг хотинининг бошига ташвиш тушиб қолиши мумкин. Мен уни комбинатга ишга жойлаб қўйгандим, сал бўлсаям ёзилиб юрар, деб. Лекин ишлаш насиб этмаскан унга. Хуллас, уни бирон жойга жўнатишимиз керак.

— Хўжайин, Моҳирўй ёш. Бунинг устига, жудаям чиройли. Агар уни эртароқ эрга бериб юбормасак, барибир, битта ишқал чиқади. Ишқалдан қўрқмаймиз-у, лекин унинг кўнгли нозик-да.

Аҳмад аканинг газаби қўзиди. Бироқ ўзини босди.

— Аввалдан мўлжаллаб юрганмидинг? — дея сўради ўнг қўлидан.

— Ҳа. Фаррух ўлгандаёқ. Аслидаям шундай қилишимиз зарур. Бугун бўлмаса, эртага, эрта бўлмаса, бир йилдан кейин.

Аҳмад ака бошини қашлади. Зеро, Фотиҳ ҳақ эди. Атрофида шунча қўриқчиси бўлсаям Моҳирўй сирдоши бўлмаганидан кейин, барибир, қийналиб кетади.

— Аммо бизнинг болалардан бўлмасин. Бир куйди, яна шу аҳволга тушишини хоҳламайман. Тузукроқ куёв топинглар.

— Бор.

— Ким?

— Ҳуқуқшуносликда дарс берадиган танишим бор, ўшанинг укаси. Икки йил аввал хотини ўлган, лекин ўзи ёш. Эндигина йигирма бешга киради. Аввалги хотинидан боласиям бўлмаган. Фақат битта “но”си бор. У Жиззахда — чўлда яшайди. Пахтакор туманида.

— Балки шунисиям маъқулдир. Кўздан нари жой. Кўрганмисан уни?

— Кўрганман.

— Акаси ҳуқуқшуносликда бўла туриб, укасига бало борми пахтанинг ичида?

— Акаси ўлгудай коммунист.

— Тушунарли. Болаларни жўнат, яна бирор ишқал чиқиб қолмасин.

— Бўпти. Чўлоқ масаласини нима қилдик?

— Турмадаги болаларга хабар етказ. У итвачча қаердан ток олаётганини аниқлашсин.

— Бораверайинми?

— Кетавер.

Фотиҳ чиқиб кетганидан кейин Аҳмад ака анча вақт пешонасини ушлаб ўтирди. Ёрдамчисининг ҳамма гапларини бирма-бир мулоҳаза қилиб, унинг ҳамма фикрини маъқул топди. Энди биринчи навбатда Моҳирўйни кўндириш керак эди. Иккинчидан, эртароқ Чўлоқнинг илдизини топиб, болта уриш лозим. Буларнинг ҳар иккиси ҳам ҳозирча боши берк кўчада. Чунки келинининг осонгина рози бўла қолмаслиги кундай равшан эди.

У ўрнидан турди. Беқарор эшик томонга юра бошлади. Шунда куз олди қоронғилашиб, ҳеч нимани кўрмай қолди. Қўлларини икки ёнга ёзаркан, секин ўтирмоқчи бўлди. Бироқ оёқлари, бели унга бўйсунмади. Гурсиллаб гилам устига қулади.

* * *

Фаррух билан ўтказган дамларини эслаб, чуқур ўйга ботган Моҳирўй ёнгинасида қаттиқ тормоз бериб тўхтаган машина овозидан чўчиб тушди. “Вой!” деб бақирганча ўзини йўл четига олди.

— Кечирасиз, яхши қиз... — деди қора ойнани очиб, куйдирилган калладай иржайган йигит. — Билмасдан қўрқитиб юбордик... Бизга морожний керак эди, адресини айт-ворсангиз. Манави қизча, — у орқа ўриндиққа ишора қилди, — морожний деса, ўзини томдан ташлайди.

Шунда орқа эшик ойнаси ҳам туширилиб, кўҳликкина қиз жилмайганча Моҳирўйга салом берди.

Моҳирўй чуқур нафас олди. Асабийлашди.

— Шу арзимаган нарса учун шунча ваҳимами?! — деди овозини баландлатиб.

— Қарасак, қадди-қоматингиз келишган. Сизга ўхшаган қизлар морожнийни яхши кўради, деб ўйладик-да, — иржайди йигит деразадан калласини чиқариб.

— Бошқа баҳона қуриганмиди? — деб Моҳирўй йўлида давом этди. Энди унинг хаёллари бутунлай айқаш-уйқаш бўлиб кетганди. Боягина кўзига гўзал кўринган атроф бир зумда хунуклашиб қолди. Эртароқ уйга етиб олишни истади. Автобусда кетишдан воз кечиб, такси тўхтатмоқчи бўлди. Бироқ яна ўша қизил «Жигули»га дуч келди.

— Яхши қиз, — деди йигит эшикни қия очиб.

Моҳирўй унинг гапларини эшитишни ҳам истамади. Тез-тез юриб, машина ёнига борди-да, эшикни қарсиллатиб тепди.

— Бошқа адресга тушаяпсан, ярамас! — деди ғазаб билан у.

— Ничего себе, — деди кўзи олайган йигит машинадан тушибоқ Моҳирўйга яқинроқ келаркан, — жа таннозмисан дейман?!

— Ўлгинг келаяптими?! Юз метр нарида болалар кутиб туришибди. Пачоғингни чиқаришади. Анави любовницанг билан бирга тезроқ жўна! Уқдингни?! Ёки тушунтириб қўйишинми?! Ўғил боламисан ё юбка кийгинг кеп қолдими? Бир марта йўлингдан қолма, дегандан кейин кетавермайсанми обрўйингни билиб?

Умрида қиз боладан бунчалик ҳақорат эшитмаган йигитнинг суяк-суягигача зирқираб кетди. Шу билан бирга, қизнинг гаплари уни чўчитиб ҳам қўйганди. Чунки унинг кимлигини йигит яхши биларди. Гап ташлайсан, шилқимлик қиласан, ундан у ёғига ўтмайсан, деб буюрилганди унга. Шунингдек эҳтиёт бўлиш лозимлиги ҳам уқтирилганди. Йигит бир муддат Моҳирўйга ўқрайиб тургач, индамай ортига бурилди-да, машинага ўтириб, моторни ўт олдирди.

— Козим ака, — деди орқа ўриндиқда ўтирган қиз, — индамай кетаверасизми? Нималар деб вайсамади у манжалақи! Бировга ҳақини бериб қўядиганлардан бўлма-сангиз керак, деб ўйлагандим.

Козим ортига бурилиб шундай ўқрайдики, қизнинг ранги оқариб кетди.

— Ақлинг етмайдиган нарсаларга бурнингни тикма! — деди у тупугини сачратиб.

Моҳирўй кўз ёшини артаётганида қўли қалтираб кетди. Шу тобда бақириб йиғлагиси, ўзини ўлдиргиси келаётган эди. Фаррухга етишгунча озмунча азоб чекдими? Мана, ўша одами уни мангуга ташлаб кетди... Унинг тупроғи совимай туриб, қаланғи-қасанғилар камсита бошлади.

У уйига етиб борганида кўзлари қизариб кетганди. Бунчалик тез қайтганидан ҳайрон бўлган онаси унинг кўзи қизарганини кўриб, қўрқиб кетди.

— Нима бўлди, жоним болам?! — деди йиғламоқдан бери бўлиб.

Моҳирўй жавоб қайтармади. Бошини ҳам қилганча хонасига кириб кетди. Ўзини тўшакка ташлаб, юзини ёстиққа босди. Ана энди истаганча йиғлаши мумкин. Лекин, қани энди, кўзига ёш келса, қани энди, ўкириб юборса... Йўқ, ҳаммаси худди аксига олгандай қаёққадир ғойиб бўлди. Озгина кўз ёш тўкса, енгил тортиши мумкин

эди-ку... У шунчаки хаёл суриб ётди. Шу фурсат мобайнида фақат Фаррухни ўйлади. Айниқса, илк учрашув эсига тушиб, юрагини ўртаб юборди: коптогини ушлайман деб ўзини тўхтатолмай қолган қизнинг тепаликдан пастга югураётгани, кутилмаганда пайдо бўлган йигитнинг уни тутиб қолиши, кейин икковининг бирга думалаши, Фаррухнинг кўксига бош қўйиб ётгани... Моҳирўйнинг юзида ним табассум пайдо бўлди. Атайин уюштирсанг ҳам бунчалик чиқмайди. Бу ҳол ҳаётда бир марта бўлади.

Ичиккан қиз ўрнидан ирғиб туриб, хонасидан чиқди.

— Ойи! Ойи! — деди овози қалтираб. Унга уйда ҳеч ким йўқдай туйилди. Қизил «Жигули»дагилар зумда хаёлидан ўтди. Шунча ҳақорат эшитиб, индамай кетиш мумкин эмас-ку. Улар Моҳирўйнинг кимлигини билишган... Уйга ундан олдин келган бўлсалар-чи... “Шошма, ойимни кўрдим, хотиржам эди-ку. Индамаса, хаёл билган жойига бошлаб кетади”.

— Ойи!

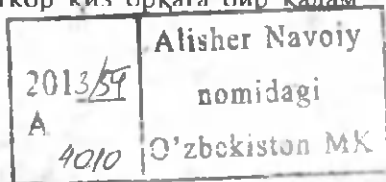
Моҳирўйнинг овозини эшитиб, хизматчи қиз югуриб келди. Унинг қўлида Фирдавс бор эди. Моҳирўй боласини олди-да, хонасига кирди. Ҳамма кийимларини ечиб ташлади. Латта-путталардан халос бўлган чақалоқ, худди озодликка чиққан одамдай, қўлчаларини юқорига кўтариб ўйнай бошлади. “Ҳе... Ҳе”, дея овоз ҳам чиқарди. Моҳирўйнинг завқи ошди.

— Ўзимнинг новвотим, ширингинам ўзимнинг... Шу қилиқларингни даданг кўрганида борми, хурсандлигидан осмонга сакраган бўларди. У сени жудаям яхши кўрарди, дадангнинг худди ўзисан! У каби мард, паҳлавон йигит бўласан! Мендаин қизни севиб қоласан... Йўқ, шошма! Унақа бўлмайди. Сен узоқ умр кўриб, мендан-да бахтлироқ, чиройлироқ, меҳрибонроқ қизга уйланасан! Хўпми, болажоним?... — деб она ўғилчасининг жажжи қўлчаларини ўпа бошлади.

Шу пайт хонага хизматчи қиз келди.

— Опа, бола шамоллаб қолади, нега ечинтириб ташладингиз? — деди.

Моҳирўй хизматкорга ялт этиб қаради. Унинг юзи қаҳрли эди. Шу боис, хизматкор қиз орқага бир қалам босди.

— Хайри! Ишинг бўлмасин! Менинг ўғлим касалликка чалинадиган нимжонларданмас! Тушундингми?! — деб бақирди.

— Лекин, опа...

— Лекин-пекинингни йиғиштир!

Эшик пардаси тортилиб, Зухрахол опа кўринди. У аввал кизига, сўнг хизматкор қиз Хайрига қаради. Кейин Моҳирўйнинг каравотида қип-яланғоч ҳолда қўлчаларини ўйнатаётган набирасига кўзи тушиб, бирдан ранги оқарди.

— Нима қип қўйдинглар? — деди тезда чақалоқни йўргаклай бошларкан. — Хона салқин, баррагина эт, дарров шамоллайди.

Моҳирўй бўшашиб, секин ўтирди. Хайрини ҳам ёнига ўтказди. Кучоқлаб йиғлади.

— Нима бўлди? — сўради онаси Фирдавсни ўраб-чирмаб бўлгач.

— Ҳеч нарса, ойи, — деди Моҳирўй бош чайқаб, — тўлиқиб кетаяпман. Ҳеч ерга сигмаяпман! Ўлгим келаяпти.

— Ҳаҳ, нафасингни ел учирсин, нималар деб валдирайсан? Болангни ўйламайсанми? Одам бир кун, икки кун мотам тутсин эрига... Бир умр ҳеч кимга қўшилмай, яккамохов бўлиб юролмайди-ку! Ўзингни абгор қилганинг етмагандай, атрофингдагилар ҳам қош-қовоғингга қараб адо бўлишаяпти. Бўлди-да энди, қизим. Ўлган бир сенинг эрингми?! Ёнингда мен борман, бағрингда боланг, атрофингда опанг, эрингга яқин одамлар... Ёшми, қарими, вақти-соати етса, чин дунёга кетаверади. Қайгунг билан гўрда ётган Фаррухниям руҳини чирқиратаяпсан... Ўлгим келаяптимиш... Яна бир балони бошла, куйганларим камлик қилаяпти...

Моҳирўй онасига жавобан бир сўз ҳам айтолмади. Хайрини кучоқлаганча йиғлайверди. Зухрахол опа боласини кўтариб хонадан чиқиб кетганидан кейингина йиғидан тўхтаб, кўз ёшини артди.

— Хайри, — деди хизматкор қизнинг кўзига қараб, — жудаям сиқилиб кетаяпман, нима қилсам бўлади? Ичимдагини кимга айтсам, бир дунё гап сотволаман. Бундан аввал Аҳмад акаям уришувди.

— Бирон жойга кетишингиз керак, менимча. Шунда дардингиз эсингиздан чиқали.

Моҳирўй бошини кўтарди. Ўрнидан турди.

— Балки шундай қилишим кераклир, — деб эндигина ётоғига ўтмоқчи бўлганида, ҳовлида қўриқчи йигитнинг Хайрини чақираётгани эшитилди.

— Қара-чи, нима деркан? — деб кўзгу олдига борган Моҳирўй сочларини тўғрилади. Бесаранжом бўлган экан, кўкраклари кўриниб қолаёзибди, кийимларини эпақага келтирди. Шу пайт Хайри югуриб кириб:

— Аҳмад аканинг мазаси қочибди, — деди.

— Аҳмад аканинг... — деб хизматкорига қараган Моҳирўйнинг кўзи каттариб кетди.

— Реанимацияда экан, сизни сўраётган эмиш. Дарров етиб бораркансиз.

Моҳирўй Хайрининг кейинги гапларини эшикдан чиқиб кетаётганида эшитди. Йигитлар аллақачон машинани ўнглаб туришган экан. У орқа ўриндиққа ўтирди-ю:

— Тезроқ ҳайданг! — дея буюрди ҳайдовчига.

Аҳмад аканинг қариндошлари йўлакда у ёқдан-бу ёққа юришарди. Палата эшиги ёнида эса иккита барзанги турарди. Улар Моҳирўйни кўришлари билан эшикни очишди. Моҳирўй ичкарига отилиб кирди. Дераза тагидаги каравотда Аҳмад ака осмонга қараганча ётарди. Кўрпадан ташқаридаги қўлига игна санчилган, осма укол қўйилганди. Каравотнинг ёнидаги сгулда бошига оппоқ рўмол ўраган аёл ўтирарди. Бу Аҳмад аканинг хотини — Хонима опа эди. Кўп йиғлаганидан унинг кўзлари қизариб кетганди. Моҳирўй у билан бир неча марта учрашган. Ҳар доим юмшоқ сўзларини эшитганида: “Менинг иккинчи онам сиз бўласиз”, дея эркаланиб кучоқларди.

У Аҳмад ака ётган каравотнинг ёнига тиз чўкиб ўтирди. Узун, оппоқ, титроқ бармоқлари билан отасидай бўлиб қолган одамнинг пешонасини силади.

— Куйиб ўтирибман, қизим, — деди Хонима опа рўмининг учини кўзига босиб.

— Куйманг, ойи, — дея унга юзланди Моҳирўй, — Фирдавснинг тўйини ўтказиб беради ҳали Аҳмад отам.

Қизнинг овозини элас-элас эшитган Аҳмад ака кўзини салгина очиб, у томонга бошини бурди.

— Келдингми? — деди заиф овозда.

— Ҳа, мана ўтирибман... Ҳали яхши бўп кетасиз.

Аҳмад ака жилмаймоқчи бўлди-ю, бироқ эплаёлмади.

— Қизим, сен...

Аҳмад ака гапини давом этказолмади. Лаблари қимирлади-ю, лекин сўз чиқмади оғзидан. Қизарди, кўзи олайди. Томоқ томирлари бўртиб кетди. Сўнг бошию гавдаси бироз кўтарилди. “Оҳ” деган хўрсиниққа ўхшаш товуш чиқарди. Ва боши бир томонга қийшайиб қолди.

Шу заҳоти палата ичини қичқириқ тутди. “Дадаси!” — бақирди Хонима опа. “Отажон!” — дея нола қилди Моҳирўй. Уларнинг овозини эшитиб, кўриқчилик қилаётган икки барзанги йигит ичкарига отилиб киришди...

Таъзияга кўп одам келди. Фаррух ўлганида ҳам бунча йигилмаганди. Эҳтимол, Моҳирўй мурданинг ёнидан жилмагани боис кўрмагандир... Хуллас, ер ёрилиб, одам чиққан-у, ҳаммаси таъзияга келгандай эди унинг назарида.

Моҳирўй аёллар орасида бошига қора рўмол ўраганча ғам-андухга ботиб ўтирганида, Фотиҳ уни йўқлаб қолди.

Кўздан холи бўлиши учун Моҳирўй ошхонага кирди.

— Ишлар пачава, — деди у Моҳирўйнинг кўзига қаролмай.

— Ўша ишингиз менга отамдай азиз бўлган одамнинг ўлиmidан ҳам муҳимми?

— Тушунтиришга вақт йўқ. Чўлоқнинг одамлари келишган. Улар биздан беш баробар кўп.

— Неча пуллик ишим бор чўлоғингиз билан, Фотиҳ ака? Ўша одамлар Аҳмад акани тирилтириб берармиди?

— Улар тобут чиқиб кетишигача зўрға кўнишди.

— Ўлай агар, бирорта гапингизга тушунсам...

— Сизни опкетишмоқчи.

— Мени... — деди Моҳирўй ҳайрон бўлиб, — бошларига уришадими?

— Ҳали ҳаммасини тушуниб оласиз. Қисқаси, гап бундай: Аҳмад аканинг уйи орқасида яширин эшик бор. Кўшнисиникига олиб чиқади. Шу йўл билан беш минут ичида бу ердан ғойиб бўлишингиз керак. Болангиз, онангиз, опангиз, жиянингиздан хавотир олманг. Улар ишончли жойда. Фақат қайсарлик қилманг, илтимос. Йўқса, қўлимиздан ҳеч нима келмай қолади.

Фотиҳ гапини тугатиши билан ошхонадан чиқиб кетди. Моҳирўйнинг эса боши қотди. Иккинчи томондан, унга алам қила бошлади. У одамлар бунчалик пасткаш, номард бўлади, деб ўйламаганди.

У хотин-халаж тўпланган уйга кирди. Хонима опанинг елкасидан кучиб, яна бир карра ҳамдардлик билдирди ва ўрнидан туриб, эшик томонга йўналганида, худди у каби қора рўмол ўраб олган бир аёл енгидан ушлади-да, қулоғига яқин келиб:

— Орқамдан юринг, — дея шивирлади. Моҳирўй унга қараркан, кўзларини юмиб-очиб, тасдиқ ишорасини қилди.

Кўчада машина кутиб турган экан, Моҳирўй чиқиши билан орқа эшикни очди. Моҳирўйга йўл кўрсатган аёл “Волга”га минмади, ортига қайтиб кетди. Ҳайдовчи йигит Моҳирўйга қора кўзойнак узатаркан:

— Рўмолингизни ечинг. Кийимингизниям алмаштинг. Ёнингизда сетка турибди, кийимлар шунинг ичиди. Ойна қорайтирилгани учун ҳеч ким кўрмайди. Мен қарамайман. Фақат тезроқ.. Буйруқ шундай бўлган, — деди ҳеч қандай саволга ўрин қолдирмай.

Моҳирўй шошилиб кийинди. Гарчи ҳайдовчи қармасликка ваъда берган эса-да, кўзгу орқали (у аввалдан ойнани тўғрилаб қўйганди) икки-уч марта Моҳирўйнинг силлиқ, оппоқ баданига кўз ташлаб қўйди. Кейин хаёли бузилиб, боши берк кўчадан машинани буриб олаётганида, сал қолди бировнинг уйини таъмирталаб қилиб қўйишига.

Таъзияли хонадон дарвозаси ёнида ичкаридагига нисбатан икки баробар одам кўп эди. Моҳирўй мумкин қадар уларни кузатиб ўтмоқчи бўлди. Шунда кўзи бевозталанганларга тушди. Юрак уриши тезлашди.

— Тезроқ ҳайданг, — деди ҳайдовчига.

— Хавотир олманг, — дея кўзгу орқали Моҳирўйга қараб қўйди ҳайдовчи йигит, — мошинада кетаётганингиз бирортасининг тушига киргани йўқ. Лекин тобут бу ердан чиқиб кетиши билан шунақанги тўполон бошланадики...

— Унда тўхтанг, мен тушиб қоламан.

— Иложим йўқ. Сизни тикувчилик фабрикасининг ёнига ташлаб кетган боланинг ҳоли нима кечганини биласизми?

— Мен ўзим унга жавоб бериб юборгандим.

— Лекин у бошқача буйруқ олганди. Илтимос, мени майиб-мажруҳга айланторманг.

— Ҳаммаси жонга тегди.

Ҳайдовчи йигит унга бошқа ҳеч нима демасди.

Ал-Хоразмий даҳасининг шимолий томонидаги кўп қаватли уйлардан бирининг олдида машина тўхтади. Уловни бошқарган йигит Моҳирўйнинг қайси уйга киришини айтгач, қизни тушириб, “Волга”ни жойидан кўзгатди.

Зухраҳол опа қизини кўзида ёш билан кутиб олди.

— Пенсонамиз шўр экан, болам, энди кун кўрамиз деганимизда... Марҳабонинг эридан ёлчимагандик. Фаррухжонга кўз тегди. Неча ойгина бўлди унинг ўлганига... Уйниям тортволишди-я, ярамаслар, — дея аёл Моҳирўйни маҳкам кучоқлади.

— Ойи, қўйинг, йиғламанг. Бизниям бошимизга офтоб чиқар, — деб Моҳирўй онасини ичкарига бошлади.

Уй деярли шип-шийдам, иккита гилам, беш-олти кўрпадан бўлак ҳеч нима йўқ эди. Йўлакнинг сўл тарафидаги болалар хонасида Моҳирўйнинг опаси Марҳабо Фирдавсни гебратиб ўтирар, ўзининг боласи эса бир чақалоққа, бир онасига қарар, ичида Марҳабони қизганар, бироқ хархаша қилишдан чўчирди. Чунки биринчи марта онаси мана шу гўдакни кўтариб эркалаганда, кўтарманг, деган ва бунга жавобан яхшигина койиш эшитганди. Шунинг учун ҳам ҳозир мўмин-қобил бўлиб ўтирарди.

Марҳабо онаси билан синглисини кўрганидан кейин ўрнидан турди.

— Қийнаб қўймадими сизни? — деб ширингина ухлаётган Фирдавсни қўлига олди Моҳирўй. Аммо у ўғлини эркалатишга улгурмади. Зухраҳол опа дийдиёсини бошлаб юборди. Ҳатто у автоҳалокатдан ўлган эрини ҳам бахтиқароликка кўшиб юборди. Иккала қиз ҳам талай муддат тишини тишига босиб онасининг оҳ-воҳларини эшитди. Охири Марҳабо чидамади.

— Ойи, қўйинг шу гапларни. Бир куни бошимизга офтоб чиқиб қолар. Эрталаб ҳам тузукроқ нонушта қилма-

гандик. Вақт пешиндан ўтиб кетди. Боягина набирангиз овқат сўраб, ҳол-жонимга қўймовди. Чиқиб магазиндан у-бу нарса опкелайин, — деди.

Моҳирўй бошқа хонага чиқди. Зухрахол опанинг овозидан Фирдавс уйғониб кетганди, аллалаб ухлатди. Кейин сумкасидан пул олиб опасига тутқазди.

— Кўпроқ нарса опкелинг, Фирдавсга каша олишниям эсингиздан чиқазманг, — деди.

Марҳабо чиқиб кетганидан сўнг у боласининг ёнига чўзилди. Аъзойи бадани роса толиққан экан, бирпасда кўзини уйқу элитди. Аммо кўп ухлаёлмади. Аввалига кетмакет эшик қўнғироғини босган, кейин уйга ҳовлиқиб кириб келган опаси уйғотиб юборди. Ўрнидан сапчиб турдию, югурганча Марҳабонинг ёнига борди.

Марҳабонинг ранги докадек оқариб кетган, тез-тез чуқур нафас олаётганидан кўкраги кўтарилиб тушаётган эди.

— Нима гап? — сўради Зухрахол опа қизининг афт-ангоридан кўрқиб.

— Магазинда... Магазинда анави турқи совуқ Холиёрни кўрдим. Мени таниб, орқамдан тушди. Падар лаънати, шу подъездга кирганимниям кўрганга ўхшайди.

— Эрингта бу ерда пишриб қўйибдимми?

— У менинг эриммас, ойи! — дея бақирди Марҳабо. — У Орзунинг туғилишига сабабчи бўлган, холос!

Шу пайт эшик қўнғироғи асабий жиринглади.

— Ана, орқамдан етиб келди, — деб Марҳабо бирдан ўзини синглисининг қучоғига отди.

* * *

Чўлоқнинг одамлари ойнаси қорайтирилган оқ “Волга” ўтаётганида хитланишганди. Бироқ айнан мана шу машинада Моҳирўйнинг қочиб кетаётгани хаёлларигаям келмади. Чунки Моҳирўй доимий назоратда. Эшикка кириши, чиқиши, ким билан гаплашиши — ҳаммасини кузатиб туришганди. Бироқ унинг яширин эшикдан қочиши тушларигаям кирмаганди. Шу боис машинага индашмади.

Ниҳоят, тобут кўтарилди. Аёллар кўзларида ёш билан майитни дарвозагача кузатиб келишди. Бундан бу ёғига уларга изн йўқ эди. Тобут кўтарган эркаклар дарвозадан

чиқиб эллик қадамча юришгач, майитни тобут билан бирга юк машинага ортишди. Ана шундан кейин қутилган тўполон бошланди. Аввалига чўлоқнинг одамлари бир-бирларига қарашди. Кейин улардан бири Фотиҳнинг ёнига келиб:

— Ўлжамизни опчиқиб берадиларми ё ўзимиз эплаб қўя қолайликми? — деди дағал овозда.

— Балки яна озгина шошмассизлар... Ҳамма қайғуда. Агар кириб борсанглар, аёллар қиёмат қилиб юборишади. Инсофсизлик қилманглар.

— Ҳим, биз инсофсиз бўп қопмизми? Ўзлари отдаликларидаям инсофни билармидилар? Шукур қилинг, навбатингиз келгани йўқ. Бўлмаса, окангизнинг орқасидан равона бўлардингиз, — дея Фотиҳнинг ёнидан узоқлашган барзанги йигитларининг ёнига бориб: “Бошланглар”, деди.

Бирин-кетин тўрт йигит таъзияли уйга кириб кетишди. Фотиҳ ўз жони билан бирга Аҳмад аканинг ҳам оила аъзоларини сақлаб қолиши керак эди. Албагта, айна дамда Чўлоқнинг одамлари Аҳмад аканинг бирорта ҳам яқинига тегмайди, агар уларнинг ўзлари жанжал кўтаришмаса. Аммо Фотиҳни шу ернинг ўзидаёқ нариги дунёга жўнатишлари ҳеч гап эмас. Шу боисдан ҳам вақтдан унумли фойдаланиб қолиши зарур эди. У сигарета чеккан киши бўлиб машинасига яқинлашди. Ҳайдовчисига кўзи билан моторни ўт олдиришни буюрди.

— Ҳо-о, ока, — деди шу пайт унинг ёнига келган бояги барзанги. Унинг қош-киприклари, сочи бутунлай кириб ташланган, фақатгина мўйлови билан тухумдан ажралиб турарди. Бўйи икки метрдан зиёд, елкалар кенг, шунга яраша “Венгир” деган лақаби бор эди. Лақаб ўзига ҳам ёқар, шу боис ҳар сафар эшитганида иржайиб қўярди.

Фотиҳ у томонга ўгирилди.

— Қаерга сураяпсиз?

— Қабристонга, ука. Оканг ўлса, эшигидан чиқазиб қўймассан, — деди Фотиҳ.

— Ўзимиз биламиз нима қилишни. Қабристонда сизсиз ҳам ўзлари эплайверишади. Сиз, балки, кейинроқ борарсиз. Тўғриси, ўзим кузатиб қўяман.

— Малайтепани яхши билсанг керак. Ўша ёққа бор ишингни битирганингдан кейин, — деб Фотиҳ машинага ўтирди.

Ҳайдовчи йигит бу ердан эртaroқ жуфтакни ростлаш кераклигини янги хожасининг қараниданоқ билган эди. Шу боис бирдан газни босди.

Улар кетишлари билан учта машина жойидан кўзгалди. Улардан биттаси Чўлоқнинг одамларига тегишли эди. Фотиҳнинг қолган йигитлари қабристонга кетганди. Аслида, Фотиҳ устозини ерга ўзи қўймоқчийди. Лекин имкони бўлмади. Унинг учун тўполон фақат бир жойда бўлгани тузукроқ эди.

У ўтирган машина Аҳмад аканинг уйидан ҳали кўпам узоқлашмаганди. Таъзияхонага кириб кетган барзангилар югурганча кўчага чиқишди. Венгирга Моҳирўйнинг қочиб қолганини айтишди.

— Мараз! — деди Венгир тақир қошининг ўрнини қимирлатиб. — Қулоғига осонгина тепиб кетаман, деб ўйлаганмидинг? Мошинага ўтирларинг, топилмаса, ондан туғилганига пушаймон едираман.

Чўлоқнинг Венгир бошчилигидаги одамлари ўзларига тегишли бўлган машиналарнинг эшигини очишаётганида:

— Болта, — деди Венгир орқа тарафдаги машинага ўгирилиб қараркан, — сен қабристонга сур.

Фотиҳ кетма-кет сигарета чекар, тез-тез орқага қараб кўярди. Думни кўрганидан кейин ғазоби келди. Бир хаёл тўхтаб, яхшилаб ҳисоб-китоб қилгиси келди. Лекин дарров шаштидан қайтди. Аҳмад аканинг қазоси ҳақида кўпчилик эшитган, чиқитлар ҳам сергак. Эҳтимол, анави Чўлоқ аллақачон чақимчилик қилишга ҳам улгургандир. Шу боис тезроқ кўздан ғойиб бўлиб, бўроннинг босилишини кутиш зарур.

У қўлидаги сигаретани машина ойнасидан улоқтираркан, орқага ўгирилиб қаради. Шунда анча нарида қушдай учиб келаётган «Жигули»га кўзи тушди. Яна битта сигаретани тутатди-да, ҳайдовчининг елкасига уриб:

— Шу ерда тўхтатиб юбор, — деди.

Қолган воқеалар худди у кутганидай бўлди. Биринкетин етиб келган машиналардан тушган Чўлоқнинг лай-

чалари у ўтирган уловни ўраб олишди. Ҳаммадан охирида келган Венгир эшикни очди-да, ёнига ўтирди. Унинг асабийлашаётгани юз-кўзидан билиниб турарди. Шундай эса-да, у ўзини хотиржам тутиш учун:

— Битта чектиринг, — деди Фотиҳга қарамасдан.

— «Опал» яхши сигарет, бир пайтлар бу матоҳни топиб бўлмасди. Буни қаранг, тиқилиб кетди ҳаммаёқда, — дея у сигаретани лабига қистирди.

Фотиҳ гугурт чақди, Венгир лабидаги хуморбостисини тутатди. Худди Фотиҳ каби чуқур ичига тортди.

— Чекиш, мен сизга айтсам, ҳурматли афирист, — деди у Фотиҳнинг юзига тикилиб, — соғлиқ учун жудаям зарарли. Умринг беш-олти минут қолганидан кейин чексанг ҳам, чекмасанг ҳам, барибир. Лекин мен сиздан анча ёшман. Ҳа энди, ҳар замонда олдин келган олдин кетсин экан-да, ҳамма шундай дуо қилади. Шунинг учун шу сигаретани кўп чекмасдан ўтирсам. Кейин мошинада кулдон бўлмасаям керак. Оёқ остига ташласам, “Волга”ни ифлос қип қўяман. Яхшиси, манави ерга босаман.

Венгир кўзларини олайтириб, ғазаб билан сигарета чўгини ҳайдовчининг бўйнига босди. Фотиҳнинг йигити аввалига “Ваҳ!” деб ўзини олиб қочди.

— Ҳали шугинага оҳ-воҳ қилаяпсанми, мараз?! — дея Венгир бақирганидан кейин йигит тишини тишига босиб, Чўлоқнинг арзанда юғурдаги қилгилигини охирига етказгунича чидади.

— Даҳшат. Қани энди сендақалардан биздаям тўрт-бештаси бўлса... — дея ҳиринглади Венгир.

— Уларгаям сигарета босармидинг?! — деди шу пайтгача унинг кўрсатаётган кароматларини кузатиб турган Фотиҳ.

— Сигаретаям босардим, кейин хўжайинига мана бунақанги қилиб, — деб у костюмининг чўнтагидан пичоқ олди-да, Фотиҳнинг биқинига тиради, — кўрардим. Агар жондан азиз окасининг азобланаётганини жим томоша қилса, бошига мушт туширардим.

Орқа миясига теккан зарбадан ҳайдовчи йигит пешонасини рулга уриб олаёзди. Бу сафар ҳам ҳеч нима демади. Фақат рулни синдириб юборгудек қисди.

Фотиҳнинг кўйлаги тешилди. Тиг учи баданига қадалди. Аҳмад аканинг шогирди оғриқни сеза бошлади.

* * *

— Ўзингизни босинг, опа, ҳаммаси жойида бўлади. Биринчи марта бунақанги итваччаларга дуч келаётганимиз йўқ-ку, шундайми? — дея Моҳирўй Марҳабони кучоғидан бўшатди. — Энди ойим иккалангиз болалар хонасига кириб туринглар, қолганини ўзим эплайман.

— Моҳи, уни сендаям қасди бор. Синглим, кўрқиб кетаяпман, — деди кўзидан дув-дув ёш оқизиб Марҳабо.

— Шунақа йиғлайверсангиз, биз ҳам қўшилиб йиғлаймиз. Кириг, тез бўлинг, вақтни ўтказмайлик, — дея Моҳирўй Марҳабони хонасига киргизиб, эшикни ёпди. Сочини тузатган бўлди. Шундоқ ҳам қип-қизил лабини бўямоқчи бўлганди, қўнғироқнинг асабий товуши уни ниятидан қайтарди. Ким келганлигини суриштириб ҳам ўтирмасдан, эшик зулфагини туширди. Эшикни очиши билан бирдан бўшашиб кетди.

— Сизмидингиз?! — деди жаҳли чиққан қиз.

— Бошқа бировни кутаётганмидингиз? — дея ҳайрон бўлиб қош чимирди бундан бир ярим соатлар аввал Моҳирўйни шу ерга келтирган ҳайловчи қўлидаги қоғоз пакетларни маҳкамроқ ушларкан.

— Исмингиз нима? — сўради ундан кўз узмаган Моҳирўй.

— Кулмайсизми?

— Нега куларканман? — дея жилмайди Моҳирўй.

— Унда айтаман. Отим Жовин. Роса сел ёғаётганда туғилган эканман.

Моҳирўйнинг юзи қизарди. Кулиб юбормаслик учун тишини тишига босди. Ахир у бунақа антиқа исмни илк маротаба эшитиб туриши эди-да! Исмнинг ғалатилиги етмагандай, унинг эгаси ҳам ғалати, яъни “ж” ҳарфини бошқача талаффуз қиларкан. Уни эшитган одамнинг кулгиси қистайди.

— Кириг, Жовин, — деб Моҳирўй эшикни кенгроқ очиб, ўзини четга тортди.

Бу пайтда болалар хонаси очилиб, Марҳабо кўриниш берганди.

— Вой ўлмасам! — деди у Жовинни кўриши билан. — Худди шу кўйлак эди... Орқамдан қувган ҳам кўйлакдайди...

Моҳирўй бир опасига, бир йигитга қаради.

— Тўғриси, кўларимга ишонгим келмаяпти. Магазинда...

— Подъездда, — дея унинг гапини бўлди Жовин, — худди менга ўшаб кийиниб олган одамни учратдим. У сўкиниб чиқиб кетаётган экан. Агар сизга, — деб Жовин Марҳабога юзланди, — у-бу нарса деган бўлса, ҳозироқ бориб...

— Йўқ. Майда-чуйда нарсаларга ўралашмаганимиз маъқул. Нима опкелдингиз? — дея сўради жиддий тортиб Моҳирўй.

— Озиқ-овқат.

— Раҳмат, — деб унинг қўлидаги қоғоз пакетларни олган Моҳирўй ошхона томонга кетди.

Эшик ёнида бир муддат турган Жовин бошини қашлаб, ортига бурилди.

Марҳабо аввал боласининг ёнига кирди. Кейин ошхонага борди. Пакетдагиларни стол устига чиқариб қўяётганда, опаси бир муддат унга тикилиб тургач:

— Жуда кўпол муомала қилдинг анави болага, — деди.

— Уларга сал яхши гапирсангиз, ҳаддидан ошиб кетади, — дея жавоб қайтарди Моҳирўй ишини давом этказаркан.

— Балки кўриқчилик қилиб туришга буюрганингда яхши бўлармиди? Анави ғаламис яна келадими, деб кўрқаман. У менинг шу ердалигимни билди, энди бир бало қилмагунча тинчимайди.

Марҳабо гапираётиб йиглаб юборди. Кўз ёшини кафти билан артаркан, сингисига умид билан термилди.

— Опажон, — деди ҳамма ишини йиғиштирган сингил Марҳабони кучоқларкан, — бугуноқ кетамиз. Фақат у эмас, ҳеч ким бизни тополмаслиги керак. Аҳмад ака ўлди, қолганига ишонч йўқ. Истаган пайтда сотиб қўйиши, бутун оиламизни абгор қилиши мумкин. Сиз билмайсиз, шунчалик пасткашлар борки, айтишга тил ожиз. Ҳозир ойимга бирор егулик тайёрлайлик. Ўзимиз ҳам еб олайлик. Кейин

мен ижарага бирорта уй топаман. Билдирмасдан чиқиб кетамиз, хўпми?

— Ишқилиб, Худонинг ўзи қўллаб юборсин-да. Қачон-гача юрак ҳовучлаб яшаймиз? — деди Марҳабо синглизининг сочларидан ўпиб қўяркан.

Опа-сингил ичидагиларни Зуҳрахол опага айтишмади. Худди ҳеч нима бўлмагандай болаларини ўйнатиб, шўх-шўх сўзлашди. Шу тахлит таомланишди. Кейин Моҳирўй идишларни олган киши бўлиб ўрнидан турди. Тезда қўлидагиларни ошхонага қўйиб, ўзи ётоқхона учун ажратилган, на деразасида парда ва на кўрпа-ёстиги бўлган кичкинагина хонага кириб сумкасини очди. Ойначасига қараб бўянди. Сўнгра онасининг ёнига қайтиб, магазинга бориб келажагини айтди.

— Болам, кўнглим безовта, уйдан чиқмаганинг маъкулми... Ана, егулик ташлаб кетди-ку, шуни кечгаям амаллаб етказамиз, — деди Зуҳрахол опа норози бўлиб.

— Ойи, Фирдавсининг овқати тугаб қолади. Ҳозир опкеб қўймасам, кечаси билан ухламай чиқади, — дея жилмайди Моҳирўй.

— Бошда айтувдим, малишдан кўра кўкрак берганинг яхшироқ деб.

— Дўхтирлар сутингиз жудаям суюқ, дейишди. Фаррух акамга, билмайман, нима деган, раҳматлининг ўзи малиш билан боқамиз, левди-да, шунинг учун...

Моҳирўй бошини эгди. Кўз ўнгида Фаррухнинг жилмайиб тургани намоён бўлди. Агар эртароқ чиқиб кетмаса, йиғлаб юборажагини ҳис этди.

— Бўпти, мен кетдим, — дея сумкачасини елкасига илган Моҳирўй эшик томон юрди.

У йўлақдан ташқарига чиқаркан, опасининг собиқ эрини кўрди. У уй рўпарасидаги ўриндикда сигарета чекиб ўтирарди. Моҳирўйга кўзи тушиши билан ўрнидан туриб, тамакисининг қолдиғини улоқтирди. Кўйлагининг ёқасини тўғрилаган бўлиб, иржайди. Собит қадам ташлаб илгари юрди.

— Салом, яхши қиз, — деди Моҳирўйга яқинлашиб қолганида. Қиз тўхтади. Салом берган кимсага юзланди.

— Биз танишми? — сўради гўё ҳайратланган одамдай.

— Таниш бўлганда қандоқ! Бир марта бошлаб “мусор”-ларнинг тузоғига туширгандингиз, эсингиздан чиқдимиз? — деди пешонасини тириштирган кимса.

— Бўлса, бордир. Чунки эркакларнинг гап отишлари жонимга теккан. Ҳайронман, дунёда мендан бошқа қиз куриб кетганми?

— Гап отганда жавоб бериш бошқа, қармоққа илин-тириш бошқа. Бир квартирада учрашгандик сиз билан.

— Ҳа-а! Эсладим, — дея кулди Моҳирўй оғзини кафти билан бекитиб.

Опасининг собиқ турмуш ўртоғи ҳам иржайди. Унинг тиржаяётганини кўрган қиз дарров жиддий тортди. Қошини чимириб, рўпарасидаги эркакка қараркан:

— Айб ўзингизда эди. Келиб-келиб, ўз қайнсинглингизга шилқимлик қиласизми? Уят.

— Ни-ма?! Қайнсингил?! Қанақасига?! Марҳабо ёлғиз қиз-ку. Мен унинг дугонаси бўлсанг керак, деб ўйловдим.

— Куркаям ўйлайди.

— Ни-ма?!

— Ҳазил. Одамлар поччаларига бундан ҳам кўпол ҳазил қилади. Эрка ўсгандан кейин шунақа бўлади-да. Аччигингиз чиқса, бурнингизни тишланг, — дея яна Моҳирўй юрмоқчи бўлди-ю, бироқ шу заҳоти тўхтади. — Биласизми, мен опачамни топганимдан кейин нимани орзу қилганман?

— Бунақанги жиблажибон қиз ниманиям орзу қиларди? Гап-сўзларингдан бошни қотиришдан бошқасига ярамайдиганга ўхшайсан.

— Ҳм, тавба. Шундай қайнсинглингиз бўлса, жон-жон денг... Менинг орзуйим — поччам билан бирга бозор қилиш, эркакларнинг сирларини сўраб, билиб олиш... Ҳар қалай, почча деганлари акадай яқин бўлади, дейишади-ку.

— Пожалуста, — деб иккала қўлини ҳам ёнига ёзди, — ким йўқ деяпти? Кетдик.

— Қўрқмайсизми, поччажон?

— Мен энди аввалги одаммасман, — деб йўл бошлади поччаси.

— Икки-уч йилда ўзгариб қолдингизми?.. Ҳа, айтганча, исмингиз нимаиди? — дея Моҳирўй унга эргашди.

— Опанг мени итдан баттар ёмон кўришини биламан. Қара, ўз синглисига эрининг отини айтмабди-я...

— Ўзингиздан эшитиш яхшироқ. Шунинг учун сўрамаганман.

— Отим Бердиқул. Берди ака, десанг ҳам бўлаверади.

— Поччамни ака дейман, яхши. Энди ҳурматли почча-ака, мени нима билан сийламоқчисиз? Ҳар қалай, биринчи марта қайнсинглингиз борлигини билиб турибсиз.

— Агар қайнсинглим... Шошманг, яхши қиз, — деб Бердиқул бошини қашлади. — Ҳозир бозорлик қиламиз. Қайтиб келиб, опангизнинг ёнида унинг синглиси эканлигингизни исботлайсиз. Ана ундан сўнг сийлаш биздан, — деб кўксига урди. Бу бидиллоқ қизга у ўзини кўрсатиб қўйишни жудаям хоҳларди. Хотинини анча вақтдан бери кўрмаган, унинг юз-кўзи, умуман, кўринишини бутунлай эсидан чиқариб қўйганди. Шунга қарамасдан, опа-сингилни ўзича таққослади. Сингил дуркунроқдай, чиройлироқдай туйилди. Ҳатто ичида афсус ҳам қилди. “Шу ялмоғиз кампирнинг қизини оларканман, озгина шошмасам нима қиларди? Кетворгани бу ёқда қолиб, бракига кўз тикибман-а, мен аҳмоқ... Лекин ҳалиям кечмас, яхшилаб кўнглини овласам, буниси-ям ўзимники бўлади”, дея ўйлади. Шу боисдан хушомаднинг кейинги босқичига ўтишни мўлжаллади.

— Почча, — деди Моҳирўй юзидаги табассумни йўқотмасдан, — сизга қойилман, жудаям ўзгариб кетибсиз. Ўзингизга ишончингиз ортган. Аввалги кўрганимда, кўзларингиз бежо эди. Нимадандир кўрқиб турардингиз. Мен буни дарров сезганман, шунинг учун ҳам чув тушириб кетганман. Лекин-чи, ўшанда поччам эканлигингизни билмагандим. Шунинг учун бошқача қараганман. Ўзингизни жаҳлдор кўрсатишга уринганингиз билан, меҳр, истара кўрганман сизда.

— Мен аввал бир ўзим эдим. Ҳозир обрўли одамга айланганман. Одамлар орқа-олдига қараб муомала қилади

мен билан. Катта давраларда қўлларини кўксига қўйишадди. Аввал чангалим бўшроқ эди, энди унга тушган одам осонликча чиқиб кетолмайди. Ишонмасанг, ҳозир худди олдингидай сочингни тўзгитиб ёқамга ёпишгин, ит ҳам ёрдам бермайди сенга, — деди Бердикул кўкрак кериб.

Моҳирўй ичида кулди. “Ҳе, лақма, ҳали шу ҳолингда гўдаиб юрибсанми? Мендай кичкина бир қизча ўйна-таяпти-ю, бошқалар нима аҳволга солишаркан? Кўксига қўлини қўйиб, тўрга ўтказиб қўйишармиш. Туфлисини тилим билан ялаб қўяман, де ундан кўра, валак-салак!” дея хаёлидан ўтказди.

Улар беш қаватли, саккиз йўлакдан иборат бўлган гиштли уйнинг охирига келиб қолишганди. Моҳирўйнинг кўзи сўнгги йўлак олдидаги ўриндиқда ўтирган учта одамга тушди. Улардан бирининг сочи пахмоқлигига эътибор қилган қиз “алкаш”, дея хаёлидан ўтказиши билан:

— Ҳо-в, Босволди! — дея бақирди пахмоқсоч. Мен зўрман, бошқачаман, деб оғиз кўпиртираётган Бердикул шу заҳоти таққа тўхтади. Худди командирини кўргандай ўтирганлар тарафга ўгирилди.

— Кўзингни шира босганми дейман? Олди-орқангга қарамайсан. Бетига беш пақир бўёқ суваган оймтилланинг ёнида юрсанг, кўзингам кўр бўп қоларкан-да, Босволди! Агар қўл-пўлидан ушласанг, чумчуқдай учасан, шекилли, — ўртада ўтирган кимсанинг гапидан ёнидагилари ҳиринглашди. Бердикул эса ичига вино солинган шиша идишдай қизариб кетди.

— Акалар, кўрмай қопман, — деди у ясама тиржайиб.

Моҳирўй поччасига қовоқ уйиб қаради.

— Бу дейман, Берди ака, тилингиз-у кучингиз аёллардан бошқасига етмаскан-да! Шундай экан, нимангизга кариллайсиз? Садқайи одам кетинг-а! Айтиб қўяйин, агар яна бир марта подъездимиз атрофида қорангизни кўрсатсангиз, опамнинг йигити пачоғингизни чиқаради, — дея тез-тез юриб кетди. Ортидан эркакларнинг хоҳолагани эшитилди. Қиз мийиғида кулиб қўйди.

Моҳирўй йўл бўйида аскардай терилиб турган симёғочлар, бекат деворларига ёпиштирилган эълонларнинг ҳаммасини ўқиб чиқди. Ниҳоят, Чилонзорнинг иккинчи кварталидан

ўзи қидираётган квартирани топди. Ёпиштирилган қоғозчада: “Уч хонали, жиҳозлари тахт. Ижарага бераман. Манзил...”, дея ёзилганди. Моҳирўй таксига ўтириб, кўрсатилган манзилга борди. Эшикни қирқдан ошган аёл очди. Моҳирўй мақсадини айтгач, аёл унга бошдан-оёқ қараб, сўнг ичкарига таклиф қилди.

Моҳирўй ҳамма хоналарга бир-бир кириб чиқди. Ошхонани кўрди. Уй унга маъқул тушди. Сўнг аёл уни сўроққа тутди. Неча киши турмоқчи ва ҳоказо саволлар берди. Моҳирўй унинг ҳар битта саволига юмшоқлик билан жавоб қайтарди. Ижарачи аёл маъюсланди.

— Яқиндагина ўғлимга олувдик бу уйни, — деди хонадон эгаси киприклари пирпираб. — Лекин... ўғлим бечорага насиб қилмаган экан бу ерда яшаш. Уч ойгина турди хотини билан. Кейин кўричаги ёрилиб ўлди. Келиним ҳали туғмагандиям, “Бу уйда туролмайман”, деб онасиникига кетиб қолди.

Аёлнинг кўзи намланди. Йиғлаб юбормаслик учун кафти билан пешонасини силади.

Моҳирўй Бердиқулнинг устидан кулганида, бошқача завқ олганди. Ўша қувончидан асар ҳам қолмади ҳозир. Фаррух акасини эслаб, у ҳам хонадон соҳибаси каби йиғлаб юборишига оз қолганди. Шунинг учун ҳам аёлнинг қўлига келишилган элик сўмни олдиндан бериб, ташқарига чиқиб кетди. Бўлмади барибир. Йўлакдалигидаёқ ёши дув-дув оқаверди. У шу кайфиятда уйигача борди. Кўнгироқ тугмасига қўл чўзаётганида ичкаридан шовқин эшитилди. Юраги ҳаприқиб, бесаранжомланди. Тугмани босишни ҳам унутиб, эшикни гурсиллатиб ура бошлади. Шу заҳоти ичкаридаги шовқин тинди.

— Очинглар! — дея бақирди Моҳирўй.

Энди катталар овози тиниб, гўдакнинг чинқириб йиғлаётгани эшитила бошлади. Моҳирўй титраб кетди, жиғибийрони чиқди. Муштлапгаям қоникмай, эшикни тепкилашга тушди.

— Агар ҳозир очмасанглар, милиция чақираман! Оч! — деб овозининг борича бақирарди у.

Шу гапи таъсир қилдими ёки ичкаридаги одамга инсоф кирдими, ҳар қалай, кулф шарақлаб, зулфак туширилди.

Моҳирўй ўзи кутгандай, ҳагто ундан ҳам даҳшатлироқ манзаранинг гувоҳи бўлди. Бердикул Марҳабонинг сочидан гижимлаб олган, ўшшайиб турибди.

— Хотинчалиш! — деди кўзи ўт бўлиб ётган Моҳирўй ва поччасини кўкрагидан итариб юбориб, ўзи болалар хонасига кирди. У ерда Зухрахол опа кўзи юмуқ ҳолда ётар, лаблари қонталаш эди. Орзу бурчакда тиззалари орасига бошчасини яширганча изиллаб йиғларди. Фирдавс эса қипланғоч, гилам устида чинқириб ётарди.

* * *

— Ока! — деди Венгир ўшшайиб, — қабристонга борамиз. Ойимтиллангиз шу ёқда бўлса, бахтингиз. Йўқса, ус-тозингиз ёнидан қабр қазиб, ётишингизга тўғри келади.

— Шу билан мени кўрқитмоқчи бўлсанг, чучварани хом санабсан. Мен бу йўлга киришимдан аввал ўлимни бўйнимга олганман.

— Геройман, денг, ока! Оббо, сиз-эй, кўпини кўрганман сиздақаларни. Фаррухнияма яхши биладан, — дея Венгир ҳайдовчи йигитни туртди-да, — мошинани бур, итвачча, — деди.

Лекин Фотиҳнинг йигити қилт этмади. Бундан Фотиҳ хавотирга тушди. Чунки ҳозир манави нусха қўлидаги ханжарни унинг биқинидан олиб, йигитининг бирон жойига суқиши мумкин эди. Шу боисдан:

— Достон, ҳайда. Буларнинг иши ҳамиша қоронгида битади, кундузи қўлларида чивин ҳам ўлмайди, — деди.

— Демак, — дея иршанглади Венгир, — сиз чивин экансиз-да?..

— ...

Машина ортга бурилганидан кейин бир текисда юриб кетди. Венгир ич-ичидан мамнун эди. Бундан олти ой бурун биров: “Вақти келиб, сен Фаррухнинг яқинларидан бирини қўлингга ўйнатасан”, деса ишонмаган бўларди. Чунки у пайтда озодликда юрганлар-у ўтирганларнинг ҳаммаси Фаррухдан азроилдан кўрққандай кўрқишарди. Кўз очиб-юмгунча у ўлиб кетди. Орқасидан, кимсан, Аҳмад писта ҳам равона бўлди. Энди бу ёғига Чўлоқнинг, Венгирнинг

замони келди. “Биз узоқ яшаймиз, чунки ақллироқмиз”, дея ўйларди у.

— Бунча имиллайсан! — дея бақриб юборди Фотиҳ кутилмаганда Венгирнинг хаёлини бўлиб. Венгир кал бошидаги терни кафти билан артди. Сўнг Фотиҳга юзланиб:

— Қабрга эртароқ тушишни хоҳлаб қолдиларми? — деди.

— Кимнинг олдин ўлишини Худо биледи. Ҳозир сенинг жонинг ҳам бизнинг қўлимизда. Чунки сен, аҳмоқ, бирорта йигитингниям ўзинг билан олмадинг. Чўлоқ гирт тўнка эди. Одами ундан ҳам баттар экан, — деб Фотиҳ жилмайди.

Венгир машина жойидан қўзғалганида Фотиҳнинг биқинидан пичоқни олган, аммо уни қўлида ушлаб кетаётган эди. Душманининг гапидан сўнг унинг капалаги учди. Боягина қилган орзуси саробга айлангандай бўлди гўё. У кескин ҳаракат билан ханжарини Фотиҳнинг кўксига урмоқчийди, бироқ пичоқ ушлаган қўли манзилга етмасдан тўхтаб қолди.

— Лақмалигинга яна бир марта ишонч ҳосил қилдингми? — дея Фотиҳ унинг қўлини қайирди.

— Маразлик қилдингиз, ока, — деди оғриқдан афти бужмайган Венгир пичоқни ташлаб юбориб.

— Маразлик нималигини биласанми, итдан тарқаган? Боягина таъзияниям ҳурматини қилмагандинг сен ифлос!

— Ваҳ! — деди Венгир бошини олд ўриндиққа тираб.

— Биқинимни тешганингда бақирмагандим, шекилли. Жонинг оғрияптими?

— Итдай ўлиб кетасан! Орқадан одамларим келишяпти. Менга бирон нима бўлса, соғ қўйишмайди.

— Барибир эмасми?! — деб Фотиҳ тишини тишига босди. Ҳазабнинг зўридан кўзида ўт чақнади. Венгирнинг қўлини қаттиқроқ қайирди.

— Единг-ку қўлни, итдан тарқаган! — дея бақирган Венгирнинг кўзидан ёш сизиб чиқди.

— Ҳали бу сенга камлик қилади! — деб Фотиҳ уни бўға бошлади.

Аммо у эҳтиёткорликни унутиб қўйган эди. Венгир гарчи бир қўли синган эса-да, соғи билан оёғи остидаги пичоқни олди ва рақибининг бўғаётганидан фойдаланиб,

нафас олишга қийналаётган эса-да, Фотиҳнинг биқинига бу сафар пичоқни бор бўйича тиқиб юборди.

— А-а! — дея чинқирди Фотиҳ. Кўзини йўлдан узмай машина тезлигини тобора ошириб бораётган Достон кўзгу орқали “ока”сининг инграганини кўрди. Ва бирдан Венгирнинг биллагидан бир қўли билан ушлаб уни сиқа бошлади. Машина силтаниб олди. Шунда тиг Фотиҳнинг биқинига янаям қаттиқроқ ботди. У Венгирни қўйиб юбориш ўрнига худди ток уриб, бармоқлари акашак бўлиб қолгандай рақибини янада шиддат билан бўғди. Бу пайтда анча орқада қолиб кетган машиналар чироқлари ёниб ўчар эди.

Икки-уч дақиқа ўтди. Фотиҳ сўнгги бор “Аҳ!” деган товуш чиқарди ва Венгирнинг устига ётиб қолди. Достон душманнинг қўли жонсизланганини ҳис этди. Кўзгу орқали орқа ўриндиқда ўтирганларга кўз ташлади-ю, даҳшатга тушди.

— Фотиҳ ака! Фотиҳ ака! — дея бақирди. Бироқ унга ҳеч қандай жавоб бўлмади. У тезликни янаям оширди. Рўпарасида чорраҳа бор эди. Қизил чироқ ёниб турарди. Тўхташи керак эди, бироқ тўхтамади. Газни янаям қаттиқроқ босди. Тезлик юз ўттизга чиқди. Машинанинг тебраниши ҳам Достонни шаштидан туширолмади. Қирқ йил қиргинда ҳам ажали етгангина ўларкан. Икки ёндан келаётган машиналар оралиғида бир неча сонияга узилиш пайдо бўлди. Худди шу пайтда Достоннинг улови чорраҳадан ўтиб кетди. Аммо унинг ортидан келаётган машиналарнинг йўли бекилди. Аниқроғи, чорраҳада катта тўқнашув содир бўлди. Тўқнашган машиналарнинг нечталлигини аниқлаб бўлмасди. Шуниси аниқ эдики, Венгирнинг одамлари ўтирган учала машина ҳам фалокат иштирокчиларига айланган эди.

Орқа томондаги тўқнашувни кўзгу орқали кўрган Достон озгина шаштидан тушди. “Ўзингни бос, бола. Оканинг ўлими, сенинг ҳам ўлиминг, дегани эмас. Уйланмагансан. Учта синглинг турмушга чиқмаган. Уларни узатиш керак. Ёлғиз онанг кўзи тўрт бўлиб кутиб ўтирибди”, дея хаёлидан ўтказиб, биринчи дуч келган бурилишдан ўнгга қайрилди. Беш юз метрлар юргач, одам йўқ жойда машинани

тўхтатди. Орқага қарашга унинг юраги бетламаётганди. Лекин начора, қарамасдан иложи йўқ эди. Бир неча сония рулга бошини қўйиб ўтиргач, балки тирикдир, деган умидда ортига ўгирилиб қаради. Сезмабди, кескин бурилишда Фотиҳнинг жонсиз танаси бошқа эшикка, Венгирники эса бошқасига суяниб қопти. Достон олд-орқасига қараб, атрофни яна бир марта кўздан кечирганидан кейин машинадан тушди. Аввал Фотиҳни, сўнгра Венгирни (у шунчалик баҳайбат эдики, Достон уни маҳв этган оқасига қойил қолди) ўтқазиб қўйди. Фотиҳнинг қонга бўялган кўйлаги устига костюмини ёпди. Машинага ўтирмоқчи бўлганида, катта тезликда келаётган милиция машиналарига кўзи тушиб, юраги шув этиб кетди. “Бу ёғи тамом”, дея хаёлидан ўтказди у. Қўллари қалтираб эшикни очди-да, секин машинага ўтирди. Икки кўзи рўпарасидан келаётган уловларда. Кимдир уни сотган. Ҳозир беш-олти милиционер унга ёпирилади, қўлларини орқага қайириб, дўппослашди. Кейин олиб бориб тиқиб қўйишади... Ўйларининг бари бекор бўлди. Шувиллаганча чироқларини ёндириб-ўчириб келаётган “Виллис”лар унинг ёнгинасидан ўтиб кетди. Шундагина Достоннинг хаёлига автоҳалокат келди. Чуқур нафас олган йигит уловини ўт олдирди. Машина секин юриб бораркан, Достон тинимсиз атрофга аланглар, телефон будкасини қидирарди. Ниҳоят, топиб, машинани тўхтатди. Телефон атрофида одам уймалашган, уларнинг сони сира камаймасди. У ердан қўнғироқ қилишга имкон йўқлигини англагач, бошқа жойни қидириб кетди. Ниҳоят, қидирганини топди. Машинани йўл четида қолдириб, югуриб бориб гушакни қулоғига тутди. Чўнтагидан танга излади, қани энди чиқса! Асабийлашиб гўшакни жойига қўйди.

— Тинчликми, болам? — деган овоз эшитилди шу пайт. Ўгирилиб қараса, рўпарасида бир чол турибди. Достон танга қидириш билан овора бўлганидан, унинг келганини сезмай қолибди. Дабдурустдан берилган саволга жавоб беролмай қийналди. Айтмоқчи бўлгани тилининг учида турибди-ю, худди биров тилини боғлаб қўйгандай уни айлангиролмайди.

— Танга тополмаяпсанми? — сўради чол унинг мушқулини осон қилиб.

— Ога, шошганда лаббай топилмаскан. Сизда икки тийинлик борми? — деди Достон бироз ўзига келиб. У гапирш асносида икки-уч марта машинага қараб қўйди.

— Ма, — деб пул узатди унинг қўлига чол ва Достоннинг машинаси турган томонга кета бошлади.

Йигитнинг жон-пони чиқиб кетди. Чол машинага бориб қараса борми, сўзсиз номерни эслаб қолади. Кейин “мусор”ларга телефон қилади. Аксига олиб, “Волга” унинг номида. Демак, уни ернинг тагидан бўлсаям топишади.

Достон гўшакни ушлаганча чолни кузатди. Ҳартуғул, чол машинанинг яқинигача бормади. Йўлак бўйлаб сўлга бурилиб кетди.

— Уфф! — деди йигит ва икки тийинликни аппаратга ташлаб, гўшакни қулоғига тутди. Ҳеч қандай садо йўқ. Ҳайрон бўлган Достон у ёқ-бу ёғини кўздан кечириб, телефоннинг сими узилганига кўзи тушди.

— Шу камлик қилаётганди! — дея гўшакни аппаратга уриб синдирди-да, машинаси томонга югуриб кетди.

У Фотиҳнинг уйида қўриқчилик қилаётган Набига кўнғироқ қилмоқчийди. Уни бирон жойга чақириб, мурдаларни бир ёқли қилишни маслаҳатлашиши лозим. Машинани тўғри у турган жойга ҳайдаб боролмайди. Оксининг оиласидан биронтаси Фотиҳнинг не аҳволдалигини кўриб қолса, шу заҳотиёқ қиёмат кўпчийди. Ҳаммаёққа унинг ўлганлиги ҳақидаги хабар ёйилиб кетади. Шубҳасиз, “мусор”лар қушдай учиб келишади. Йўқ, ваҳима қилмаслик керак. Ҳаммаси ими-жимиди бўлгани маъқул. Фотиҳ аканинг ўлганидан қўшнилари тугул, қариндошлариям хабар топмасин.

Талай муддат хаёл суриб ўтирган Достон ўз уйига боришга қарор қилди. Соатига қаради. Кун пешинга яқинлашибди. Боргунича отаси масжидга кетади. Укаси институтда. У кечки пайт келади. Лекин ўнинчида ўқийдиган синглиси... Йў-ў-қ, уям камида соат иккида мактабдан қайтади. Бундан чиқди, уйда ёлғиз ойиси ўтирибди. Машинани дарвозахонага қўяди-да, уйга кириб Набига кўнғироқ қилади. Энг тўғри йўл — шу.

У газни босди.

Маҳалласига бурилганида кўча бўйида бир-иккита танишларини кўрди. Одатда, Достон тўхтаб кўришар, беш дақиқача валақлашар, кейин яна йўлида давом этарди. Бу сафар ундай қилолмади. Ўзи ноқулай аҳволга тушди. Танишларининг қўл кўтарганига жавобан бош қимирлатиб, кўзи билан “Шефлар ўтиришибди”, дегандек орқа ўриндиққа ишора қилиб кетаверди.

Бахтига, дарвозасининг кичик табақаси очиқ экан. Афтидан, отаси шошганча масжидга чиқиб кетган-у, онаси эшикни қулфлашни унутган.

У машинани дарвозахонага киргизди-ю, тарашадай қотиб қолди. Отаси бўйнидаги терни оқ қийиқча билан артганча уйдан чиқиб келаётган эди.

— Эй-й, Достонбой, бугун ишдан эрта қайтибсизми? — деди отаси ним табассум билан.

— Ҳалиги, ота... Ишим чиқиб...

У довдираб гапини топиб гапиргунча ота машинанинг ёнига етиб келди. Аввал уловнинг ичига қаради. Кўзларини юмганча эшикка бош қўйиб ўтирган оламларни кўрди. Бирдан ранги ўзгарди. Ўғлига қаради.

— Ким улар? — дея сўради.

— Бошлиқ билан бухгалтер...

— Тушлик бўлмасдан ичволишдимми?

Достоннинг ичи ёришиб кетди. Ахир отаси унга баҳона топишда кўмаклашиб юборган эди-да.

— Икки кундан бери ишхонада текширувчилар бор эди. Бугун ишларини битиришди, шунга озгинадан...

— Ҳеч озгинага ўхшамайди, — дея бақириб юборди ота, — ўликдан фарқи қолмапти-ку! Садқаи одам кетгурлар, текширувчи келса, молдай ичиш керакми? Ишингни пухта қип қўй, қани, биров сенга бир нарса дермикан?! Мачитдан келганимда буларнинг қорасини кўрмайин. Ҳе, алкашларни опкеб уйни ҳаром қилган сен эшшакни!..

Ота ўғлига ўқрайиб қаради-да, кўчага чиқиб кетди. Достоннинг елкасидан тоғ ағдарилгандай енгил нафас олди. Уйга югуриб кирди-да, телефон гўшагини кўтариб рақам терди. Наби ухлаб қолган экан, шекилли, беш-олти чақирув товуши кетганидан кейин уланди.

— Ўлиб қолдингми?! — деб бақирди унга Достон. — Ўн беш минутлардан кейин катта кўчага чиқиб тур, опкета-ман. Срочний иш бор.

— Хўжайин шахсан ўзимнинг буйруғимсиз бир қалам ҳам жилма, деган, — дея эътироз билдирди Наби.

— Хўжайин кетди!.. Тез чиқиб тур! — дея гўшакни кўйган Достон югуриб ташқарига чиқди. Дарвозахонада машина ичига термилиб турган онасига кўзи тушиб, югуриб ёнига борди.

— Булар кимлар? — сўради онаси ранги докадек оқариб.

— Хўжайинлар ичиб...

— Биттасининг кўйлаги қон-ку!

* * *

Моҳирўй Фирдавсни кўтариб олди-да, бир-икки сил-талаб:

— Ҳозир... ўзимнинг эркатойим!.. Ҳозир мен сенга ов-қат бераман. Очқаб кетдингми-а? — дея ошхона томонга юраётиб, опасининг сочини гижимлаган, бир қўлида пичоқ ушлаган Бердиқулни кўкрагидан итариб ўтиб кетди. Худди поччаси шунчаки унинг йўлини тўсиб тургандай. Ошхонага бориб, бир коса сув олди. Қайтиб келаётиб, Бердиқулга ғазаб билан тикиларкан:

— Йўлдан қочсангиз ўласизми? Тавба қилдим, қанақа эркаксиз? — дея яна уни итариб юбориб, онаси ётган хонага кирди. Ўғилчасини гилам устига секин ётқизиб кўйиб, қўлига сув олди-да, онасининг юзига сепди. Зухра-хол опанинг лаблари қимирлагандай бўлди. “Хайрият, — дея хаёлидан ўтказди Моҳирўй, — тирик эканлар”.

— Ҳов! — деди шу маҳал ўзига келган Бердиқул.

Моҳирўй ўгирилиб унга қаради. Ўрнидан турди. Поччасининг ёнига яқинлашди.

— Нима қилиб турибсиз? — деди унга ўқрайиб. — Опамнинг сочидан тортиб, барака топаяписизми? Уят деган нарса йўқ экан-да ўзи сизда. Беринг пичоқни...

Бердиқул ўзи сезмаган ҳолда унинг буйруғига бўйсуниб, пичоқни қизнинг қўлига тутқазди.

— Қўйинг энди опамнинг сочини. Бу ёққа юринг, муҳим гап бор. Кўчада одамни шарманда қилдингиз, — дея ошхона томонга юрди Моҳирўй. Бердиқул яна унинг ортидан эргашди.

Қиз ошхонага кирди-ю, пичоқни орқасига яширди. Қизнинг нигоҳиданоқ ўзини йўқотиб қўяётган (ҳозирнинг ўзида бу ҳол бир неча марта такрорланди. Бердиқулнинг ақли ишлаб турибди-ю, вужуди унга сира бўйсунмаяпти) эркак унинг ортидан кириб борди-да, қайнсинглисининг яқинида тўхтади. Энди уларнинг нафас олишлари ҳам бир-бирига эшитилаётганди. Эҳтиросга тўлиб-тошган нафаслар...

— Боя ер ёрилмади, кириб кетмадим. Ҳалигача ўзимга келолганим йўқ. Чунки мен сизни ўша биринчи кўришимдаёқ севиб қолганман, жиннивой! — дея Моҳирўй бир қўли билан поччасининг бўйнидан қучоқлаб, лабларини эркакникига яқинлаштирди-да, бирдан иккинчи қўли билан пичоқни ишга солди.

— Ҳиқ! — дея бақриб юборган Бердиқул кўзи косасидан чиққудек олайиб қолди.

Моҳирўй пичоқни суғуриб олганди, қон отилиб кетиб, қизнинг уст-бошини бўяди.

— Сен ярамасни аввалроқ ўлдиришим керак экан! Ҳезалак! — деди ғазабдан титраб кетган Моҳирўй.

Поччаси унинг гапларини идрок этадиган аҳволда эмасди. У ўлаётган эди. Йиқилишга ҳам улгурмасдан жони узилаётганди унинг. Полга гурсиллаб қулаган Бердиқул қимир этмай қолганидан кейингина қиз нима қилиб қўйганини англаб. қўлидаги пичоқни ташлаб юборди. Унинг ранги докадек оқариб кетганди. Худди роботларга ўхшаб қадам босганча ошхонадан чиқди. Йўлак бўйлаб юриб борди-да, болалар хонасига яқин қолганда тўхтади. “Опамнинг юраги ёрилиб кетади”, деган ўй ўтди хаёлидан. Қайтиб, ювиниш хонасига кирди. Кийимларини ечиб ташлади. Бахтига, халат илинган турарди. Дарров кийди. Қўл-юзининг қонини шоша-пиша ювди. Кейин худди ҳеч нарса бўлмагандай онаси ётган хонага кирди.

— Ойи! Ойижон! — дея Зухрахол опанинг юзини силарди Марҳабо.

Онасининг қовоқлари пир-пир учиб қўярди.

— Ойим яхши бўп кетадилар. Ҳозир озгина сув сепайлик, — деди опасининг ёнига чўккалаб ўтирган Моҳирўй.

— Сен... — дея ҳайратланди Марҳабо синглисини кўриб ва кўзи Моҳирўйнинг устидаги халатга тушди. — нима қилиб келаяпсан?!

— Тезроқ кетишимиз керак, опа, уйда...

— Ҳароми билан бирга бўлдингми?! — бақриб юборди Марҳабо.

— Нималар деяпсиз, опа? Мен уни ўлдирдим! Қочишимиз керак эртароқ! Нашатир спирти йўқми?

— Фалати гапларни гапирасан, осмондан тушдингми, нима бало?! — дея синглисини уришиб берди Марҳабо. Кейин яна ойисини ўзига келтиришга уринди. Фалати томони, синглиси одам ўлдирдим, деб турган эса-да, бир туки қилт этмади. Эртароқ ойиси ўзига келса, бўлди. Унинг бошида бундан бошқа хаёл йўқ.

Опа-сингил амал-тақал қилиб, Зуҳрахол опани ўзига келтириб олишди. Онаси ўрнидан туриб ўтирганидан кейин йиғлай бошлади. Собиқ куёви юзига мушт туширганини эслаб, қарғанди. “Илоё, уйинг куйсин, яшшамагур”, деди.

— Бўлди, кетамиз. Мен бошқа жойдан уй топиб келдим. Бу қарғишга учраган уйда бир секунд ҳам турмаймиз. Опа, тез нарсаларингизни йиғиштиринг! — деди Моҳирўй ва эшикни кўздан кечириб келди.

Йиғиштирадиган нарсанинг ўзи йўқ эди. Фақат болаларнинг кийим-кечагини сумкаларга солиш керак эди, холос.

Бахтларига, йўлакдан кетаётганларида уларни ҳеч ким кўрмади. Олд-орқаларига қараб, тезда катта йўлга етишди. Кейин таксига ўтиришди.

Моҳирўй манзилга етишлари билан ўзини кўрпачага ташлади. Талай муддат бошини ушлаб ётди-ю, дарров ухлаб қолди. Икки соатдан сўнг уйғонди. Ўрнидан туриб ошхонага кирди. Опаси билан онасининг суҳбатлари устидан чиқди.

— Моҳи, — деди Марҳабо синглисини кўриши билан, — анави ярамасни нима қилдим дединг?

Моҳирўй бир опасига, бир онасига қаради. Зумда кўз ўнгидан Аҳмад аканинг таъзияси, бошқа уйга кўчиб келгани, Бердиқул поччаси келди. Қиз икки қўллаб сочларини гижимлади.

— Жинни бўп қоламан ҳозир! — деди титраб.

— Вой, қизим, шу камлик қилиб турувди ўзи. Нима бўлаяпти яна?! — деди қўрқиб кетган Зухраҳол опа.

— Ҳаммаси яхши бўлади, вақтинчалик ҳолат бу, — деганча Моҳирўй опаси билан онасининг ёнидан ўтиб айвонга чиқди. Деразани очди. Аллақачон қоронғилик тушган, фақат уни ҳар жойда ўрнатилган чироқлар кесиб турарди. “Одам ўлдирдим”, дея пичирлади Моҳирўйнинг лаблари. У эндигина чуқур изтиробдан чиққан эди. Оппоқ, узун бармоқларига қаради. Улар қалтирарди. Нозиккина, чиройли... Фаррух акаси бу бармоқларнинг учидан тирноғини кўшиб ўпар, қизнинг юрагини тўлқинлантириб юборарди. “Энди бу бармоқлар нозик эмас, — хаёлидан ўтказди қиз. — Энди булар жудаям кўпол, қонга чайилган. Узиб ташлаш керак... Ҳаромга айланган булар... Нега... нега ўлдирдим уни? Нима мени мажбур қилди? Йўқ, шошма, ҳаммасини бир бошдан ўйлаб чиқай. Нима бўлганди ўзи... Кўчиб чиқиш учун квартира топиб, эгасига олдиндан пулини бердим. Қайтиб бордим яна ўша қарғиш теккан уйга... Кейин... Кейин опамнинг сочидан гижимлаган... У ёғи... У ёғи... Эслашга қийналаяпман. Кўз олдим қоронғи бўп кетди, ҳеч нимани ҳис қилмай қўйдим. Нафратим ҳаддан ошиб... Қайси юрак билан, кимга ишониб, шу ишга қўл урдим?.. Ўлдирганим аниқ эсимда, лекин бошқаси хаёлимдан чиқиб кетди...”

— Моҳи, — деди шу пайт унинг ёнига келган Марҳабо, — ойим жуда безовта бўлаяптилар. Кўрқитма.

— Опа, — деди унинг кўзига тикилган Моҳирўй, — анави уйнинг ошхонасига кирдингизми?

— Йўқ. Сендан бир қадам ҳам айрилмадим. Балконда боланинг тагига ёзадиган...

— Яхши, — деди бирдан Марҳабонинг гапини бўлган сингил, — сизга айтаман. Ойим билмасин, хўпми?

Опанинг ранги оқарди. Узун киприқларини пирпиратиб Моҳирўйга тикилди.

— Мен, — деди Моҳирўй югиниб олганидан кейин, — қўлимни қонга ботирдим.

— Нима?! — деди ҳаяжонланиб кетган Марҳабо.

— Тисс! Жим! Ойим эшитиб қолади. Ҳозир ўйласам, нима қилаётганимни билмайдиган аҳволда қолган эканман. Бердиқул падар лаънати ошхонага опкирибман-у, қорнига пичоқ тиқиб олибман. Ўлай агар, нега бундай қилганимни билмайман. Худди туш кўраётганга ўхшардим ўша пайт. Бундан аввал уни пастда кўрувдим, шилқимлик қилувди... Опа, менга нима бўлаяпти ўзи? Ақлу ҳушим жойидамас!

Марҳабо синглисини қучоқлади.

— Сенинг ўрнингга, — деди у паст овозда, — бошқа биров бўлганида жинни бўп қоларди. Эрингнинг ўлими, Аҳмад аканинг қазоси... Булар ҳам камлик қилгандай, анави ярамаснинг пайдо бўлиши ҳар қандай одамнинг ақлини олади. Одам ўлдириш қанчалик даҳшатлигини яхши биламан. Мен ойимни ўзига келтиришга уринаётганимда, шунга ўхшаш гапингни эшитгандай бўлувдим. Лекин аҳамият бермабман. Қўй, хаёлингдан чиқариб ташла. Унга бу ҳам кам. Ўлигини кучукларга берганингдаям ҳақинг кетарди.

— Нима қиламиз, опа?

— Билмадим.

— Ишқилиб, бу ерга келганимизни биров сезмадимми?

— Шундай шекилли.

— Унда бир-икки кун ҳеч қаерга чиқмаймиз. Тўғрироғи, сизлар чиқмайсизлар. Нон-пон опкелишга ўзим бориб келаман.

Уч кун эмас, бир ҳафта она-болалар уйда қамалиб ўтиришди. Кунлар жудаям зерикарли эди. Қиладиган иш йўқ. Бирон жойга боришга юрак бетламайди. Ҳар қадамда уларни хавф-хатар кутиб тургандай туйилаверади. Зуҳраҳол опа куну тун йиғлаб, шундоқ ҳам сиқилган қизларини баттар эзади. Бир сафар дўконга бориб қайтган Моҳирўй магазинчи унга ғалати қараш қилганини айтганидан кейин онанинг ўзи бозор-ўчар қиладиган бўлди. Уни биров танимасди. Истаган жойига бемалол бориб келарди. Ана шундай кунларнинг бирида, у қан-

дайдир темир-терсак корхонасига фаррош кераклиги хабарини топиб келди.

— Ўтираверсак, бир бурда нонга зор бўп қоламиз. Мен ишласам, тўрт-беш сўм топиб келардим, — деди Зуҳрахол опа.

— Нималар деяпсиз? Иккита оёқ-қўли бутун қизларингиз турганда, сиз ишлайсизми? — деди жаҳли чиққан Моҳирўй.

— Нима қилай? Икковингам уйдан чиқолмасанг, кимдир ишлаши керак-ку, — дея кесиб ташлади она. Унинг пешонаси тиришганидан жаҳли чиққани кўриниб турарди. Лекин нега ғазаби қўзиётганини ўзи ҳам билмасди.

— Адресини беринг, ойи, эртага ўзим бораман. Нима бўлса бўлар, пешонамдагини кўраман. Токайгача кўрқиб, биқиниб юраман? — деб йиглаб юбормаслик учун Моҳирўй бошқа хонага чиқиб кетди.

У атайин эски-туски кийимларини кийди. Қошини қалин қилиб бўяди. Лабини ҳам керагидан ортиқ қизартириб, онаси айтган жойга борди. Унинг бахтига фаррошларни директор ишга олмаскан, улар билан умуман гаплашмаскан ҳам. Бундай юмушларни унинг ўринбосари — элликлардан ошиб қолган рус аёли бажараркан. Буни эшитиб, Моҳирўй қувониб кетди.

— Мен Анастасия Евдакимовна бўламан. Аня опа, десанг ҳам бўлаверади, — деди директор ўринбосари Моҳирўйнинг мақсадини эшитгач. — Боқишларинг истарали, лекин ғалати бўянибсан. Қишлоқдан келганмисан, нима бало?

— Йўқ, шу ерликман. Фақат илгари ҳеч қаерда ишламаганман. Амаллаб еттинчини битирганимдан кейин, касал бўлиб уйда ётиб қолганман. Шунинг учун бўянишни билмайман. Агар ёқмаган бўлса, бундан бу ёғига сираям бўёқ сурмайман, — деди Моҳирўй уялгандай бошини эгиб.

— Бўпти. Ҳозир бизда жудаям иш кўп. Шунинг учун ҳужжатларингни ой давомида олиб келаверасан. Агар тайёр бўлса, топшираверсанг ҳам бўлади. Хуллас, эртага тонгги соат олтида етиб кел. Уйинг узоқ эмасми? — деб аёл билагидаги соатга қараб қўйди.

— Шу атрофда тураман, ўн минутда етиб келаман. Халиги...

— Яна нима?

— Опам бор эди, у ҳам иш қидириб юрганди. Агар мумкин бўлса, бирга келсак...

— Бўпти. Энди боравер.

Моҳирўй зерикишлардан қутулганидан хурсанд эди. У уйига хушчақчақ кайфиятда кириб келди. Неча кунлардан бери унинг илк мартаба чиройи очилиши эди.

Моҳирўй опаси билан бирга ишга кўникиб кетди. Тўғри, у илгари бирор мартаям бундай юмуш қилмаганди. Бошида озроқ малол келди. Лекин вақт ўтиши билан кўникма пайдо бўлди.

Орадан ўн кун ўтди. Марҳабо шундай иссиқ кунда шамоллаб, иситмаси чиққанидан ишга боролмади. Бир кун аввал тўйиб музқаймоқ еганди. Ўша оқшом Марҳабо ухлмасидан бурун дарди бошланиб қолди. Эртасига тонгда Моҳирўйнинг ёлғиз ўзи ишга борадиган бўлди. Ҳар доимгидек бошини қуйи эгганча Фаррух билан ўтказган дамларини ёд этиб, ора-чора жилмайиб кетаётган қиз кутилмаганда дарахт остида ётган йигитга кўзи тушди. Бир хаёл, индамай ёнидан ўтиб кетмоқчи бўлди. Лекин йигитнинг қонга беланганини кўриб, шунчаки ўтиб кетишга виждони йўл қўймади.

— Кимсиз? — деди у йигитни тўрткилаб.

Жавоб бўлмади. Йигит оғир-оғир нафас оларди.

“Энди нима қилдим-а?” — дея ўзига-ўзи гапирган Моҳирўй қаддини ростлаб атрофга аланглади. Лекин айна лаҳзада ўзидан бўлак ҳеч ким кўринмасди. Шунда у йўл бўйига чиқиб, сийрак қатнаб турган машиналарга қўл кўтарди. Учта машина тўхтамай ўтиб кетди. Тўртинчиси, ниҳоят, унинг ёнида тўхтади.

— Синглим, қаерга борасиз? — сўради ҳайдовчи ойна орқали унга қараркан.

— Ака, илтимос, анави ерда бир йигит қонга беланиб ётибди. Ҳозироқ дўхтирга обормасак, ўлиб қолади, — деди Моҳирўй шошиб киприкларини пирпиратаркан.

— Нега? — дея пешонасини тириштирди ҳайдовчи.

— Негалигини билмайман. Вақт кетаяпти, илтимос, йўқ деманг. — дея ялина бошлади Моҳирўй.

Ҳайдовчи бироз ўйланиб туриб, вазминлик билан машинасидан тушди. Худди шундай юриб, дарахт остида чўзилиб ётган йигитнинг тепасига борди.

— Бу йигит сизга ким бўлади? — сўради уни обдан кузатиб.

— Ҳеч ким. Ишга кетаётиб кўриб қолдим. Худо хайрингизни берсин, буям бировнинг фарзанди. Шу аҳволда ташлаб кетсак, ўлиб қолади. Кейин уйидагиларнинг куйишини бир ўйланг.

Моҳирўйнинг тилига гаплар ўз-ўзидан келаётган эди. Яна ҳар битта сўзи ўқдай отиларди.

— Бу бола кимлар биландир жанжаллашган. Менимча, ичволиб, отасининг молини бўлишолмаган бўлса керак-да, — деб бош қашлади ҳайдовчи. — Майли, обориб қўяман. Лекин касалхонага ўзинг кирасан. Кейинги сур-сурларга тоқатим йўқ.

Чамаси ўн дақиқалардан сўнг улар марказий шифохонага етишди. Ҳайдовчи ўзи айтганидай, йигитни замбилга солиб кетишлари билан машинасини юрғазди.

Моҳирўй тез-тез қўлидаги соатга қараб кўяр, ишга кеч қолганидан диққати ошар, ўрнидан туриб, йўлак бўйлаб юрар, операция бўлаётган хонага кўз қирини ташлаб кўярди. “Бир оғиз “Шошмай туринг”, дейишса, қолаверибман. Анави шофёрга ўхшаб кетворсам ҳам бўларди. Уфф, опам ҳам, мен ҳам ишда йўқмиз. Аня опа теримизни шилади икковимизниям. Нима қилсам экан, кетворсамми? Касалхонага опкелдим, дўхтирларнинг ўзи бу ёғини эплаб ташлашади. Бўлди, кетаман”, дея хаёлидан ўтказган Моҳирўй эндигина ташқарига йўналганида, оппоқ халат кийган кўзойнакли киши операция хонасидан чиқиб қолди.

— Синглим, сиз опкелганмидингиз беморни? — сўради у оғзига тутилган латгани олиб.

— Ҳа, — жавоб қилди Моҳирўй унга термиларкан.

— Яхши, мен билан юринг.

— Яхшими, тузалиб кетадимиз?

— Тузалади, лекин анча даволаниши керак. Ичи эзилган.

— Афсус.

— Юринг.

Врач Моҳирӯйдан йўлакдаги ўриндикда ўтириб туришни илтимос қилиб, ўзи ичкарига кириб кетди. Шу кирганича ярим соат қайтиб чиқмади. Моҳирӯй безовталанди. Бир неча марта ўрнидан туриб ўтирди. Яна соатига қаради. Охири тоқати тоқ бўлиб, эшикни қия очиб ичкарига мўралади. Тўрдаги столда врач қандайдир қоғозларга нималарнидир ёзиш билан овора эди. Гарчи эшик гийқиллаб очилсада, у қайрилиб қарамади. Бундан қизнинг баттар жиғибийрони чиқди.

— Мен кетаверсам бўладими? — сўради қиз ундан.

Шундагина врач кўзойнагини олиб, қоғоз устига қўйдида, унга юзланди.

— Йўқ, бир-иккита нарсаларни сўрашим керак, киринг, — дея дўхтир столга тақаб қўйилган стулга ўтиришга қўли билан ишора қилди.

Моҳирӯй у кўрсатган жойга ўтиргач, яна кўзойнагини тақди. Стол тортмасидан оппоқ қоғоз олиб, унинг олдига қўйди. Сўнг қизга юзланиб, жилмайиб кўяркан:

— Озгина расмиятчилик қилмасак бўлмайди, — деди.

— Кечирасиз, мен шундоғам ишга кеч қолиб кетдим. Ҳали бошлиғимиздан гап эшитаман. Илтимос, тезроқ сўранг, — дея врачга жавдираб қаради Моҳирӯй.

Дўхтир савол беришга улгурмасдан эшик очилиб, милиция кийимидаги икки киши хонага кириб келди. Уларни кўрган дўхтир бирдан ўрнидан турди. Моҳирӯй эса ҳайрон: бир дўхтирга қарайди, бир келганларга.

— Шу қизми? — сўради дўхтирдан милиционерлардан бири Моҳирӯйга қараб қўйиб.

— Ҳа, — дея врач кўришиш учун унга қўл узатди. Бироқ қўли ҳавода қолиб кетди.

— Жонга тегиб кетди бу қаланғи-қасанғилар. Биттасини тинчитмасингдан иккинчиси чиқади, — деди ёнидаги шеригига қараган милиционер. — Маъруф, сен буни бўлимга оборавер. Мен ётган нусха билан гаплашиб, кейин бораман, — деди.

— Ни-ма?! — дея ўрнидан туриб кетди Моҳирӯй.

— Как нима? Отделга борасан, овсар! — дея бақирди милиционер.

Достон онасининг гапидан довдираб, бирдан машина салонига қаради. Кейин тезда онасига нигоҳини тикиб:

— Ҳа-а, мастликда йиқилиб тушди. Ҳали дўхтир ҳам опкелишим керак. Ойи, майли, мен кетдим, — дея у машина эшигини очди.

Она қулоқларига ишонмай, бир ўғлига, бир машинанинг орқа ўриндиғида ўтирганларга тикилар, юрагини алланечук ғашлик эгаллаб олганди. Шу топда у ўглини ҳеч қаерга қўйиб юбормоқчи эмасди. Бироқ бу қайсар болага гап уқтириб бўлмайдди. Бундан ташқари, ўликдай қотиб ухлаётганларниям уйига киргизишга тоқати йўқ эди. Шу боисдан ҳам индамай кўя қолди. Фақат Достон машинани орқага олаётганида:

— Кўп санқийвермай, эртароқ кел! — дея бақирди.

Уйдан узоқлашгачгина Достон чуқур нафас олди.

Келишилган жойга у Набидан бир неча сония эрта борди. Машинадан тушиши билан чўнтагидан сигарета олиб, лабига қистирди. Наби анча нарида бемалол одимлаб келаётган эди. Тутунни ичига ютган Достон унинг хотиржамлигини кўриб, бақирди.

— Тезроқ юр, оёгингга хина қўйганмисан?! — деди сигаретани лаблари орасидан олиб.

— Нима, дунёга ўт кетдими? — дея сийпаланишда давом этди Наби.

Жаҳли чиққан Достон қўлидаги сигаретани ерга ташлаб эзди. Буни кўрган Набининг қадам олиши тезлашди. Достон, одатда, ўта асабийлашсагина сигарета чекар ва худди шундай эзгиларди. Наби бунга бир неча марта гувоҳ бўлган.

— Нима бўлди? — дея ҳовлиқиб сўради у Достоннинг ёнига келгач.

— Мошинага қара, биласан, — жавоб қилди Достон.

Наби дарров бориб, “Волга”нинг орқа ўриндиғида кўзлари юмуқ Фотиҳни кўрди-ю, юраги товонига тушиб кетаёзди.

— Кўп отиб қўйдими? — сўради шеригидан ютиниб.

— Шундай бўлса қанийди... Ёнида ўтиргани Чўлоқнинг одами. Шефнинг қорнига пичоқ тикди итдан тарқанган. Шеф уни бўғиб ўлдирди.

— Эсинг жойидами? — деди унинг гапларига ишонмай Наби.

— Ҳа, эсим жойида бўлмагани учун сен ипирисқи билан гаплашаяпман! Мошинага ўтир! — деди жаҳл билан Достон.

Бироқ унинг ўзи аввалроқ уловига миниб, моторни ўт олдириди. Шериги ёнига чиққач, унга юзланиб:

— Ҳаммаёқни Чўлоқнинг одамлари босиб кетди. Бизникилар қаёққа йўқолганини билмайман. Чўлоқнинг мана-ви, — дея Достон Венгирнинг мурдасини кўрсатди, — итваччасини бир жойга тиқишимиз керак. Кейин хўжайиннинг хурматини жойига қўйиб, кўмамиз.

— Агар Чўлоқнинг одамлари ҳаммаёқни эгаллаб олган бўлса, мошинангни шест секундда топишади. Яхшиси, Ойтамғалидаги пахта заводнинг омборига обораёлик. Оқшом ҳаммасини бирёқли қиламиз, — деди Наби Достоннинг қизариб кетган юзига тикиларкан.

— Унда, рулга ўзинг ўтир. Мен йўлни яхши билмайман. Бошим ҳам ёрилиб кетай деяпти, — деб Достон машинадан тушди.

У йўл-йўлакай бўлиб ўтган воқеа тўғрисида шеригига батафсил гапириб берди. Уни эшитган Набининг ҳам диққати ошди. Назарида, ўзининг ўлими ҳам яқинлашиб қолгандай эди. Одатда, бир гуруҳ мағлуб бўлганида, ҳамма йигитлар ғолибнинг ихтиёрига ўтгуси эди. Бироқ Наби бундай қилолмайди. Аввало, Фотиҳнинг оиласидагилар билан жуда яқин бўлиб қолганди. Иккинчидан, Чўлоқни жуда яхши танирди. Ундан одамгарчилик чиқмаслигини ҳам биларди. Аслида, жиноят оламининг фуқароларига одамгарчилик ёт эди. Бироқ ҳокимият тепасига Фаррух келганидан кейин қандайдир ўзгариш содир бўлди. Йигитлар озгина юмшади. Лекин Чўлоқ деганлари, жойи келса, шунақанги пасткашлик қиладики, одам бўлиб туғилганига истиғфор айтиб юборасан. Бурдалаб ташласам ҳам, ҳақим кетади, деб ўйлайсан. Наби у билан битта турмада ётган, икки марта унинг “дори”си борлигини “мусор”ларга сотган ўша палид. Аслида сотқин бир кун ҳам яшамасди-ю, лекин аниқ ўша эканлигини билмасди-да. Кейинроқ билди. Билди-ю, қўл силтади. Чунки озодликка чиққанди.

“Ўтирган”ларга айтиб, суробини тўғрилаб қўйса ҳам бўларди-ю, ammo бундан Набининг кўнгли жойига тушмасди. Шу боисдан ҳам унинг муддатини ўтаб чиқишини кутди. Мана энди ҳаммаси тескарига айланиб турибди. Чўлоқ бугун қўл етмайдиган баландликка чиққан. Ўғрию каззоблар унинг атрофида.

Ҳошим Набининг бевақт ташрифидан ҳайрон бўлди. Дарвоза орқасида турган машинанинг ёнига боришдан аввал атрофга бир қур назар ташлади.

Уни кўрган Наби машинадан туриб, сигарета тутатди.

— Айтмай келибсан, — деди унга қўл узатиб Ҳошим.

— Ёқмадимми? — дея унинг кўзига тикилди Наби.

— Илгари келишингдан аввал телефон қилардинг...

— Таъзияга нега бормадинг?

— Имкон бўлмади.

— Имкон йўқ эмиш. Ичагингни бошингга салла қилиб қўярдим-у, лекин ҳозир вақти эмас. Гапимни икки қулоғинг билан ҳам яхшилаб эшит. Ҳозир омборни очасан. Мошинани шу ерда қолдирамиз. Оқшом келиб опкетамиз.

— Гап бўлиши мумкинмас.

— Унда дарвозангни оч тезроқ!

Наби машинани заводнинг тўригача ҳайдаб борди. Бу ерда бузилган ускуналар сақланадиган жой бор эди. У жойнинг калити фақат Ҳошимда бор.

— Менга қара, — деди Наби “Волга” жойлаштирилгач Ҳошимга, — бугун жуда диққатимиз ошиб кетди. Отадиган бирон ниманг борми?

— Тортадиганиям бор, — дея ўшайди Ҳошим.

— Шу одатингга беш кетаман сенинг. Давай, тез ташкил қил. Бош ёрилиб кетаман деяпти.

— Бўлди, — деди Ҳошим кўлини кўксига қўйиб иржа-яркан, — орқамдан юринглар.

Пахта заводининг сўл тарафида бундан йигирма йил муқаддам илк директор мана шунақа бир-иккита нозик меҳмонлар учун алоҳида меҳмонхона қурдирган эди. Қурдиришга қурдирди-ю, ўзи бир марта ҳам меҳмон кутишга улгурмай, рақ касали билан ўлиб кетди. Ундан кейинги директорлар эса меҳмонхонани ҳар кунги маишатхонага

айлантиришди. Ойига камида уч-тўрт марта “тунги капалаклар” ҳам “учиб” келишар, бор хунарларини ишга солиб, яхшигина даромад билан қайтар эдилар.

— Бир ҳафтадан бери ҳеч кимни киргизганим йўқ, тозаланиб қолган, — деди Ҳошим Набининг афти бужмайганини кўриб ҳирингларкан.

— Ҳа, бир марта келганимдаям шундай девдинг, — деди Наби унга жавобан гижиниб.

— Асосийси, чойшаблар янгиланган. Қаранглар, — деб Ҳошим юмшоқ оромкурсиларни кўрсатди.

— Ҳеч кимни чақирма. Фақат ўзимиз, уқдингми? — деди ўзига аталган жойга ўтирган Наби.

Ҳошим таъзим бажо келтириб чиқиб кетди.

Ҳаш-паш дегунча стол усти ноз-неъматлар билан тўлдирилди. Ичимликлар ҳам шунга яраша. Боши лўқиллаб кетаётган Достон Ҳошимнинг навбатдаги илтифотини кутиб ўтирмай ароқ шишасини очиб, аввал ўз қадаҳини ароққа тўлдирди. Сўнг чўлда юриб чанқаган одамдай бир кўтаришда бўшатиб, газак қилмасдан енгини лабига босиш билан чекланиб қўя қолди. Наби унга норози қараш қиларкан:

— Бирон нима еволгин. Бу аҳволда яна битта ичганингдан кейин ағанаб қоласан, — деди.

Ҳошим эса мийигида кулиб қўйди. Зеро, у кўчанинг болалари маст бўлишини жудаям хоҳлаётганди. Сабаби, улар тезроқ маст бўлишса, у ҳам эртароқ машинани кўздан кечириб келади. Унда иккита одамнинг ўтирганини кўрди. Лекин аниқ ким эканини билолмади. Чунки “Волга” омборхонага етмасдан тўхтаган, Набининг шериги Достон машинадан тушган, Ҳошимдан калитни олиб дарвозани очган, Наби уловни ичкарига киритганидан кейин эса тагин дарвозани ёпиб, қулфлаб калитни чўнтагига солиб қўйганди. Гарчи Ҳошим бошқа калит йўқлигини Набига айтган эса-да, доим ёнида бошқасини олиб юрарди. Уни машинага нима бўлиши камроқ қизиқтирарди. Унга барибир эди. Лекин машинада қолганларнинг кимлигини билишни жудаям истаётганди. Бу икки зўравон “Волга”-дагиларни шунчалик сир тутишяаптими, демак, улар оддий одамларни ўлдиришмаган. Ё ўзларининг авторитетларидан, ёки бўлмаса, амалдорлар.

— Икки кило гўшти димлаб келишларини буюриб қўяйин, — дея ҳиринглаганча Ҳошим ташқарига чиқиб кетди.

— Бунингнинг башараси ёқмади менга, — деди Достон эшик ёпилганидан кейин.

— Итгаям ёқмайди у. Лекин итдай хизмат қилади. Оғзига маҳкам. Бу ёгидан кўнглинг хотиржам бўлсин. Бу ерга ўзим ўтказиб қўйганман. Эшшак охири пайтда соққани эсидан чиқариб қўйди. Вақтим бўлмагани учун ҳисоб-китоб қилолмай юргандим, баҳонада бурнини ерга ишқаб кетаман, — дея ликопчадаги помидор бўлагини оғзига солди Наби.

Достон эса яна икки қадаҳ ичди. Шериги айтгандай дарров кайфи ошди.

— Бўлди, — деди унинг олдидан ароқ шишасини олиб қўйган Наби, — иш кўп. Битирайлик, кейин думалагунча ичасан.

Достон норози тўнғиллаб қўйди-да, сигарета тутатди. Ҳошим эса бу пайтда қоровулга димлама қилишни буюриб қайтган ва қизиқиши устун келиб, “Волга” турган омборни очишга ошиқётган эди. Бориб, очди ҳам. Фотиҳ билан Венгирнинг мурдасини кўрди ҳам. “Бу ерда бир гап бор, — дея хаёлидан ўтказди у, — бекордан-бекорга бу итлар яширинишмаяпти... Агар ҳозир хабар бермасам, ўзим балога қолиб кетаман... Ҳа, шундай қилишим керак”.

У омборни қулфлаб, яна қоровулхонага югурди. У ердаги икки кишини ташқарига чиқариб, телефонда рақам терди.

* * *

Моҳирўйнинг ранги докадек оқариб кетганди. У беихтиёр ўрnidан турди. Хаёлига поччасининг қорнига пичоқ тиққани келди. “Булар мени қидиришаётган экан, мана, дарров топишди. Вой шўрим, энди нима қилдим? Қамаб қўйишди-ку... Болам нима бўлади?” — дея хаёлидан ўтказди у. Сўнг қочиб қолиш мақсадида эшик тарафга қараб қўйди.

— Юринг, — деди унинг билагидан тутган милиционер.

— Мен ишга кетаётиб, йўл ёқасида ётганини кўриб қолувдим. Мошина тўхтатиб...

— Худди шу гапларни бўлимга борганда ёзиб берасиз. Кейин марҳамат, тўрт томонингиз қибла, кетаверинг, — деди шеригига буйруқ берган милиционер мийиғида кулиб.

Моҳирўйнинг хаёли ағдар-тўнтар бўлиб кетди. Аввалига ташқарига чиқиши билан қочишни мўлжаллаган эди. Бироқ дарров ниятидан қайтди. Мабодо ушлаб олишса, йўқ жойдан айбдор бўлиб қолади. “Эй Худо, нималар бўлаяпти ўзи? Нега менинг бошимда шунча ташвиш? Эндигина одамларга аралашгандим. Фаррошлик бўлсаям ишлаётгандим. Ҳаётга қизиқишим уйғонаётган эди. Нега энди бирдан бунақанги фалокатга йўлиқдим? Ойим эшитса, юраги бардош беролмайди. Ўзиям мени топганига пушаймон еяётган бўлса керак. Аслидаям бекор топишибмиз. Бошига ташивишдан бўлак нарса келтирмаяпман”.

— Нега қаққайиб турибсан, чиқмайсанми тезроқ машинага? — дея бақирган милиционернинг овози Моҳирўйнинг хаёлини бўлди. У қовоғини уйганча милиционерга қаради. Бир-иккита гап билан чақиб олгиси келди-ю, бундан яна ўзи азият чекишини ўйлаб, шаштидан қайтди.

“Виллис”нинг орқа ўриндиғига ўтираётиб, Маркенинг “Капитал”ига кўзи тушди. Қўлига олди. Хийла оғир китоб экан. Агар шу китоб билан ментнинг бошига бир туширса, ёнига қийшайиб қолса керак. “Тавба, — деди Моҳирўй ўзига-ўзи, — нималарни ўйлаяпман? Шундоғам йўқ жойдан айбдорга айланиб турган бўлсам... Эҳтимол, ҳақиқатан ҳам бир-икки нарсани сўраб, қўйиб юборишар”.

— Шу ерда сиденанинг устида китоб бориди, узатиб юбор, — деди машинани жойидан қўзғатган милиционер Моҳирўйга қарамасдан қўлини узатаркан.

— Ҳамма нотаниш қизларга сенсираб гапирасизми? — дея унга китобни узатди Моҳирўй.

— Йўқ. Фақат сенга ўхшаган жиноятга алоқаси борларга шундай гапираман, — деб газни қаттиқроқ босди милиционер.

— Нега мен жиноятчи бўларканман? Кўчада ётган одамга ёрдам қилиш жиноятми? — деди бу сафар ўпкаси тўлиб,

йигламоқдан бери бўлган Моҳирўй. У ҳар қандай ҳодисани оддий ҳол деб қабул қиладиган даражага етганди. Ҳаттоки поччаси опасининг сочини бураб турганида ҳам йиглаб юбормади. Онасининг ҳушидан кетганини кўрганида ҳам дод солмади. Аммо ҳозир бекордан-бекорга уни айблаш-япти, ана шуниси ундан ўтиб кетаяпти. Эҳтимол, унинг одам ўлдирганидан булар хабар топишгандир, ҳозирча ай-тишмаётгандир... Бўлимга боргандан кейин қўлига кишан солишар.

— Шундай чиройли қиз нимага бунақа эски-туски кийим кийиб юрибсиз? — сўради “Виллис”ни бошқариб кетаётган йигит кўзгу орқали Моҳирўйга қараб қўяркан.

— Фаррошман. Ишга ясан-тусан қилиб боришим керакми?

— Ростини айтсам, фаррошлик сенинг ишингмас. Умуман, ярашмайди сенга. Исминг нима?

— Моҳирўй.

— Во! Зўр экан. Шу исм, шу чирой билан фаррошлик қилиб юришга бало борми?! Афсус, ўқимаган экансан. Ўқиганингда, амалдорларнинг ўзи сени тоғнинг тепасига олчиқиб қўйган бўларди. Майли, бунисиям бўлар... Менинг отим Миразиз. Сенга ёрдам беришим мумкин, — деб йигит кўзгу орқали Моҳирўйга яна бир марта нигоҳ ташлаб қўйди.

— Яхши. Ниманинг эвазига ёрдам бермоқчисиз?

— Жуда ақли экансан. Сен ҳам “Капитал”ни ўқиган-мисан дейман?

— Гапингизнинг мазмунини тушуниш учун “Капитал”ни ўқиш шарт эмас.

— Шунақа дегин, — дея Миразиз машинани йўл четига олиб тўхтатди-да, ортига ўгирилиб қаради. Унинг нигоҳи аввалгисидан бутунлай бошқача эди. Бу қарашда қўрқитиш, нафрат ва яна шунга ўхшашлар йўқ эди. Мулойимлашган, бу ҳам сабил қолгур Моҳирўйнинг бор сир-асрорини билишга хизмат қилади. Моҳирўй ўн етти-ўн саккиз ёшли қиз эмас, эр кўрган, севган, йигитларнинг шилқимликларидан безор бўлган, эр кишининг бир қарашиданоқ мақсадини англайдиган даражага етган эди.

“Ўл, — дея хаёлидан ўтказди у, — латта, ландовур. Уч-тўрт одамнинг уйини куйдирсам ҳам сен учун сариқ чақа экан. Бировнинг майиб-мажруҳ бўлишида гумондор сифатида опкетаяпсан, шунга яраша муомала қилмайсанми? Бошда бошқача эдинг-ку, дарров эшилиб қолибсан. Ҳойнаҳой, у ёқда қолганинг ҳам бир гўр бўлса керак. Аввал мени ҳар хил гаплар билан обдан эзгилайди. Ялинишга тушсам, тўшагига чорламоқчи бўлади. Сенларга кўчада биров ўлиб кетсам, бир тийин. Садқаи эркак кет, садқайи устингдаги кийим”.

— Мен сенга чиндан ёрдам бераман, — деди Миразиз Моҳирўйнинг боқишидан ўзгача маъно олиб. — Агар ёрдам бермасам, бўйнингга кўп нарса қўйилади. Ҳали биз у боланинг кимлигини аниқлаймиз, шунда айбинг янаям кўпайиб кетади. Бир ўзинг кўтаролмайсан. Ҳозирнинг ўзида бўйнингда камида беш йил бор.

— Йўғ-э?! — киприкларини пирпиратди қўрқиб кетган қиз.

— Бўлмасам-чи! Командирни кўндириш фақат менинг қўлимдан келади.

— Нима қилишим керак қутулиш учун?

— Кўп нарса талаб қилмайман. Устингдаги жулдурвоқидан камбағаллигинг кўриниб турибди.

— Буни эслатишингизнинг ҳожати йўқ. Мақсадга кўчинг!

Моҳирўйнинг кескин гапи Миразизни довдиратиб қўйди. Боягина ниятимни оппа-осон айтаман, деб ўйлаган йигит энди нима деярини билмай қолди. Бир муддат каловланиб тургач:

— Гап-сўзларингга қараганда кўп нарсадан хабардорга ўхшайсан. Хуллас, нимани ўйлаган бўлсанг шу. Келишдикми? — деди.

— Мошинангизни ҳайданг, — дея Моҳирўй бирдан нигоҳини ташқарига қаратди.

Уни кичкина бир хоначага киргизишди. Шу бўйи асргача биров сўрамади. Қиз шунақанги зиқландики, ўзини қўярга жой тополмай қолди. Бир неча марта хона бўйлаб айланиб чиқди. Бир сафар бошини деворга тираб ухлаб қолаёзди. Ўша дарахт остида ўзидан кетиб ётган одамга

ёрдам бергани учун минг марталаб пушаймон еди. Йиғлади. Овози борича бақиргиси келди. Охири ҳаммасига кўникиб қолди.

Услуб айнан шундай эди. Аввал одамга психологик таъсир ўтказиш. У сўроқ қилинмайди. Биров ундан ҳолинг қандай, деб сўрамайдиам. Шунчаки куттириб қўйишади. Кутавериб тинкаси қуриган киши охир-оқибат қилмаган ишини ҳам бўйнига олиб қўя қолади. Агар гумондорнинг ичи кенг бўлса, бемалол бир неча соат сабр-тоқат қилиб ўтиролса, унга бошқа чора қўлланади.

Эшик очилиб, Миразиз кириб келди. Тўрдаги стулга ўтирди. Шошилмасдан чўнтагидан бир қути сигарета чиқариб, стол устига қўйди. Кейин сигарета тутатилди. Ҳаммаси шунақанги эринчоқлик билан бажарилаётгандики, кузатиб турган одамнинг юраги сиқилиб кетар эди. Миразиз оғзидан паға-паға тутун чиқариб, Моҳирўйга қараб илжайди. Кейин энгашиб стол тортмасидан бир дона оппоқ қоғоз олди-да, қўйнидан чиқарган ручка билан алланималарни ёза бошлади. Моҳирўйнинг сабр-бардоши тугади. У ёрилиб кетадиган даражага келди.

— Одаммас экансиз, — деди у ўзини тутиб туrolмай.

Миразиз бирдан ёзишдан тўхтади. Бошини илкис кўтариб:

— Нима дединг? — деди қовоғини уйиб.

— Қиз боланиям шунчалик қийнайдимиз? Яна сигарета тутатганингиз нимасиз? Бир оғиз, чексам қаршимасмисиз, деб сўрамайсизми?

Миразиз аввал иржайди, кейин хохолаб кулиб юборди-да, ручкани қоғоз устига ташлади.

— Ўлай агар, — деди у кулгидан зўрға тўхтаб, — жулдурвоқи кийимларинг бўлмаганда, такой культурний қиз, деб ўйлаган бўлардим. Хўш, нима дейсан, гапир?

— Нега мен ўзимдан-ўзим гапирарканман? Сиз мени бу ёққа опкелиб эрталабдан бери қамаб ўтирибсиз. Гапингиз бўлмаса, нега мени бунақа овора қилаяпсиз?

— Ҳали бир-икки соат ўтирганингга шунчами? Йиллаб ўтирсанг, ўт қўйиб юбораркансан-да!

— Агар қилган савобимга шунақа мукофот оладиган бўлсам, ўт қўйишим аниқ. Айбим бўлганда, гинг демасдим...

— Индамасам, фариштага айланиб қоласан-а!
— Гапни чувалаштирманг. Мен шу пайтгача эркак дангал бўлади, деб ўйлаб юргандим. Бўладиган гапни гапиринг.

— Бўладиганини айтайинми?
— Эзмаликдан кўра шуниси маъқул.
— Унда кутиб тур.
— Болам очликдан чинқириб ётибди. Эмизишим керак!
— Ни-ма?! Болам?! — деди ҳайрон бўлган Миразиз.
— Ҳа-а! — деб бирдан бақирганча йиглаб юборди Моҳирўй.

— Шуни эртароқ айтсанг ўлармидинг?! Ўтира тур, икки минут...

Миразиз чиқиб кетди. Моҳирўй бўлса йиглашда давом этди. Йиглагани сайин ўпкаси тўлиб кетаверди. Боласи кўзига кўринди. Алами ошди. Бир неча марта деворни муштлиди. “Сенларгаям боққан бало бордир”, деди ғазаб билан.

Миразиз қайтиб келди. Кўрсаки, қизнинг кўзлари қизариб кетган, ҳалиям йиглаб ўтирибди.

— Манави ерга ўтиргин-да, тез ёз, — дея буйруқ берди. Моҳирўй шюша-пиша у кўрсатган жойга ўтирди. Милиционер айтиб турди. Моҳирўй ёзди. Кейин йигит қўлига қоғозни олди-да, қизнинг ёзганларини ўқиб чиқди.

— Энди бор, чиқиб кетавер. Ҳа, эсингда бўлсин, йўлда дуч келган одамга кимлигини билмай туриб, яхшилик қилаверма. Яхшиям, бахтингга, сен дўхтирхонага оборган одам кўчанинг боласи экан. Ўзларининг разбори бўлган. Лекин бу гапларни мен сенга айтмадим, сен эшитмадинг. Энди сур, бориб болангни эмиз.

Шодлигидан осмонга сапчиб юбораёзган Моҳирўй чиқмоқчи бўлиб эшикка яқинлашганда, Миразиз уни тўхтатди. Моҳирўйнинг елкасига яна юк ортилгандай бўлди. Қиз Миразизга ўгирилиб қараганда йигитнинг қўлида стакан турарди. Бу идиш Моҳирўйни шу хонага олиб кирганида ҳам турган эди.

— Менимча, кун бўйи болангни эмизмаган бўлсанг, кўкрагинг сутга тўлиб кетгандир. Мана шу пиёлага озгина соғиб бер-чи.

Моҳирўйнинг юзи ўт бўлиб ёнди. Вужуди титради. Тили калимага келмай қолди.

— Сен, — деди Миразиз бир-бир босиб унинг ёнига келаркан, — кимнинг қулогига лағмон осмоқчисан?!

— Уйда чақалоғим борлиги рост, — деди йиғламоқдан бери бўлган Моҳирўй.

— Унда нимага қараб турибсан, соғ кўкрагингни...

— Мени ким деб ўйлаяпсиз? Кўйиб юбораяпман, деб билган гапингизни айтаверасизми?!

— Биринчидан, ойимқиз, боласи бор одам дарҳол айтади. Кейин кўринишим эрга текканга ўхшайди. Сен бўлсанг, бемалолхўжа бўп ўтирувдинг... Ёки яшириб туққанмисан?

— Юринг, уйга бориб, ўз кўзингиз билан кўрасиз. Агар алдаган бўлсам, қайтариб опкеласиз. Лекин мени шу ерда чиритиб юборсангиз ҳам, айтганингизни қилмайман. Одамда уят бўлиши керак-да...

— Уят, — дея унинг гапини такрорлади Миразиз, — уят бизнинг соҳада бўлмайди. Бўпти, адресингни бериб кет. Боланг борлигига ишонган тақдиримдаям, барибир, оилангни текшириб кўришим керак.

Моҳирўй шоша-пиша хаёлига келган манзилни айтди. Миразиз эринмасдан ёзиб олди.

Қиз гарчи эшикдан ташқарига чиққан эса-да, ўзини боягидай эркин, енгил тутмасди. Ҳозир бу одам мени яна тўхтатиб, бемаза сўроқларга кўмиб ташлайди, деб ўйлар эди у. Унинг юрагида қандайдир ғашлик ҳам бор эди. Ғашликки одамни эзиб юборадиган, у шу топда уйига ҳам боргиси келмади. Иш-ку, бўлари бўлди. Ҳеч қандай баҳона ўтмайди. Бориши билан орқасига қайтариб юборишади.

У минг хил ўйлар гирдобида милисахонанинг чиқиш эшигигача борди. Энди тутқичга қўл узатганди ҳамки, эшикнинг ўзи қарсиллаб очилиб кетди. Аввал милиция формасидаги бир киши, унинг ортидан қўли орқасига кишанланган одам кирди. Айнан ўша одам Моҳирўйни кўри-

ши билан таққа тўхтади. Қизнинг юраги товонига тушиб кетди. Бу опасининг собиқ эри Бердикул эди.

* * *

Достон сигаретасини кулдонга эзиб ўчирди. Сўнг бурнини тортиб қўйди-да, пиёлага ароқ қуйди. Бир кўтаришда идишини оқ қилди.

— Нима бўлаяпти сенга?! — деди жаҳли чиққан Наби. — Нима, умрингда ўлик кўрмаганмисан? Ишни битирайлик деяпман-ку, ундан кейин думалаб қолгунингча ичавер.

— Ўликни мендан кўп кўрган одам бўлмаса керак. Лекин, ошна, кечагина ёнингда юрган устозинг бугун мурдага айланиб қолса, кўникишинг қийин бўларкан... Бўпти, бошқа ичмайман.

У курсига гавдасини ташлаб кўзини юмди. Уч-тўрт дақиқа шу тахлит ўтиргач, худди ток ургандай бирдан ўрнидан туриб кетди.

— Менга қара, — деди у хийла овозини баландлатиб, — оғайнингнинг келиши чўзилиб кетдими дейман. Боягина шест секундда бориб келаётганди борадиган жойига. Бир текшириб кўрмаймизми?!

— Гапингда жон бор. Боя кўзи ўйнаб турганди. Сен секин мўрала-чи, қаерга бориб келаркан.

Достон ташқарига йўналди. Наби ҳам жойида ўтиролмади. Қошиқни пича стол устига уриб, хаёл сурганидан кейин ўрнидан турди-ю, Достоннинг ортидан кетди.

Достон Ҳошимнинг омборга кириб чиққанини кўрди. Кейин қоровулхонага югуриб кетаётганини кузатди. “Палид, бизни сотмоқчимисан ҳали?” дея хаёлидан ўтказди ва ёнидан ханжарини чиқариб, Ҳошимнинг ортидан чопди. Ҳошим қоровулхонадагиларни чиқариб рақам тераётганида, у эшик ёнига етиб борганди. Қоровулхонадан чиққанлар Достонни кўлида пичоқ билан кўриб, ҳадиксираб орта тисарилишди. Кўзлари олайиб, ранглари оқарди. Сўнг олд-орқаларига қарамасдан қочишди. Ана шундаёқ ҳамма нарса барбод бўлган эди. Қочганлар ҳеч қачон оғизларини боғлаб қўйишмасди. Биринчи кўрган одамига директорнинг ҳовлиқиб қоровулхонага киргани-ю, унинг ортидан пичоқ кўтариб югуриб келган йигит ҳақида озгина қўшиб,

бўрттириб айтишлари аниқ эди. Лекин “достон” оғизма-оғиз тарқалгунича фурсат бор эди. Ана шу муддат Достонга етиб ортарди. Киради-ю, Ҳошимни бўғизлайди. Кейин жуфтакни ростлайди.

— Алло, Дўлта, ўзингдамисан? Сенга битта хабар бор. Беш-олти йигитингни олиб, мени...

— Мараз! — деди кўзи олайиб кетган Достон.

Ҳошим чўчиб тушди. Кўлида пичоғи билан қоровулхона эшиги ёнида турган Достонга кўзи тушди-ю, қорни бўшашиб кетди.

— Чой... Чой, — дея довдирай бошлади Ҳошим.

— Нималар деб валдираяпсан? — деди у ёқдан гўшакни олган одам ҳайрон бўлиб.

— Ҳа, оғайни, чойхонага ўтгин, менда зўри бор. Маза қиб чакамиз. Ўзинг ош қиб бераман, дегандинг-ку. Бир яшик ароқ мендан, отамлашамиз оғайни, — дея гапни бугунлай бошқа томонга буриб юборди Ҳошим. Сўнг иржайди. Гўшакни жойига қўйди.

— Вой, тулки! — деди мийиғида кулган Достон.

— Ростданам, ҳалиги...

— Онангникида ҳалиги бўлади, итдан тарқаган, олдимга туш, — деди ўзини зўрға босиб турган Достон.

Улар ташқарига чиқишганида Набига дуч келишди.

— Биз, — деди унга қараб аччиқ илжайган Достон, — окам билан, — дея Ҳошимнинг елкасига урди у, — дачага бормоқчимиз. Шундоққина ёнгинасидан дарё оқиб ўтади. Манзара даҳшат, қулинг ўргилсин ош дамлаймиз.

— Бўлди, биз ҳам шерик унда, — дея бошини қашлади Наби.

Пичоқ кўтарган йигит билан телефонга шошган Ҳошим ҳақидаги ҳангомани тезроқ атрофга ёйишга шошилганлардан биронтаси ҳам машинанинг рақамига эътибор бермади. Пахта заводидан чиққан “Волга” катта тезликда тоғ тарафга йўл олди. “Директорнинг кўча билан алоқаси зўрлигини кўп эшитувдик. Келишмай қолганга ўхшайди. Мафиозлар мошинага ўтқазиб, опкетишди. Бир ҳисобдан, ўлдириб юборишсаям яхши бўларди. Падар лаънати келганидан бери заводдан барака учди. Шунча егани етмагандай, бу палид, ойликданам минг хил баҳона топиб, ушлаб қоларди”, дея бир-бирларига гап уқтиришарди кўрган-билганлар.

Достон фалокат босиб биронта йўл назоратчисига дуч келиб қолмасайдиқ, деб қўрққан эди. Ҳартугул, манзилга етгунларича битта ҳам шапкалини кўришмади.

Ҳошим Набининг ёнида миқ этмай кетди (Достоннинг яхшигина кайфи бор эди. Лекин у бирдан рулга ўтириб олгани учун Наби индамай қўя қолди. Чунки бундай пайтда қанчалик вақти тигиз бўлмасин, Достон билганидан қолмайди. У билан тортишган одам обрў йўқотади, холос).

Қуёш ботган. Аммо ҳали унинг изи тўла йўқолиб кетмаган эди. Уч киши машинадан тушди. Атрофи баланд девор билан ўралган, боғ-роғларга эга бўлган дала ҳовлининг биноси хийла кўркам эди (Албатта, ҳозиргидай нақшинкор саройни эслатиб юборувчи қаватли уйлар у пайтларда қурилмасди.). Дарвозани очган қоровул югурганча Достоннинг ёнига келиб, иккала қўлини кўксига қўйди. Иржайди.

— Хўжайин ухлаб қолган эканлар, уйғотиб машинадан тушириб қўяйинми? — дея сўради худди суяк умидида думини ликиллайтиб турган ит каби.

— Ўлгинг келдими, уни уйғотасан? Бор, бугун бўшсан, бола-чақангнинг олдига кетавер, — дея уни жеркиб берди Достон.

— Хўп бўлади, сиз нима десангиз шу, — дея икки букилиб ортига тисарилаётган қоровулни Наби тўхтатди.

— Сал кейинроқ кетасан. Стол туза. Икки кило гўшт қовур. Ҳаммасидан аввал брезент топ, — деди у қоровулга.

Улар ярим тунгача стол атрофида ўтиришди. Наби билан Достон бир қултум ҳам ичмади. Ҳошим эса икки шишани бир ўзи бўшатди. Кайфи билан бирга кайфияти ҳам ошди. Дарров гинани унутди. Маст ҳолда алланималарни гапириб берган бўлди. У йигитларнинг энсасини шунчалик қотирдики, уриб ўлдиргилари келди. Шундай эса-да, улар вақт келишини кутишди. Ичиш ўрнини чекиш билан тўлдиришди. Ниҳоят, соат миллари тунги бирни кўрсатганида икковиям ўрнидан турди. Бу пайтда гирт маст бўлган Ҳошим ўтирган жойида хуррак отарди.

— Кўмамизми? — сўради Наби Достондан.

— Аслида, гўштини итларга бериш керагиди-ку, майли, шу сафар балиқлар бир маза қилишсин. Тоқайгача биз уларни еймиз, улар ҳам есин-да, — деб жилмайиб қўйди Достон.

Қопнинг ичига Венгирнинг жасади билан бирга темир-терсак ҳам солинди. Токи мурда сув юзига қалқиб чиқмасин. Кейин Ҳошимнинг тақдири ҳам Венгирники билан боғланиб кетди. Фақат у Венгир ташланган жойдан бирор беш километр нарироқдан қуним топди.

Фотиҳнинг танаси эса матога ўралиб, яна қайта машинага ортилди.

Тонг бўзариб келаётганида Наби Фотиҳнинг дарвозаси қўнғироғини босди. У ниҳоятда чарчаган, уйқусизликдан кўзлари киртайиб қолганди. Бироқ дарров эшикни очадиган одам бўлмади. Афтидан Фотиҳнинг хотини, болалари қўриқчилар очади, деган хаёлга борган бўлишса керак. Авваллари Наби иккинчи марта қўнғироқни босишга жазм этолмаган бўларди. Лекин ҳозир босди. Азбаройи хўжайинининг мурдасини олиб келгани учун эмас, балки қўрқмаганлиги учун шундай қилди. Икки-уч марта қўнғироқ босилганидан кейин ҳам биров эшикни очмагач, жаҳли чиқди. Тугмача бешинчи ё олтинчи марта эзилганидан кейингина дарвозанинг кичик табақаси очилиб, Фотиҳнинг уйқусираган хотини кўринди. У ички кийими устидан халатини ташлаб олган эди. Халатнинг олди ёпилмагани боис бор-йўғи билиниб турарди.

— Нима гап? — сўради аёл уйқуга лиммо-лим кўзларини ишқалаб.

— Янга, болалар ухлашяптими? — саволга савол билан жавоб қайтарди Наби.

— Ухлашяпти. Тинчликми? Сўфи азон айтмасдан қаердан келяпсиз?

— Дарвозани очайлик, мошинани опкирамиз. Сиз ошхонага бориб туринг. Гап бор, — деди безовталанган Наби.

— Нима бўлаяпти ўзи? — сўради аёл буткул уйқуси ўчиб. — Акангиз қаерда? Нега ҳеч бўлмаганда, телефон қиб қўймади?

— Ҳаммасини тушунтириб бераман, янга. Сиз ошхонага бориб тураверинг, — дея Наби дарвозани очишга кириш-

ди. Аёл унга бир муддат ҳайрон бўлиб қараб турганидан кейин қўлини силтаб уй томонга кетди.

Достон машинани киргизганидан кейин дарвоза бошқатдан ёпилди. Наби худди уст-боши чангдай у ер-бу ерини қоққан киши бўлди. Сўнг чуқур нафас олди-да, аёлнинг ортидан борди.

Фотиҳнинг хотини ошхонага кириб, музлаткичдаги графиндан стаканга шарбат қуйган ва эринчоқлик билан ичмоқда эди.

Наби тортинмай ошхонага кириб стулга ўтирди. Ҳалиҳамон уст-бошини тартибга келтиришни хаёлига ҳам келтирмаётган аёлга бир қараб қўйди-да:

— Бошимизга ташвиш тушди, янга, — деди ўксик овозда.

— Нималар деяпсиз? Акангиз соғ-саломатми?

Наби хўрсинди. Сўнг худди тили калимага келмаётгандай бармоқларини қайириб қарсиллата бошлади.

— Нега жимсиз? Одамнинг юрагини сиқиб юбораяпсиз-ку, акангиз саломатми? — сўради асабийлаша бошлаган аёл.

— Афсус, сақлаб қололмадик.

У шундай дейиши билан аёлнинг қўлидаги стакан тушиб кетиб, чил-чил синди. Ичидаги шарбат ҳар тарафга сачраб кетди.

— Нима?! Нима дедингиз? Қулоғим янглиш эшитди-ми?!

— Илтимос, янга, бақириб болаларни қўрқитиб юборманг... Ака мошинада, жонсиз!

— Войдод! — дея қичқириб юборди шу заҳоти аёл.

Наби ўрнидан сапчиб турди. Аёлни қучоқлаб, оғзини бекитди.

— Жим! Ҳали вақтимас. Аввал уйга опкирайлик, тўрт-бешта ошна-оғайниларни чақирайлик, ундан кейин мотамни бошлайсиз! — деди Наби қатъий.

Шу заҳоти аёлнинг танаси бўшашди. Оёқларидан бутунлай дармон кетди. Агар Набининг қучоғида бўлмаганида ерга гурсиллаб тушиши аниқ эди.

Наби аёлни секин ётқизди-да, ўзи ташқарига югурди. У уйга кириб чиққунича Достон Фотиҳнинг жасадини маши-

надан олишга тайёрлаб қўйган эди. Иккала йигит мурда-нинг икки томонидан ушлаб ичкарига олиб киришди. Ётоғига киргизиб ётқизиб қўйишди. Сўнг унинг рафиқасини ўзига келтиришди. Аёл ўғилларини, қизларини уйғотганидан кейин қариндош-уруғига қўнғироқ қилиб бошига тушган фалокатдан хабардор қилди. Унгача фарзандларнинг оху ноласи осмону фалакка етган, эшитган қўни-қўшнилари бирин-бирин югуриб чиққан эди.

Вазифасини тўла ўтаб бўлган Наби билан Достон машинани кўчага чиқариб қўйиш баҳонасида жуфтаси ростлашди. Аввал Набининг икки хонали уйига боришди. Шу ерда икковиям дам олмоқчи бўлишди. Бир-икки соат униси у хонада, буниси бу хонада чўзилиб ётди. Лекин кошки кўзга уйқу келса. Ҳар томонга ағдарилиб, кўзларини юмиб ётишди. Лекин ухлаш насиб этмади.

Достон ўрнидан туриб, йўлакдаги телефон гўшагини кўтарди-да, уйининг рақамини терди. Шунчаки ҳол-аҳвол сўрамоқчи эди. Командировкага кутилмаганда кетишга мажбур бўлгани, шунинг учун хабар беролмаганини айтмоқчи эди. Бироқ гўшакни кўтарган онаси ўғлининг овозини эшитиши билан йиғлаб юборди.

— Қаерларда юрибсан, дайди бола?! — деди ўксик бир товушда. — Кечадан бери юрагимиз қон бўп кетди-ку!

— Ойи, срочний командировка чиқиб қолди, шунга област...

— Қайси гўрда бўлсанг ҳам, тез етиб кел. Отангнинг давленияси ошиб, кўрпа-тўшак қилиб ётволган. Тўртта милиционер излаб келди. Яна беш-олти болаям келди. Ҳаммасининг турқи совуқ. Ажалимиздан беш кун бурун ўлдириб қўйма, болагинам, — деди аёл. У гапини тугатаётиб бурнини тортди. Шу заҳоти Достоннинг кўз олди қоронғилашди. Гўшакни жойига қўяётиб, бўшашганча ўтириб қолди.

— Нима гап? — дея ундан сўради хонасидан чиқиб келган Наби.

— Уйдагилар... Менга қара, — дея шеригига юзланди Достон, — уйимизга беш-олти бола кеганмиш. Аҳвол чатоққа ўхшайди.

— Шуни энди билдингми? Лекин агар уйингга бормоқчи бўлсанг, бекор қиласан. Жувонмарг буп кетасан. Бошқа бир чора кўр. Балки укангни бирон жойга чақириб...

— Йўқ, менинг ишимга укам аралашмайди. Яхшиси, сигарет бер, — деб Достон ўрнидан турди.

У айвонга чиқиб, тутунни чуқур-чуқур ичига тортаркан, беихтиёр пастга қаради. Ва ногоҳ кўзи машинаси атрофида юрган иккита милиционерга тушди.

— Наби! — дея бақирди шошиб.

Шеригидан дарак бўлмади.

— Наби! — дея яна бир марта бақирди у.

Худди шу пайт эшик қўнғироғи чалинди. Достоннинг юраги бирдан шув этиб кетди. “Тамом, қўлга тушдик”, дея хаёлидан ўтказди ва ошхона орқали ташқари эшик ёнига келди.

* * *

Бердиқул ўншайди. Бир кўзини қисиб қўйди-да, “Тақдир”, дея шивирлаб, яна йўлида давом этди. “Таниди. Энди нима қилдим? Эртароқ кетишим керак. Яхшиям адресимни анавинга тўғри айтмадим. Яхшиямки, у мени қўйиб юборди, э Худо!” дея хаёлидан ўтказган қиз шитоб билан ташқарига отилди. У мастга ўхшарди. Миясида турли ўйлар чархпалакдек айланар, ўзи қаёққа кетаётганини билмасди. Шу боисдан ҳам серқатнов катта кўчага чиқиб кетди. Бир маҳал машиналарнинг тинимсиз сигнали қулоғига чалинди. Ҳа, фақат чалинди, холос. Бироқ қулоғини қоматга келтирмади. Юмшоққина, нозиккина парданинг майин торларини тебратолмади. Қиз ўгирилиб, сас келган тарафга қаради. Қаради-ю, кўзи чиқиб кетай деди. Бир “Жигули” аждаҳодай унинг устига бостириб келарди. Бир зумда кўз ўнгидан Фаррух акаси, ўғли ва онаси ўтди. “Энди тамом!” деб ўйлади Моҳирўй. Лекин ҳеч нима тамом бўлмади. Қаттиқ тормоз бериб келаётган машина унга етишига бир одимгина қолганида тўхтади. Ҳайдовчи эшикдан отилиб чиқди. “Кўрмисан, паразит?! Ўлгинг келдими?! Жонингда қасдинг бўлса, менинг нима айбим бор?” — дея бақирди. Моҳирўй гарангсиганча унга термилиб турар, сўзловчининг ҳақоратларини эшитмаётгандай эди.

— Ўзингизни босиб олинг, — деди қиз ҳайдовчи тупугини ютиш учун сўзлашдан тўхтаганида ва индамай йўлида давом этди. Ҳайдовчининг оғзидаги оғзида қолаверди.

Моҳирўй уйга кириши билан ўглининг ёнига борди. У болалар хонасида жажжигина каравот устида беғаму беташвиш, кичкина кўзчаларини юмиб, пишиллаб ухлар эди. Жувон унинг қўлчаларини ушлаб юзига сурди. Энтикиб-энтикиб ўпди. “Болажоним, эркатойим, ширинтойим!” — дея пичирлади.

— Сенга нима бўлди? — сўради синглицидан эшикни очган Марҳабо салом-аликсиз ўтиб кетган Моҳирўйнинг қилиғига ҳайрон бўлганча.

Моҳирўй опасига юзланди. Кўз ёши тўлиб турибди. Агар киприкларини бир-бири билан зичлаштириб қўйсаям юзига оқиб тушади. Лекин у бундай қилолмайди. Мавриди эмас.

— Рангинг докадай оқариб кетибди. Ўзингам бошқачасан, — деди эшикка суянган Марҳабо.

— Ойим қанилар? — сўради зўрға тили калимага келган Моҳирўй.

— Дўконга чиқиб кетдилар.

— Мазангиз яхшими?

— Иситмам тушди. Ўзинг тузукмисан?

Моҳирўй ундан нигоҳини олиб қочди. Шу бўйи кўзёш булоғи очилиб кетди. У йиғидан ўзини ортиқ тийиб туролмади.

— Нима бўлди яна? — дея Марҳабо синглицининг ёнига ўтирди-да, уни қучоқлади.

— Опажон! — деди Марҳабонинг кўксига бош қўйган Моҳирўй. — Бу шаҳарда бизга жой йуқ экан. Кетайлик. Майли, чўлу биебон бўлсаям. Тинчгина яшаймиз.

— Очиқроқ гапир, биров шилқимлик қилдимми? Ёки...

Моҳирўй баттароқ ёпишди. Ҳозир биров келиб, уни опасининг бағридан суғуриб олиб кетадигандай. Токи опаси саволни қайта такрорламагунча кўзларини чирт юмиб олди. Такрорлаганида эса у бирдан бошқа аёлга айланиб қолди. Марҳабонинг иссиққина бағридан илкис чиқиб, тақдирдошининг юзига қаради. Бир муддат термилиб турди. Сўнг ниманики бошидан ўтказган бўлса, оқизмай-томиз-

май ҳаммасини айтиб берди. Охирида поччасидан ижирганиб гапирди.

— Опа, қандай қилиб шу одамга турмушга чиққанингизни ҳалигача тушунолмайдиман. У шунчалик жирканч бир махлуқки, башарасини кўриши билан қайт қилгиси келади одамнинг... Хурсанд бўлганим, унинг тириклигию, менинг одам ўлдирмаганим. Қизиқ, қандай тирик қолди экан? Қимирламай қолганди-ку. Хуллас, уни милисахонада учратдим. Биласизми, менга нима деди?

Марҳабо киприк қоқмай, кўзини синглисидан узмай бошини қимирлатиб, “йўқ” ишорасини қилди.

— “Тақдир”, деди. Ўзимни йўқотиб қўйдим. Келиб-келиб шу итвачча билан бутун оиламизнинг тақдири бир бўлса.

— Бўлди, бошқа гапирма! Эндигина хаёлимдан чиқаргандим. Бўгилиб кетаяпман!

— Кетамизми?!

— Ўша борадиган жойимизни топ аввал, кейин бир гап бўлар.

Моҳирўй ҳайратдан қотиб қолди. Киприкларини пирпиратиб опасига термилди. Назарида, Марҳабо бутунлай ўзгариб қолгандай эди. Унинг кеча томоғи оғриган, иситмаси чиққани рост. Балки касаллик унинг миясига ёмон таъсир қилгандир. Эҳтимол, онаси иккови у йўқлигида: “Шу қиз пайдо бўлгандан бери бошимиз балодан чиқмай қолди”, қабилидаги гапни ўртага ташлагандир.

Моҳирўйнинг хаёлидан оний лаҳзаларда бир-бирини инкор қилувчи, қўлловчи ўйлар ўтди.

— Опа, — деди у чуқур нафас олганидан кейин, — нималар деяпсиз? Мен сизга шаҳарда яшашимиз қийин бўп қолганини айтаяпман. Эртароқ бирон жойга кетсак, кунимиз тузукроқ ўтармиди? Болаларимизни яхшироқ тарбия қилармидик, деган хаёлда...

— Моҳий, уйингдан қочиб чиқишимизни айтдинг, қочиб чиқдик. Лекин анави квартирадаям бир кун туролмадик. Бу ерга келдик. Энди ҳали тузук-қуруқ ўрнашмасимиздан яна кетайлик, дейсанми? Тўғрисини айтсам, кўчиб юравериш жонимга тегиб кетди.

— Менга ёқади деб ўйлайсизми?

— Кўчадаги одам билан нима ишинг бор эди? Ўлиб кетмайдими?! Йўқ жойдан ташвиш топиб келганинг ҳам аламимни келтирди, ҳам жаҳлимни чиқарди.

— Ё Худо! Опа, шунинг учун ёғимга қоврилиб ётибман-ку! — йиғлаб юборди Моҳирўй ва кўз ёшини кафти билан артди-да, деди:

— Хафа бўлманг-у, лекин эслашимга тўғри келди. Бир марта ўзбошимчалигим сабаб, сизни, ойижонимни топгандим. Балки шу сафар ҳам қариндошим чиқиб қолар, деган хаёлга борибман-да...

— Миннат қилаяпсанми?

— Миннат?! Бирор марта миннат қилганманми?!

Моҳирўй ўрнидан сапчиб турди. Югуриб айвонга чиқди. Юраги увишган, асабийлашган кўйи у ёқдан-бу ёққа бориб кела бошлади. Кейин юришдан ҳам безиб, деразани очди-да, токчасига осилиб олди. Биров кўп қаватли уйга кириб кетаяпти, бошқаси чиқаяпти. Ўриндиқда ўтирган уч аёлнинг бири қўйиб, бири гапираяпти. Нарироқда болалар майдончасида ёш она икки-уч ёшли боласини ўйнатиш билан овора. “Ҳойнаҳой, ҳаммасининг эри бор. Улар оддий жойда ишласа-да, кечқурун бари уйига қайтиб келади. Оиласида унчалик шодон кайфиятда ўтиришмаса-да, ҳартутул, телевизор кўришади, гурунглашишади, эртанги кун режаларини тузишади. Эртагаям худди шу ҳол такрорланади. Ҳаётлари силлиқ... Мен-чи, тонг отиши билан то оқшом тушгунга қадар юрак ҳовучлайман. Ойимга, опамга ҳам ҳадиксираб гапираман. Улардан ҳам қўрқаман, шу боис дилларини оғритмасликка уринаман... Шошма, анави йигит нима қилиб турибди? Сарик “Москвич”га суяниб, сигарета тутатаяпти. Чекаяптими, демак, анчадан бери турибди. Кимнидир кутаяпти, демакки, сиқилиб кетган, демакки... “Демакки”ларга бало борми? Нима ишим бор менинг? Туравермайдими минг соатлаб... Уфф, йўқ бўлиб кетсин ҳаммаси. Энди ҳеч ким билан ишим бўлмайди. Қисиниб-қимтиниб юравераман... Ишқилиб, ишдан ҳайдаб юбормаса бўлгани...” Хаёллар гирдобиди турган Моҳирўйнинг елкасига бировнинг қўли теккандай бўлди. У чўчиб тушди-да, ортига ўгирилди. Опаси унга жиддий қиёфада тикилиб турарди.

— Қўрқитиб юбордингиз, — жилмайишга уринган қиз ёқасига туфлаб қўйди.

— Мендан хафа бўлма, синглим. Тўғриси, сенга айтмаган битта гапим бор эди, — деб Марҳабо ҳам дераза ёнига келиб, пастга қаради ва кутилмаганда энкайиб олди.

— Ҳа-а, тинчликми опа, нима қилаяпсиз? Бирорта танишингизни кўриб қолдингизми?

— Анави “Москвич”га суяниб турган одам анчадан бери шу ердами? — сўради қўрқиб кетган Марҳабо.

— Билмасам, нимайди? Танишингизми?

— У билан мактабда бирга ўқиганман. Исми Одил. Мени яхши кўрарди. Эрга тегиб кетганимни эшитганидан кейин, уям бошқасига уйланган экан. Бир йил олдин хотинининг кўричаги ёрилиб кетиб ўлибди. Сартарошхонада ишларкан у ҳозир. Уч кун аввал пешинда сен ухлаётганингда Орзу билан айлангани чиқувдик, уни учратиб қолдим. Эрдан чиққанимни айтгудим, менга тегасан, деб турволди. Шу гапни сендан яшириб юрүвдим, — дея Марҳабо полга ўтирди.

— Яхши одамми? — сўради Моҳирўй.

— Ёшлигида индамас эди. Лақаби “мулойим супурги” эди. Кейин нима бўлганини билмайман. Ана шу юмшоқлиги учун ҳам менга етишолмаган.

— Ёқадими сизга?

— Билмасам...

— Яширмай қўя қолинг, кўзингиз айтиб турибди. Ҳа-а, болалари бормикан?

— Худди мендай битта боласи бор, фақат уники қиз экан.

— Ана, қизниям Худо берибди сизга. Тегаверинг.

Марҳабо бошини эгди. Хўрсинди.

— Ҳозир мен бориб, айтиб чиқаман. Уйда яхшилаб гаплашиб оласиз. Турмуш кўргансиз, ҳамма шартларингизни қўясиз. Рози бўлса тегасиз. Бўлди, ортиқ бош қотирманг. Ҳеч бўлмаса, биттамыз бахтли бўлишимиз керак-ку.

Моҳирўй бутунлай ўзгарган эди. У ҳозир собиқ поччасини, тушдан кейингача давом этган кўнгилсизликларни унутганди. Ичида қандайдир умид учқуни пайдо бўлганди.

У эшик тарафга тез-тез юриб кетди. То йўлакка чиққунича қулоғи ичкарида бўлди. Мабодо опаси уни қайтарганида, иккиланиш бўларди кўнглида. Қайтармадим, демак, унинг шу одамга тегишга хоҳиши бор.

“Москвич”га суянган одамнинг атрофида бир нечта сигарет қолдиқлари ётарди. Сочлари оқариб қолган, қотмадан келган одамнинг бурни остидаги мўйловчасига кўзи тушиши билан, Моҳирўй кулиб юборай деди: “Худди Гитлерникига ўхшаркан!” Қиз салом берди. Нотаниш киши дарров қўлидаги сигаретасини ерга ташлаб, эзгилаганча Моҳирўйнинг саломига алик олди.

— Сиз опамни кугиб турибсизми? — сўради бирданига қиз.

— Опа... Ҳа... Йўқ, ўзим шундай... мошина ҳайдайвериб чарчаганим учун дам олиб тургандим, — жавоб қилди довдираб қолган одам.

— Юринг, опам сизни кутяпти, — деб жилмайди Моҳирўй ва ўзи йўлак томон юрди.

Бунақа бўлишини мутлақо кутмаган эркак нима қиларини билмай қолди. Бир хаёл қизнинг орқасидан бор, дейди, яна бир хаёл борсанг шарманда бўласан, дейди. Икки ўт орасида жизғанаги чиқа бошлади унинг.

Йўлакка киришдан аввал Моҳирўй тўхтади. Ортга ўгирилиб, ажабланди.

— Нима қип турибсиз, юрмайсизми? Ёки яна опамни бошқага бериб қўймоқчимисиз? — деди.

Шундан кейингина эркакнинг оёғига жон кирди.

Синглиси билан синфдоши уйга кирганида, Марҳабо тамоман ўзини йўқотиб қўйди. Бир жилмаяр, бир жиддий тортарди. Нима қилишни ҳам, нима дейишни ҳам билмасди. Шу боис меҳмонхонада ўзига уйланиш истагидаги одам билан кўп ўтиролмади. Дарров ошхонага синглисининг ёнига ўтди.

— Вой, сиз бу ерда нима қиляпсиз? Ўзим чой дамлаб бораман. Сиз поччамни ёлғизлатиб қўйманг. Ҳализамон ойим келиб қолади. Кейин дардингиз ичингизда қоп кетади, боринг, — дея Моҳирўй уни изига қайтариб юборди.

Шу уни Марҳабо билан Одил кўп гаплашолмадилар. Икковини ҳам ҳаяжон босиб, гаплари қовушмади. Лекин учрашувга келишиб олишди.

Моҳирўй кечгача хурсанд бўлиб юрди. У ҳар кунгидай ухламади ҳам (одатда, у ишдан келиши билан ухларди). Ҳатто бошқа жойга кўчиб кетишни унутди. Эртасига ҳам худди шу кайфиятда ишга равона бўлди. Кўнглида ўзи “Ажал Петровна” дея лақаб қўйган Аня опа негадир унга жилмайиб қўйди. Юмшоққина муомала қилди. “Опа-сингил ишга келмаганликларинг учун яхшигина қулоқларингдан чўзиб қўярдим-у, майли, бир сафар кечираман. Кейинги сафар қизаришиб қоламиз”, дея койиган бўлди. Бундан Моҳирўйнинг юраги ғашланди. Ахир бунақа бўлиши мумкинмас-ку! Кимдир айтиб қўйган бунга. Шу ва шунга ўхшаш саволларга иш охирлаганидан кейин опаси билан бирга ишхонасидан чиққач жавоб топди. Оппоқ “Жигули” ёнида у Миразизни кўрди. Фуқаро кийимида иржайганча турарди йигит. Ана энди қоч, иложини қилолсанг. Лекин кошки, иложи бўлса. Моҳирўй уни танимасликка, ўзини кўрмаганга олиб ўтиб кетмоқчи эди, бироқ бунинг ҳам имкони бўлмади. Йигит қизни кўриши билан унга яқинлаша бошлади.

— Сиздайин гўзал қиз ёлгончи бўлади, деб сираям ўйламагандим. Киприк қоқмай алдадингиз-а, қойил! Лекин мендайин одам ҳар доим ҳам ишониб кетавермайди-да, — деди у оралиқ масофа бир-икки қадам қолганда.

Моҳирўй бирдан тўхтади. Опасининг енгидан ушлаб, уни ҳам тўхтатди.

— Мана шу йигит, — дея қизариб кетди қиз, — йўқ жойдан менинг бўйнимга айб юкламоқчи бўлган.

У рақибини акасига чақётган болага ўхшарди. Миразизнинг бирдан юзи жиддийланди.

— Экспертиза хулосасини биласизми, хоним? — деди у.

— Экспертизангиз мен чавақлаганимни аниқ-тиниқ кўрсатиб бердими? — дея бўш келмади Моҳирўй.

— Бармоқ изларингизни эсдан чиқардингизми?

— Қанақа бармоқ излари? Мен сизга ҳеч қанақанги бармоқ изларини қолдирмагандим-ку!

— Ручкани ушладингизми? У билан ёздингизми? Бундан ташқари органга нотўғри маълумот берганингиз учун ҳам жавоб берасиз!

— Ҳозироқ бақираман. Устингиздан арз қиламан. Ундан кейин аҳволингиз нима кечишини мен ҳам томоша қиламан! — деди қалтираб кетган Моҳирўй.

— Кимга арз қилмоқчисиз? Милициягами? Менман ўша милиция! — у корхона ҳовлисидаги Лениннинг ҳайкалини қўли билан кўрсатди. — Анави одам ишонган мендайларга!

* * *

Турма дарвозасининг ташқи томонида одам ҳар доимгидан уч-тўрт баробар кўп эди. Машиналар ҳам. Йиғилганлар бир-биридан гавдали, бир-биридан совуқ эди. Лекин бари бирдай хушчақчақ эди. Ҳаммалари ғоз туришарди. Улар ўзаро шўх-шодон гаплашишарди. Ҳа, уларга бутун байрам. Бутун Чўлоқнинг озод бўладиган куни. Шундай кунда қаердаги Венгир учун аза очиш мутлақо ўринсиз. Қолаверса, унинг ўлигини биров кўргани йўқ. Уни Фотиҳ олиб қочди. Демак, бир гўрда эҳтиёт шарт сақлаб турибди. Қора куни учун. Аслида энди унинг мутлақо кераги йўқ. Фотиҳ уни ўлдириб юборсаям бировнинг туки қилт этмайди. Муҳими, Фаррух қолдирган лидерларнинг ҳаммаси маҳв этилди. Аҳмад писта ўзининг ажали билан ўлди. Фотиҳ қуён бўлди. Бошқа шербаччалар эса мушукка айланиб қолишган. Миёвляб оёғингга суйкалишдан бошқасига ярамайди. Шундай хушxabар, албатта, Чўлоқни қувонтиради. Турмадан чиқади-ю, бутун шаҳарни эгаллаб олган садоқатли шайқасини ҳар хил инъомлар билан тақдирлайди. Кимгадир вино заводи туҳфа этилса, кимгадир консерва заводи берилади. Бировга вокзални назорат қилиш топширилади, бошқаси ресторанларга кўринмас бошлиқ этиб тайинланади. Ундан кейин пичоғинг мой устида, истаганча ишрат қилаверишинг мумкин. Қани энди ўша серҳиммат одам эртароқ қамоқхонадан чиқса. Вақт ўтаяпти, ташқаридагилар зерикаяпти. Фурсат ҳамма орзу-умидларни чип-пакка чиқараётганга ўхшайди. Аммо Чўлоқнинг озодликка чиқиши чўзилиб кетаяпти. Чунки ичкарида турма бош-

лиги полковник Абдуқаҳҳор Пирнафасов Чўлоқ лақабли ашаддий жиноятчининг йўлини тўсиб турибди.

У икки кўриқчи йигитни олиб, Нормат ўтирган камерага борди. Икки ҳарбийни қалин эшик ортида қолдириб, бир ўзи ичкарига кирди. Чўлоқ бундай бўлишини мутлақо кутмаганди. Шу боис дарров ўрнидан турди. Бошлиқнинг келишини билганида уни эрмаклаб, устидан кулиб, жойидан оғир қўзғалган бўларди.

— Командир, — деди у ўшшайиб, — жой алмашаман дедингизми?

— Итдан тарқаган! — деб юборди бирдан ўзини босолмай қолган полковник. — Аслида, сенинг пешонангдан отишим керак эди!

— Қўйсангиз-чи бунақа гапларни! Ақлли одамсиз. Кўпни кўргансиз. Сизга бировни ҳақорат қилиш умуман ярашмайди.

— Худди сенинг озодликка чиқишинг, нормалний одамлар орасида яшашинг ярашмагандай. Жухуд билан қандай алоқанг бор?

— Қайси жухуд, командир? Мен сизнинг танишларингизни қаердан билай?

— Биласан, сен итдан тарқаган. Ернинг тагида илон қимирласаям биласан. Балки сен ўғриваччанинг фақатгина омадинг келгандир.

— Командир, — дея қовоғини уйди Нормат, — ўғрилигим рост. Шунинг учун бу ерда ўтирибман. Лекин одамдан туғилганман. Итданмас!

— Тилингам чиқиб қопти. Бошқа пайти ўзинг айтардинг чўчқанинг боласилигингни. Айтиб қўяйин, яна бир марта кўзимга кўринсанг, жухудингам ёрдам беролмайди. Ўз қўлларим билан бўғиб ўлдираман! — деди қўлларини мушт қилган Абдуқаҳҳор Пирнафасов.

У чиқиб кетмоқчи бўлганида Чўлоқ ҳиринглаб кулди. Бунисига полковник чидаб туролмади. Шартга ортига бурилди-да, икки қадам ташлаб Норматнинг ёнида пайдо бўлди. Унинг башарасига шунақанги қаттиқ мушт туширдик, Чўлоқ бечора гурсиллаб ерга қулади. Бурнидан қон оқди.

— Агар яна бир марта ҳиринглайдиган бўлсанг, онангни учкўргондан кўрсатаман!

Абдуқаҳҳор Пирнафасов бундан ҳам ўтказиб сўкарди. Мушт уриш билан чекланмай, уч-тўрт марта тепарди ҳам, лекин буларнинг бари ортиқча. Ўзи ургани, сўккани учун ҳам жавоб бериб қолиши эҳтимолдан холи эмас.

У чиқиб кетганидан кейин Чўлоқ ўрнидан туриб ўтирди-да, оғзидаги қонни тупуриб ташлади. Кейин енгига бурнини артди. Эшикка қараб полковникни энг ифлос сўзлар билан сўкиб, устидаги кийимни ечди.

Шундан кейин ҳам орадан бир қанча вақт ўтди. Лекин эшик сира очилай демасди. Чўлоқнинг кўнглида кўркув пайдо бўлди. “Айниб қолишдими булар? Мендан бошқани танлашдимикан? Нима деган гап, йигитлар анча иш қилиб қўйишган. Агар менинг ўрнимга бошқа биров тайинланган бўлса, унда яна подвалга тушаманми? Яна ўлимга ҳукм қилинганлар хонасида ўтираманми? Э Худо, ўзинг мадад бер. Ўзинг йўлимни оч”, дея хаёлидан ўтказди-да, камера ни айланиб юра бошлади.

Шу пайт эшик ортида кимнингдир юргани қулоғига чалинди. Юраги ҳапқирди. Ҳозир эшик очилади. “Нормат Эшонқулов, — дейди ҳарбий йигит иржайиб, — манавиларни кийиб олинг”, — деб одамлари берган кийимни унинг қўлига тутқзади. Нормат кетиш асносида кўзига кўринган маҳкумларга: “Сизларгаям шу кун на-сиб этсин. Эртароқ чиқинглар. Кутаман сизларни!” — деб бечораларнинг кўнглини кўтариб кетаверади.

Чўлоқнинг юраги ширин орзиқиб кетди. Эшикка қулоғини тутди. Аммо оёқ товуши, алланиманинг шағиллаши аста-секин узоқлашди. “Ярамаслар, итлар, эртароқ қўйиб юбормайсанларми? Чиқволай, ҳаммангнинг онангни кўзингга кўрсатаман!” У тумбасининг ёнига борди.

Сўнгги пайтларда Чўлоқ турманинг овқатини емай қўйганди. Ҳар куни унинг учун маҳсус кабоб, сомса, колбаса, шу билан бирга ароқ, ширмой нон олиб келиб беришаётганди. Ва, албатта, буларнинг орасида чекиш учун қоғозга ўралган наша ҳам бўларди. Бундай олиб қараса, шу ердаги ҳаётиям ёмонмас. Маишат қилиб ётибди. Лекин ётаверса, бу маишат узоққа чўзилмайди-да.

У стаканни тўлдириб ароқ қуйди. Кейин ух тортганча симира бошлади. Ўзиям ёғдай мулойим кетди. Бир неча сония миясининг қизишидан дарак қолмади. Одатда, бир стакан ичса, бошқача кайф оларди. “Боя овқатни кўп еб қўйганман, шекилли”, дея хаёлидан ўтказди у ва яна стаканни ароққа тўлдирди. “Шу охиригиси. Бошқа ичмайман. Чиққанымдан кейин ҳам ичмайман. Чунки йигитларни бошқаришим керак. Роман Ибрагимович билан муомала қилишим керак. Ичиб гаплашсам, дарров ёмон кўриб қолиши мумкин. Ёмон кўрдими, тамом, менга кун йўқ”, дея стакандаги суюқликка термилганча ўйлади у. Сўнг бирдан сипқориб юборди. Лабига сигарет қистирди. “Родопи” сигаретаси.

Ҳозир зўравонлар орасида бошқа сигарет урфга кирган. Лекин унга “Родопи” беришмаяпти. Бунинг боиси бор, албатта. Чунки у ҳали қамоқхонада. Бирорта иш қилгани йўқ...

У ўрнидан турди. Эшик ёнига борди. Ташқарига қулоқ солди. Жимжитлик. Асабийлаша бошлади. Деворни икки-уч марта тепди. Ҳаммаси анави баттол турма бошлигининг иши. Бошдан уни ёмон кўради. Итга муомала қилгандай муомалада бўлган. Шунинг учун ҳам аввал ертўладаги камерага қамаган. Одатда, у ерда олий жазога ҳукм этилганлар ўтиради. Чўлоқ у хонани душманигаям раво кўрмайди. Ҳар лаҳзада ўлимнингни кутиб яшайсан. Бундан ҳам ёмони, аввал обдан тепкилашади. Қорнинг, бурнинг, бошқа нозик жойинг деб, аяб ўтиришмайди. Ҳўкиздай бир нусха камерага киради. Бирдан ўзингни унинг оёғи остига ташлайсан. “Ассалому алайкум, здравствуйте, командир!” дейсан уни юмшатиш учун. Лекин у мараз, кошки, юмшаса. Кошки, сенга ичи ачиса... Билганича калтаклай бошлайди. Токи ўзингдан кетиб қолмагунингча. Ҳа, у ерда ҳар қандай зўр ҳам мулла минган эшакдай бўп қолади. Ҳар қандай зўрнинг ҳам попуги пасаяди. Калтакдан, азобдан қутулиб қолиш учун чалпак ейиш керак бўлса, ейди ҳам. Одатда бундай камераларга ўтакетган пасткаш, йиртқичларгина қамалади. Аммо ўғрилар эмас. Лекин уни айна шундай камерага тиқишди. Бошда негалигини тушунмади. Кўрқиб кетди. Шу куннинг ўзидаёқ сочлари оқарди... Аммо кутилмаган-

да бошига бахт қуши қунди. Айни шу камерада мурувват-ли одамларнинг назарига тушиб қолди. Буни қарангки, бир ойдан бери пичоғи мой устида. Ҳамма бирдек унга меҳрибон. Фақат Абдуқаҳҳор Пирнафасовдан бошқа. Шу одам қаердан турма бошлиғи бўлиб қолди? Одатда, бошлиқлар “зек”лар билан тез тил топишиб кетишарди. Бунинг эса “зек”ларни кўришга кўзи йўқ.

“Уфф!!! Нима бўлаяпти? Нега мени озод қилишни орқага суришаяпти?”

Унинг асаб томирлари таранглашди. Қайта-қайта эшикка қулоқ тута бошлади. Лекин, қани эди, биронта одам унинг эшигига яқинлашаётганини эшитса, кошки, бирорта банда зулматхонадан олиб чиқса уни...

Чўлоқнинг ортиқ асаби дош бермай қўйди. Гарчи қасам ичиб қўйган эса-да, яна икки марта стаканни ароққа тўлдириб ичди. Кайфи ошди. Овозининг борича сўкина бошлади. Алами шунчалик ошлики, ҳатто кўзидан ёш чиқиб кетди. “Йўқ, — деди у шунда ўзига-ўзи, — мен жудаям бардошли бўлишим керак. Ҳали қўлимда қанча одам бўлади? Уларга итдай хизматимни қилдиришим керак. Бошқа ташвишлар тушади бошимга. Шундаям чидашга тўғри келади. Агар ҳозир оддий кутишга чидаёлмаётган эканман, озодликдаги бошқа ишларга қандай чидайман?” У икки-уч марта чуқур нафас олганидан кейин яна сигарета тутатди. Каравотига чўзилиб кўзини юмди. Энди бамайлихотир ётмоқчийди. Керак бўлса, ухламоқчийди. Бироқ кутилмаганда, камеранинг қулфи шарақлаб қолди. Нормат ўзини билмасликка олди. Худди озодликка чиқиш-чиқмаслигининг фарқи йўқдай, тунни ичига ютиб, кейин ҳалқа-ҳалқа қилиб чиқарди озгидан.

— Эшонқулов, — деди ҳарбий кийимдаги йигит, — чиқинг!

Нормат эринибгина ўрnidан турди. Қўлидаги сигаретасини оёғи остига ташлаб, уни эринмасдан эзгилади. Сўнг фармонга итоат қилиб камерадан чиқди. Кўриқчи йигит эшикни қулфлаб олгунича юзини деворга тираб, қўлини орқасига қилиб турди. Шу аснода:

— Кийимларимни опкелмадингми? — деб сўради кўриқчидан.

— Гаплашилмасин! — жавоб қайтарди шу заҳоти ҳарбий унга қовогини уйиб қараркан.

— Ҳе, — дея ҳиринглади Нормат. Кейин ичида: “Ўзинг кимсан-у, гўдаишингга бало борми?” — дея ўйлади.

Қамалишнинг ўзига яраша расм-русумлари бўлгани каби, турмадан чиқишнинг ҳам урф-одатлари бор эди. Негадир ҳеч ким Норматга иззат-икром кўрсатмади. Бошқа маҳкумларга қандай муомала қилинган бўлса, унга ҳам шундай қилишди. Фақат уни дарвозагача кузатиб борган йигит секингина шивирлаб:

— Кўришамиз, ока, — деб қўйди.

Бу болани Чўлоқ яхши танийди. Айнан шу йигит доим унга овқат, хат олиб кириб берар, ва айни пайтда, жўнатиладиган мактубларни олиб чиқарди. Чўлоқ сут билан хат ёзишни яхши ўзлаштириб олганди. Уни оддий одам ўқий олмасди, албатта. Аммо қамоқхонанинг пихини ёрган бошлиқлари дарров илғашарди. Лекин нома уларга кўрсатилмасди-да.

— Учрашасан, — деди Нормат ҳам паст овозда қўриқчи йигитга жавобан.

Ниҳоят у сўнги постдан ҳам ўтди. У ёғи эркинлик. У ёғида унинг сафдошлари кутиб турибди. Чўлоқ йигитларини кўрмасданоқ шундай хаёлга борган эди. Адашмабди. Беш-олтита машина. Ҳаммаси “Волга”. Бақувват-бақувват йигитлар. Уларнинг ҳаммаси ҳокими мутлақ лавозимига тайинланган, кимсан, Норматни кутиб туришди.

— Йигитлар, — дея эҳтиёткорликни унутиб қулочини кенг ёйди Чўлоқ, — мана, мен!

Бўлажак шотирлари бирин-кетин унинг ёнига шошилди. Ҳаммаси ўзларига бош бўлган одамни кучоқлади. Юзидан ўпди. Омон-эсон қутулиб чиққани билан табриклади. Кейин ўртадаги ойналари қорайтирилган, ранги ҳам қоп-қора машинага бошлади. Эшикни сочлари сап-сарик, тиззасидан баланд қизил кўйлакли, оппоққина қиз очди.

— Марҳамат қилинг, — деди у рус тилида лабида табасум билан.

— Оббо, қисталоқлар-эй, — деди чўлоқ ёнидагиларга, — жа зўридан топибсизлар-ку!

— Улар эмас, мен топдим, — дея ўзбекчани бузиб таллафуз қилди қиз.

Нормат ўзини тутиб туролмай, қизнинг юзидан ўпди. Ва шу ондаёқ қизнинг ҳам бўсасини қабул қилиб олди.

— Байрамни камерада бошладингларми дейман? — деди қиз орқа ўриндиққа Норматнинг ёнига ўтиргач.

— Қаёқда, — деб унинг белидан қўлини ўтказди Чўлоқ, — роса эзиб юборишди. Шунинг аламига ичдим. Агар яна озроқ ушлаб туришганда, биронтасини сўйиб ташлардим. Кечирасиз, хоним, сиз билан танишмадик...

Қиз унга қараб жилмайди. Сўнг Чўлоқнинг бурнини секингина қисиб кўяркан:

— Роса зерикибсиз. Майли, ўтиб кетади дарров. Менинг исмим Таня, шу ерда яшайман. Лекин Россияда туғилганман. Бундан кейин бирга ишлаймиз, — деди.

— Яхши.

— Яхшилаб дам олишингиз учун беш соат вақт берилган. Ўйлайманки, унумли фойдаланасиз. Бугуннинг ўзидаёқ бир ишни битиришимизга тўғри келади. Ўзингизни жентльменлардай тутасиз, деб ўйлайман.

Нормат қизнинг гапларидан билдики, у оддий кўғирчоқ вазифасини ўтайди. Бошқалар унинг номидан иш қилишадди. Бир ҳисобдан, турмада ҳар кимнинг турткисини егандан кўра шунисиям дуруст.

У ўзи сезмаган ҳолда қизнинг белидан қўлини олди. Ва ҳайдовчининг ёнида ўтирган йигитдан Венгирни сўради. Лекин жавобни қиз берди.

— У изсиз йўқолди. Балки аллақачон ўлдиришгандир уни. Қолган гапларни кейин билволасиз, окагинам, — деди Таня ва сумкачасидан сигарета олиб, биттасини лабига қистирди, иккинчисини Норматга тутқазди. Унинг шу қилиғи Чўлоқдан ўтиб кетди. Лекин тишини-тишига босди. Чунки ҳали вазиятни билмайди. Кимнинг нима иш қилаётганини яхшилаб ўргансин, сўнг бу ойимтилла билан ҳам яхшилаб гаплашиб кўяди.

— Ўша қал, сизга ўхшаганларга ожизаларни топтасин, билган номаъкулчилигини қилсин, деб топшириб қўйганми? — деди алаמידан қизариб кетган Моҳирўй.

— Ҳов, тилингизга эҳтиёт бўлинг. Деворниям қулоғи бор. Бу одамни “қал” деб, учиб кетганингизни билмай қолманг тагин, — деди Миразиз овозини бироз пасайтириб.

— Қал! — деди Моҳирўй мағрур. — Худо қаргаганидан нусхаси ҳамма жойга танилиб қолган. Бу кофирнинг қал бошига қушлар хоҳлаганча ахлатини тўкиб кетсин, деб шундай қилиб қўйган.

— Мошинага мининг, — деди бошқа гап тополмай қолган Миразиз. У анча нарида ўтиб кетаётганлар тўхтаб, уларнинг бақир-чақирларига қулоқ солаётганликларидан безовталанди.

— Яна зўрлик қилмоқчимисиз? Ўтган галгидай отделга обориб, қамаб қўймоқчимисиз? Мақсадингиз нима ўзи? Сиздаям орият, гурур деган нарсалар борми? — дея баттар ҳужумга ўтди Моҳирўй.

— Мошинага мининг. Ҳеч қаерга обормайман, хавотир олманг. Икки оғиз гапим бор. Шунини айтаман-у, кетаман, — деб Миразиз машинаси тарафга юрди.

Моҳирўй опасига юзланди. Марҳабо худди ҳайқалдай қотиб қолган эди. У синглиси билан анави нотаниш йигит айтишаётганида бир унисига, бир бунисига қарар, лекин ҳеч нимага тушунмасди. Синглиси устун кела бошлаганидан кейин бироз ўзига келганди. Агар Моҳирўй гал берса, йўлларини тўсиб чиққан йигитни аччиқ-тизиқ гаплар билан сийламоқчи эди.

— Юринг, опа, бир эшитайлик-чи, қанақа майнавозчиликни бошларкан бу зўравон, — деди унга Моҳирўй.

— Опқочиб кетса-чи? — дея иккиланди Марҳабо.

— Қўлидан келмайди. Мошина жойидан қимирлаши билан иккаламиз ҳам бирданига рулга ёпишамиз. Келишдикми? Бир теримизни қалин қилайлик. Шармандаси чиқсин. Иккинчи марта ёнимизга яқинлашмайдиган бўлади.

— Бўпти, юр.

Опа-сингил машинанинг орқа ўриндигига ёнма-ён ўтиришди.

— Хўш, айтинг ўша сирли гапингизни, — деди Моҳирўй Миразиз улар тарафга ўгирилишга ҳам улгурмасидан.

— Сизни биринчи кўрганимда бунақа шаллақи деб ўйламагандим. Лекин гаплашиб туриб, тўғриси айтсам, қочиб кетгим келди, — деди йигит кўзгу орқали қизларга нигоҳ ташларкан.

Моҳирўй жилмайди. Бироқ шу заҳоти юзини яна қора булут қоплаб олди.

— Мен кўрган азобларнинг ўндан бирини кўрганингизда, сизга шаллақи деган ном камлик қилган бўларди. Менинг қанақалигимни қўйиб туринг, мақсадга кўчинг.

— Ёлғиз ўзингизга айтаман.

— Яна нима? Менинг опамдан яширадиган гапим йўқ. Гапираверинг, ҳар қанча ҳақорат бўлсаям биргалашиб эшитаверамиз. Шунга муносиб жавоб беришга ҳам уриниб кўрамыз.

— Уфф! Қанақа ҳақорат? Мен сизни биринчи кўришимдаёқ яхши кўриб қолганман. Тушундингизми? Мана, опангизнинг ёнида бўлсаям айтдим. Аслида, бу гапни ёлғиз ўзингизга эҳтиёткорлик билан айтмоқчийдим.

Моҳирўй опасига қаради. Айна чоғда Марҳабо ҳам унга юзланган эди. Иккаласи ҳам мийиғида кулишди.

— Тушунмадим, — деди бирпасдан сўнг Моҳирўй, — қулогим яхши эшитмади, шекилли.

— Яхши эшитди. Мен бўлсам, айтадиганимни айтиб бўлдим. Энди кетаверсангиз ҳам, майли. Чунки бировнинг устимдан кулишини хоҳламайман.

— Уйланганмисиз? — сўради бирдан жиддий тортган Моҳирўй.

— Йўқ.

— Унда вақти келиб, мен ҳам бировнинг қўлида эзилишни, таъна-дашномлар эшитишни хоҳламайман. Чунки мен эр кўрганман. Эримни севганман. Болам ҳам бор. Мана энди кетсам ҳам бўлаверади.

Опа-сингил бир-бирларини қўлтиқлаб кетаётганларида Миразиз уларнинг ортидан қараб қолаверди.

Моҳирўй ҳам, унинг опаси ҳам анча пайт бир оғиз бўлса-да гапирмади. Индамай кетаверишди. Борган сари қадамларини тезлатишди. Шу тахлит икки бекат юришди.

— Опа, — деди йўлдан кўз узмаган Моҳирўй, — ўғлимни соғиниб кетдим.

— Ҳозир етволамиз. Лекин сен сиқилма. Бунақа гаплар бўп туради, — деди Марҳабо синглисининг кўнглини кўтариш учун.

— Опа, сиз тушунмадингиз. Гап бошқа ёқда. У умуман бошқа нарсани режалаштирган. Қаранг, иккаламиз ҳам бир кунда ишга бормаганимиз билан бировнинг иши бўлмади. Заҳар Петровна бошқа вақт бўлганда, нималар дейишини билсангиз керак. Лекин бу сафар ҳеч нарса демади. Агар у бола мени яхши кўриб қолганида, ишхонамга кириб: “Шу қиз кеча ишга келмагани учун уришиб юрманг”, — демасди. Бу бир. Иккинчиси, Фаррух акам илгари: “Бунақанги одамлар илоннинг ёғини ялаган бўлади. Йўқ жойдан бўйнингга бирор жиноятни илиб, қаматиб юборишдан қайтмайди. Мен худди шундайларнинг қурбони бўлганман”, — дегандилар. Хуллас, эҳтиёт бўлишимиз керак.

— Агар у бола сени чиндан яхши кўриб қолган бўлса-чи?

— Ундан нарига ўтиб кетсин. Фаррух акамнинг тупроғи совимасдан туриб, бонқа биров яхши кўраман деса, индамай тегиб кетавераманми? Бу гапларни қўйинг. Мен музлаганман. Музни фақатгина Фаррух акам эрита олиши мумкин. Агар тирилиб келса... Сизларни шу ерда қолдириб, ўзим бирон ёққа кетмоқчиман. Шунда ҳамма тинч бўлади. Менсиз шунча йил яшадинглар-ку, бундан бу ёғиғаям кун кўраверасизлар. Бунинг устига, турмушга чиқсангиз, янаям яхши бўлади.

Моҳирўй хўрсинди. Алами бўғзига келди. Кўзлари йиғламоққа шайланди-ю, бироқ тезда ўзини босиб олди. Ичида: “Энди сираям йиғламайман. Йиғлаб-йиғлаб бўлдим. Керак бўлса, бошқалар йиғласин”, дея ўйлади.

* * *

Достон эшик туйнугидан йўлакка қаради. Кампирни кўриши билан “Тузоқ” дея хаёлидан ўтказди. Ундан кўзи-

ни узмай, тикилиб тураверди. Кўзларига эътибор берди. Йўқ, кампирнинг кўзлари безовта эмасди. Хотиржам боқарди. Демакки, уни ҳеч ким ёлламаган. Бемалол эшикни очса ҳам бўлаверади. Бироқ у зулфинни туширишга улгурмади. Эшик очилмаганидан асабийлашган кампир нималардир деб гўлдираганча пастга тушиб кетди. Достон ортига қайтди. Набининг саволнамо қарашига жавобан:

— Қандайдир кампир тушиб кетди пастга, — деди.

— Эй, бувим бўлса керак. Уч-тўрт кундан бери уйга бормаганим учун хавотирланиб келган бўлса керак. Бекор шу ерга опкелган эканман, — дея афсусланди Наби ва қўлидаги сигаретасини кулдонга эзиб, айвонга чиқди. Бироздан кейин “Ҳа, адашмабман. Бувим экан, энди бо-риб бувамга ёмонлайди”, — деган овоз келди айвондан.

— Сен шу ерда бўп тур, — деди унинг ёнига борган Достон, — мен уйдан хабар олиб келаман. Кўнгилларини хотиржам қилмасам, дадам ҳаммаёқни остин-устун қиб юборади.

— Шу ёшингдаям дадангдан қўрқасан-а? — дея унинг устидан кулган бўлди Наби.

— Сен билмайсан-да даданинг кимлигини. Бўпти, мен кетдим.

У йўлакдан чиқиб атрофни яхшилаб кузатган бўлди. Боягина унинг машинаси атрофида ўралашган милиционерлар қаёққадир ғойиб бўлишибди. Шунда ҳам Достон ҳушёрликни йўқотмади. Ҳар қадамда чумчуқдай ён-верига, чор-атрофга қаради. Машинага ўтирди. Моторни ўт олдирди. Ҳартугул, биров келмади. Шунда ҳам унинг юрак уриши секинлашмади. Тезликни ошириб юборди. Ҳовлиқмалиги оқибатида, сал бўлмаса, йўлакда кетаётган қари бир чолни уриб юбораёзди. Чолнинг қўлида ҳассаси бор экан, икки-уч марта “Волга”нинг капотига уриб қолди.

Достон уйига етгунича онаси билан дадаси бериши мумкин бўлган саволларни тахминлаб, ўзича уларга жавоб ҳам топиб қўйди. Бироқ маҳалласига бурилиши билан уни тўхтатишди. Сарик “Жигули” рўпарасидан чиқди. Сўнг унинг тўртала эшиги ҳам очилиб, узун-қисқа, семиз-ориқ одамлар тушишди. Биттаси машинанинг калитини, иккин-

чиси оддий занжирни кўрсаткич бармоғининг атрофида айлангирар, учинчиси сигарета чекарди. Тўртинчи йигитни эса Достон яхши танийди. Ўзларининг “оила”сига тегишли. “Эшшак, — дея хаёлидан ўтказди у, — бир кунда бошқа катакка кирволдингми? Кўрамиз, неча кун тухум кўяркансан бу катакда”. Достон машина моторини ўчириб, секин эшикни очди-да, ерга оёғини қўйди.

— Ақлли болалигинг шундоққина кўриниб турибди, — деди ҳам сигарет чекиб, ҳам сақич чайнаётган йигит.

— Бу кўчада ақлсиз бола туғилмайди. Кейин оқ шапками, кўк шапками, барибир, унинг тагидаги бошни ўзгартиролмайди. Кунларинг туғибди, сал нафас олиб иш қилсанглар, узоқроқ яшармидинглар... Биз ҳам ердан чиққан кўзиқорин бўлмасак керак?..

— Қаердан чиққанингни ўзинг билволасан. Ўтир рулга, болалар билан бир саёҳат қилиб кел-чи. Кўрдик, мошинани ҳайдашни бопларкансан. Катайса қилдир-да, ошна, — деди ўша сақич чайнаётган йигит.

— Мен шундай уйга кириб чиқай, дарров қайтаман. Хоҳласанглар, мошинани шу ерда қолдириб кетаман, — деди Достон.

— Боғчадаги болаларга айтасан бу эртагингни. Ёки отанг билан онангниям сенга қўшиб, ичакларини бошларига салла қилиб кўяйликми?

Достоннинг қўли мушт бўлиб тугилди. Бироқ у ҳеч қандай ортиқча ҳаракат қилмади. Биринчидан, бу ер маҳалласи. Уни бирорта одам кўриб қолса борми, дарров кўрганига ўнта қўшиб, уйига етказди. Ундан кейин отаси тўрт оёқли ёғоч отга минади. Яхшиси, ҳозирча айтганларини қилиш зарур.

У машинага ўтирди. Бироқ ҳайдаш насиб этмади. Орқа ўриндиққа ўтирган икки кишининг биттаси алламбало билан миясига чунонам туширдик, бечора йигит шу сониядаёқ ҳушидан кетди. У худди жонсиз танадай ёнига қийшайиб қолди.

Тезда уни орқага олиб, дарров ўрнини эгаллашди.

Достон қайтиб кўзини очганида қоронғи бир ертўлада ётарди. Боши лўқиллаб оғрирди. Ҳаммаёқ зимистон, ҳеч нима кўринмайди. У амаллаб ўрнидан турди. “Қаерга оп-

келишди ифлослар? Ишқилиб, қабристон эмасми?” дея хаёлидан ўтказди. Атрофга синчиклаб назар солди. Кичкинагина бир тешикчадан таралаётган шуълага кўзи тушди. Суришиб дам елкасини, дам бошини уриб, ўша жойга етди. Тешикчанинг атрофини пайпаслаб кўрди. Ва билдики, бу — эшикнинг туйнути. Аввал эшикнинг зулфинидан ушлаб ўзига тортди. Очилмади. “Занғарлар кулфлаб қўйган экан-да”, деган хаёлда итариб кўрганди, эшик ғийқ этди-ю, очилиб кетди. Йигит ичида бир енгиллик туйди. Эндигина олдинга қадам босганди, бир нимага оёғи илашиб, ерга қулади. Шу заҳоти устидан нимадир гурсиллаб устига тушди. Ерда ҳам қандайдир ўтқир нарса бор экан, қорнини ёриб юбораёзди. Бундан ҳам ёмони, буйни-ю боши аралаш тушган теннис коптогидай келадиган юм-юмалоқ темир уни нақ ўлдириб кўяёзди. Бутун танасида турган оғриқдан инграб юборган Достон икки юмалаб, нарироққа ўтди. Бир қанча муддат инқиллаб ётди. “Нима бўлсаям бу ердан эртароқ кетишим керак. Падар лаънатилар тузоқ қўйишган экан, ўз қўлим билан ўзимни ўлдирмоқчи бўлишибди. Ҳаммаси анави сўтак Норқулнинг иши. Икки секундда душман томонга ўтволгани камлик қилгандай, бу сирниям очибди-да. Темир-терсақлар орасида қолдириб ўлдириш Барондан қолган услуб эди. Уни озчилик биларди. Шулардан биттаси Норқул эди. Ўзим бир сафар унга кўрсатгандим буни. Мараз ўзимга қўллади-я... — дея хаёлидан ўтказган Достон шу ҳолидаям илжайди. — Яхшиям шуни ўргатган эканман, йўқса, бу ярамаслар ўлдирворишармиди?.. Айтгандай, нимага ўлдиримасди?.. Тирик қолсам, бошларига бало бўламан-ку. Бошқалар билмасаям, Норқул ғилай биларди-ку қасдлашсам соғ қўймаслигимни. Хушомад учун ҳам тилиб ташламайдими?.. Шошма, орамиздан ола чиққанда оланинг ўзи ўлмаса, ота-онаси ўларди. Булар ҳам бўлмаса, ака-укаларининг жонига қасд қилинади, деган гап бор эди. Бу удумга ҳам кўп замонлар бўлган. Эслан чиқиб кетувди, яна бошлашдимми бу итдан тарқаганлар?” Достоннинг кўзидан ёш чиқиб кетди. Тезроқ уйига етиш учун қадамини тезлатди.

Таня ўта синчков аёл эди. Ҳамсуҳбатининг озгина бошқача хатти-ҳаракатини ҳам илғаб оларди. Нормат унинг белидан қўлини олдимиз, демак, қўғирчоқ эканлигини сездим. Лекин ҳали унинг сезишига эрта.

Чўлоққа юзланиб жилмаяркан, у:

— Одамлар қамоқдан бир аҳволда чиқишса, сиз жудаям очилиб кетибсиз! Асал йигит бўпсиз, — деди у.

— Роса боқдинлар-да, ўзиям. Менам олд-орқамга қарамай еяверибман. Савил, озгина семириб қопман, — дея хиринглади Чўлоқ.

— Оздириш қўлимиздан келади, — деди Таня ва тилини лабларига теккизиб айлантирди-да, Норматнинг сонига секингина уриб қўйди.

— Бундан баттар семириб кетиш одатим бор.

— Кўрамиз, — деб қиз ҳайдовчи тарафга ўғирилди-да, — дачага ҳайда! — деди.

Ҳайдовчи гапиришдан аввал кўзгу орқали қизга нигоҳ ташлади.

— Хўжайин кутаётгани-ку, — деди.

— Хўжайин, керак бўлса, ўзи боради дачага. Қолаверса, ҳамма билиб қўйсин, хўжайин манави — менинг ёнимда ўтирган, эркаларнинг эркаги, — дея Таня чўлоқнинг елкасини силади ва хушбўй атир ҳиди келиб турган бошини қўйди.

Нормат дала ҳовлида икки кун қолиб кетди. Қилмаган маишати қолмади ўзиям. Турмада ўтирган даврини бутунлай эсидан чиқариб юборди. Айниқса, муздек сувда Таня билан чўмилаётганида ўзгача лаззат олди. Кўзини юмиб тасаввур қилди: Танянинг ўрнида Моҳирўй чўмилаяпти. Бир марта кўрган Фаррухнинг бевасини. Роса оғзининг суви оққан. “Шеф бўлсанг, шунақалар насиб қилавераркан-да”, — деб хаёлидан ўтказган. Дунё чархпалагини қарангки, кўз очиб-юмгунча бутун жиноий тўдага бош бўлиб турибди. Шундай экан, нега энди Фаррух табаррук қилиб кетган аёлнинг васлига у етолмайди? “Ернинг тагидан бўлсаям топаман. Керак бўлса, хотин қилволаман. Тегса мендай одамга тегар”.

Кўзини очди. Таня у томонга бир қўллаб сузиб келаяпти. Иккинчи қўлида “Шампань” вноси. Эркак зотининг авра-астарини чиқариб ташлай оладиган бу аёл чиройда бировдан ортда қолмайди. Лекин истара деган нарсадан асар ҳам йўқ. Башарасига қарасанг, юрагинг увишади. Тезда узоқлашгинг келади.

— Ҳозир, — деди Таня Чўлоқнинг ёнига етиб, бир қўли билан унинг елкасига осиларкан, — мен кетаман. Кетиш олдидан вино ичишни ният қилдим.

— Зеҳнингга гап бўлиши мумкинмас, лекин шу сафар адашдинг. Мен ароқдан бошқасини мириламайман.

— Лекин менинг қўлимни қайтармайсан...

Танянинг ўзи қўлидаги винони Норматга ичкизиб юборди-да, қиқирлаб кулди. Кейин Чўлоқнинг бурнидан қисиб қўйди-да, нари кетди.

Таня дала ҳовлида тагин бир соатча турди. Сўнг ўзи яхши кўрадиган қаймоқ рангли “Жигули”да шаҳарга жўнади. У кетиши билан Нормат чуқур нафас олди. Худди пешонасидан тер чиқиб кетгандай, силаб қўйди. “Худо кўрсатмасин, шунақа хотининг бўлса борми, жаҳаннамни нақд қилиб қўяди. Лекин мендай одам бунақанги жинқарчаларни бир пуфлаб, учириб юборади. Бунинг учун озгина вақт керак, холос”, — дея хаёлидан ўтказди у машинанинг ортидан қараб қоларкан.

Аввал уйга кириб, ҳовлини кезиб юрди. На бир нарсанинг боши ва на охири бор, нима қилишга ҳам ҳайрон. Охири Таня дала ҳовлидаги ҳамма йигитларга бош сифатида қолдириб кетган Василий (ўлик кўз, сариқ соч, башарасида соғ жойи қолмаган Василийни назоратчи қилиб қолдиргани Чўлоққа жуда оғир ботди. Лекин тилини тишлади)ни чақирди. У йигитлардан бири билан қарта ўйнар эди. Чўлоқнинг овозини эшитганидан кейин эринибгина бош кўтариб: “Ўзинг кел”, деди. Унинг бу гапи ҳаммасидан ошиб тушди. Чўлоқ югуриб бориб, уни майдалаб ташлагиси келди. Лекин яна ўзини босди. Битта-битта қадам босиб, иржайиб улар ўтирган жойга борди-да, майса устига ўтирди. Василийнинг олдида турган пивони олиб, кулқуллатиб ичди. Унинг бу қилиғи Василийга ўтиришмади. Ола қараш қилиб қўйди-ю, лекин лом-мим де-

мади. У билан қарта ўйнаётган йигит эса сездирмайгина бир Василийга, бир Норматга назар ташлаб қўйди. Унинг галати бўлиб қолгани шундоққина билиниб турарди. “Хавотир олма, ошна, ҳали бу итвачча кўрсатаётган кароматлари учун жавоб беради”, дея кўнглидан ўтказиб қўйди Чўлоқ.

— Қария, — деди Василий қўлидаги қарталарни майса устига қўйиб, лабига сигарет қистираркан, — бир-икки қўл ташлаймизми? Айтишларича, турмадагиларни роса обориб-опкелган экансан.

— Гап йўқ, — деди Нормат биринчи имконият туғилганидан хурсанд бўлиб, — фақат мен соққага ўйнайман. Кейин аяб ўтирмайман. Ютқазсанг, керак бўлса, ич кийимингача ечиб оламан.

— Хо-хо-хо-хо, — кулди Василий, — биз ҳам анойи эмасмиз. Главар бўлсангам эшшак қилиб минишимиз мумкин.

— Ҳов, — деди Чўлоқ Василийнинг рўпарасида ўтирган қорамағиз йигитга, — бориб, янгисидан опкел. Тирранчага энасини учқўрғондан би-ир кўрсатай!

— Ўзингнинг тилингда гапирма! Биласан-а, мен тушунмайдиган гап бўлса...

— Бўпти, ўпкангни бос, — дея унинг гапини бирдан бўлди Нормат, — бундан кейин кипригимни қоққанимнинг сабабиниям тушунтириб бераман.

— Шундай бўлсин, — дея иржайди Василий.

Писанда Чўлоқнинг юрагига бориб қадалди. Бир йил, йўқ олти ой аввал, у ўзидан сал каттароқ одамнинг оёғини ўпишга-да тайёр эди. Кейин ҳаммаси ўзгарди. Унга бутун бошли тўдани бошқариш имконини беришди. Шаҳарга норасмий хўжайинлигини айтишди. Иззат-икром ҳам шунга яраша бўлди. У бундай ўйлаб қараса, тўрт девор орасида ўтирганида яхшироқ яшаган экан. Бу ердаги ҳар хил кўнглини айнитадиган нусхалар-у, “жон” деб жонингни оладиган “фаришталар” билан бир товоқдан ош егандан кўра...

Нормат аламини ичига ютди. У ҳам тиржайиб қўйди Василийга. Бир қути янги қарта кўтариб келган йигитнинг иккинчи қўлида пиво кўрган Нормат унинг зийраклигига

қойил қолди. Бундай болалар тез обрў топади. Дарров хўжайинга яқинлашиб олади. Ҳозир у Василийга эмас, балки, Норматга хушомад қилаётгани шундоққина кўри-ниб турарди.

— Исминг нима? — сўради Нормат ундан рус тилида.

— Ўроз, — дея кўксига қўлини қўйди йигит.

— Хўроз бўласан, ҳали, — дея кулди Нормат ва қарта-ни унинг қўлига яна қайтариб берди: — Сен ўзинг суз. Яна манави нусха ҳалол ўйнамадинг, деб миямни қотир-масин кейин.

Ўроз Василийга “Розимисан?” қабилида қаради.

— Бир-бирларингни танимаслигингни биламан. Шунинг учун сузавер, фақат сен, галварс, бунга, — деб Вася қўли билан Чўлоқни кўрсатди, — ён босадиган бўлсанг, пешонангни иккига бўлиб ташлайман.

Қиморбозларга учтадан қарта берилди. Нормат қўлига олмади. “Ерга ташла”, деди ва рақибига ўқрайиб қара-ди. Василий эса бирма-бир қарталарни кўриб чиқди. Юзида табассум пайдо бўлди.

— Битта Ленин калла, — деб ўртага ўн сўмлик таш-лади.

Нормат иржайди ҳамда қўлидаги узукни пулнинг ёнига эҳтиёткорлик билан қўйди-да:

— Соф олтиндан тайёрланган, нархи минг сўм. Элли-ги кетди, — деди.

Василий қўйнига қўлини тикди. Бир даста тахланган қип-қизил ўн сўмликларни чиқарди. Ўнтасини санаб, ўртага отиб юборди.

— Яна икки юз, — дея унинг кўзига тикилиб турди Нормат.

Бу сафар қўлидаги пуллардан йигирматасини ерга таш-лаган Василий қарталарини бирма-бир очди. Унинг бор-йўғи иккита кузири бор эди. Чўлоқда эса шу нарса учта бўлиб чиқди.

— Қани, пулларни бу ёққа бер-чи, — дея Нормат рақибни иккаласи ўртасидаги ўнталикларни ўзининг ол-дига сурди. Узукни эса бармоғига тақиб олди.

Шундан кейин ўйин қизигандан-қизиб кетди. Бир са-фар Вася ютса, кейинги гал Чўлоқнинг қўли баланд ке-

ларди. Ҳатто бир марта Нормат узугини ечиб, қиморга тикишга ҳам мажбур бўлди. Фалати томони, унинг узуги ўртага тушдими, дарров эгасига омад келтирар эди.

— Мен сенга айтсам, бу узукда ҳикмат кўп. Мен ўзим ўғирлаган тақинчоқлардан заргарга махсус тайёрлатганман бу узукни. Заргар шундай уста эдики, бир грамм ҳам аралашма қўшмаган. Қани, оч қартангни, биттагина еттичанг бор экан-да. Менинг қўлимдаги қизариб турган қарталарга бир қара, — дерди Чўлоқ узугини қўлига олиб ўпаркан.

Орадан бир соатдан мўлроқ вақт ўтди. Ўндан ортиқ пиво шишаси очилди. Ҳаммаёқни қуритилган балиқнинг ҳиди тутиб кетди. Нормат ўйиндан зерикди. Шу боисдан бу жинқарча билан ортиқ эзмаланиб ўтиргиси келмай, ўртага катта-катта пулларни ташлайверди. Орадан кўп ўтмади. Василийнинг чўнтагида чақаси ҳам қолмади. Шундан кейин унинг қўлидаги Швейцария соати, кўйлаги, шими ечилди. Аслида, калта шим ҳам Норматнинг ихтиёрига ўтиб кетган эди-ю, Чўлоқ бағрикенглик қилди.

— Мен сенинг ачиган нарсаларингни томоша қилиб ўтирмайман. Шунинг учун ўзингда қолаверсин. Лекин бўйнингдаги икки минг рублни кечгача топмасанг, сўйиб ташлайман, — деди.

Василийнинг ранги докадай оқарди. У жовдираганча бир Норматга, бир Ўрозга қараб, секин қўлини пиво томонга узатаётганда, Чўлоқ унинг қўлига урди.

— Буни ичишга пулинг борми? — деди ўқрайиб рақибига.

Вася жавоб қайтармади. Безрайганча қараб тураверди.

— Ҳо, мараз, — дея унинг томоғидан бўғиб олди Чўлоқ, — яна менга чиранадиган бўлсанг, онангни учкўрғондан кўрасан! Бу биринчиси. Иккинчидан, бир оғиз гапимни ерда қолдирмайсан. Учинчидан, бу ерда итлар кўп экан, келганимдан бери биров овқат берганини кўрмадим. Сен ана шу итлар билан шуғулланасан. Энди кўзимга кўринма! — деб Чўлоқ Васянинг кийимларини башарасига отиб юборди.

— Бопладингиз, ака, — деди у кетганидан кейин Ўроз иржайиб, — бурнидан эшшак қурти келаётганди. Жа осмон эди ўзича.

— Бунақаларнинг абжағини чиқармасанг, бир кун бошингга чиқволиб, ачиган сувини устингдан қуяди, — дея Нормат кулқуллатиб пиво ичди. Сўнгра ҳузур қилиб лабининг намини енгига артди-да, ўрнидан туриб, Ўрозга юзланди: — Бундан бу ёғига, ёнимда юрасан.

— Бўлди, ака, нима десангиз шу, — деб қўлини кўксига қўйган Ўроз бошини эгди.

— Биринчи ишинг — дачада неча киши бор, улар кимга хизмат қилади, шуларни аниқлайсан. Иккинчи ишинг Венгирга нима бўлганини аниқлаш.

— Иккинчисини биламан, ака. Венгирни Фотиҳ тинчитди. Лекин Фотиҳнинг ўзиям йўқолиб қолди. Менимча, қочиб қолган бўлса керак.

— Менимча, деган гапни йиғиштир. Ҳамиша конкрет жавоб беришни ўрган.

Бу гапни эшитганига анча бўлган. Агар унинг хотираси панд бермаса, иккинчи марта қамалганида, битта камерада у билан ўтирган йигит ўргатувди. “Сен билан мен аралашган дунёда “менимча” деган гап бўлмайди. Фақат аниқ гаплар бўлади”, деган эди у. Чўлоқ мумкин қадар шунга итоат қилиб келади. Мана, ўрни келиб қолди. Уям устозидай ғоз туриб, ўгитлардан сўзлаяпти.

— Хўп, — деди Ўроз икки букилиб.

— Энди сен боравер, мен бир айланиб келай. Турмадан чиққанимдан бери ёлғиз қолганим йўқ. Ҳали унинг, ҳали бунинг бўлмағур гапларинг билан калламини қотирасанлар, — дея лабига сигарета қистирди Нормат. Ўроз яна чаққонлик қилиб гугурт чақди-да, шефининг сигаретасига тутди.

Васяни қийқиратгани унга напъа қилди. Ўзига бўлган ишончни орттирди. Сигаретасини бурқситиб, дарвоза томонга юрди. Панжарани ушлади. Хаёлига турмада ўтиргани келди. У ерда ҳаммаёқ панжара эди. Панжараки, бирибидан йўғон арматуралардан ясалган. Ундан одам тугул, сал этлироқ қушнинг ҳам учиб ўтиши амримаҳол. Шундай жойдан у чиқиб келди. Ҳокими мутлақ бўлиб қайтди. “Нега мени подвалга туширишганди? — дея кутилмаганда ўйлаб қолди Чўлоқ. — Одам ўлдирмаган бўлсам, бирон жойни портлатмаган бўлсам. Шунчаки оддий ўғирлик. Икки

марта шунинг учун ўтириб чиққандим-ку, қиморбозу каллакесарлар орасида. Бу сафар ҳам шундай бўлади, деб ўйловдим. Йўқ, бирдан подвалга олиб бориб тиқишди. Кейин ҳар елкасига икки одам бемалол ўтирадиган, девсифат бир нусха келди. Уни кўришим билан худди қурбонликка кетаётган қўйдаи оёқ-қўлим титрай бошлади. Бирдан тиз чўкканимни, ялиниб-ёлворишга тушганимни сезмай ҳам қолибман. Тўғриси, уриб ўлдириб қўйса керак, деб ўйловдим. Жоним тошдан ҳам қаттиқ экан, ичимни эзгилаб ташласаям ўлмадим. Тўғри, ҳушимдан кетдим. Анча ўзимни билмай ётдим. Лекин, барибир, ўлмадим. Муҳими, шу... Падар лаънати ўша гўрсўхта қаерда тураркан? Топиб, бурнини ерга ишқалашим керак. Ана ундан кейин шундоғам инфаркт аҳволга тушган одамнинг устига чиқиб тепкилаш қанақа бўлишини бир томоша қилардим”. У хўрсиниб қўйди. Дарвозани арматурадан эмас, ёғочдан қилишни кўнглига тугиб қўйди. Шу пайт тор йўлда ўнлаб қўйларнинг боши кўриниб қолди. Улар бошини осилтирганча ора-чора маърашиб, эринчоқлик билан келишарди.

Чўлоқ гийқиллатиб дарвозани очди. Қўйларни томоша қила бошлади. Улар жуда кўп эди. Охири кўринмасди ҳисоб. Лекин ҳаммаси бирдай семиз. Айниқса, ширбозликдан ўтиб, қўйликни ихтиёр қилганлари жуда кўркам, бақувват кўринарди. “Ҳозир биттасини ушлаيمان-да, сўйиб ейман”, дея хаёлидан ўтказган Чўлоқ танлай бошлади. Битта олачипори кўзига иссиқ кўринди. Секин бориб, одамдан ҳайиқмай, бемалол йўлида давом этаётган қўйнинг бўйнидан кучоқлаб, йўл четига судраб чиқди. Ҳозир отарнинг орқасидан чўпон келади. Нормат сотволади мана шу қўйни. Қанча десаям фарқи йўқ. У шундай ўйлар гирдобида турганида:

— Кўйвор! — деган овоз келди. Чўлоқ овоз эгасини тезда танимади. Отарнинг кети кўринмас, табиийки, чўпоннинг ҳам қаердалигини илғаб бўлмасди.

— Кўйвор! — деган овоз келди яна бир марта.

— Сотволаман! — деб бақирди Нормат чўпонни кўрмасаям.

— Сотилмайди, қўйвор!

— Қаердасан?!

— Кўрмисан?! — дея чўпон беш-олти қадам наридаги шохлари тарвақайлаб кетган, танаси кучоққа сигмайдиган ёнғоқнинг ортидан чиқди.

— Яшириниб олганингдан кейин қаердан кўрай, ит-вачча! — деди жаҳли чиққан Чўлоқ.

Чўпон бирдан юришдан тўхтади. Ҳассасини елкасига қўйди. Кейин Норматнинг ёнига илдам юриб келди. Худди шу пайт Чўлоқнинг юраги шув этиб кетди. Қулт этиб ютинди. Ва беихтиёр қўйни қўйиб юборди. Ахир унга Арслон — Гўрков яқинлашмоқда эди. “Турмада отишга ҳукм қилинувди-ку, нима қилиб юрибди бу ёқларда?” — хаёлидан ўтказди Чўлоқ.

* * *

Моҳирўй уйда узоқ ўтиролмади. Сиқилиб кетаверди. Бунинг устига, опаси билан онасига кўзи тушганда худди улар уни айбдор ҳисоблаётгандай туйилаверди. Аввал бу ҳақда сира ўйлаб кўрмаганди. Сўнгги кунларда эса бот-бот хаёлига шу нарса келаверади. “Буларни ташлаб ўғлим билан чиқиб кетдим, дейлик. Хўш, қаерга бораман? Ким мени эшигидан киритади? Бошим қотди. Ишқилиб, жинни бўп қолмасайдим”, хаёлидан ўтказди у.

Кун адоғигача ҳали анча бор эди. У ташқарида озгина шамоллаб келишни маъқул топди. Ниятини бировга айтиб ўтирмади. Чўнтагига нақд эллик сўмни солиб, ўғилчасининг оппоққина, ширингина юзчасидан ўпиб, ташқарига чиқиб кетди. Музқаймоқ барига борди. Битта столни банд қилди. “Фақат яхши нарсалар ҳақида хаёл сураман. Шу билан ўзимга-ўзим дам бераман. Қани, бир уриниб кўрай-чи”, — ўйлади у. Олдидаги идишга қуйилган музқаймоқни қошиқча билан аралаштирди. Кейин озгинасини олиб оғзига солди-да, бар эшиги томон кўз ташлади-ю, шу заҳоти қотиб қолди. Остонада бўй-баста, сочи, юзи, ҳатто юришларигача Фаррухга ўхшайдиган бир йигит пайдо бўлганди.

Моҳирўйнинг юраги ўйнаб кетди. Ўзи ҳам билмаган ҳолда секин ўрнидан турди. Лаблари “Фаррух ака! Фаррух ака!” дея бир неча марта такрорлади. Сўнгра яна қайтиб жойига ўтирди. Танасини жон тарк этгандай эди.

Ўзини идрок этолмаётганди. Ичида улкан бир нидо портлашга тайёр турарди. “У таниди мени. Ана, мен томонга келаяпти. Ё қудратингдан, Фаррух акам ўлмаган экан! У тирик экан, шунчаки мени синаш учун... Ўрнига бошқа бировни кўмишган. Озгина ярадор бўлган, кейин соғайиб, мени кузатиб юрган. Ҳа, мен бирортаям ортиқча қадам босмадим. Севгимга содиқ бўлдим”, — дея ўйлар эди у.

Йигит ўзига термилиб турган қизга қараб жилмайди. Шу аснода кўзини ҳам қисиб қўйди. Моҳирўйнинг юраги потирлаб кетди. У энди ўзини ушлаб туришга ожиз эди.

— Фаррух ака! — деди у аввалига пичирлаб. Сўнгра: — Фаррух ака! — дея қичқириб юборди ва ўрнидан турди-ю, югуриб бориб йигитнинг бўйнига осилди. Йигит анчагина чаққон экан, Моҳирўйнинг белидан кучоқлаб қолди.

— Фаррух ака! Жоним, нега бундай қилдингиз?! Мени нега ташлаб кетдингиз?! Эзилиб кетдим, Фаррух ака! — дея тинимсиз сўзлаш асносида Моҳирўй йигитнинг юз-кўзларидан ўпарди. Йигит нима қиларини билмай довларар, қизни итариб ташламоқчи бўларди-ю, лекин қандайдир куч уни тўхтатиб турарди.

— Фарҳод ака! — дея қичқириб юборди шу маҳал йигитнинг орқа тарафида бир қиз.

Моҳирўй унинг овозини эшитмади ҳам. Кўз ёшини оқизганча “суюклиси”ни ўпишда давом этди. Йигит эса жудаям бесаранжом бўлди. Бўйнига осилган қизни итаришга уринди. “Мен-ку, майли, ўғлингизни ўйламадингизми?! Соғинмадингизми болангизни?!” — дерди Моҳирўй йигит уни итаргани сайин янада қаттиқроқ ёпишиб, тагин йўқотиб қўйишдан кўрққанидан чирмашиб.

Бундай манзарани кўриб турган бошқа бир қиз даҳшатдан қотиб қолганди. У қулоқларига, кўзларига сираям ишонгиси келмаётганди. Кўраётганларини туш деб ўйлашга уринарди. Охири у чидаб туролмади. Йигитига чирмовиқдай ёпишиб олган Моҳирўйнинг сочидан тортди. Бошига кирган қаттиқ оғриқдан Моҳирўй йигитни қўйиб юбориб, орқасига ўтирилди. Калта сочли, ихчамгина, оппоқ бир қизга кўзи тушди.

— Сенга бошқа жой қуриб кетганмиди? Йигитим билан юраркансан, менга кўз-кўз қилишинг шартмиди, аҳмоқ?! —

деб бақирди бегона қиз ва Моҳирўйнинг юзига шапалоқ тортиб юборди. Кутилмаган зарбадан Моҳирўйнинг кўзида ўт чақнаб кетди. У иккала қўли билан юзини бекитди.

— Фарҳод ака, уялмайсизми?! Бу қизга исмингизни Фаррух дебсиз, менга Фарҳод! Яна ўғлингиз ҳам бор экан! Юзсиз! Ярамас, хотинбоз!.. — дея бақирган қиз йигитнинг ҳам башарасига шапалоқ туширди-ю, ортига бурилиб югуриб кетди.

— Фаррух ака! — деди бутунлай қарахт аҳволга тушиб қолган Моҳирўй. — Нима, ўғлингиз билан мени ташлаб, шу қизнинг этагини тутиб кетганмидингиз?!

— Қанақа Фаррух?! — дея бақирди йигит қизариб кетган юзига кафтини босиб. — Менинг отим Фарҳод!

Моҳирўй турган жойида музлади. Йигит эса “Гули! Гули, шошмагин, ҳаммасини сенга тушунтириб бераман!” — деганча тобора узоқлашиб кетаётган қизнинг ортидан югурди.

Моҳирўй бирдан бўшашди. Оёқ-қўли ишламай қолди. Зўрга столга ўтирди. “Фарҳод... Гули... Ҳеч вақога ақлим етмаяпти. Мен туш кўрмадимми, ишқилиб? У Фаррух акам эди-ку. Қош-қўзи, сўзлари, ҳаммаси уники...” — дея хаёлидан ўтказаркан, сочларининг орасига бармоқларини тикди.

— Йўқ, — дея ўзига-ўзи гапирди у, — бошқа бу ерда ўтиролмайман!

Моҳирўй атрофига аланглади. Ёнидан ўтаётганлар унга галати қараш қилаётганини сезди ва тез ўрнидан туриб, бошини эгганча юриб кетди.

Унинг хаёллари туманга ғарқ бўлиб қолгандай эди. Шу боис қаёққа кетаётганини билмас, нуқул бир нималар деб гўлдирар, овози жудаям паст эшитиларди. Фақатгина йўл четида турганларнинг ёнидан ўтаётганида, одамлар бу телбасифат қизга ҳайрон бўлиб қараб қолишарди. Моҳирўй кекса бир киши билан тўқнашиб кетмаганида, яна қанча вақт шу аҳволда юрарди, ёлғиз Худога аён.

— Қизим, — деди қария қўлидан тушиб кетган сумкасини олишга энгашаркан, — кўзингга қарасанг бўлмайди-ми?

Моҳирўйнинг кўз олдидаги туман бирдан тарқади.

— Паришонхотирлик яхшимас. Бу туришингда мошина-пошинанинг тагига кириб кетасан, — дея давом этди чол анграйиб турган Моҳирўйга.

— Туртиб юбордимми, ота? Кечиринг... — деди Моҳирўй чуқур нафас олиб, сўнг йўлида давом этди. Бироз юриб, яна тўхтади. “Қаерга бораялман? Нега бунақа сандироқлаб юрибман? Фаррух акамга ўхшаса нима қипти? Фақат яхши нарсалар тўғрисида ўйлайман, деб ўзимга-ўзим ваъда бергандим-ку”. Унинг ёнгинасидан иккита қиз бир-бирини қўлтиқлаганча қиқирлаб ўтиб кетишди. Моҳирўй уларнинг ортидан кузатди. Улар ресторанга киришди. “У ерда одам бемалол ўтиради. Калламга келмаганини қаранг-а”, — ўйлади ва у ҳам ресторанга йўл олди.

Хўрандалар оз эди. Кўпи билан тўрт-беш стол атрофидагина ўтиришарди. Шунда ҳам икки-уч киши бўлиб. Залга кирганидан кейин Моҳирўй бир муддат анграйиб қолди. Шунда унинг ёнига хизматчи қиз келди.

— Марҳамат, қаерга ўтирасиз? — сўради у жилмайиб.

— Одамлардан узоқроқ бўлсин, — деди унга жавобан Моҳирўй.

— Юринг унда тўрга. Музыка паст қўйилади. Шовқин кам, бемалол ўтирасиз.

Келтирилган егуликдан у озгина чўқиб қўйди. Графиндаги ароқни қадаҳга қуйишга эса уялди. Кейин ичишдан қўрқди ҳам. Зимдан бошқа столдагиларни кузатди. Аёллар бировдан тортинмаётгандилар. Ҳеч иккиланмай идишдаги шайтон сувини кўтаришарди. Улардан далда олган Моҳирўй ҳам қадаҳини ароққа тўлдирди. Бир қанча муддат унга термилиб ўтирди. Қўлига олиб эндигина ичмоқчи бўлганида, кимдир:

— Мумкинми? — дея сўради.

Қиз бошини кўтарди. Не кўз билан кўрсинки, ўша Фаррух — Фарҳод турибди. Нигоҳи ғазабга тўлган, юзи қизарган. Моҳирўйни бирдан титроқ босди. Нима дегини билмай, йигитга тикилиб тураверди. Йигит ҳам ортиқча ижозат сўрамай, столни тортиб ўнғайлади-да, ўтирди. Графиндаги ароқдан пиёлага қўйди. Бир кўтаришда ичиб юборди. Сўнг лабини артди.

— Хўш, — деди Моҳирўйга юзланиб, — энди қайси йигитга осилмоқчисиз? Ёки ҳали мўлжалингиздаги одам келмадимми? Ҳа, тушунарли... Ўша одам ёнида севгилисидан билан келиши керак. Сиз бирдан унинг бўйнига осилиб: “Эшмат акажон, ҳаммаёқни Эшмат қивордингиз-ку”, деб ўпишга тушиб кетасиз...

— Бас қилинг! — деди кўзи ёшга тўлган Моҳирўй. — Фаррух акам ўлган! Нега келдингиз? Мени эрақларга ёпишиб, ёридан айиришимни билдингиз. Яна кўрсатишим мумкин бўлган кароматимни кўрмоқчимисиз?!

— Сизнинг бу ердалигингиз тушимга кирмагани. Аламимдан кириб, икки юз грамм ичмоқчийдим. Кўриб қолдим. Лекин бопадингиз...

— Хавотир олманг. Ўша қизнинг адресини беринг, бориб кечирим сўрайман. Тушунтираман. Яна ҳаммаси аввалгидай жойига тушиб кетади.

— Иложи йўқ энди. Мен Гулини яхши биламан. Бир сўзли қиз. Ҳеч қачон гапидан қайтмайди. Яхшиси, тўйгунимча ичаман-да, уйга бориб оёғимни осмонга кўтариб ётаман.

— Унда гирт жинни экансиз. Бир қизни деб...

— Сиз ниманиям билардингиз? Унинг ортидан беш йил юрганман. Бир ойгина бўлгани кўнглига йўл топганимга. Шундаям энди одамга ўхшаб ўтиргандик. Мен унга эртага совчилар боражагини айтмоқчийдим. Ҳаммаси расво бўлди.

— Кечиринг мени.

— Кеч энди, — деб Фарҳод графиндаги сўнгги ароқни ҳам идишига қуйди ва бир кўтаришда ичиб юборди.

Моҳирўй мийида кулди.

— Менинг насибамниям ўзингизники қилволдингиз, — деди.

— Демак, сизники эмаскан. Боягина морозний еб ўтирган қиз бирдан ароққа ўтганига ҳайронман...

— Тушунмаганингиз ҳам дуруст.

— Болангиз борми?

— Ҳа.

— Бир қараганда, сираям ўхшамайди. Аёлсиз. Аламингизни ароқдан олишингиз ярашмайди.

— Нима ярашиш-ярашмаслигини ўзим биламан, — деб Моҳирўй четга қараб бўйнини чўзди. Хизматчи қизни қўли билан имо қилиб чақирди. Кейин унга бир шиша ароқ олиб келишни буюрди.

Йигит ўқрайиб унга қараб турди-да, кейин ҳеч тортинмай Моҳирўйнинг олдида турган қадаҳни олиб, бир Ҳимода ичиб юборди.

— Бунча безбетсиз? — деди жаҳли чиққан Моҳирўй. — Ҳе йўқ, бе йўқ, келиб ўтирволганингиз камлик қилгандай, яна...

— Сиз-чи, — дея унинг гапини бўлди йигит, — беш-бегона йигитнинг бўйнига осилиб, юзидан ўпганингиз безбетлик эмасми?

— Кечирим сўрадим-ку, эримга икки томчи сувдай ўхшашлигингизни айтдим-ку. Яна нима истайсиз мендан?

— Ҳозир мен маст бўламан. Сиз мени уйимга обориб кўясиз. Ҳозирдан уйимнинг адресини айтиб кўяман.

— Сиз мени ким деб ўйлаяпсиз?

— Ким бўларди? Эридан айрилган, сиқилган, азобланаётган, таскинга муҳтож бир аёл. Мени кўрганидан кейин эрини эслаб эзилаётган... Хавотир олманг, — деди у аламидан зўрға ўтирган қизга, — уйимиз одамга тўла. Мен сизга зиён етказмайман.

— Мени азоблаяпсиз. Илтимос, кетинг. Бўлмаса, мен ўзим кетаман.

— Ўтираверинг, ҳозир яхши одам бўлиб қоламан. Яна икки юз граммгина ичай. Кейин озгина дардлашиб ўтирамиз. Ҳар қалай, сиз ҳам қиз боласиз-ку, тушунишингиз керак мени.

Шу пайт хизматчи қиз буюртмани келтириб стол устига қўйди-да, қопқоғини очди.

Ароққа Моҳирўй билан Фарҳод бараварига қўл узатишди. Кейин икковиям кулиб юборди.

— Келинг, шуни ичмаймиз. Кеннойимнинг ёнларига биргалашиб ичиб борсак, баттар шубҳаланади.

— Келишиб олгансизлар, дейди у. Бошқа ялинмайман. Бойнинг қизи бўлса ўзига. Онаси амалдор, отаси унга муте. Шунинг учун Гулининг ҳам ияги осмонда, паст тушгиси келмайди, — деди Фарҳод ва ароқни кулқуллатиб ўз идишига қўйди.

— Сиз ҳали севгилингиз тўғрисида шунақа фикрдамингиз? Балки, у иродаси мустаҳкам қиздир. Шунчаки кўниб кетмагани учун хурсанд бўлмайсизми?

Навбатдаги қадаҳдан кейин Фарҳоднинг кайфи ошиб қолди. Кўзини сузиб, Моҳирўйга қаради. Кейин бошини қашлаб:

— Майли, мени кечиринг. Ҳозир сиз билан яна озгина ўтирсам, ўрганиб қоламан. Кейин ичимдаги қолган гап-сўзларниям тўкиб соламан. Чиройлисиз, ақлингиз ҳам шунга ярашага ўхшайди. Боя мени обориб қўясиз, деб ҳазиллашгандим. Аслида ҳожати йўқ. Мен кетаман. Ароқни официанткага ўзим топшириб қўяман. Сиз ичманг.

Йигит ўрнидан турди. Сўнгги бор Моҳирўйнинг кўзларига тикилиб қўйди-да, бир қўлида шиша билан кета бошлади. Моҳирўй титраб кетди. Сира қўйиб юборгиси келмади уни. Яна озгина гаплашгиси келди. Нима бўпти? У дардини айтаяпти. Бировнинг гийбатини... Гулини азбаройи яхши кўрганидан у ҳақда ёмон гапирди. Унинг ўрнига бошқа одам бўлганда ҳам шундай деган бўларди. Ҳозир у кетади-ю, Моҳирўй яна ёлғиз қолади. Ўзининг ёғига ўзи қовурилиб. Бу инсофданмас.

— Тўхтанг, — деди у йигитнинг ортидан термилиб тураркан. Фарҳод тўхтади. Ортига ўгирилди. — Сизда гапим бор, — деб юборди Моҳирўй ўзи ҳам сезмаган ҳолда.

Афтидан, йигитнинг ҳам кетгиси йўқ эди. Шу боисдан ҳам ҳеч иккиланмай ортига қайтди. Жойига ўтирди. Идишига ароқ қуймоқчи бўлганида Моҳирўй қайтарди.

— Кўп ичиб қўйдингиз, маст бўп қолсангиз, сизни кўтаролмайман, — деди у жилмайиб.

— Мен, — деб шишани стол устига қўйди Фарҳод, — қизларнинг ҳаммаси ияги осмонда бўлади, деб ўйлаб юрардим. Айтсам ишонмайсиз. Биринчи марта ширин гап эшитишим.

— Мен ширин гапирдимми?

— Маст бўлсангиз кўтаролмайман, дедингиз-ку. Қанчалик меҳр билан айтганингизни биласизми? Менга бошқа гапнинг умуман кераги йўқ.

— Майли, қўя турайлик бунақанги гапларни. Ўзингиз нима иш қиласиз?

— Мен студентман. Кооперативний институтда ўқийман. Ўзингизнинг исмингиз нима? Шунча гаплашибмиз, лекин сўраш хаёлимга келмапти...

— Чунки хаёлингизни Гули исмли қиз бутунлай эгаллаб олган. Шунинг учун мен ҳақимда сўрашни хаёлингизгаям келтирмаяпсиз.

— Узр. Менимча, бошқа гапларимиз кўпайиб кетди, шунинг учун бўлса керак, — деди Фарҳод. У стаканга лимонад қуяётганида Моҳирўй орқа томонига қаради. Ва музқаймоқ барида Фарҳоднинг Гулисини кўрди. У жинси шим билан қизил футболка кийиб олган, сочлари жинглак бир йигитнинг қўлидан кучоқлаб олганди. Улар икки стол нарида ўтирган эдилар. Гули ёнма-ён ўтирган йигитга шунақанги хушомад қилардики, гоҳ-гоҳида юзидан ўпиб кўярди. Ҳаммасидан ажабланарлиси орадан бироз вақт ўтиб содир бўлди. Қурмағур қиз қадаҳидаги қип-қизил суюқликни бир ҳўплаб қўйди-да, кейин лабини йигитникига босди. Бундай манзарани кўриб ўтирган Моҳирўй қизариб кетди. Дарров кўзини олиб қочди. Ва шу аснода Фарҳоднинг сўнгги гапини эшитолмай қолди.

— Нима бўлди сизга? — сўради йигит Моҳирўйнинг безовталанганини сезиб.

— Ўзим шунчаки. Нима дегандингиз?

— Болангиз борлигига ишонмайман. Сиз мени алладингиз, дедим.

— Мен-ку ростини айтаяпман, — деб Моҳирўй беихтиёр Фарҳоднинг Гулиси ўтирган столга кўз ташлаб қўйди. Бу пайтда йигит унга тикилиб турганди. Шу боис Моҳирўйнинг қаёққа қараганини кўрди. Ва у ҳам секин ортига ўгирилди. Моҳирўй уни чалғитишга улгурмади. Бу маҳалда Гули ёнидаги йигитдан бўса қабул қилмоқда эди.

Фарҳод музлади. Бир неча сония анграйди. Кўзларини ишқалади. Сўнг секин ўрнидан турди.

— Фарҳод ака, балки бошқа қиздир? Уялиб қолманг тагин, менга ўхшаб, — деди паст товушда.

— Гули сизнинг Фаррухингизга ўхшаб қазо қилганида, эҳтимол, адашган бўлардим, — дея Моҳирўй тарафга энгашди Фарҳод. — Сиз ўтириб туринг. Ҳа, айтганча, раҳмат сизга!

Йигит Гули ўтирган стол томон тез-тез юриб кета бошлади. Етишига озгина қолганда, қиз яна бир марта қовун туширди. “Жоним, новвотим!” — деди хушчақчақ овозда. У шунчалик баланд овозда гапирдики, сўзлари Моҳирўйга ҳам эшитилди. Ва бундан бу ёғига нима бўларкан, дея кутди.

Фарҳод йигит билан қизнинг рўпарасига ўтирди. Алланималар деди. Аммо унинг гапини Моҳирўй эшитмади. Фарҳод стол устига янги қўйилган стакандаги қандайдир суюқликдан озгина ичди. Кейин афтини бужмайтирди:

— Келиб-келиб, шу сассиқ винони ичиб ўтирибсанларми? Бунни сепиб юбориш керак, токи бошқалар ҳам ҳидлаб маза қилсин!

Гулининг ёнидаги йигит Фарҳодга нисбатан бақувват эди. У секин ўрнидан тураётганида Фарҳод идишдаги суюқликни унинг башарасига сепиб юборди.

Йигит сўқинди ва тезда столни айланиб ўтиб, ҳали ўрнидан туришга улгурмаган Фарҳоднинг ёқасидан ушлади.

Қолган воқеалар жуда тез ривожланиб кетди. Аввалига башарасига теккан тўқмоқдай муштдан Фарҳод орқаси билан гурсиллаб йиқилди. Ўрнидан тураётиб стулни қўлига олди-ю, Гулининг янги (балки, эскидир) йигитининг оёқ бармоқларига урди. Агар у бошига ё танасининг бошқа аъзосига урмоқчи бўлганида, албатта, рақибни столни тутиб қолган бўларди.

Йигит жон ҳолатда бақириб юборди ва бир оёқлаб сакрашга тушди. Зумда унинг ёнида Гули пайдо бўлди ва оғриқ азобидан инграётган йигитни қучоқлаганча Фарҳоднинг бошига бисотидаги ҳамма қарғишларни ёғдира бошлади. Кейин ердан чиқдим, осмондан тушдим, иккита йигит пайдо бўлди-да, ҳали ҳушини тўла ўнглай олмаган Фарҳодни тепкилашга тушиб кетишди. Моҳирўй сапчиб ўрнидан турди ва жон-жаҳди билан гоҳ у йигитнинг, гоҳ бунисининг оёқ зарбаларидан инграётган янги танишини ҳимоя қилишга тушди. Ҳартугул, зўравонларга инсоф бер-

ди. Улар оёғидан жароҳатланган Гулининг ошиғини олиб чиқиб кетишди. Гули қовурғаларининг оғриғидан афти бужмайиб ётган Фарҳоднинг тепасига келиб:

— Ҳали буям кам сенга. Ойимчанг билан ўпишаётганинда чидаб тургандим. Қандай бўларкан?! Ҳали бу ҳол-васи, лох! — дея сумкачасини елкасига ташлаб, ресторанны тарк этди.

Моҳирўй Фарҳодни амаллаб тургазиб, столга ўтқазди. Шу маҳал ҳовлиқиб рестораннынг бошлиғи етиб келди.

— Сенга бу ер жанг майдоними, ярамас?! Ҳамманинг дилини хира қилдинглар-ку, муаммонгни кўчада ҳал қилсанг ўласанми?! Ўзингга ишонмасанг, нима қилардинг чираниб? Ҳамма нарсанинг пулини тўлайсан, итвачча! — деб ўқирди у.

Моҳирўйнинг жон-пони чиқиб кетди. Оғзи-бурни қонга беланган одамдан ҳол сўраш ўрнига айтаётган гаплари юрак-юрагидан ўтиб кетди. Беихтиёр ресторан бошлигининг башарасига шапалоқ тортиб юборди. Кейинги ҳақоратларга оғиз жуфтлаган қоринбой бошлиқ шарақ этган товуш чиқиши билан юзини ушлади.

— Сенинг ўзинг ҳаммасини ташкил қилгансан! Атайлабдан жанжал уюштиргансан! Агар яна озгина сайрайдиган бўлсанг, онангни учқўрғондан кўрасан! — деди Моҳирўй унга яқинлашиб.

Бошлиқ орқага тисланди. Атрофига аланглаб нажот излади. Биров унга ёрдам берай демаётганини, ҳамма томоша қилиб турганини кўргач, нажотни яна ўзидан қидирди. Бироқ бир сўз дейишга улгурмади. Моҳирўй сумкасидаги бор пулни унинг бапрасига отиб юбориб, Фарҳодни суяганча эшик тарафга юрди.

— Уйингиз қаерда? — сўради у таксига ўтирганларидан кейин. Фарҳод унинг юзига қарамоқчи бўлди-ю, аммо бошидаги оғриқнинг зўридан кўзларини юмганча турар жойини айтди.

У кўп қаватли бинонинг учинчи қаватида яшар экан. Моҳирўй кўнгироқни босди. Бироқ ҳеч ким очмади. Фарҳод чўнтагидан калит чиқазиб, унинг қўлига тутқазди.

Моҳирўй йигитнинг юзидаги қонни ювганидан кейин ёрилган бошини бинт билан боғлади-да, уни суяб ётоғига киргизиб, каравотга ётқизди.

— Менинг ишим битди. Энди уйингиздагилар келгунича ётинг. Қолганини уларнинг ўзи қилади, — деди.

— Ҳеч ким келмайди, — деди Фарҳод.

— Нега? — ҳайрон бўлди қиз. — Кўпчилик турамиз, дегандингиз-ку.

— Алдовдим. Бир ўзим яшайман.

Моҳирўй хонага бир сидра кўз ташлаб чиқди. Ҳаммаёқ топ-тоза. Бирон жойда гард кўрмади. Эркак киши уйини шунчалик озода сақлаётганига қойил қолди.

— Лекин мен бошқа қололмайман, — деди у Фарҳодга тикилиб. Хаёлига йўл ёқасида чўзилиб ётган йигитга ёрдам бераман дея бошига орттирган ташвишлари келди.

— Майли, кетаверинг унда, раҳмат. Ҳа, айтганча, — деб йигит юзини буриштирди-да, чуқур нафас олди, — меҳмонхонадаги шкафни очсангиз, пул бор. Олинг. Ресторандаги ҳамма харажатни ўзингиз қилдингиз. Ёнингизда бир сўм ҳам қолмаган бўлса керак.

Моҳирўй тошдек қотди. Ҳозиргина учиб чиқиб кетмоқчи бўлиб турувди. Энди қимирлолмай қолди. Қандайдир куч дераза тешигидан ўтибми, эшикдан кирибми, унинг елкасидан боса бошлади. Агар у йигитни шундай абгор аҳволда ташлаб кетадиган бўлса, ўта пасткашлик бўлишини ўйлади.

— Майли, яна бироз ўтираман. Яхшиси, бориб чой дамлаб келай. Озгина...

— Йўқ, — дея бирдан унинг гапини бўлди Фарҳод, — музлаткични очсангиз, ароқ турибди. Газагиям бор. Ичмасам бошим ёрилиб кетади.

— Қизикмисиз? Ўзингиз бир аҳволда бўлсангиз... Дори опкеламан, дарров оғриқ қолади.

— Уйда дори йўқ. Менинг айтганимни қила қолинг.

— Унда ўзингиз биласиз, — деб Моҳирўй ошхонага бориб, музлаткичдаги озроғи ичилган ароқ билан ликопчадаги помидор-бодрингни олиб келди. Пиёлани шайтон сувига тўлдириб, беморнинг қўлига тутқазди.

— Ўзингизгаям қуйинг, — деди Фарҳод.
— Мен ичмайман, — деб бош чайқади Моҳирўй.
— Ресторанда ичмоқчи эдингиз-ку.
— Ҳа, ичмоқчи эдим. Лекин энди ичмайман. Ичгандай бўлдим. Ўзингиз бемалол сипқораверинг.

Фарҳод кўзини юмди-ю, суюқликни бир кўтаришда ичиб юборди. Сўнг қўлларини икки ёнига ёзиб:

— Оҳ! — деди.

— Оғриқ қолдими? — сўради ундан Моҳирўй.

— Бўйним қайрилиб кетганми, нима бало? Сал қимирлатсам, симиллаб кетаяпти. Озгина уқалаш керакми...

Моҳирўй унга бироз қараб турди. Сўнг каравотнинг ёнгинасига тиз чўкди-да, йигитнинг бўйнини силай бошлади. Фарҳоднинг нафас олиши тезлашди. Секин қизнинг бармоқлари устига қўлини қўйди. Моҳирўй уқалашдан тўхтади. Йигитнинг юзига тикилди. Шу маҳал ҳамма жойи оғриб азобланиб ётган Фарҳоднинг бутун танасидаги оғриқ йўқолиб, билакларига қувват энди. Ва қизни бир силташда ўзига тортди-да, белидан қучоқлади.

— Қўйворинг-г-г! — деб бақириб юборди Моҳирўй.

* * *

Арслон — Гўрков бурнини тортди. Ўқрайди. Кейин ранги докадек оқариб кетган Норматнинг устидан ошкора кулиб:

— Омадинг кепти-да, чўлоқ! — деди.

Норматнинг ичидаги ҳамма аъзолари узилиб тушгандай бўлди.

— Бугун тунда келаман, гап бор!.. Икки яримда. Мен ҳақимда гулласанг, шу заҳоти каллангни оламан.

Арслон — Гўрков чўпон таёгини елкасига ташлаб қўйларни орқасидан кетди.

Нормат турган жойида ҳайкалдай қотиб қолаверди. Қўйлар ҳам, чўпон ҳам кўздан йўқолгачгина бўшашиб, ерга — бир қарич келадиган ундай тупроқ устига ўтирди. Чўнтагидан сигарета олиб чекди. Хаёлида Арслон — Гўрковни олиб кетишаётганини тиклади. Ўшанда Чўлоқ сўроқ бериб қайтаётганди. Гўрков билан кўзи тўқнашди. Арслон ўлимга

эмас, озодликка чиқаетгандай эди. Унинг кўзлари ёнарди. Бўлмаса, озмунча азоб беришганмиди унга? “У қандай омон қолган бўлиши мумкин? Бу ерларда нима қилиб юрибди? Келишдан мақсади нима?” — дея ўйлади Чўлоқ. Шу пайт у қўли куяётганини сизди. Қараса, сигаретаси тутаб тамом бўлибди.

Жиноий тўданинг янги бошлиғи қоронғи тушгунича минг хил ўйлар гирдобида юрди. Сиқилди. Пиво ичди. Яна сиқилди. Яна ичди. Вақт ҳам негадир жуда имиллаб ўтаётгандай туйилаверди.

Оқшом тушганидан кейин эса, у қуним топган дала ҳовлига “Виллис” келди. Ичида иккита оқбилак ҳам бор экан. Уларни кўрган Чўлоқ иржайди. Албатта, хурсанд бўлмаганидан. Фалати томони, у турмада ўтирганида, бундан кейин бирорта аёлнинг қўлини ушлаш насиб этармикан, деб ўйлаганди. Мана, чиққанига ҳали бир кун ҳам бўлмасидан, шунчаси билан салом-алик қилиб қўйди. Яхшилаб ўйлаб қараса, буям азобнинг ўзгинаси экан. Чарчаб қолгандан сўнг, қимирлашгаям мадоринг қолмай, ўзингдан-ўзинг шубҳаланиб қоларкансан. “Майли, — ўйлади у, — кун бўйи зерикдим. Ҳеч бўлмаганда, ярим тунгача шулар билан вақти чоғлик қиламан”.

Вақт ҳаш-паш дегунча ўтиб кетди. Чўлоқ Гўрковни биров илғаб қолмасин, деган ўйда йигитларга дам берди. Қизларни ҳам алоҳида хонага тиқиб қўйди. Арслон тайинлаган вақтга беш дақиқа қолганда уни учратган кундузги жойга борди. Гўрков бўлса сонияга ҳам хиёнат қилмади. Соат миллари икки яримнинг устига келганидаёқ Чўлоқнинг ёнида пайдо бўлди. Норматнинг юрак уриши тагин тезлашди. Кўришмоқ учун Гўрковга узатган қўли ҳавода қолди.

— Бу ёққа юр, — деди-ю, Гўрков қўйларни ҳайдаб келган томонга кетди. Нормат беихтиёр унга эргашди. Ҳаммаёқни зулмат қоплаган, бирон жойда милт этган шуъла кўринмасди. Чигирткалар шунақанги ваҳимали чириллашардики, Чўлоқнинг юраги орқасига тортиб кетди. “Бу мени ўлдириш учун келган. Бошқа нияти йўқ унинг. Та-ниб қолганим, учратганим учун ўлдиради. Чунки Гўрков-

нинг ҳаётлигини биров билмаслиги керак!” — хаёлидан ўтказди Чўлоқ.

Улар икки соатдан кам юришмади. Нормат толиқиб кетди. Ҳай-ҳаёллари тарқаб, оёғи оғрий бошлади. Арслон — Гўрков бўлса боши эгилган, қўлларини орқага қилиб, лом-мим демасдан кетаверарди. Худди айбдор ўғил отаси билан бирга кетаётганга ўхшарди. Аразлагани боис, ўғлига сўз айтгиси келмайди. Шу билан ўзининг қийналаётганини ва айна пайтда ўғлини ҳам азоблаётганини билдириб қўймоқчидай. Чўлоқ унга бир неча марта ўқрайиб қараб қўйди. Юришдан қутулиш учун баҳона қидирди. Аммо ҳаммаси ночор, ўзига ўхшаган ногирон бўлиб чиқди. Орадан ўн беш дақиқача ўтгач, Нормат тилга кирди.

— Мен чўлоқман. Сенга ўхшаб дунёнинг нариги бурчигача пиёда кетолмайман, — деди.

Шу ондаёқ Гўрков юришдан тўхтади. Секин орқасига қайрилди. Кутилмаганда ҳоҳолаб кулиб юборди.

— Баччағарнинг боласи, — деди кулгидан аранг тўхтаб, — зўр келса, кимлигингни тан оласан-а!

— Қарасам, кетаяпсан, кетаяпсан. На тўхтайсан, на оғзингдан гап чиқади, — дея бу сафар Арслоннинг кулгисидан ва ҳазилга монанд гапларидан кейин дадилланиб сўзлади Нормат.

Шу ондаёқ ортиқча гапириб қўйганини тушунди. Сабаби, Гўрков бирдан унинг ёқасидан олган эди.

— Сенинг оёғинг эмас, калланг чўлоқ, тушундингми, эшшак?! — дея ўшқирди Гўрков.

Норматнинг эти жимирлаб кетди. Уни Гўрковнинг пўписаси эмас, балки қорнига тиралган ўткир тиф капалагини учуриб юборган эди. Арслондан ҳар нарса кутиш мумкин. Одам ўлдириш — унинг учун чумчуқ сўйишдай бир гап. Буни Чўлоқ жуда яхши билади.

— Кўрдингми, ярамас? Юрагинг қуённикидан фарқ қилмайди. Мен бўлсам, ўлимдан омон қолган одамман, — деб Арслон Норматнинг ёқасини қўйиб юборди. Бир муддат унга ўқрайиб қарагач, тагин қўлларини орқага қилиб боғлади-да, йўлида давом этди. Нормат оёғининг оғриётганини ҳам эсидан чиқарганди. Юриши ҳам илдамлашганди.

Улар ярим соатча гунг-соқов бўлиб юришди. Гўрков танаси кулочга сигмайдиган улкан ёнғоқнинг остига етганида тўхтади. Ортидаги Чўлоққа қайрилиб қараркан:

— Бу ёққа, — деб ёнғоқ ортига ўтди.

У ерда Норматни ҳар нарса кутиши мумкин эди. Энг ёмони, Гўрков боя Чўлоқ бевақт сўз очиб қўйганида қилмаган иши. Чунки Норматнинг жудаям яшагиси келади. Ахир яхшими, ёмонми, бир қанча одамга бошлиқ. Бу дегани, оддий хизматкордан бир неча марта устун, ҳартугул, ҳурмат қилишади. Ҳартугул, бошқалар топганининг мингдан бирини бўлсаюм унга бериб туради. Пичоғи доим мой устида, оқбилақлар қошқовоғига қарайди. Ана шундай лаззатли бир давр бошланганида, ҳаёт билан видолашиш ўтакетган ноҳақлик бўлур эди. Демакки, унинг биринчи вазифаси — ҳар не бўлганда ҳам омон қолиш. Гўрков ўлмабдими, демак, унинг орқасида улкан қоя турибди. Унга қандай бўлмасин, чап бериши керак.

Арслон ёнғоқ ортига ўтганидан кейин секин ўтирди. Чўнтагидан алланима чиқарди. Нормат унинг тепасида қадрайганча тураверди.

— Ҳа, — деди унга қараган Арслон, — нега қоққан қозикдай турибсан? Чўк!

Чўлоқ беихтиёр унинг амрига бўйсунди. Гўрков қўлидагини тутатди. Нормат қаради, у сигарета чекаяпти. Бирдан унинг ҳам хумори тутиб кетди. Обдан тутун ютгиси келди-ю, лекин кўрқди. Гўрков унинг ичидагини илғагандай папиросини чуқур-чуқур тортгач, унгаям илинди. Чўлоқ унинг қолдиғини чекиш асносида бурнидан хафа бўлиб кетди. Чунки Гўрков наша чеккан ва унинг ҳидини Чўлоқ сезмаганди. Норматнинг бутун танаси яйради. Кайфияти кўтарилиб, бирпасда хушчақчақ бўлиб қолди.

— Зўрмикан? — сўради ундан Гўрков.

— Даҳшат!

— Сен мендан қарз бўлдинг. Қарзингни узиш учун, йигирма минут тепага қараб юрасан. Бир эшак боғлоглик турибди. Шунинг ён томонида чакалакзор бор. Чакалакзорда шох-шаббалар орасига бир яшик яшириб қўйилган. Ўша яшикни эшакка ортасан-да, бу ёққа опкеласан. Мен сени шу ерда қутаман.

Нормат бундан бу ёғига умуман қора меҳнат қилмасам керак, деб ўйловди. Дарров ўйи чаппасидан келиб турибди.

— Бўпти, — деб у рози бўлди, — фақат яна битта ўрам берасан. Ароқ ичавериб, сигарет чекавериб, ўпкам шишиб кетди.

— Очкўз, бу аҳволда кўпга бормайсан. Опкел, қарзингни уз!

Нормат ноилож унинг айтганини қилиб, эшак турган тарафга кетди. Эшакниям, яшикниям топиш қийин бўлмади. Аммо яшикни эндигина эшакка ортмоқчи бўлганида, биров унинг биқинига ўхшатиб тепди. Чўлоқ “ҳиқ” деганча ўтириб қолди. Қўлидан яшик тушиб кетиб, сал бўлмаса, ичидаги нарсалар сочилиб кетай деди. У биқинини ушлаганча зарб келган тарафга қаради. Шу пайт ёнгинасида қоп-қора нусхани кўрди. Кимлигини англаб-англаёлмай, бошига бир нима гурсиллаб тегди. Чўлоқ ағдарилди. Ётган жойида:

— Нима истайсан?! — деб бақириб юборди ва бунинг учун ҳам оч биқини яна бир марта сийланди.

— Мен кимман биласанми?! — деди унинг тепасига келиб энгашган нусха. Бу, кутилмаганда, яна ўша Гўрков бўлиб чиқди.

— Биринчи марта овозингни эшитиб турибман, кимлингни қасқдан билай? Кўрмаган бўлсам... — деди унга жавобан Чўлоқ.

— Баракалла, шунчалик ақлинг борлигини билмаган эканман. Тур ўрнингдан энди.

Нормат қақдини ростлади.

— Имтиҳондан ўтдинг, ярамас. Ҳозирнинг ўзида сўйиб кетаман, деб ўйловдим. Ақлинг бор экан. Агар таниганингда борми, ичагингни бошингга салла қилган бўлардим. Айбингни биласанми ўзи?

— Билганимда, тепкиларинг учун мингдан-минг рози бўлардим.

— Вой, тулки! Мени таниб қолганинг айбинг эканлигини яхши биласан-ку! Ўтир, яна биттадан чекамиз.

— Эвазига биқиним тешиладими? — деди бу сафар эҳтиёткорликни унутмаган Чўлоқ.

— Гапни кўпайтирма, ўтир. Бундан бу ёғига, мендан яқин одамнинг бўлмайди.

Нормат оғриётган биқинини силаб қўйди-да, Гўрковнинг ёнгинасига ўтирди.

— Менга қара, — деди Арслон сигарета ўрнига тиқилган нашани бармоқлари орасида айлантираркан, — оиланг йўқ, шекилли...

— Хотиним ўлди, болалар юз ўгиришди. Унгача ота-онам ҳам нариги дунёга равона бўлганди. Ака-укалар мени бу йўлдан қайтаролмагач, воз кечиб қўя қолишди. Хуллас, бир бошим, ўлсам, ит ҳам қайғурмайди, — деб Нормат оёқларини узатди.

— Меникиям сеникидан баттар. Шунинг учун аза тутиб юриш керакми? Энди менга айт, турмадан қандай чиқдинг? Кимлар билан учрашдинг, нима ҳақда гаплашдинг? Яширма, биласан-а, кечирмайман!

— Мурдага ҳисоб бераман, деб сира ўйламаган эканман.

— Керак бўлса, берасан. Давай, манавини торт, — деб тутаб турган нашани Чўлоққа тутди Гўрков.

— Сигарета ўзимдаям бор. Тулкилик қилмасанг ҳам бўлаверади, — деди Нормат Гўрков билан кўришганидан бери биринчи марта жаҳли чиқиб.

— Чекавер. Ўрамани инингга киргандан кейин чекасан.

Шундан сўнг Арслон ундан турмадан чиқишдан тортиб, ҳозиргача бўлган воқеаларни сўради. Нормат оғзидан паға-паға тутун чиқариб, нимаки бўлган бўлса, ҳаммасини оқизмай-томизмай гапириб берди. Гўрков бир марта ҳам унинг гапини бўлмади. Миқ этмай ўтирди. Чўлоқ сўзлаб бўлгач, чуқур нафас олди.

— Жухудни яхши танийман. Босснинг даврида у билан уч марта кўришганман. Падар лаънати Фаррух мени анча узоққа улоқтириб юборганди. Пахта заводининг директорини йўқ қилганимниям ўша аблаҳ сотган мусорларга. Хуллас, Босснинг ишини эпласмади жинқарча. Аввалдан буни ҳамма биларди. Жухудни махсус одамлардан бошқа биров танимайди. У кўринмасдан иш қилади. Қачонлиги ҳозир эсимда йўқ, кароче, Қрим томонлардаги қайсидир қишлоқда яшайди, деб эшитганим бор. Бутун бошли қишлоқда

жуҳуддан бошқа ҳеч ким яшамайди. Маразларнинг ҳаммаси миллионер!

— Миллионер?! — дея Гўрковнинг гапини такрорлади ҳайрон бўлган Чўлоқ.

— Ҳа, кўрганмисан шунча пулни?

— Кўриш у ёқда турсин, одамда шунча пул бўлиши хаёлимгаям келмаган. Одамга ўхшаб яшаганимда, балки, билардим.

— Ўша жуҳудлар фақат судхўрлик билан шуғулланишди. Итам тегмайди уларга. Сен шулардан биттасининг назарига тушибсан. Яшайсан, хавотир олма. Фақат унинг жонига теккунча. Бўлди, етар, эшитдинг. Лекин тилинг бевақт айланадиган бўлса, суғуриб оламан. Энди яшикни эшакка орт.

Улар изларига қайтиб, тонг отгунча юришди. Нормат ўзининг дала ҳовлиси дарвозаси ёнида қолди. У ёғига Гўрковнинг ўзи кетди. Шундай қилиб, чўлоқ яшик ичида нима борлигини билмади. Кўнглига келди, аммо сўрашга ботинолмади. Арслон инъом қилган бир қути сигарет доналарига ўралган нашани чўнтагига солди-да, ҳовлига кирди. Кейин ётоғига ўтди. Унинг оёқлари зирқираб оғрирди. Боши ғувиллаб, кўзлари юмилиб кетаётганди. Каравотга ўзини ташлади-ю, тошдай қотиб ухлаб қолди.

Кун пешиндан ошганда уйғонди. Бир муддат шифтга термилганча тунги воқеаларни кўз олдидан ўтказди.

Кейин уни нонуштага уйғотишмаганига ҳайрон бўлди. Нима бўлгандаям бирортаси келиши, тирик-ўлигидан хабар олиши керак эди. Ахир кун кеча турмадан чиққан бўлса, бирор касаллик орттириб келганида нима бўларди? Жаҳли чиқиб, шоша-пиша ўрнидан турди-да, ювиниб ташқарига чиқди. Ва кўзи жилмайиб турган Таняга тушди. “Тамом, булар ҳаммасини атай уюштирган. Мақсадлари — мени қамоқдан опчиқиб, жонимни суғуриб олиш. Бошқача бўлиши мумкинмас. Мен бечора нималарни орзу қилиб юрибман? Мана умримниям охири кўриниб қолди”, — дея хаёлилан ўтказди у.

Достон уриниб-суриниб, амал-тақал қилиб Набининг уйига етиб олди. Ярим соатлар чамаси эшик қўнғироғидан қўлини олмади. Тутмачани босгани сайин ғазаби кўзиб, алами келди. Охири уйда ҳеч ким йўқ хаёл қилиб, эшикни тепмоқчи бўлганида, шарақ-шуруқ этиб зулфин туширилди. Эшик очилди. Достоннинг қаршисида оғзидан ачимсиқ ароқ ҳиди анқиган, кўзи мўлтираб, зўрға оёқда турган Наби пайдо бўлди.

— Ўлиб қолдингми? Нега очмайсан, ит?! — деди Достон унга бақриб.

— Келдингми? — дея гўлдиради Наби. — Кир, маишат қиламиз.

Достон тўғри ювиниш хонасига кирди. Муздек сув остида ярим соатча турди. Енгил тортди. Кейин сочиқни елкасига ташлаб, ётоқхонага кирди.

Кенг каравотда икки оқбилак оғушида Наби ухлаб ётарди. Достон бурнини жийирди. “Ҳаммаёқнинг дабдаласини чиқарибди, ифлос”, дея хаёлидан ўтказиб ошхонага ўтди. Бу ер ҳам деярли остин-устун эди. Дастурхон устида тўкилган овқат билан нон аралашиб ётар, иккита ювуқсиз ликопча бир-бирининг устига тўнкариб қўйилган, учта бўш ароқ шиша ағанаган, биттаси яримлигича қўққайиб турарди. Достоннинг оғриган боши баттар оғриди. Шундай эса-да, пиёлани тўлдириб ароқ қуйди-да, ичиб юбориб, айвонга чиқди. Юпқагина кўрпача устига чўзилди. Шу маҳал унинг тепасига Наби келди.

— Достон, — деди у турган жойида чайқалиб кўзини юмиб-очаркан, — анави ерда иккитаси ётибди. Истасанг, борақол. Мен ўртоғингман, ҳеч нимани қизғанмайман.

— Шу исқиртларингга куним қолдими ҳали? Йўқол, ўзингга сийлов, — деди жаҳли чиққан Достон.

— Ўзинг биласан. Шунчаки сенга таклиф қилдим. Эртага ўпкаламагин, дейман-да, — дея чайқалганча Наби ортига бурилиб кетди.

Кимнингдир қаҳ-қаҳ отиб кулишидан Достон уйкуга тўймаган кўзларини очишга мажбур бўлди. Кулги қиз

боланики эди. У ёнига ағдарилиб, қулоқларини бекитди. Атай унинг уйқусини бузмоқчи бўлгандай, қиз янаям баландроқ овозда кулди. Унинг ёнига Набиникиям қўшилди.

— Уфф! — дея ўрнидан туриб ўтирди Достон. Шундагина чаккасида бир нима шишиб турганини сизди. Аввалига хайрон бўлди. Сўнг секин қўлини теккизди. Оғриди.

— Маразлар! — деди алам билан Достон. — Қорнимга тепди, белимга тепди... Майли, оёғимни синдир эди, келиб-келиб башарамни бузасанми? Бу аҳволда кўчада қандай кўринаман?!

— Наби! — дея бақирди у ўтирган жойида.

Кулги тўхтади. Шивир-шивир овоз эшитилди.

— Ўлиб қолдингми, Наби?! — дея яна бақирди Достон.

— Нима?! — деган товуш келди унинг овозига жавобан. Бир муддатдан кейин Наби ич кийимда кўринди.

— Войбўй, — деди у Достонни кўриши билан, — ким башарангнинг абжағини чиқарди?

— Сен айш-ишратингни қилавер. Мен мана шунақа майиб-мажруҳ бўлиб юравераман. Фаррух, Аҳмад писта тириклигида биттанг ҳам қулоғингни қимирлатмасдинг. Улар ўлиши билан биринг анави ғаламисларга қўшилдинг, яна биринг маишатдан ортмай қолдинг.

— Ким қилди, айт? — деди қўллари мушт бўлиб тугилган Наби.

— Айтганимда, Чўлоқнинг одамларига кучинг етармиди? Бориб разбор қила олармидинг?!

— Бўпти, маслаҳатлашамиз. Оқбилақларнинг биттаси ҳамшира. Айтаман, қараб кўяди.

Достон ҳеч ким кераги йўқлигини айтиб улгурмай, Наби ортига бурилиб кетди. Тезда кечаги қизлардан биттасини бошлаб келди. Қиз Достоннинг юзини кўриши билан “Вой!” дея кафти билан оғзини ёпди.

— Итдан кўрққандай кўрқиб кетдингми? — деди Достон ижирганиб.

— Аҳволни кўрдинг, тезда чандиқларни йўқотишнинг йўлини топ, — деб қизга буйруқ берди Наби.

— Дори, бинг керак, — деди унга жавобан қиз.

— Бўпти, ўзим дарров еъ қиламан. Унгача сен бунинг башарасини бирор нарса қилиб тур.

— Башарам кўчада қолганми? Урушда ярадор бўлган аскарга ўхшатиб қўймоқчимисизлар? — деди норози бўлган Достон.

— Сен босиб ўтир. Жонингнинг қадрига етсанг-чи, аҳмоқ! Бошқаси билан неча пуллик ишинг бор?

Орадан бир соатча ўтиб, Достоннинг юзи буткул докага ўраб ташланди. Бунга ҳам қаноат қилмаган ҳамшира иккита укол қилди. Шундан кейин Достон бироз хотиржам тортди.

— Менга қара, уйимдагилар телефон қилишмадими? — сўради у Набидан диванга ўтириб қўлларини икки томонга ёзаркан.

— Қаттан телефон қилади? Номерни билишмайди-ку, ундан кейин сен уйингга кетувдинг, қандай қилиб бу аҳволга тушиб юрибсан? Энди гапир-чи.

— Битта сигарет бер, — деди Достон жавоб беришдан аввал. Сўнг кўзини юмди.

У чекиш асносида унинг ёнидан кетиб, Чўлоқнинг одамлари қўлига тушиб қолганидан тортиб, то бу ерга не азобда келганигача оқизмай-томизмай гапириб берди. Сўнг хўрсиниб қўйди ва уйдан қўнгироқ бўлган-бўлмаганини қайта сўради.

— Мошина қаердалигини билмайсанми? — деди шеригининг саволига жавоб беришдан аввал Наби Достоннинг юзига тикилиб.

— Текин келган, деб кайф қилиб катайса қиб юришгандир, ҳаромилар, — жавоб берди Достон.

— Ўзинг телефон қил уйингга, хавотир олиб юришмасин тагин, — деб ўрнидан турди Наби.

У кетганидан кейин ҳам Достон анча ўтирди. Уйига қўнгироқ қилса, онаси яна койийди, отасининг кўрпаёстикдан турмаганини айтади. Юрагини баттар эзади. Қўнгироқ қилмасаям бўлмайди. Бораман, деб бора олмади. Аллақандай хаёлларда ўтиришгандир.

Достон ўйини ўйлаб бўлгунича боядан бери унга меҳрибонлик қилаётган дўхтир қиз телефоннинг симини кўта-

риб келди. Достон унинг юзига қаради: чиройли қиз. Ҳар қандай йигитнинг бошини айлантиришга кучи етадиган. Нима қилиб Набининг қўйнига кириб юрибди? Достон қизга тикилиб қолганини ўзи ҳам сезмай қолди. Қиз майин жилмайди.

— Бошингиз оғримаяптими? — дея майинлик билан сўради.

Достон жавоб бермади. Унинг қўлидан телефонни олдида, гилам устига қўйиб рақам терди. Узоқ муддатли чақирувдан сўнг гўшакни кимдир кўтарди. Шу заҳоти Достоннинг қулоғига шовқин-сурон, қий-чув эшитилди.

— Нима бўлди?! Ким бу?! Ойим қани?! — дея Достон гўшакни кўтарган одамни сўроққа тутиб кетди.

— Ўл бўлди, бало бўлди! Сенинг дастингдан отам жон таслим қилди, дайди! Қайси гўрларда юрибсан?! Ойимниям ўлишини кутаяпсанми?!

Достоннинг кўзи олайиб кетди. Гўшакни ушлаган қўли қалтиради. Тинимсиз бақираётган опасининг кейинги гапларини эшитмай қолди. Кўзига ёш тўлди.

— Нима бўпти? — сўради унинг аҳволини кўриб, кўрқиб кетган дўхтир қиз.

Достон ялт этиб унга қаради. Қўлидан гўшак тушиб кетди. Секин ўрнидан тураркан:

— Отам! Отам! — дея шивирлади.

* * *

— Қўйвор! Қўйвор деяпман! — дея қичқириб юборди Моҳирўй ва бор кучи билан Фарҳодни ўзидан итара бошлади.

— Жоним! Жонгинам! Типирчилама! — деб қизни янада маҳкамроқ ўзига тортди Фарҳод.

Шунда Моҳирўй ўзи ҳам билмаган ҳолда Фарҳоднинг пешонасига, ярасига уриб юборди. Тўғрироғи, қўли қаттиқроқ тегиб кетди.

— Воҳ! — дея бақириб юборди Фарҳод ва жароҳатига қўлини қўйди.

Ҳансираб нафас олаётган Моҳирўй бирдан каравотдан тушди.

— Ифлос экансан! Яхшиликни билмаган ит! Синглингни биров шундай қилса, нима қилардинг?! — деди кўзидан ёши дув-дув оқаркан.

— Мени кечир, билмасдан... Атайин қилганим йўқ. Миямга шундай ўй қаердан келганини ўзимам сезмай қолдим, кечир мени Моҳий, — дея Фарҳод бирдан узр сўрашга туриб кетди.

— Менинг отимни айтма! Сендақалар исмимни айтгунча, итнинг хургани афзал.

— Нима десанг шу, ҳозир ҳаммасини тушунтириб берман, — деди йигит Моҳирўйнинг кетиб қолишидан чўчиб.

— Яна нимани тушунтирасан? Қилғиликни қилдинг. Кимлигингни кўрсатдинг. Яна бошқа кароматларинг ҳам борми?! — дея Моҳирўй кўйлагининг ёқасини тўғрилай бошлади.

— Биласанми, мен сени севиб қолдим! Сени севиб қолдим! Сен бутунлай бошқачасан! Сен ҳақиқий...

— Бас! — деб бақириб юборди Моҳирўй. — Шундан бошқа баҳона қуриганмиди?! Ишончлироғини ўйлаб қўйиш керагиди, овсар!

Моҳирўй шартта бурилди-да, тез юриб уйдан чиқиб кетди. Унинг боши гувиллар эди. Чуқур нафас олгиси келар, лекин ҳавони қанча сипқормасин, барибир, тўймаётганди. Бундан унинг юраги баттар сиқилаверарди. Кугилмаганда унинг кулгиси қистаб қолди. Омадсизликлар, кетма-кет келаётган қайғу кулгисини қистади. Кейин бирдан жиддий тортиб қолди. Гўдаклигидаёқ ўзини ота деб таништирган Турғун Фаниевични эслади. Ҳартугул, туз-нон берди, кийдирди. Бировдан кам қилмади. Улғайганида эса, ундан воз кечиб кетди. “Бир камбағал, ночоргина чўпон болани яхши кўриб қолганим учун воз кечди. Балки, у мени қарғандир. Умринг азобда ўтсин, дегандир. Уни рози қилмаганим учун шу аҳволда юргандирман. Эҳтимол, Фаррух акам ҳам унинг қарғишига учрагандир...”

Моҳирўй ҳозирда Турғун Фаниевичнинг феъли айниганидан беҳабар эди. Шунчаки бошқа оталардай тагли-тугли оилага келин бўлиши учунгина Фаррухга турмушга чиқишига қарши тургандир, деган хаёлдалиги учун ҳам ҳозир

оталик вазифасини бажарган одам ҳақида шунақанги фикрга бораётган эди. У Зулайҳо опани ҳам эслади. Балки, уларнинг икковиниям топиб, кечирим сўрасамми, деган ўйга ҳам борди. Лекин қаердан топади, кимдан сўрайди, улар буни қабул қилишадими, йўқми, бунисиниям билмайди. Топдиям дейлик, аммо улар Моҳирўйнинг дилини баттар хира қилишса, бундан ҳам ёмони, очиқ-ошкор устидан кулишса, кейин қандай аҳволга тушади?

У ўғлини соғиниб кетди. Ичиқди. Фирдавснинг кичкинагина қўлчаларини юзига сургиси келди. Югурди. Қани энди йўли унса... Ўғилчаси қиқирлаб кулаётган уй борган сари узоқлашиб кетаётганга ўхшарди...

Эртасига, индинига ҳам у ғамгин кайфиятда юрди. Бировга гапирмади. Бировга кулиб қарамади. Индамай ишга боради, ишлайди, худди шу тахлит уйига қайтади. Ҳаттоки ўғлини ўйнатаётганида ҳам қовоғи очилмайди. Онаси билан Марҳабо ҳайрон. Дардини сўрашади. Бироқ Моҳирўйдан садо чиқмайди. Ҳамма ухлаганида эса, ҳеч кимга сездирмай айвонга чиқиб, тўйиб-тўйиб йиғлаб олади. Бир неча марта ўзини пастга ташламоқчи, ерпарчин бўлиб, бу дунёдан кетмоқчи ҳам бўлди. Аммо ҳар сафар шундай қарорга келганида, кўзига ўғилчаси кўринаверди.

Учинчи куни ишдан қайтаётганида йўлини яна ўша Миразиз тўсди. Бу сафар Моҳирўй ажабланмади. Қовоғини ҳам уймади. Опасига юзланиб:

— Сиз бораверинг, бу йигит билан яхшилаб гаплашиб олишим керак, — деди.

Марҳабо ҳайрон: бир Миразизга, бир синглисига қарайди. Бир хаёл: “Ҳеч қаерга кетмайман. Нима дарди бўлса, менинг олдимда айтсин. Уйга борганимдан кейин нима бўлдийкан, деб хавотир олиб ўтираман”, демоқчи бўлди-ю, бироқ тили айланмади. Унинг ўрнида Моҳирўй бўлганида айтарди. Керак бўлса, аччиқ сўзлар билан йигитни сийлаб, опасининг қўлидан етаклаб кетарди. Бироқ опа унга ўхшаб тўқчиликда, эмин-эркинликда ўсмаган, ҳар доим елкасини қисиб юрган. Ёшлигиданоқ тили боғланиб қолган.

Моҳирўй опаси кетганидан сўнг Миразиз таклиф қилмасаям машинасининг орқа ўриндигига ўтирди.

— Қани, нима дардингиз бор? — дея сўради ёнида ўтирган Миразиздан.

— Дардим ўша, агар сиз рози бўлсангиз, бугуноқ уйингизга совчи юборсам...

— Уфф, нималар деяпсиз? Мен сизга минг, миллион марта айтдим: болам бор, бўйдоқларга турмушга чиқолмайман. Бунинг устига, бундан бу ёғига бировга эрга тегмайман. Бир марта тегдим, шунинг ўзи етиб ортади. Бўлдимиз энди, тинч кўясизми?

— Тинч кўймайман, — дея Моҳирўйнинг қўлидан ушлаб олди Миразиз, — менга турмушга чиқасиз. Мен билан бирга яшайсиз. Менгаям ўғил туғиб берасиз. Бошқа ҳеч нарсани билмайман, билишнйям истамайман! Шу кунгача ишдан чиқишингизни кутардим. Энди уйингизга бораман. Тамом-вассалом!

Моҳирўй илкис унинг бармоқлари орасидан қўлини тортиб олди. Сўнг йигитнинг юзига ўқрайиб қаради-да:

— Сиз менга умуман ёқмадингиз. Агар зиғирча кўнглимга ўтиришганингиздаям, балки, рози бўлардим. Суймаганга суйкалма, деган гап бор. Шунинг учун мени бошқа безовта қилманг. Мажбурлаб уйланганингиздаям, кейинчалик кўнглимга ёқадиган бирорта йигитни учратиб қолсам, сизга хиёнат қиламан.

Миразиз қотиб қолди. У бу ўжар қиздан бунақанги гапларни мутлақо кутмаган эди. Тортинмай, тап тортмай айтди-я, шунча гапни.

— Унда ўзингдан кўр, ойим қиз! Бошқага керак бўлмаган ҳам, болангга кераксан. Мабодо шу кунлар ичида сенга бирон нима бўлиб қолса, фақат ўзингдан ўпкала, — деб Миразиз эшикни очди-ю: — Энди туёғингни шиқиллат! — деди.

Моҳирўйнинг бошига биров гурзи билан ургандай бўлди. У беихтиёр Миразиздан кўзини узмаган кўйи машинадан тушди.

Шу кундан эътиборан, қизнинг юраги ўйноқи бўлиб қолди. У ҳар кун ишга кетаётиб опасига сездирмасдан атрофга аланглар, кўзига бирорта одам шубҳали туйилса, юришдан тўхтаб қоларди. Токи ўша шубҳали киши бирон

ёққа кетмагунча жойидан қимирламасди. Бундан Марҳабонинг жиғибийрони чиқар, бетинг-қўзинг демай, синглицига бақирарди.

Ана шундай кунларнинг бирида Моҳирўй опасининг ёнида бошини эгганча ўй-хаёлларга берилиб кетаётганида, йўл ёқасига бир машина келиб тўхтади. Унга на опа ва на сингил эътибор берди. Машинадан тушган серсоқол, қилтириқ бир йигит улар томонга қараб қўйганида ҳам, қизлар ундан хавфсирашмади. Ваҳоланки, бу пайтда эндигина тонг отган, кучада иккита қиздан бошқа ҳеч ким кўринмасди.

* * *

Достон худди мастдай эшикка яқинлашди. Куч билан зулфакни туширди. Шу пайт унинг ёнига Наби югуриб келди.

— Шу аҳволда қаерга кетаяпсан?! — деди Достоннинг кўлидан ушлаб.

— Онангникига кетаяпман, қўлимни қўйвор! — деди Достон Набига ўқрайиб.

— Менга деса, ундан нарига кетмайсанми! — дея Наби шеригининг кўлини силтаб ортига қайтди.

Достон зиналардан пастга энаркан, довдираб йиқилишига оз қоларди. Лекин буни ўзи сезмасди. Чунки ҳалигача опасининг гаплари қулоғидан кетмаётган, йиқилиш хаёлигаям келмас, тишини тишига босиб, йиғлаб юбормасликка тиришарди. Ҳатто бир неча марта “Ота!” деганини ҳам сезмади. Унинг ёнгинасида Набининг дўхтир қизи ҳам бораётганди (қиз Достон эшикдан чиқиши билан Набининг имо-ишорасидан кейин, беморининг ортидан югуриб чиққанди). Бироқ Достон уни ҳам кўрмаётган эди...

“Опам атайин шундай деган бўлса керак. Мени шу йўл билан чақириб олмоқчи бўлган, — дея ўйлай бошлади Достон машинага ўтирганидан сўнг. — Борардим. Юзим сал одамбашара бўлганидан кейин борардим. Одам ўз отасиниям ўлдига чиқарадими? Кўрпа-тўшак қилиб ётибди, десин. Ўзини қўярга жой тополмай қолди, десин. Борингки, уйнинг томи ўпирилиб тушди, десин, келиб-келиб отамни... Йў-ўқ, бўлиши мумкинмас”.

У бошини кўтарди. Шундагина таксида кетаётганини, ёнида Набининг оқбилагги ўтирганини пайқади.

— Қаерга кетаяпмиз? — сўради қиздан.

— Уйингизга, ўзингиз адресни айтдингиз-ку, — деди қиз жилмайиб.

— Сен қаерга бораяпсан?

— Сиз билан бирга.

— Бир камим сени уйга етаклаб бориш қолувди, — деди жаҳли чиққан Достон, сўнг ҳайдовчининг елкасига туртиб қўйиб: — Шу ерда тўхтат. Манави тушиб қолади, — дея қизга юзланди.

— Сизнинг мазангиз йўқ. Зинадан тушаётганингизда уч марта ушлаб қолдим. Бўлмаса, думалаб кетардингиз. Кўрқманг, уйингизга кирмайман. Мошинадан тушасиз, мен қайтиб кетавераман, — деди қизариб кетган қиз.

— Отинг нима ўзи? — сўради ундан Достон.

— Гулмира — Гуля.

— Гулмира — Гулямиш, — деб қўйди Достон ва чуқур нафас олди.

Дарвозанинг икки четига қатор ўриндиқ қўйилган, беш-олти одам ўтирарди. Улар орасида Достоннинг укаси Соҳиб ҳам бор эди. У эгнига тўн, бошига дўппи кийган, белида шойи белбоғи бор эди. Буларни кўриб, Достоннинг кўз олди қоронғилашиб кетди. Култ этиб ютинди ва секин машинанинг эшигини очди. Бир оёғини ерга қўйди. Бироқ иккинчисини машинадан олишига талай муддат кетди. Кўзидан дув-дув ёш оқар, бутун вужуди титрарди.

Ўтирганлар аввалига уни танишмади. Ҳайрон бўлиб ўтиришди. Соҳиб:

— Акам! Акамми?! — деганидан кейингина ҳамма бараварига ўрнидан турди.

— Ака-а! — бақирди Соҳиб. — Акажо-о-н!

— Соҳиб, ука, нималар бўлди? Нега бундай ўтирибсизлар, Соҳиб?! — дея зўрға иккинчи оёғини ҳам ерга қўйиб ўрнидан турмоқчи бўлган Достоннинг боши айланиб, очик турган эшикни тугмаганида, гурсиллаб йиқилиши аниқ эди.

Соҳиб югуриб келди-да, акасини қучоқлаб олди. Ҳўнграб йиғлади. Унга Достон ҳам қўшилди. Катта ўғилнинг кел-

ганини кўриб, ўринларидан турган кўни-кўшни, таниш-билишларнинг кўзлари ерга қадалди.

Достон укасига суяниб ҳовлига кирди. Ҳовлида гўё қиёмат-қойим бошланганди. Хотин-халажнинг бақир-чақири, уввос тортиб йиғлашлари Достоннинг қулоғини кар қилаёзди. У бирор гапга тушунмади. Фақатгина нигоҳи билан онасини қидирди. Бироқ уввос тортаётган, сочларини юлаётганлар орасида онаси йўқ эди. Бир маҳал унинг устига опаси ўзини ташлади. Бечора жувоннинг бақира-верганидан овози хириллаб қолганди. Кўзида ёши қолмаганди. Нуқул: “И-и-и-и”, — дерди.

— Ичкарига кириг, ака, — деди Соҳиб Достоннинг белидан кучиб, — оймнинг кўзлари тўрт бўлиб кетди. Кириг!

Опа шундан кейингина укасини қўйиб юборди. Достон отаси ўлганини эшитган, аммо ҳозир на укаси, на опаси унга “Отамдан айрилиб қолдик”, деяётганди.

— Отам... — деди унинг ўзи, — отамни кўраман!

Соҳиб титраб кетди. Акасининг боши бутунлай бинтга ўралган бўлсаям, Достоннинг юзига шапалоқ тортиб юборишдан ўзини зўрға тийиб қолди. Бунинг ўрнига:

— Қабристонга бориб кўрасиз энди отамни! — деди.

Достон ялт этиб укаси томонга ўгирилди. Ўзидан жусса-си бирозгина кичикроқ Соҳибнинг кўзи ўт бўлиб ёнарди. Кўллари мушт бўлиб тугилганди.

— Уйга — оймнинг ёнига кириг! — деди Соҳиб зўрға ўзини босиб.

Достон бошини ҳам қилганча онаси ётган хонага кирди. Уй тўрида икки қават кўрпачада онаизор ранги докадек оқарганча кўзларини юмиб ётарди. Достоннинг тиззалари қалтираб кетди. Секин тиз чўкди. Лаблари “Ойижон!” дея бир неча марта пичирлади. Сўнг у эмаклай бошлади. Югуриб бориб, онасини кучоқламоқчи эди. Лекин қандайдир куч елкасидан босиб, эмаклатиб қўйди. Бунинг устига, у шунақанги аста эмаклардики, бундан ўзининг ичи ҳам ёниб кетаётганди. Тиззалари худди ёпишиб қолгандай, гиламдан узиб олишга қийналарди у.

Ниҳоят, онасининг ёнига етди. Тиззалаб ўтирди. Кўзидаги ёшни артмоқчи бўлганида, ўглининг ҳидини сезган она секин кўзини очди.

— Болам, келдингми? — деди ожиз овозда.

— Келдим, ойижон!

— Юзинг қуйганми, болам?

— Йўқ, қуймаган.

— Хайрият, — дея она чуқур нафас олди-да, кўзини юмди. Кўрқиб кетган Достон бор овозда:

— Ой-и-и-и!!! — дея ўкириб юборди.

* * *

Таня Норматга жилмайиб қаради. Сўнг нозланганча унинг истиқболига узун оёқларини бир текисда ташлаб, юриб кела бошлади. “Фотомодел бўлгилари кеп қопти-да”, дея хаёлидан ўтказган Чўлоқ иржайди ва қўлларини олдинга чўзди. Ҳарир матода бутун танасини кўз-кўз қилиб турган қиз Чўлоқнинг ёнига етиши билан бир қўлидан ушлаб, эракнинг қучоғига кириб олди.

— Хўш, ўзимнинг айиққинам, уйқуга тўйдингми? — сўради у ишва билан.

— Мушукқинам, — деди Нормат ҳам қувлик қилмоқчи бўлиб, — миёғлаб, хуриллаб суйкаладиганинг қучоғингга бўлмаганидан кейин, тушлик ҳам сездирмай ўтиб кетаркан.

Таня Чўлоқнинг биқинига тирсаги билан бир туртди-да, дарров унинг қучоғидан чиқди. Энди “мушук”нинг юзида нозланиш, жилмайишдан асар ҳам қолмаганди. Энди унинг жунлари тикрайганди.

— Узр, — деди жувоннинг юзидаги ўзгаришдан юраги товонига тушиб кетган Нормат, — сал қўполроқ чиқди. Ўзи айиқнинг қўлидан қўполликдан бошқа нарса келмайди-да.

Таня пиқ этиб кулиб юборди-да:

— Сен нафақат айиқликни, тулкиликниям бопларкансан. Қойил. Чиқиб кетдинг, — дея нозланган Таня Чўлоқнинг бурнидан чимдиб қўйди. — Дам олиш тугади. Иш бор. Юр, биттадан пиво ичиб гаплашамиз.

Таня Норматни қўлтиқлаб олди. Улар бир-бир қадам босиб кетишаркан:

— Қани энди, доим мана шундай тоза ҳавода яшасанг! Менимча, камида юз эллик йил умр кўрган бўлардинг, — деди Таня чуқур нафас оларкан.

— Сенга ҳеч нима халақит бермаяпти, шекилли? Ҳамма имкониятинг бор, бемалол келиб яшайвер.

— Афсус, — деди Таня хўрсиниб, — ишларим тиқилиб ётибди. Бунинг устига, сенга ўхшаганларни туртиб турмасан, дарров улоқиб кетасан. Ҳа, айтганча, тунги сайр яхши ўтдими?

— Қанақанги сайр? — дея ўзини гўликка солди Нормат.

— Мени билмайди, деб ўйласанг, адашасан. Шунинг учун ростини айтавер.

— Дарров етказишибди-да, итдан тарқаганлар. Турмада ётавериб, чириб кетишимга оз қолган экан, ёшликни эслаб айланиб келдим. Ўйлаб қарасам, на оила қурибман ва на бола-чақа орттирибман. Ана шуларни эслаб, ўзимдан-ўзим хафа бўп кетдим, — деди Чўлоқ ўтмишидан норози бўлиб.

— Эртагингни энангга айтасан.

— Тирик бўлганида айтардим. Лекин бечора кўрсатган кароматларимга чидолмай, ўлиб кетди. Биласанми, мен бир нарсани суриштирдим, — деди стол ёнига бориб қолганликлари учун ўриндиқни орқага сураркан, — авлод-аждодимда фақат мен ўғри эмасканман. Отамнинг отасиям ўмаришни яхши кўрган экан. Лекин буни қара, бирор мартаям “ўтирмаган” экан.

— Менга умуман қизиғи йўқ авлод-аждодингнинг. Гапни бунақа айланторма. Ундан кўра оқшомги сайр ҳақида гапириб бер, — дея Таня пиво шишасини қўлига олди. Қулқуллатиб шишанинг оғзидан ичди. Кейин сигарета тутатди. Тутунни мириқиб ичига ютди.

— Чикдим, айландим, қайтиб келдим, тамом-вассалом! — деб бақриб юборди Нормат.

Шу заҳоти Таня сумкасидан тўппонча олиб, Чўлоқнинг пешонасига тўғрилади:

— Кимни кўрдинг? Ким билан гаплашдинг? Нега йўқ бўлиб кетдинг?

Нормат тўппончани кўриши билан дарров жаҳдан тушиб, дами чиқиб кетган шардай бўшашиб қолди.

— Чўпонни кўрдим. Филай иккаламиз айланиб келдик, — дея Нормат гўё қизнинг қўлидаги тўппончага эътибор бермаётгандай шошилмасдан пиво сипқорди.

— Бўпти, майли, бошқа гапирма. Бўлмаса, яна ёлғонни бошлайсан. Аслида, отиб ташлашим керак эди-ю, майли, яшайвер. Аммо ўша ёлғонларингта бир куни ўзинг алданиб қолмасанг бўлгани.

— Ҳе, — деб кулди Нормат ва пиво ичиб лабини артди: — Агар отадиган бўлсанг, ташвишинг яна кўпаяди. Чунки менга ўхшаган ишёқмас ярамасни яна турмадан чиқарволишинг керак.

— Валдирама кўп. Хуллас, гапни эшит. Сергей Белов деган одам пайдо бўлган. Москвалик. Унинг ўртоғи — Карсаншвилли. Иккаласи, мана олти ойдирки, нонимизни яримта қилиб келаяпти. Бизга келган хабарга кўра, бундан тўрт кун аввал уларга “юк” келган. Ҳар доим ишларини Тожикистон орқали битириб келган йигитлар мижозларимизни уришгани камлик қилгандай, ҳудудимизгаям кирибди. Падар лаънатилар ҳарбийларгаям йўл топган. Аслида бунисиям янгилик эмас. Беловнинг қайнотаси “Қизил ўркак”нинг каламушларидан... У ёғининг бизга қизиғи йўқ. У ёқда ўзлари бир-бировининг гўштини еяверишсин. Лекин ҳудудимизда итларнинг иш қилишларига йўл қўймаслигимиз керак. Бўлмаса, ҳаммамиз кафангадо бўлиб ямоқчилик билан шуғулланишимизга тўғри келади, — дея Таня асабий ҳолда сигаретасини кулдонга эзди. Кейин кафтлари билан юзини ишқалади. Норматнинг хаёлига Арслон келди. “Гўрков шуларга ишлаётган экан-да. Буни билмасдан, душманга ёрдам бериб юборибман. Демак, озгина гидибиди қилсам, тамом, у мени сотади. Бундан чиқди, ўлимим яқин... Шошма, нега энди бекордан-бекорга ўлиб кетишим керак экан? Сиримни Арслон билади. Шунинг учун бугуннинг ўзидаёқ уни гўрга тикишим зарур. Дарвоқе, у ҳозир кўй боқиб юрган бўлса керак”, дея хаёлидан ўтказди Чўлоқ ва ўзи сезмаган ҳолда тагин пиво ичди. Қорни оч бўлгани учун ичимлик бошини қизита бошлади.

У ортига бурилди. Нарирокда иккита йигит қўл қовуштириб, ўтирганлардан кўз узмай туришарди.

— Мени очимдан ўлдирмоқчимисизлар? У-бу егулик опкел бу ёққа! — деб бақирди уларга қарата Чўлоқ.

— Бечора, оч қолибсан-ку, — деб кулди Таня.

— Оч қолиш ҳам гапми, бутун бошли зебрани еб юборишга тайёрман... Менинг вазифам нима?

— Афғондан икки партия қорадори келган. Эшитишимга қараганда, ҳозир бурнимизнинг тагида турибди. Ўшани топиб, уларнинг қўлидан олиб қўйишимиз керак. Фақат ими-жимида. Бўлмаса, ҳаммамизнинг калламиз кетади. Сенинг вазифанг ўшани топиш.

Чўлоқ чўнтагидан яна битта сигарет олиб лабига қистирди-да, қўлидаги гугуртни айлантириб, хаёл сура бошлади. Таня эса икки кўзини унга тиккан, ҳар бир ҳаракатини синчковлик билан кузатар эди.

— Муддат эртагача, — деди Таня Норматдан садо чиқармагач.

Чўлоқ бирдан бошини кўтарди. Қизга ўқрайди. Таня эса, стол устида турган тўппончани яна қўлига олиб, ўзининг томоғига тиради-да, масхараомуз жилмайди.

— Менга итларнинг кераги йўқ. Бу ердаги кўзларингни йўқот. Эркин ишлайман, — деди ундан кўз узмаган Нормат.

— Шунақами? Унда ёлғиз қоларкансан. Майли, ихтиёринг, лекин вазифа бажарилиши шарт. Бу сен учун жуда катта синов. Шефнинг олдида обрўйинг ошишини истайман. Ҳар қалай, сен энди бегона эмассан. Сенга ҳурматим ошган. Аммо бунинг ўзи камлик қилади, — дея Таня тўппончани сумкачасига тиқиб қўйди-да, олдида турган пивони бир кўтаришда охиригача ичиб, ўрнидан турди. Ноз билан қадам ташлаганча дарвоза томонга кета бошлади. У йўл-йўлакай қўли билан имо қилган эди, дала ҳовлидаги йигитларнинг ҳаммаси юмушларини йиғиштириб, у томонга юришди.

Чўлоқ қараса, ёлғиз ўзи қоладиган. Ахир бу аҳволда у очидан ўлади-ку.

— Таня! — қичқирди у.

Эндигина дарвоза ёнига етган қиз бирдан юришдан тўхтади ва ортига ўгирилди.

— Ҳали охиригача гаплашмадик.

Қиз жилмайди-да, яқинлашиб қолган йигитларга:

— Мошинага чиқиб кутинглар, — деди ва ўзи изига қайтди.

Нормат у етиб келгунича безовталаниб, столни чалиб ўтирди. Ора-чорада бир-икки ҳўплам пиво ичди. Бошининг қизиб кетаётгани уни баттар асабийлаштирди. У ҳеч балога тушунмаётган эди. “Бунақа бўлмайди-да. Куни кеча турмадан чиққан бўлсам, ҳали тузук-қуруқ нафас ростлаганим йўқ, йигитлар билан ҳам танишмадим. Бу падар лаънатиларнинг айтганини қандай бажараман?”

— Хўш, йигитларнинг сардори, — дея жилмайди Таня, — қулоғим сизда.

— Шундоқ ташлаб кетаверасизларми? Турмадан опчиқиб, тоғнинг ўртасига опкелдинглар. Бир кун едириб-ичириб, маишат қилдириб, сўнг эрта эрталабгача еган-ичганинг учун ўн кило тилла топиб қўй, деб шарт қўйяпсанлар. Қимордаям инсоф бор, ҳар қалай, беш-олти кун муҳлат беришади, — деди Чўлоқ стол устидаги ёндиргични айлантираркан, қиздан кўзини узмай.

— Ўзинг кўз-қулоқларни опкет, демаганмидинг? Айтганингни қилиб, шароит яратиб бераяпман. Яна нимадан норози бўлаяпсан? — деди жаҳли чиққан Таня.

— Ўроз билан Васяни ташлаб кет. Ҳеч бўлмаганда, чойпойимдан хабар олиб туради, — дея ўрнидан турди Нормат.

— Ихтиёринг, — деб оёқларини кўз-кўз қилиб яқин келди Таня ва Чўлоқнинг юзидан майин чимдиб, — фақат вазифани бажарсанг бўлгани, — дея қўшиб қўйди.

Шу куни кечгача Норматнинг ичида бир нима ўрмалаб юрди. Бир жойда беш дақиқадан зиёд ўтиролмади. Дарвозанинг ёнига ўн марта бориб келган бўлса, уйга йигирма марта кириб чиқди. “Иблислар, ҳаммасидан хабардор: мен ким билан учрашдим, нима қилдим, нима чекдим — ҳаммаси маълум. Шунинг учун ҳам шундай кўрсатма беришди (буйруқ дейишга унинг тили бормади). Мабодо аллақачон

қорадорилар манзилига етиб борган бўлса-чи? Эгалари чўнтақларини пулга тўлдириб олган бўлишса-чи? Унда мен нима қиламан? Индамай ўлиб кетавераманми?” Шу каби саволлар унинг миясини пармалаб ташлади. Елкасидаги юк енгиллашиб қолармикан, деган ўйда ароқ ҳам ичди. Буни қарангки, чивин чаққанчалик таъсир қилмади. Бироқ мияси ишлаб кетди. У Гўрков — Арслонни топиши керак. “Занжирнинг бир учи, барибир, унга бориб тақалган. Тақалмаганида ялло қилиб юриш қаёқда эди? Гўёки оддий чўпон, камтару камсуқумдай кўринади. Топишим керак уни, топишим...”

Куёш ботишига бир терак бўйи қолганида, Чўлоқ костюмининг чўнтагига иккита пичоқ солиб, елкасига ташлади-да, йўлга тушди. Тўғри адир тарафга юрди. Чунки кун кеча Арслон шу томондан қўйларни ҳайдаб келган эди. Эртароқ йўлга тушмаса, Гўрков изига қайтиб кўяди.

У чўлоқланганча одимларкан, ҳар-ҳар замон тўхтаб, ортига ўтирилиб қараб кўярди. Ўрозга ишонди. “Васядан кўзқулоқ бўлиб тур”, деди. Лекин, барибир, Ўрознинг ўзиям синалмаган от-да. Дарров тил бириктириши мумкин. Кечаси кўрган ёнғоғининг ёнига етганида, бирдан дарахтнинг орқасига яширинди. Кутди. Қани, изидан ким келаркан? Орадан ўн беш дақиқа ўтсаям, бировнинг қораси кўринмади. Кўнгли хотиржам тортиб, яна йўлида давом этди.

Кўй-қўзиларга кўзи тушганида, куёш уфққа ёнбошлаган эди. Отар кўноққа қайтадиган маҳал. Энди юрсаям, борсаям, фойдаси йўқ. Арслон бошқа чўпонлар тиланиб қолмасин деб, қўйларнинг орқасидан қолмайди. Қандайдир имошора қилиш кераг-у, шу ерда бир қанча муддат ўтириши шарт. Зерикмайди. Куёшниям ботишини томоша қилади. Шамол қайси тарафдан эсишини текширади. Биринчи бўлиб, қайси юлдуз кўкда пайдо бўлишини билиш ҳам қизиқ. Хуллас, одам зерикмаслиги учун минг хил эрмак топса бўлади. “Эй, кеча бошқа чўпонни кўрмагандим-ку. Гўрковнинг ёлғиз ўзи ҳайдаб ўтганди қўйларни. Қизиқ, қайси аҳмоқ унга шунча қўйни ишониб бериб қўйибди? Мараз, ҳаммасини сўйиб, еб кўяди-ку!”

Унинг ёнидан: “Ма-а-а! Ба-а-а!” дея бири қўйиб, бири маъраб, сурув-сурув қўйлар ўта бошлади. Нормат катта-кичик, сариқ-қора совлиқлару кўчқорларни, қўзиларни кузатди. “Қанийди, биттасини шартта ерга босиб сўйсанг-у, тандир кабоб қип ташласанг. Тоза ўт еб, булоқ сувидан ичган қўйнинг гўшти бошқача бўлади-да, ўзиям. Даво десанг-чи. Ўн-ўн беш ёшга ёшартириб юборади, десанг-чи...”

Иккита от минган одамни кўрди. Икковиям кун иссиқ бўлишига қарамасдан, бошига бостириб телпак, қалин пинжак кийиб олган. “Чиллангда уриб кетганми, нима бало? Ўласанми сал енгилроқ кийинсанг?” Чўлоқ уларга тикилиб кулди. Гап қотмоқчи бўлганида, қўйлар орасида келаётган яна икки кишига кўзи тушди. Уларнинг биттаси аниқ Гўрков эди. Нормат гарчи дарров сезмаган эса-да, шундай тахмин қилди. Чунки биттаси юпунроқ кийимда эди.

Чўлоқ қўйларни кузатган киши бўлиб, семизроқ биттасини шартта қучоқлаб олди.

— Қўйвор, — деди от устидагилардан бири. Унинг овози бирам дағал, қўпол эдики, эшитганинг заҳоти этинг жи-мирлаб кетарди.

— Оғайни, — деди Чўлоқ унга қараб ўшшаяркан, — мана шунисини сотмайсанми?

— Қўйлар сотилмайди, — деди пиёда кетаётганлардан бири. Нормат унинг овозидан Гўрков эканлигини дарров билиб олди.

— Қанча сўрасанг бераман. Кўнгил кетди-да, — дея чўпонни эритмоқчи бўлди Нормат.

— Сотилмайди, деганни тушунмайсанми? — деди унинг ёнига келган Арслон.

— Майли, — дея гапга аралашди отининг жиловидан тортиб тўхтатган чўпон, — қанча бермоқчисан?

— Сўра, — дея унга қараб ҳиринглади Чўлоқ.

— Бир ярим минг, — деди пинак бузмаган Арслон, — шунча пулинг борми ёнингда?

— Боқилган буқамидики, бир ярим минг бўлади? Узоғи билан эллик кило гўшт қилар. Килосини олти сўмдан ҳисоблаганингдаям уч юз бўлади.

— Бўлти, чиқар уч юзни, — дея унинг юзига тикилди Арслон.

— Бир соатда ест қиламан.

— Бир соат... Нималар деяпсан? Насияни ўғри чиқарган, қўйвор қўчқорни, — дея Арслон Нормат ушлаб турган қўйнинг думбасидан итариб юборди. Одам номли ваҳшийнинг қўлидан омон-эсон чиққан қўчқор беш-олти қадам югурган бўлди-да, кейин секин бошқалари қаторига қўшилиб кетди. Чўлоқ изза бўлди. Аммо аламини сиртига чиқармади. Ҳиринглади. Сўнгра бошқа чўпонлар узоқлаша бошлаганини кўриб:

— Срочний гап бор, — деди Арслонга.

— Кечаги вақт, — деди Гўрков унга жавобан ва йўлида давом этди.

Нормат ўзи ўйлаганидай қуёш ботиши-ю, юлдуз чиқишини томоша қилди. Бироқ ундан кўп ўтиролмади. Ёниқиб кетаверди. Изига қайтди. Вася билан Ўроз кабоб тайёрлаб қўйган экан. Ич-ичидан хурсанд бўлиб кетди. Битта ароқ билан саккиз сих кабобни паққос туширди. Кайфият аъло. Ҳализамон гўрков келади. Агар ёқалашса, бемалол уни ерга ётқизади, қийнайди, “дори”нинг қаердалигини аниқлаштиради. Сўнг манави “қулоқлар” ёрдамида дачага олиб келади. Эртага таннозхонга топширади. Шу билан бир ҳафта — ўн кун дам олиш учун бу ердан қуён бўлади. Нанайнинг нарёғига, Қирғизистоннинг Почтасига беш йил олдин борувди. Маза қиладиган жойлар экан. Ҳатто қирғизлардан иккита таниш ҳам орттирувди. Бечоралар ўлиб қолганди. Оҳ-оҳ, ҳил-ҳил пишган гўштлар, гиёҳлардан тайёрланган таомлар... Тоғу тошни кезиб, доривор ўсимликларни чимдиган от сугидан татиш ҳаммасидан ҳам ёқиб тушганди Норматга. Қимиз ўз йўлига. Лекин отнинг сугидан симирсанг, ана унда биласан лаззатнинг қанақалигини. Чўлоқ йигирма ёшга ёшардим, деб ўйловди ўшанда... Боради ўша жойларга. Албатта, боради.

У вақт алламаҳал бўлгунича Вася билан қимор ўйнади. Бечора йигитнинг бўйнига яна анча суммани илди. Кейин бечораи нотавонни кўрқитди. Қилган ишидан роҳат олди. Ютқазган “қулоқ”нинг пешонасига чертди.

— Эрталабгача қамаласан, агар хушим келса. Бўлмаса, бир ойлаб ҳам ётаверасан. Тасаввур қил, номаълум муддатга “ўтирдинг”. Тақдиринг менга боғлиқ, — деб Нормат Ўрозга юзланди:

— Адашмасам, ётоғимнинг орқасида деразасиз кичкина хонача бор. Буни обориб, шу ёққа тиқиб қўй. Ярим соатдан кейин ўзим бориб кўраман.

У шу заҳоти борди. Эшикнинг орқасидан қулф осди. Кейин Ўроз билан бирга ташқарига чиқди.

— Ука, — дея Ўрознинг елкасига қўлини қўйди, — мен уни бекорга шу аҳволга солмадим. Чунки сен билан бирга қиладиган ишимиз бор.

— Ака, нима десангиз, қулдан келганча бажаравераман, — дея унга қараб қўйди Ўроз.

— Маладес, ўғил болалигингни бир кўрган даноқ сезгандим. Анави сариққа бўлса, вобше ишонмадим... Гапнинг қисқаси бундай: ярим оқшом бир одам келади. Уни обдан қийнаймиз. Кейин мен ўзим сўрайдиган нарсаларнинг ҳаммасини сўраб оламан. Уқдингми? Бошқа иложимиз йўқ. Агар керакли сирларни билмасак, эрталаб Таня ўн-ўн бешта лайчаси билан ишимизни тўғрилаб кетади. Сен менинг дахлим йўқ, деб ўйлама. Сени ўзим билан олиб қолганимнинг ўзиёқ унда сенга нисбатан шубҳа туғдирди. Шундай экан, икковимиз бундан бу ёғига бир тану бир жонмиз.

Ўроз ўйланиб қолди. Бошини қашлади. Бир ерга, бир Норматга қаради. Иккиланди. У нима деярини билмасди. Чунки Таняга қасам ичган. “Фақат сенга ва жуҳудга хизмат қиламан, ўзимизга тааллуқли бўлган ҳар қандай гапни, ҳар қандай шароитда етказаман. Мабодо сўзимда турмасам, осилиб ўлишга розиман”, деганди.

— Кўрқаяпсан, а? — деди унга тикилиб турган Нормат. — Кўрқма. Мен шеригини ташлаб кетган бандамасман. Кейин, сен хиёнат қилаётганинг йўқ-ку.

— Ростданми, ака?

— Бўлмаса-чи. Энди битта-битта пиво ичамиз, шу баҳонада вақтни ўлдираимиз.

Мўлжалланган пайтга бирор соат қолганида Нормат дарвозанинг нариги ёғига ўтиб, ерга ўтириб олди-да, оёғини

чалиштириб сигарета чекди. Ҷроз эса дарвозанинг нариги ёғида олманинг остига ётиб олганди.

Гўрков кечикмасдан келди. Келди-ю, дағдаға қилишга тушди. Унга тикилиб турган Чўлоқ: “Бу баччағарни яратишдан аввал, отаси онасига дўқ-пўписа қилган бўлса керак”, дея хаёлидан ўтказди.

— Ипирисқи, менинг ёнимда сенга ... бормиди? Керак бўлса, ўзим сенга хабар берардим, — деди у сўқинишлардан кейин.

— Фойдали иш чиқиб қолди, — деди ҳамон бемалол сигарета тутатаётган Чўлоқ.

— Мени кўрмадинг, демаганмидим? Ишинг бошингдан қолсин, мараз! — дея бирдан тутатиб кетди Арслон.

— Бўлди, тушундим. Анави ёқда, — дея қўли билан ҳовли томонга ишора қилди Нормат, — қулоқлар ўтиришибди.

— Қулоғингдан ўргилдим! — деб энди ўрнидан тураётган Чўлоқнинг биқинига Гўрков шунақанги зарб билан тепдики, бечора Нормат войвойлаганча гурсиллаб тупроққа йиқилди.

Арслон бирдан унинг белига тиззасини қўйиб, икки бармоғини бурнига тикиб, бошини орқага тортди. Нормат бечора сўйилаётган ҳўкиздай пишқириб юборди.

Гўрков ханжарнинг тигини Чўлоқнинг томоғига тиради.

* * *

Машинанинг орқа эшиклари очилиб, иккита давангирдай йигит тушди. Ана шундагина Моҳирўй уларни кўриб қолди ва бирдан опасининг енгидан ушлаб тўхтатди.

— Ҳа, нима гап? — сўради Марҳабо унга юзланиб.

— Анавиларга қаранг, — деди Моҳирўй машина томонга кўзи билан ишора қилиб.

Марҳабо синглиси кўрсатган тарафга ўтирилди-ю, юраги шиф этиб кетди.

— Кетдик, қочиб қолайлик, — деди сингил опасининг енгидан тортқилаб.

Иккала қиз ҳам ортга тисарила бошлади. Уларнинг хитланганини сезган йигитлар югура бошладилар. Қизлар эса ортига бурилишди-ю, қочишга тушишди.

— Ёрдам беринг! Ёрдам! Ёрдам беринглар, одамлар! — дея қичқира бошлади Марҳабо.

Моҳирўй ҳам илгаригидек жасур эмасди. Кетма-кет бошига тушаётган қайгулар уни ҳам қўрқоқ қилиб қўйганди. Опаси бақиряпти-ю, унинг кўзлари олазарак. Қани, бирорта банда пайдо бўлса-ю, опа-сингилни анави ярамасларнинг чангалидан қутқариб қолса! Йўқ, одамлар маст уйқуда. Уйғонганлариям уйдан чиқмаган, фақат улар яқинлашиб бораётган кўп қаватли уйнинг нариги тарафидаги бир кампир билан чолдан бошқа.

Уларнинг иккаласи ҳам рус. Иккаласи ҳам итини тонгги сайрга олиб чиққан. Ўзлари эса ўриндиқда ёнма-ён ўтириб олиб, қизларининг бебошликлари ҳақида гаплашишяпти. Ҳа, бирининг Сашаси, иккинчисининг Алёнаси соат тўртга яқин уйга кириб келди. Икковиям ичган, икковиям тун бўйи дискотекада диконглаб рақс тушган. Яна нима билан шуғуллангани ёлғиз Худога аён.

Қочиб келаётган иккала қиз ҳам уйнинг ҳовли тарафига ўтишди. Ўриндиқдаги қарияларга кўзи тушгач:

— Помогите! — деб бақирди Моҳирўй.

Чол билан кампир бараварига ортига ўтирилди. Шу заҳоти итлар ҳам қулоқларини динг қилди. Зеро уларга “помогите” деган сўз ўргатилган ва икковиям бундай пайтда ёрдамга ошиқиш зарурлигини билишарди. Тонггача дискотекама-дискотека санғийдиган Алёна ва унинг дугонаси Саша эрмакка ўргатганди бу сўзни.

Қуваётганлар қизларга эндигина етишганди. Биттаси Моҳирўйнинг кўйлагидан ушлашгаям улгурганди. Худди шу пайт садоқат вакиллари уларга ташланиб қолишди. Икковиям унақа катта кучук эмас. Кўрғазмали чиқишларда жунлари-ю қадди-қоматини кўз-кўз қиладиган итлар зотидан. Аммо кутилмаганда йигитларнинг оёқларига вангиллаганча ташланиши қуваётганларнинг капалагини учуриб юборди. Бирпасда қий-чув бошланиб кетди. Йигитлар кучукларни яхшилаб тепиб, вангиллатиб қувиб юборгунларича, опа-сингиллар кейинги кўп қаватли уйнинг йўлагига кириб, нариги томонидан чиқишга улгуришганди. Бунинг устига, кутилмаган шовқин-сурондан

уйғонган одамларнинг баъзилари: “Нима бало бўлди?” деган хаёлда айвон деразасидан мўралашаётганди. Кимдир: “Нима шовқин?” — деб бақирса, бошқа биров: “Шу кучукваччаларнинг дастидан уйқудаям ҳаловат қолмади!” — дея ёзгирарди.

Хуллас, хуфия бажарилиши лозим бўлган ишнинг аб-жағи чиқди. “Ов”ни қўлдан чиқазган йигитлар чол-кам-пирга қўшиб уларнинг лайчалариниям авра-астарини ағда-риб сўкканча ортларига қайтишди.

Опа-сингиллар эса бўридан қочган қўйлардай анча пайт-гача уйларни оралаб югуришди. Ниҳоят, нафаси бўғзига тиқилиб, оёқларидан дармон кетганидан кейингина, озиқ-овқат дўкони ёнида сутга навбат кутиб, турнақатор бўлиб турган одамлар ёнида тўхташди.

Одамларнинг ҳаммаси бирдан қизларга бўйин чўзиб қарашди. “Ким экан?”, “Саҳарлаб нега югуриб юришиб-ди?”, “Спортсменлар, шекилли”, “Ўғирлик қилишган бўлса керак-да”, “Уйидан қочиб чиққандир-да”, “Кўринишидан оёғи енгилга ўхшайди, шунақалар ҳамма эркакни йўлдан ураепти”, — дея сутга навбат кутиб турганлар бири олиб, бири қўйиб, опа-сингилларнинг пайдо бўлиб қолиш саба-бини изоҳлашга тушишди. Кимнингдир оғзидан чиққан охирги гап Моҳирўй билан Марҳабонинг нақ юрагига бо-риб қадалди. Лекин уларга жавоб беришга икковиниям забони йўқ эди.

Бир-бирини қўлтиқлаб олган қизлар тез-тез юриб, қатор турган одамлардан узоқлашишди.

— Қирғин келсин ҳаммангга, лаҳадда чиригурлар! Бу-гундан ортма биронтанг ҳам! — деб бақирганча йиглаб юборди Марҳабо.

Унинг ўзиям, синглисиям кимни қарғаётганини билмасди. Шу боис Моҳирўй опасининг қўлини маҳкамроқ кучоқлаб:

— Жим! Бақирманг, фойдаси йўқ. Биронтасиям бизга ёрдам бермайди. Беролмайдиям! Бунга хоҳишлариям йўқ. Уйга борайлик, кейин ҳаммасини ўзим ҳал қиламан, — деди.

Улар бошқа гаплашмадилар. Марҳабо синглисининг гап-ларига итоат этган қўйи индамай келарди. Моҳирўй эса

хаёлан алланималарни чамалади ва якуний тўхтамга келди. Эҳтимол, бу сафар уйига қайтиб келмаслиги мумкин. Шунинг учун ўглини кўриши керак. У билан руҳан видолашмоғи лозим.

У ўйлаганидай қилди. Уйга киргач, онасининг адоқсиз саволларига умуман жавоб бермади. Ухлаб ётган ўғилчасининг юз-кўзларидан, қулчаларидан ўпди. Кўз ёшлари юзини ювди. Сўнг: “Қаёққа? Нега?” деган саволларниям жавобсиз қолдириб, кўчага чиқиб кетди. Тўғри Миразиз ишлайдиган милиция бўлимига борди. Ташқарида унинг машинасини кўрмади. Балки, пиёда келгандир ишга, деган хаёлда ичкарига кириб, навбатчига жилмайди. Тунд ўтирган навбатчи бирдан жонланиб, илжайганча ўрнидан турди. Қанақа ёрдам кераклигини сўради. Моҳирўй унинг саволига дарров жавоб қилмади. Бир неча сония ўша табассумини намойиш қилиб турди. Шундан кейингина Миразиз бор-йўқлигини билмоқчилигини айтди. Навбатчининг қовоғи осилди. “Валак-салак мендан олдин отини қамчиллаган экан-да”, дея хаёлидан ўтказгач:

— Йўқ, ҳали ишга келмади. Лекин келиши керак, — деди.

У гўзая қизни гапга солиб, чиройидан баҳраманд бўлмоқчи эди, Моҳирўй жавобни эшитиши билан ташқарига чиқиб кетди.

Орадан роппа-роса йигирма дақиқа ўтгач, Миразизнинг машинаси милиция бўлими ёнига келиб тўхтади. Моҳирўйни кўрган йигитнинг кўзи олайиб кетди. У машинадан тушишни ҳам, тушмасликни ҳам билмай тараддудланиб қолди. Моҳирўйнинг ўзи рақибидан кўзини узмай, лабида табассум билан унинг ёнига келди-да, деразадан бошини суқиб:

— Орқангиз ёпишиб қолдимиз, яхши йигит? — деди.

— Нима қилиб юрибсан бу ерда? Гапинг бўлса, бошқа жойда айтсанг ҳам бўлаверарди, — деди милиция бўлими эшиги томонга бир қур назар ташлаб олган Миразиз.

— Соғиниб кетдим-да, жо-о-о-н! — дея кулди Моҳирўй нозланиб.

— Нарироқ тур, машинадан тушиб олай, — деди безов-
таланган Миразиз.

— Битта ўпиб кўяй, — деди эркаланган қиз.

— Жиннимисан? Нарироқ тур, дедим! Битта-яримтаси
кўриб қолса, чатоқ бўлади.

— Нима қипти? Қайтага ичи куйиб ўлади, жо-о-о-н! —
дея лабини чўччайтирди Моҳирўй.

Миразиз шолғомдай қизариб кетди. Ҳаяжондан қўлла-
ри титраган кўйи қизнинг пешонасига кафтини кўйиб
итарди.

Моҳирўй унинг қўлини уриб юборди-ю, шу заҳоти эшик-
нинг деразасидан бошини суғуриб олди. Миразиз уловидан
отилиб тушди.

— Қизларга кучинг етмаганидан кейин одам ёлладинг-
ми, номард?! — деди юзида табассумдан асар ҳам қолмаган
Моҳирўй йигитнинг кўйлагидан ушлаб.

— Нима деб сайраяпсан?! Ҳозироқ жиннихонага обориб
ташлайман!

— Кўлингдан келадиган ишни айтсанг-чи!..

Миразизни ток ургандай бўлди. Фазаб билан қизнинг
қўлини уриб юборди. Худди шу маҳал унинг орқа томони-
га машина келиб тўхтаган эди. Йигит ўгирилиб, ўзига
таниш уловни кўрди-ю, бирдан ранги оқарди. Нима қила-
рини билмай қолди. Қўллари беихтиёр кўйлагини тўғри-
лай бошлади. Моҳирўйнинг ичида бир нарса ялт этиб ёнди.

— Гапир! Формали бўлсанг-у, ўзинг қонунни бузаяпсан-
ми? Мақсадинг нима эди? Ўлдиртириб юборишми?! — ово-
зини янада баландлатди у.

— Жим! — деди Миразиз.

Гапи тишларининг орасидан сирғалиб ўтаётганида, тупу-
гиниям кўшиб олиб чиқди.

— Нима гап? — деди шу маҳал Миразизнинг ранги
оқаришига сабабчи бўлган машинадан тушган узун бўйли,
кўзи ўтдай ёнувчи киши. Унинг елкасидаги поғонида ик-
кита катта юлдуз ярақлаб турарди.

— Саломатмисиз, ўртоқ бошлиқ? — деди бирдан чакка-
сига қўлини тираган Миразиз.

— Нима шовқин? — сўради бошлиқ қоғоғини уйиб.

— Айтарли ҳеч нарса, ўртоқ бошлиқ! Сал тушунмовчилик сабаб келибди бу қиз, — деди Миразиз титраб-қақшаб ёнидаги Моҳирўйни кўрсатаркан.

— Мени ўлдириш учун одам ёллаганинг айтарли ҳеч нарсами?! Одам ўғирлаш, уни ўлдириш сен учун ҳеч нарсами?! — деди кўзига ёш тўлган Моҳирўй.

— Тушунмадим! — бошлиқ Миразиз билан Моҳирўйнинг ёнига келди. — Қанақа одам ўғирлаш, қанақа ўлдириш?!

— Ҳалиги... — дея Миразиз эндигина гап бошлаганида, бошлиғи қўлини юқорига кўтарди.

— Ҳозироқ хонамга киришлар, — дея у Миразизни туртиб ўтиб, ичкарига юрди.

Миразиз Моҳирўйга ўқрайиб қаради ва бошлиғининг орқасидан бош эгиб кета бошлади. Бир лаҳза унга қараб турган Моҳирўй ҳам дарров эргашди.

Бошлиқ хонасига кириб, қўлидаги папкани стол устига ташлаганидан кейин Моҳирўйга юзланиб:

— Ўтиринг, — деди деворга тақаб қўйилган стуллардан бирини кўрсатиб.

Қиз ийманибгина ўтирди.

— Энди гапиринг, — деди бошидаги шапкасини стол устига қўйиб, оппоқ сочини бармоқлари билан тараб қўйган бошлиқ, — нима бўлди?

Моҳирўй сўзлашдан аввал ютиниб олди, сўнг Миразизга кўз ташлаб қўйди.

— Мен бечора, камбағал бир қизман. Фаррошлик қиламан. Бир куни саҳарда ишга кетаётсам, йўл ёқасидаги дарахт тагида одам ётибди. Аввалига алкаш-палкаш бўлса керак, деб ўтиб кетмоқчийдим. Яхшилаб қарасам, оғзибурни қон, ўзиям ҳушидан кетган. Бир амаллаб машина тўхтатиб, бальнисага обордим. Ана шундан бери бу одам ҳоли-жонимга қўймайди, — деди Моҳирўй Миразизни кўрсатиб. — Шароитимни тушунтирдим: беваман, болам бор, сизга теголмайман, деб. Уйланмаган йигитсиз, биронта қиз боланинг қўлини сўранг, десам ҳам, фойдаси бўлмади.

Миразизнинг боши эгик эди. Қизариб-бўзариб кетганди.

— Ҳов, мишиқи! — деди бошлиқ ходимиға. — Нималар қилиб юрибсан?

— Ўртоқ бошлиқ, мана шу қизни яхши кўраман, уйланмоқчиман! — деди бирдан бошини кўтарган Миразиз.

— Уйланмоқчиман?! — дея унинг гапани такрорлади бошлиқ мийғида кулиб. — Шунинг учун қопга солиб олиб қочмоқчимидинг?!

— Кўнмаяпги-да, ўртоқ бошлиқ.

— Адашмасам, йигирмадан ошгансан. Армиядан келганига унча кўп бўлгани йўқ. Икки йилми-уч йилми, тўғрими? — сўради бошлиқ Миразиздан.

Ходим бошини қимирлатиб тасдиқ ишорасини қилди.

— Лекин гўдақдан фарқинг йўқ экан сен боланинг. Қонун ҳимоячиси деган номинг бор, шундай ишларни қилишга уялмадингми? Қиз боланинг кўнглини шунақа қилиб оладими? Қўрқитиб нимага эришмоқчи бўлдинг, номард?! Рози бўлмай жуда тўғри қипти. Сенга ўхшаганларга ҳайф шундай қиз! — дея ўқрайиб тикилди бошлиқ ходимиға, сўнг гапида давом этди: — Қилган ишингда жиноят аломатлари бор. Шунинг учун жиноий иш очилди сенга нисбатан. Аслида, сендайларга бошлиқ бўлиб юрган мени жазолаш керак.

— Айбдорман, ўртоқ бошлиқ, бошқа такрорланмайди.

— Бир инсонга одамгарчилик қилиб ёрдам берган қизни... Тилинг ҳам бормайди гапиришга! Садқайи мундир кетсин сенга! — дея бақриб юборган бошлиқ ўрнидан сапчиб турди-да, ходимининг ёнига тез-тез юриб келиб, унинг елкасидаги погонини юлиб ташлади. — Аризангни ёз, муттаҳам! Йўқол кўзимдан!

Моҳирўй бошлиқни бу даражага боради, деб ҳечам ўйламаганди. Нар и борса, ходимиға кечирим сўраттиради, кейин: “Қолган масалаларни ўзимиз ҳал қиламиз, кўнглингиз тўқ бўлсин. Бу сизни бошқа безовта қилмайди”, деб юпатиб чиқариб юборади, деган хаёлга борганди. Кўз ўнгида қутилмаган воқеа содир бўлганини кўриб, довдираб қолди. Йиғламоқдан бери бўлиб турган йигитга ачиниш кетди. Ўзини айбдор ҳис қила бошлади. Шунчаликка бориш шарт эмасди. Аслида, Миразизнинг ўзини қўрқитиб қўймоқ-

чийди. Аммо... Ғалати аҳвол. Демак, уни кун бўйи қамаб қўйишганларидан бошлиқнинг хабари йўқ экан-да. “Демак, ҳаммасини бу хумпар билан анави касалхонада буйруқ берган шериги қилган экан-да”, хаёлидан ўтказди қиз.

Миразиз бошини кўтариб, Моҳирўйга қараб қўйди. Унинг нигоҳлари шунчалик мунгли эдики, одамнинг ачинишини икки ҳисса ошириб юборарди.

— Ишлайверсин, командир, фақат мени бошқа безовта қилмаса бўлгани, — деди ғалати аҳволга тушган Моҳирўй.

— Кўрдингми? — деди бошлиқ ходимига. — Бу қиз қанчалик меҳрибон! Лекин нима бўлган тақдирдаям, мен қонундан четга чиқмайман. Айтганимдан ҳам қайтмайман. Бор, кўзимга кўринма!

Миразиз хонани тарк этди. Шу заҳоти бошлиқ столидаги тугмачани босиб, Бўриев Миразизнинг аризасини, ҳужжатини, қуролини олиб қўйишни кимгадир буюрди.

— Кечирасиз, синглим, баъзан бизнинг орамизгаям шунанганги одамлар тушиб қолади. Сиз менинг қизим қатори экансиз. Яқинда уч-тўртта бола унгаям ташланишибди, ўқишдан қайтаётганида. Шуни ҳазм қилолмай юрувдим. Падар лаънати Миразизниям зўрлик қилмоқчи бўлгани шундан бошқа нарсамас. Майли, энди бемалол уйингизга бораверинг. Ҳа, мана бу менинг телефоним, — деб кичкинагина қоғозча узатди бошлиқ, — нима муаммо бўлса, бемалол телефон қилаверинг.

Моҳирўйнинг кўзи ёшга тўлди. Йиғлаб юбормаслик учун лабини маҳкам тишлади. Айни чоғда шунчалик меҳр кўрсатётган бу одамни “ота” деб юборгиси келди.

Милиция бўлимидан чиқиб, автобус бекатига етишига озгина қолганида, қизнинг ёнига Миразизнинг машинаси келиб тўхтади. Йигит эшикни очди-ю, “Жигули”дан отилиб тушди ва югуриб қизнинг ёнига бориб, унинг ёқасидан ушлади.

* * *

— Ойи, ойижон! — деди шошиб қолган Достон. — Нима бўлди сизга?! Кўзингизни очинг, мени кўрқитманг!

Йигит ўрнидан сапчиб турди. Орқасидан кирган укаси Соҳибга:

— Дўхтир топ! Дўхтир олиб кел! — деб бақирди.

Соҳиб ташқарига отилди. Хонага эса Достоннинг опаси билан синглиси югуриб киришди. Иккаласининг ҳам ранги оқариб кетганди. Иккисининг ҳам юзида бир олам кўрқув бор эди.

Бири онасининг қўлини, иккинчиси оёқларини уқалай бошлади. Достон ҳам қараб турмади, онасининг пешонасига қўлини қўйди. Шунда она яна кўзини очди. Унинг юзида ним табассум зоҳир бўлди.

— Мендан хавотир олманглар, болаларим, — деди паст, ожиз товушда.

— Ойи! Мени кўрқитманг, ойи! Ўзимни бир бало қип қўяман, ойи! — деди Достон кўзидан дув-дув ёш оқизганча.

Шу маҳал дўхтир келди. Аёлнинг қон томирини ушлаб кўрди. Кўксига эшитиш мосламасини қўйди. Кейин мамнун ҳолда Достонга қаради.

— Қаттиқ толиқибди... Руҳан тинчлик керак, — деди.

Достон “хўп” дегандек бошини қимирлатди. Шундан кейин врач аёлни укол қилди-да, ташқарига чиқди. Достон ҳам унга эргашди. Дарвозахонага борди. Кимдир тўн келтириб кийгизди, белбоғ боғлади. Ҳеч ким ундан ҳеч нима сўрамади. У ҳам бировга бир нима демади. Икки соатча вақтни шу тахлит ўтказди. Кейин укасининг ёнига борди.

— Соҳиб, — деди у биродарининг елкасига қўлини қўйиб, — отамнинг қабрини кўриб келишим керак.

Ука акасига термилиб турди. У боягидай жиззаки эмасди. Ўзини анча босиб олганди. Ичи ачиди Достонга. Оғзибурни, кўзидан чандиб ташланган юзи қай аҳволдалигини билиш қийин эмасди. Агар отаси ўлмаганида: “Ким қилди? Нега бунақа бўлди? Ҳозир ўзим бориб пачағини чиқариб келаман!” — деб бақирган бўларди. Ҳар қалай, унинг қайноқ қони шунга даъват этган бўларди.

— Майли, ака, — деди Соҳиб эътироз билдирмай, — лекин мен боролмайман. Бу ерда турмасам бўлмайди.

Ука дарров акасига шерик топди. Машина ҳам тўғрилаб берди. Достон “Москвич”га ўтириши билан қўлини пешонасига қўйиб, бошини эгиб олди.

Ота қабрини кучоқлаган фарзанд кўп кўз ёш тўкди. Ўзиниям ўлгиси келди. Тақдирига лаънатлар ўқиди. Падари бузрукворидан адоқсиз кечирим сўради. Агар у билан бирга келган киши қўлтиғидан кўтармаганида, шу тахлит анча вақт қолиб кетган бўларди. Балки, ўзи истагандай жон бериши ҳам мумкин эди. Чунки бундай ҳолисалар бўлмаган дейсизми?

Кечга томон уйига қайтиб келган Достон буткул бошқа одамга айланган эди. Бироқ уни уйда бутунлай бошқа нарса кутиб турган экан. Гўёки таъзия билдириш учун, гўёки оғайниларининг ҳолидан хабар олгани келган икки йигитни Достоннинг отасининг вафоти мутлақо қизиқтирмасди. Уларга бебош Достоннинг жони керак эди. Жонини олишса, кўнгиллари жойига тушарди. Ана шу мақсадда ташриф буюрган йигитлар таъзияли хонадонда Достонни кўришмагач, дарвозахонадаги Соҳибдан акасини сўрашди. “Биз унинг энг яқин дўстларимиз. Акангиз бизга кўп яхшилик қилган, бошларингга шундай оғир кун тушганида ёнларингга турмасак, кўрнамаклик қилган бўламиз”, дейишди улар. Соҳиб уларнинг гапларига тўла ишонди. Шу боис: “Ҳализамон кеп қолса керак. Озгина кутинглар. Сизларни кўрса, сал кўнгли ёришадди”, деди.

Бутунлай бошқа одамга айланиб қайтган Достон уларни кўриши билан ичидан зил кетди. Ҳар иккисиниям яхши танийди. Фотиҳ акасини қўлга олишаётганида, Венгирнинг одамлари орасида кўрганди.

У тўғри йигитларнинг ёнига борди. Ачомлашиб кўришаркан:

- Яна нима керак сенларга? — дея пичирлади.
- Сен кераксан, — деган жавобни эшитди у.
- Отамнинг жон бергани камми? — сўради у.
- Отангнинг жони сенга керак эди, олдинг. Бизга эса сеники керак, — деди ўксик овозда барзанги, — бугуноқ керак. Жудаям керак! Биз истаганимизни олмасак, ёмон хафа бўламиз...

Арслон Норматга тиг тортишга улгурмади. Кимдир орқа томондан келиб, пичоқ ушлаган қўлидан тутди. Ханжар томоққа ботиш ўрнига орқага кетаверди. Гўрков бор кучи билан чиранди. Аммо кучи етмади.

— Кўйвор! — деди ўкириб.

Шу гап оғзидан чиқиши билан белига ўткир тиг қадалди ва у беихтиёр қуролини ташлаб юборди. Вазиятдан фойдаланган Нормат дарров Арслоннинг остидан чиқди. Жони бўғзига келиб, кўзи пиёладай бўлиб кетган Чўлоқ Гўрковнинг биқинига бор кучи билан шунақанги тепдики, бечора Арслон ўкириб юборди.

— Мараз! — дея бақирди Чўлоқ. — Ҳар доим ошигим олчи бўлади, билганимни қиламан, деб ўйлаганмидинг?! Сендан ҳам ақллилар бор, итдан тарқаган!

Кетма-кет тушган мушт ва тепкилардан сўнг Гўрков сулайиб қолди. Унинг икки қанотидан Нормат билан Ўроз кўтарди-да, ҳовлига олиб келди. Сўнг уйга судраб киришди. Ана шу ерда Арслон турмада тортган азобларини қайтадан эсига олди. Кўзига ҳеч нима кўринмай қолган Чўлоқ унинг ҳар битта бармоғини эринмасдан синдира бошлади. Ҳар сафар суякларнинг қарсиллаган овози чиққанида, Гўрков томоғи йиртилгудек ўкирарди.

— Буниси ҳали ҳолва, ит эмган, ҳозир терингни шилиб, туз босаман! — деб бақирарди унга жавобан Чўлоқ.

Қийноқнинг тахминан ўнинчи дақиқасида Арслон энди бош эгмаса бўлмаслигини англади ҳамда ялинишга тушди:

— Нормат биродар! Илтимос, мени бошқа қийнама! Қариб-чуриб тамом бўлганман! — дерди у.

— Сен қаридингми?! Энди қариганинг эсингга тушди-ми?! Қариган бўлсанг, нима қиласан яшаб? — дея ундан-да баландроқ овозда ўкирган Чўлоқ душманининг оёқ терисини кесди.

— Нормат! Менинг катта бойлигим бор! Беш қоп нашани яшириб қўйибман! Ҳаммасини сента бераман, ҳаммасини! — дея йиғлашга тушди Гўрков.

Чўлоқ бирдан қийноқни тўхтатди. Мийиғида кулди. Калтагина ўтқир пичоқчани Арслоннинг кўзи олдига келтириб ўйнатди.

— Ана энди ақлинг кирди, итдан тарқаган! Ўлимингдан аввал битта яхшилик қилайин дебсан-да.

— Фақат мени тирик қолдиришга ваъда берсанггина сенга ҳамма қорадорини кўрсатаман, — деди дарров шарт қўйишга ўтган Гўрков.

Чўлоқ Ўрозга юзланди. Гапиришдан олдин кўзини қисди.

— Нима қилдик? Бекорга суягидан бошқа нарсаси қолмаган шайтоннинг боласини! Топиб берсин, кейин дуч келган жойда ўлиб кетаверсин. Бу итнинг ҳам менга ўхшаб ҳеч кими йўқ. Хўш? — деди.

— Тўғри, — деб унинг гапини дарров маъқуллади Ўроз, — какраз, клиент бор.

— Инсоф қилсанг, — деди уларнинг гапини эшитган Арслон оғриқнинг зўридан афти бужмайиб, — озгинасини чекишга берарсан.

— Ҳали у чекадиганими?! — деди Норматнинг бирдан кўзи олайиб.

— Чекадиганимас, томирга урадигани. Лекин мен тугатаман. Шунга ўрганганман.

— Бўпти, шунча нарсанинг орасида бир сиқими нима бўлти?

Улар тоғ томонга уч соатча юришди. Чўлоқнинг тинкамадори қуриди. Ўроз эса ҳамон тетик эди. Гўрков бўлса, бутунлай судралиб қолди. Шу боис бир неча марта дам олишни таклиф қилди. Баъзан Норматнинг ўзи ҳам чарчгани боис, дам олган бўлсалар, бошқа пайт оғзидан чиққан шу гап учун ҳам тепки еди.

Ниҳоят, улар манзилга етишди. Атрофга шоҳлари тарвақайлаб кетган бутанинг остини ковлашди. Қопларни битта-битта ташқарига суғуриб олишди. Нормат ҳар биттасини эринмасдан очди. Оппоқ кукунни фонар ёруғида кафтига олиб, эзгилаб-эзгилаб ҳидлаб кўрди. Кувончдан ирғишлаб юбораёзди. Зумда ҳамма чарчоқни унутди.

— Ақлингга балли, қари тулки! — деб Арслоннинг елкасидан қучди. — Мен сенга бир сиқим эмас, икки сиқим бераман!

У оғзи очик қопдан кафтини тўлдириб кукун олди ва иккинчи қўли билан Гўрковнинг жағини қисди.

— Имм! — дея Арслон калласини олиб қочмоқчи бўлганида, Ўроз Чўлоққа ёрдамга келди. У оёғига бир тепишда Гўрковни ерга ағдарди ва икки қўллаб оғзини очди. Нормат эса кукунни қуйди. Қорадори Арслонни дарров бўғиб қўйди.

— Ўтмаяптими, қуруқлик қилдимиз?! Ҳозир сув ичириб қўяман! — деди Чўлоқ ҳиринглаб, сўнг ёнидан пичоғини суғуриб олди-да, Арслоннинг билагини кесди. Бирдан қон отилди. Нормат Арслоннинг ўша қўлини қайириб унинг оғзига тикди. Гўрковнинг оғзининг икки чеккасидан қипқизил суюқлик оқа бошлади. Шунинг билан бирга Арслон култ этказиб кукунни ютиб юборди.

— Бир умр одамларга гўр қазидинг. Буни қара, ўзинг учун ҳам лаҳад тайёрлаб қўйган экансан. Тўғриси айтсам, омадинг бор экан! — деб бирдан қаҳ-қаҳ отиб кулиб юборди Чўлоқ ва бутунлай дармони кетган Арслонни яқиндагина қоплар қазиб олинган чуқурга судради. Ўроз ҳам дарров унга ёрдамлашди.

Гўрков типирчилай бошлади. Бир нарсаларни гапирмоқчи бўлди-ю, аммо оғзидан фақатгина гўлдирашга ўхшаш товуш чиқди.

У чуқурга башараси билан тушди. Бўйни қайрилиб кетди. Бир муддат нима бўлаётганини унутди. Бироқ тезда ўзига келиб, ўрнидан туришга, юқорига чирмашиб чиқинга ҳаракат қила бошлади. Аммо ана шу маҳал белига икки-уч тепки тегди-да, чуқур тубига ёпишиб қолди. Шу заҳоти Чўлоқ билан Ўроз унинг устидан тупроқ ташлай бошлашди. Арслон тинимсиз типирчилар, шу боис тупроқ унинг остига ўтиб кетарди.

Нормат ортиқ чидаб туrolмади. Сакраб чуқурга тушди-да, Арслоннинг бир неча жойига пичоқ санчди. Шундан кейингина Гўрков қимирламай қолди.

Уни кўмишга нақ бир соат вақт кетди. Чўлоқ ҳам, Ўроз ҳам роса қора терга тушди. Бунинг устига, икковиям роса ҳолдан тойди.

— Ана бўлди, — деди ишни охирлатганидан кейин Чўлоқ ерга ўтириб, пешонасидаги терни қўлининг орқаси билан артаркан, — жони тошдан экан, ит эмганнинг!

У кулмоқчи бўлди, лекин эплаёлмади.

— Аммо бопладингиз, хўжайин, — деди Ўроз. — Роса ақли иш қилдингиз! Бекорга кечадан бери сарсон-саргардон бўлиб юрмаган экансиз.

— Кун бўйи маишат қилди, ишратдан бўлагини билмаскан, деб ўйлагансан-да.

— Йўқ, унақанги нарса хаёлимгаям келмаган. Проста, озгина бўш кетганингизда, бу ярамаслар чўқиб ташларди, шуни айтмоқчийдим.

— Ҳали шошмай тур, кўрасан томошани. Булар мени ўзларича қўғирчоқ қилишмоқчи, — деб Чўлоқ чўнтагига қўлини тикди-да, сигарета олди.

Ҳузур қилиб тамаки тутунини ютгач, Ўрознинг елкасига қоқиб қўйди-да:

— Бундан бу ёғига менинг ўнг қўлим бўласан. Сен билан бирга қўп ишлар қиламиз, — деди.

— Уялтириб қўймайман.

— Кўриниб турибди. Энди бундай қиламиз. Бойлик иккига бўлиниб, иккита жойга бекитилади. Ярмини ишончга кириш учун таннозхонга берамиз. Қолганини ўзимиз пуллаймиз. Бошқа ишларни кейин айтаман сенга.

Қуёш бир терак бўйи кўтарилганда, Танянинг ўзи келиб, Норматни уйғотди. Унинг ёнида Ўроз ҳам қотиб ухларди. Аввалига уларнинг хуррак отишини эшитиб, қизнинг асаб томирлари таранглашди. Бир хаёл ёнидан тўппончасини олиб, икковиниям отиб ташламоқчи бўлди. Кейин кутилмаганда бирдан кулгиси қистади ва қуролининг стволи билан аввал Ўрозни, сўнг Норматни турткилади.

— Ярамаслар! — деди у шангиллаб. — Икковингиям соқолинг ўсмай қолдими?

Ўроз ўрнидан сапчиб турди. Чўлоқ эса нариги томонига ўтирилиб, уйқусини давом эттирди.

— Тур-а ўрнингдан, чўчқа! — деб бақирди жаҳли чиққан Таня.

Нормат зўрға бошини кутарди ва беписанд нигоҳ ташлади қизга.

— Сенга нима дегандим?! — деди Таня унинг ёқасидан олиб.

— Жухудга айт, — деди Чўлоқ эснаб, — ишини ҳал қилиб қўйдим. Кейин менинг бошимда ўқирма. Сенга ўхшаб бутимни кўтариб ётганим йўқ. Ишлаганман, тушундингми?!

— Ўхў! — деб бошини сарак-сарак қилди Таня. — Агар бошингда қилич ўйнамаганида, сен ҳам ётардинг биттасининг қўйнида.

— Мен аввал ишимни қиламан, у ёғи кейинги масала...

— Сен ишни битиргансан, қойилман! Тўғриси, ишонмагандим. Кел, ювуқсиз юзингдан битта ўпай.

Таня ўзини эркакнинг қучоғига отди ва уни чўлпиллатиб ўпишга тушиб кетди.

* * *

Уларнинг қаҳр-ғазабга тўла нигоҳлари тўқнашди. Шу ондаёқ Миразиз қизнинг кўзидаги ажиб бир гўзалликни ҳам кўрди. Тўғрироғи, Моҳирўйнинг гавҳари жудаям мусаффо эди. Миразиз умрида бунақа қорачиқларни кўрмаганди. Тикилди-ю, қотди. Моҳирўй ҳам сўзломмай қолди. Уларга яқин бўлган бекатда турганлар эса, елка қисиб, лаб буришарди. “Бетинг қурсин” қабилидаги пичинглар эшитиларди.

— Қўйвор, — деди ниҳоят ўзига келган Моҳирўй.

— Сени севаман, — дея титраб кетди Миразиз.

— Жиннисан!

— Тўғри.

— Одамлар қараяпти, уялмайсанми?

— Қараса қарайверсин.

Моҳирўй Миразизнинг қўлини силтаб ташлади.

— Бошқа менга яқинлашма! Ишдан айрилганинг камлик қилаётган бўлса, қаматиб юбораман, — деди жаҳл билан.

— Одам эмаскансан.

Қиз ортига бурилиб, югуриб кетди. Бекатда тўхтамади. Буришган башаралар, олайган кўзлар таъқиби уни тўхта-

масликка мажбур қилди. Ҳаммадан нафратланиб кетди. Ҳатто шу дунёга келгани учун ўзидан ҳам. Бир қарасанг, мулойим, бир қарасанг, қутурган ит қиёфасига кирадиган Миразизни шу топда ўлдириб қўйгиси келди. Одам шунақаям бевурд бўладими? Одам шунақаям аблаҳ бўладими? Қиз бола билан ҳам шунақа муомалада бўладими? Ўзига-ўзи бераётган саволларнинг адоғи кўринмайди.

У югуришдан тўхтади. Ортига ўгирилиб қаради. Мир-азиз ҳамон қаққайиб турарди. Унга бироз термилиб турди. Сўнг кўз ёшини шоша-пиша артди-да, бир-бир қадам бо-сиб Миразизнинг ёнига келди.

— Бирорта ресторанга таклиф қиларсиз, — деди.

Йигит қулоқларига ишонмади. Кўзларини каттароқ очиб, қизга қаради:

— Нега турибсиз қиз болани сарғайтириб? Минаверайми мошинага? — деди ним табассум билан Моҳирўй.

— Ҳа, бемалол, ҳозир, — деди шошиб қолган Миразиз ва нарироқда турган “Жигули”си томон югуриб кетди.

Бу пайтда бекатга автобус келиб тўхтаганиди. Шу боис у ерда турганлар ғаройиб манзаранинг давомини кўролмай қолишди.

Ҳовлиққан Миразиз машинасини жойидан қимирлата олмай, икки марта ўчириб қўйди. “Ўзингни осмон билган-нинг билан лақмаликдан бошқасига ярамаскансан”, дея ҳаёлидан ўтказган Моҳирўй жилмайиб қўйди. Унинг та-бассумини кўрган Миразизнинг завқи ошди.

— Шошганда одам... Мошинанинг аҳволини қаранг... Буям менга ўхшаб довдираб қолди, шекилли. Кутмагани-да, кут-маганиди. Ҳечқиси йўқ, ҳозир ўзини босволади, — деди иржайган Миразиз ва учинчи уринишда уловини юрғизди.

Улар бир неча дақиқа жим кетишди. Тахминан икки бекат масофани ортда қолдирганларидан сўнг Моҳирўй йи-гитга юзланиб:

— Пулингиз борми? — деб сўради.

— Пул... Пул бор. Топилади, — деди бирдан жиддий тортган Миразиз.

— Беш юз керак. Ёнингиздаги пул шунча чиқадиими? — сўради Моҳирўй киноя билан.

— Беш юз чиқмасаям, ҳар қалай, ресторанга етади. Муҳими, пулмас-ку, муҳими...

— Бошқа нарса муҳим эмас. Мен ўзим фаррош бўлсам ҳам, унча-мунча пулни менсимайман. Қўлим катта пулга ўрганиб қолган. Мошинани шу ерда тўхтатиб юборинг.

Кутилмаган хатти-ҳаракатлар, гаплар йигитни бутунлай саросимага солиб қўйди. У ўзи истамаган қўйи машинани тўхтатди.

— Яхши йигит, — деди Миразиз томонга ўтирилган қиз, — ота-онангиз қарамоғида яшайсиз, тўғрими?

Миразиз бошини қимирлатиб тасдиқ ишорасини қилди.

— Адашмасам, домда турасиз. Укангиз, синглингиз бор. Мен улар билан бирга битта квартирада туролмайман. Сизни қачон уй оларкан, деб кутиб яшолмайман. Любовница қилволаман, деган гапни хаёлингизгаям келтирманг. Жаҳлим чиқса, сизга яхши бўлмайди. Макрим ёмон. Буни бир мен-у, бир Худо билади. Эрим бориди дедим-а сизга? Аслида, эримниям ўзим йўқ қилганман. Баҳонада битта бола орттириб олдим. Шунини улғайтирсам, менга етиб ортади... “Севаман”, дедингиз, агар шу гапингиз рост бўлса, дўстликни таклиф қиламан. Шунда ҳам нари борса, биргалашиб музқаймоқ ейишимиз мумкин. Ундан ортингизни хаёлингизгаям келтирманг.

Моҳирўйнинг гапларини жим эшитган Миразиз лабига сигарета қистирди. Лекин тутатмади. Шунчаки ўйланиб ўтираверди.

— Унда мен кетсам ҳам бўлади, — деб Моҳирўй эшик тутқичини ушлаганидан кейингина йигитдан садо чиқди.

— Сиз тўғрингизда жудаям кўп маълумот тўплаганман, — деди у гугурт чақиб, — аввал кимга турмушга чиққанингизни аниқладим. Кейин қолган сирлар бирма-бир очилаверди. Ҳатто сиз Турғун Ғаниевич деган амалдорнинг оиласида катта бўлганингизниям биламан. Мафиоз эрингизнинг қандай ўлганидан ҳам хабардорман. Шунча уриниб, муҳаббатингизга эришолмаганимдан буларни айтмаяпман сизга. Ҳа, эрталабки йигитларни мен ёллагандим. Улар сизни олиб қочгани билан ҳеч нима қилишолмасди. Бориб ўзим яна қутқариб олардим, ҳинд киноларигаги ўхшаб.

Ҳозир ўйласам, аҳмоқлик қилган эканман. Майли, бу гапларни қўя турайлик. Сиз ҳақингизда фақат мен эмас, кўпчилик билади. Яширинча қаерга кўчиб ўтганингиздан ҳам хабаримиз бор. Чунки биздаги агентлар ҳар доим ишни дўндиришади. Сизга уйланиб, сизни асраб қолмоқчийдим. Лекин буларнинг ҳаммаси табиий бўлишини истагандим. Ўхшамади...

У тутунни ичига чуқур тортди. Моҳирўйга совуқ нигоҳ ташлади.

— Сизни анави мафиозга атаб қўйишибди. Баччағар сизни кўрган экан, “Фаррухнинг хотини меники бўлади”, дебди. Турмадан чиқди. Лекин нимагадир жимжитлик. Мен сизга уйланиб, ана шу махлуқнинг чангалидан сақлаб қолмоқчийдим.

Моҳирўйнинг ичидан зил кетди. Хўрсинди.

— Энди-чи? — сўради у йигитдан.

— Дўстлар бир-бирига доим ёрдам беради. Ёлғизлатиб қўймайман.

— Лекин эвазига ҳеч нарса ваъда қилмайман-ку.

— Керагиям йўқ. Айтдингиз-ку, ҳар-ҳар замонда музқаймоқ еб турамиз, деб. Ана шунинг ўзи етади. Ҳа, айтмоқчи, уйдагилар менга қизлар топиб қўйишибди. Лекин мен кўнмай юрувдим. Энди ўзингиз шулардан биронтасини танлаб берасиз.

Моҳирўй кулиб юборди ва илк бор Миразизга меҳр билан қараб:

— Мен танлаганим сизга ёқармикан? — деди.

— Агар ўзингизга ўхшагани бўлса ёқади.

— Бўпти, келишдик.

Миразиз Моҳирўйнинг қўлини сиқиб, секин ўпиб қўйди.

— Ҳали шошмай туринг, бегона аёлнинг қўлини ўпганингизни келинга айтиб, таъзирингизни бермасамми? — деди кулиб Моҳирўй.

— Азбаройи юрагимда меҳр тошиб кетганидан шундай қилдим...

— Кўрқаркансиз-ку, кўрқмай ҳам кўринг-чи.

— Мен сиздан кўрқаман, холос. Бошқаси...

— Майли, бу ёғини қўя турайлик. Эртага ишдан чиққунимча қизларингизнинг рўйхатини тузиб, учрашувни белгилаб келинг. Фақат шумлик бўлмасин. Келишдик, а? — дея айёрона боқди Моҳирўй.

— Келишмасдан иложим қанча? Келишдик.

— Яхши, унда бугуннинг ўзидаёқ бошлиғимиз билан гаплашиб, ҳаммасини тушунтирасиз. Чунки сиз туфайли ишдан қолдик.

— Стоп! Сиз ҳам бошлиғимнинг олдига бориб, мени кечирганингизни айтасиз. Биру бир бўлгани яхши-да. Биз дўстмиз-ку.

— Аслида, бунгаям ўзингиз сабабчисиз. Майли, бораман, тушунтираман.

— Лекин ҳозирмас. Бир-икки кун дам олай. Ишлайвериб чарчаб кетгандим. Командир яхши одам. Погонимни юлиб ташлаган бўлсаям, беш-олти кун буйруқ чиқармай туради. Ҳозир уйингизга ташлаб қўяман.

* * *

Моҳирўй шаҳар марказидаги кўл бўйида жойлашган сўлим қаҳвахонага тушга яқин етиб борди. У оддийгина кийинган, юзи упа-эликсиз, фақат лабини бўяганди, холос. Шунда ҳам унинг оппоқ юзи, елкасини ёпиб турган қоп-қора сочлари ҳуснда ҳар қандай қизни ортда қолдириши мумкин эди. У Миразиз билан келинликка номзод қиз ўтирган столнинг қаршисига бориб ўтирди. Хизматчига музқаймоқ буюрди. Сўнг гаплашиб ўтирган жуфтликка назар ташлади. Қизни обдан назоратдан ўтказди. Ўзини тутиши, хатти-ҳаракатини кузатди. Сўнг музқаймогини еб бўлди-ю, сумкачасини олиб жўнаб қолди.

Шу куни кечқурун Миразизга: “Кўриниши ёмон эмас, лекин лаби юпқароқми, дейман. Одатда, лаби юпқалар жиззакироқ бўлади. Янаям қайдам... Балки сизга маъқул бўлса, бемалол, уйланаверинг. Мен сабабли бахтсиз бўп қолишингизни истамайман”, — деди.

Эртасига, индинигаям Миразизни бошқа-бошқа қизлар билан кўрган Моҳирўй ич-ичидан куларди. “Тавба, қизлар ҳам ҳар куни бошқа-бошқа йигитлар билан учрашувга чиқса

нима бўларкан?” — дея ўйлади. Лекин аслида ҳам шундай эканлиги унинг хаёлига келмасди. Чунки ҳар қандай қиз уйига нечта совчи келса, ўзига ёққанини учратмагунча музқаймоқхўрлик қилаверади-да.

Учинчи қиз ростманасига Моҳирўйга ёқди. Маслаҳат ҳам шунга яраша бўлди. Орадан бир ҳафта ўтиб, унаштирув маросими бўлганини эшитиб, қувонди. Ичида: “Ишқилиб, бахтли бўлишсин, — деди-ю, тагин, — адашган бўлса, унда нима қиламан?” деган ўйдан хавотирга тушди.

Кунлар бир-бирини қувиб ўтаверди. Бошда эҳтиёткорлик билан юрган Моҳирўй ҳеч ким таъқиб этмаётганини англагач, яширинмайдиган, бировдан қочмайдиган, ҳар кун саҳарлаб ишга бориб, пешинда қайтадиган бўлди. Бу орада тўрт йигитнинг севги изҳорини эшитди. Бироқ бировига-ям розилик бермади. “Сизларга қиз танлаб беришим мумкин, ўткир психологман. Аммо қўлимни сўраб овора бўлманглар”, дея жавоб берди уларга.

Зийракликни унутганидан қора булут бостириб келаётганини сезмай қолди. Зеро бир неча марта Чўлоқ уни кўриб кетганди. Ҳар сафар оғзидан суви оқиб, завқи жўшиб, кузатди қизни. Айниқса, Моҳирўйнинг адил юриши унга жудаям ёқди. “Бундай аёлдан бақувват болалар туғилади”, дея хаёлидан ўтказганди Чўлоқ.

* * *

Чўлоқ Танянинг елкасидан итарди.

— Ҳозир ўзимгаям ёқмай кетаяпман. Душ қабул қилай, кейин гаплашамиз, — дея ўрнидан турди у.

Дарҳақиқат, тонготарда қайтган Нормат кийим-пийими билан ўзини тўшакка ташлаган ва шу кўйи ухлаб қолган эди. Ҳаммаёғи тупроқ, бадани кир-чир эди.

Ярим соатлар чамаси обдан чўмилган Чўлоқ енгил тортиб, нам сочини тараб ювиниш хонасидан тўғри ошхонага ўтди. Нонушта тайёр эди. Ҳатто нонга сариеғ суртилиб, ейишга ҳозирлаб қўйилганди.

Чўлоқ дастурхоннинг бир чеккасида ўтирган Таняга бир қараб қўйди-да, иштаҳа билан овқатланишга тушиб кетди.

— Итдай очқабсан-ку, — деди унга термилиб ўтирган Тая.

— Ит ҳам гапми? Ҳар қандай оч ит ҳам мендан бери-роқ, — дея ҳиринглади Чўлоқ ва хўриллатиб чой ичди.

— Дори қаерда? — сўради Тая.

Нормат унинг сўроғига жавоб бермади. Бошини кўтариб хўмрайиб қўйди-да, тамадди қилишда давом этди.

Ярим соатлардан кейингина нафси қонган эркак лаб-лунжини сочиққа артди-да:

— Лекин ҳаракатни анча кеч бошлабсизлар. Оддий ўғри бўлсам ҳам, шунга ақлим етди, — деди.

Таянинг бирдан қовоғи уйилиб, қошлари чимирилди.

— Бўлмадими?! — деди у ғазаб билан.

Нормат ўшшайди ва тиш ковлагични оғзига солди. Унинг бу қилиғи аёлни баттар қутуртириб юборди. Алаמידан Норматнинг юзига шапалоқ тортмоқчи бўлганида, Чўлоқ унинг қўлидан ушлаб қолди.

— Мен аралашган иш ҳамиша битган, — деди Чўлоқ юзини аёлнинг юзига яқин олиб бориб, — фақат бор-йўғи икки қопгина қолган экан. Шуниси менга алам қилди. Қолгани аллақачон эгасини топиб кетган!

Чўлоқ қизнинг қўлини қўйиб юборди ва столга ястаниб ўтирди.

— Менинг долям эсларингдан чиқмаган бўлса керак, — деди ўшшайиб.

— Ким сенга ёрдам берди? — сўради Тая.

— Бу ёғи билан ишинг бўлмасин. Сен менга: “Фалон жойга бориб, пистонча билан кўришиб, ишни битирасан”, демадинг. Ҳаммасини ўзим қилдим-ку! Ана, Васянг бутини кўтариб ётибди. Бўйнига қанча илиб қўйганимни била-санми?

— Тушунарли.

— Ўроз! — деб бақирди Чўлоқ эшик томонга юзланиб.

Эшик ортида турган йигит хонага бош суқди.

— Анавиларни бериб юбор хонимга, — деди у томонга қараб ҳам қўймаган Нормат.

— Ўзимнинг ақлигим, — дея Чўлоқнинг ёнига ўтган Тая эркакнинг юзидан чўлпиллатиб ўпди, — мени қойил қолдирдинг. Лекин кечга қолганимиз чатоқ бўпти. Аммо шунисигаям шукур. Сенга олдиндан совға тайёрлаб қўювдим.

Тая сумкачасини ковлаб машинанинг калитини олдида, Норматнинг қўлига берди.

— Менимча, совға доляга кирмаса керак, — дея “Волга”нинг калитини отиб ўйнай бошлади Чўлоқ.

— Ҳозирча шу. Лекин кейинчалик хафа қип қўймаймиз. Ҳа, эсим қурсин, энди бемалол болаларингни тўплашинг, шаҳарга боришинг мумкин. Имтиҳонни топширидинг, — деб Тая ўрнидан турди.

Нормат Тая билан кучоқлашиб эшикдан чиққунича, қоплар Тая келган “Жигули”нинг юкхонасига ортилган, ҳайдовчи моторни ўт олдиришга улгурган эди.

— Биласанми, мен сира оғир мошина ҳайдамаганман, — деди оппоқ “Волга”га бир муддат термилган Нормат Таянинг белини қўйиб юбормасдан. — Шунинг учун “Волга”ни ўзинг мингин-да, менга “Жигули”ни қолдир. Камбагалга шунисиям бўлаверади.

Таянинг юзи аввал жиддийлашди, сўнг мийиғида кулди. Бармоқларини қарсиллатди.

— Ўйлаганимдан ҳам ақлироқ чиқиб қолдинг. Сени танлаб адашмаганимга яна бир марта ишонч ҳосил қилдим. Ақлингга балли! Аммо шубҳаланиб бекор қилаяпсан. Ахир бир-биримизга ишонишимиз керак. Йўқса...

— Хоним, — дея унинг гапини бўлди Нормат ва аёлни маҳкамроқ бағрига босди, — ишониш учун аввал ишонч ҳосил қилмоқ зарур. Кўп йиллик тажрибам бор. Суянмасам, не за что ўлиб кетишим мумкин.

— Ихтиёринг, — деб Тая Норматнинг қўлини секин белидан олди ва йигитларига қарата: — Юкни “Волга”га ўтказинглар, — деди.

Чўлоқ яна икки кун дала ҳовлида қолиб кетди. Аввалига ўзига қолдирилган қорадорини кимга пуллаш ҳақида бош қотирди. Озодликдаги йигитларнинг ҳаммасини кўз

олдидан ўтказди. Аммо ишонса бўладиганини топмади. Кейин ёнига Ўрозни чақирди.

— Ҳеч кимга бўйсунмайдиган иккита бола бор, — деди Ўроз Норматнинг гапини охиригача эшитгач, — оз-оздан ўзим уларга пуллайман. Кўпини ҳали улар кўтаролмайди.

— Уларни ўзимизга қўшиб олсак, қандай бўларкан? — сўради Чўлоқ.

— Гаплашиш керак.

— Бўпти. Адашмасам, шаҳарда менга уй ҳозирлаб қўйилган. Бугун шу ёққа борамиз. Молниям ўзимиз билан бирга опкетамиз, чунки бу ерда қолдириб бўлмайди, — деди Ўрознинг кўзига тикилган Нормат.

— Аввал уйни бориб кўрганимиз яхшимасми? Яна тузоқ қўйган бўлишмасин, — деди пешонаси тиришган Ўроз.

— Бу гапинг ҳам тўғри. Мен шуни ҳисобга олмаган эканман. Ҳозир учта қоп топгин-да, ҳаммасини тупроққа тўлдир, кейин юкхонага орт. Анави ярамас Васяни ташлаб кетибди. Қопларни шу билан бирга орт. Сўраса, наша де. Ҳеч кимга айтма, де. Боргандан кейин аҳволини кўрамиз... Сизлар ишни битиргунларингча мен молни ишончли жойга жойлаб қўяман.

— Бўпти, сиз нима десангиз шу, — деди Ўроз ва хўжайининдан узоқлашди.

Ораддан тахминан уч соатлар ўтиб, улар йўлга тушишди. Рулда Ўроз, ёнидаги ўриндикда Вася, орқала эса, Нормат ўтирди. Чўлоқнинг бутун эътибори Васяга қаратилган, унинг ҳар бир ҳаракатини кузатарди. Зеро машинага минаётганларида бу баччанинг кўзи ўйнаганини у сезиб қолди. Ичичидан хурсанд бўлди-ю, иккинчи томондан, шу ернинг ўзидаёқ ўлдириб қўйгиси келди. Бироқ на хурсандлигини билдирди ва на қовоғини уйди.

Ҳозир ҳам Вася тез-тез сигарета чекаётган эди. Бу билан у яна бир марта безовталанаётганини сездириб қўйди.

— Вася, — деди Нормат унинг елкасига туртиб. Йигит ўтирилиб Чўлоққа қаради. — Нечага кирдинг?

— Бу йил йигирмага кирман.

— Гўдак экансан. Қанча ўтиргансан?

— Уч йил.

— Нима қилувдинг?

— Юрадиган қизим бориди, шунинг бўйнидаги тилла занжирини сотиб юборувдим.

— Аҳмоқ, ўз қизиниям тунайдими? Демак, сендан яхшилиқ чиқмайди. Чунки сен — ит, вақти келса, отангниям сотасан.

Вася қизариб кетди. Чўлоқдан кўзини олиб қочди. Айни чоғда юрагида ғазаб алангаси пайдо бўлди.

— Ҳидлайсанми? — сўради Васянинг бўзариб кетганидан завқ олган Нормат.

— Ҳидлайман, — жавоб қилди бир тукиям ўзгармаган Вася.

— Мошинада эплейсанми?

— Великдаям татиб кўрганмиз, ока.

— Бўлди, — дея Нормат аввалига нимадир ўралган кичкина оқ қоғозча, кетидан мохоркасиз “Беламор” сигаретасидан бир дона узатди.

Вася тезда ўралган қоғозчани очди. Бир чимдим оқ кукунга кўзи тушди. Қувонганидан Ўрозга қараб кўйдида, тамакисиз сигаретанинг бир учини кукунга теккизиб, бурни билан тортди. Худди ўша пайт машина филдираклари йўлдаги чуқурчадан ўтиб кетди. Ва Вася кукунни қаттиқроқ тортиб юборганидан аксирди. Нормат билан Ўроз унинг қилиғидан маза қилиб кулишди. Вася аввалига хафа бўлганди. Бироқ оппоққина, майингина кукун таъсирини кўрсата бошлагач, йигитнинг баҳри-дили очилди. Ҳар нарсага хахолаб кулиб кетаверди.

Машина шаҳар четидаги маҳалла оралаб юрди. Нормат уйларни бирма-бир кузатди. Бири баландроқ, бири пастроқ. Аммо ҳаммасининг қурилганига кўпи билан ўн-ўн беш йил бўлган. Демак, бу ерликлар анча маҳаллийлашиб кетишган. Бир-бирларини яхши танийди. Дабдурустдан Нормат пайдо бўлиб қолса, ҳамма унинг юриш-туриши, уйига келиб кетаётган машиналар, одамларга эътибор беришади. Бундан чиқди, бу ерда ҳам узоқ яшаб бўлмайди. Ўзгартириш зарур. Бошқа европалашган жой бўлса, янаям яхши. Айниқса, каталакдайгина уйни “ишхона” қилиб олса, ундан ҳам яхши.

У хаёл билан манзилга етганини сезмай қолди.

Дарвозадан кириши билан аввал ҳовлига эътибор берди. Ҳаммаси жой-жойида: мевали дарахтлар дид билан бир қатор қилиб экилган. Остига ҳар хил гуллар ўтқазилган. Бари бирдай очилиб ётибди. Гарчи уй кўча томондан одмироқ кўринса-да, ичкараси бўлакча эди. “Шундай уйни менга раво кўришибдими, демак, обрўйим бор экан”, дея кўнглидан ўтказган Чўлоқ Турғун Фаниевичнинг бошпанасига эга чиққанини ҳали билмас эди.

Ҳар битта хонага кириб чиқди. Хоналар унга ёқди. Айниқса, ётоқхона. Аммо унинг сирти ўзгармади. Шунчаки бош қимирлатиб қўя қолди. Кейин ўзлари билан олиб келинган “мол”ни омборга киритишларини буюрди.

Аммо Вася билан Ўроз қопларни “Жигули”нинг юкхонасидан туширишга улгуришмади. Дарвозанинг кичик табақаси очиқ эди. Шу боисдан бирин-кетин Таня ва унинг йигитлари бостириб киришди. Ўроз дарров капотни ёпди.

— Табриклайман, — деди Таня жилмайиб, — уй муборак бўлсин!

— Сиздай хонимнинг диди чакки эмаслигини билардим. Тезда хотин олишни ният қилдим. Шундай уйнинг маликаси бўлиши керак-ку, — дея ҳиринглади Чўлоқ.

— Ҳамма эркак бир гўр, — деди Таня ва машинага кўз ташлади, — нима бало, тош ортиб келдингларми? Ўтириб қопти-ку, — дея юкхона капоти устидан босиб қўйди.

Вася учун айни қулай пайт эди. Садоқатини бир кўрса-тиб қўйса, хоним Чўлоқнинг баҳридан ўтиб юбориши ҳеч гап эмас. У дарров Танянинг ёнига бориб, унинг қулоғига юкхонадаги “бойлик” ҳақида шивирлади. Норматнинг кўзи олайди. Кўли мушт бўлиб тугилди.

— А, шунақами?! — деди рус тилида. — Эндигина ишона бошлагандим! Қани, оч капотни!

Унинг йигитлари машинага яқинлашаётганларида Таня уларни тўхтатди.

— Ўзи очади! — деди кўзини олайтириб.

— Бўйнида қарзи бор. Садоқат билан хизмат қилса, кечиб юбораман дегандим. Адашибман. Итдан вафо кутиш

мумкин, лекин чўчқа, барибир, чўчқалигини қиларкан, — дея “Жигули”нинг ёнига келган Нормат юкхонанинг капотини кўтарди.

Қопларни кўрган Танянинг юзида табассум пайдо бўлди. У сумкачасидан Норматга таниш бўлган тўппончани олди ва Чўлоқнинг чаккасига тиради.

— Қопнинг оғзини оч! — дея ўшқирди. Ажабо, унинг овози худди эркакларникидай дўриллаб чиқди.

Нормат шошилмасдан қопнинг оғзига боғланган ипни ечди ва қўлини тиқиб, бир сиқим тупроқ олди-да, ўшшайиб Таняга кўрсатди.

Ҳазабдан Танянинг бўйин томирлари бўртиб чиққанди. У тўппончани Васяга тўғрилаб, кетма-кет икки марта тепкини босди. Тўппончанинг овози баланд эмасди. “Пақ, пақ” этди, холос. Вася бўлса, кўксига қадалган ўқлардан кейин гурсиллаб ерга йиқилди.

— Дачанинг тупроғи серҳосил экан, — дея гап бошлади Чўлоқ, — шунга уч қоп олдим, гул экиш мақсадида. Бу паразитга, қани нима қиларкан, деб наша дегандим, аблаҳлик қилди. Сен ўлдирмаганингда, ўзим калласини олардим. Лекин бекор менинг уйимда қон тўқдинг. Бола-чақа орттирмоқчийдим.

Нормат бошини ҳам қилганча уй тарафга кетди. Танянинг ичини бир нима тирнади. Чўлоқнинг ортидан термилиб турди. Нормат кутилмаганда тўхтаб, бурилди-ю, тез-тез юриб Танянинг ёнига келди.

— Бир-биримизга ишонишимиз керак, деганмидинг?! Менимча, орани очиқ қилганимиз маъкулми дейман. Сен икки дунёдаям ишонмайсан менга. Қўлидан шимилдириқ ҳам келмайдиган лайчаларингга кўпроқ ишонасан. Жухудга бориб айт, ўйнаса, ҳалол ўйнасин. Бўлмаса, мени яна обориб турмага тиқиб қўйсин. Хафа бўлсам, эркак эмасман! — деди ўшқириб.

— Ҳаддингдан ошма. Нима бўлган тақдирдаям синовдан ўтишинг керак эди.

— Дачада айтганларинг эсингдан чиқдимми?! Шундан кейин ҳам мени бошқалар қаторига қўшаяпсанми?!

— Бас. Сени биз танладик. Сен бизларнимас. Яхши қол.

Таня кетди. Йигитлари Васянинг мурдасини қопга солишди. Норматга совға қилиниши керак бўлган “Волга” орқага юриб, ҳовлига кирди. Юкхонасига жасад ортилганидан кейин чиқиб кетди.

Ҳовлида Нормат билан Ўрозгина қолишди. Чўлоқ ҳиринглаб кулди.

— Бор, ошхонага кириб кўр-чи, музлаткичда ичишга бирон нима бордир, — деди шотирига.

— Богладингиз, хўжайин, — дея илжайди Ўроз, — очиги, сизга қойил қолаяпман.

— Ҳали кўп қойил қоласан. Шундай томошалар кўрсатмайки, жуҳуд деган кўринмас нусха олдимга эмаклаб келсин, оёқларимни кучукваччадай ялаб-юлқасин.

— Хўжайин! Хўжайин, ишонаман, бошим осмонга етди, хўжайин. Сиз ўғлим йўқ, деб ташвиш тортманг. Бундан бу ёғига мен ўтлингизман! Отамга хизмат қилгандай хизмат қиламан!

Ўрознинг гаплари Норматга хуш ёқди. Ҳатто кўзига нам энгандай бўлди. Зеро, ҳали уни биров “Ота!” демаганди. Ишга кетаётганида биров: “Шоколад опкелинг”, деб оёқларига чирмашмаганди.

— Раҳмат, болам, — деди мийиғида кулган Нормат, — болани-ку, топдим. Энди шу болага муносиб онаям топсайдим.

— Ташвиш қилманг, ўзингиз айтганингиздай, Фаррухнинг беваси соғ-омон юрибди. Битта боласи, яъни менинг укам ҳам бор, — дея ҳиринглади Ўроз.

— Фаррухдан бўлган бола менга болалик қилмайди. Ўша бевани ўзим туғдираман!.. Қани, ол, яхши кунлар учун ичайлик!..

Орадан икки соатлар ўтиб, икковиям гирт маст ҳолда ўтирган жойларида бошларини столга қўйиб, пинакка кетишди.

Бундай одамларни, албатта, кимдир қўриқлаши керак. Қўриқчи йўқ, бунинг устига, дарвоза очиқми, демак, энг кичик душман ҳам “иш”ини тўғрилаб кетиши мумкин эди. Худди шундай бўлди ҳам. Васянинг акаси ҳам Таня-

нинг қўлидаги гуруҳ фаолларидан эди. Укасининг мурдасини кўрганидаёқ тепа сочи тикка бўлди. Васяни қора ерга топшириб, уйига қайтганидан сўнг, бир ўрам наша чекдида, тўппончасини қўйнига солиб йўлга тушди. Унга Чўлоқ икковининг келишолмагани натижасида Вася жон берганини айтишган эди.

Аммо Васянинг акаси Роман ортидан қузатувчи қўйилганини билмасди. Таня икки йигитига йўлдалигидаёқ кўрсатма бериб қўйганди. Шу боис Романнинг тўппончасидаги ўқлар олиб қўйилди.

Йигит дарвоза очиқлигини кўриб хурсанд бўлган бўлса, Чўлоқнинг хуррак отиб ухлаётганига кўзи тушгач, қувончи икки ҳисса ошди. Айни чоғда бутун вужудини ғазаб эгаллаган эди. Тўппонча милини Чўлоқнинг орқа миясига тиради. Отсамми, отмасамми, деб бош қотирмасдан тепкини босди. “Чиқ” этган товуш чиқди. Ўқ отилмади. Жони бўғзига келган Роман кетма-кет уч-тўрт марта тепкини босди. Лекин падар лаънати товуш чиқаришдан нарига ўтмасди. Роман тўппончани айлантириб, ўқдонни очиб кўрди. Бир дона ҳам ўқ йўқ эди. “Ярамаслар! Итлар!” — дея ўкирди. Унинг овозидан Чўлоқ уйғониб кетди ва уйку тўла кўзларини унга тикди. Нима бўлаётганига ақли етмади. Қўли билан “кет” ишорасини қилди-да, яна столга бошини қўйиб, ухлашда давом этди.

Романнинг тўппонча тутган қўлининг билак томирлари бўртиб чиқди. У қуролни юқорига кўтариб, Норматнинг орқа миясига урмоқчи бўлиб, ғазаб билан ортига ўгирилганда, учта йигитни кўрди.

— Керакмас, — деди унинг қўлини ушлаб қолган йигит, — биз сенга айнан Нормат ўлдирди, демадик.

— Нима фарқи бор? Мана шу мараз сабаб укам ўлган. Онамга нима деб жавоб бераман? — деб бақирди Роман.

— Укангнинг ёлғиз ётганига ичинг ачияптими? Ёнига боргинг келаяптими? — деб ўқрайди йигит ва Романнинг қўлини қайириб, тўппончани тортиб олди. Бунгаям қаноат қилмай, биқинига мушт туширди. У билан келган бошқа йигитлар ҳам қараб туришмади. Битта-битта тепки билан малла сочли Романни сийлашди.

Сўнг иккови қасоскорни судраганча ҳовлидан олиб чиқиб кетишди.

— Хўжайин, — деди халоскор Норматнинг ёнига келиб, бироз эгиларкан.

Чўлоқ яна бошини кўтарди. Буришган башарасини баттар буриштирди.

— Йўқ, дедим-ку сенга боя, нима қилиб турибсан? — деди жаҳл билан.

— Хўжайин, бу аҳволда ухлашингиз яхшимас, уйга кинринг. Дарвозага қўриқчилар қўйдим, — деди ўжар йигит.

— Ҳа, шунақами? Бўпти унда, — дея Нормат ўрнидан турди. Шу заҳоти халоскори қўлидан ушлади. Йўқса, Чўлоқ йиқилиши мумкин эди.

Эртасига у Ўроз билан нарда ўйнади. Кечаги воқеани билмагани боис ҳеч кимдан ҳеч нима сўрамади. Фақат ҳовлисида қўриқчи йигитларнинг кўпайганини кўриб, “Таня авайлаб-асрашни ният қипти-да”, деган ўйга борди.

— Менга қара, тухум босиб ётаверамизми? Бирорта ит анавиларнинг ҳидини сезиб қолса, бармоқни бурунга тикиб қолаверамизми? — деди Нормат навбатдаги марта тош ташлаганидан кейин.

— Оғзингизга қараб ўтирибман. Сиз айтган заҳоти ишга киришаман.

— “Тилла”нинг қаердалигини биласан. Бориб, беш килоча опкел. Йўқ, шошма, аввал итваччаларинг билан гаплашиб кет. Бирдан ҳаммасини таклиф қил. Икки кун муҳлат бер. Бир секунд ҳам кечикмасин. Кечикса, нархи икки баробарга ошади. Тўлолмаса, калласи кетади. Ёки бизнинг қўлимизда ишлайди, тушундингми? — дея сўради Чўлоқ.

— Гапингиз гап, юринг, сизнинг галингиз, — деди Ўроз иржайиб.

Нормат ўйлаб ҳам ўтирмай, бўш катакларни тўлдирди.

— Марс, энди бориб заводдан свежий пиво опкел.

У сўнгги гапини атайин бақриб айтди. Токи гумашталар ҳам эшитсин. Токи Ўрознинг кўчага чиқишидан шубҳаланмасин. Шогирди ҳам бир сўздан нима қилиш керак-

лигини биларди. Шу боис дарров ўрнидан турди. Югуриб бориб, “Жигули”ни ўт олди. Кетма-кет газни босиб, машинасининг орқасидан тугун чиқарди. Сўнг жойида катта тезлик олиб, чиқиб кетди.

Нормат эса икки шиша пивони қўлига олиб, ётоғига кирди. Биттасини бир кўтаришдаёқ қулқуллашиб ичиб қўйди. Иккинчисини кейинроқ ичарман, деган хаёлда юмшоқ каравотининг бош томонидаги тумба устига қўйди-да, жойига чўзилди. Ўзи кеч турганди. Шундай эса-да, дарров қўзи уйқуга кетиб, сал ўтмай туш ҳам кўра бошлади. Ғалати манзара: худди шу уй, шу ётоқ, шу ҳаммом. Нотаниш бир киши бўй етган, гўзалликда тенгсиз, қопқора сочлари шалола, замонавий кийинган қизнинг қўлидан ушлаб, аёвсиз қамчиларди. Қиз чинқирарди, ялиниб-ёлворарди, аммо эркак шафқат нелигини билмасди. Ураверди-ураверди, яна алланималар деб сўкинди-ю, сўкиниши Норматга эшитилмади. Қизга раҳми келиб (у жудаям таниш эди), эркакнинг қўлидаги қамчини олиб қўймоқчи бўлди, аммо қанча интилмасин, уларнинг ёнига боролмади. Бақирса, товушиям чиқмайди. Кейин нигоҳидан от ҳуркадиган аёл қизни қайноқ сувда чўмилтирмоқчи бўлиб турганда, нимадир рўй бериб, нияти ушалмай қолди.

Чўлоқ уйғонганида, пешонасидан тер чиқиб кетганди. Ҳали-ҳамон тушидаги воқеалар исканжасида эди. Қизни қамчилаган ярамас ҳам таниш туйилаётганди. Унинг кимлигини билгиси келарди. У умри давомида кимни кўрган бўлса, ким билан турманинг зах, қоронғи камераларида ўтирган бўлса, ҳаммасини бирма-бир хаёл ойнасига солиб кўрди. Бироқ, барибир, ўша кимса топилмади. Кейин қиз ҳақида ўйлади. Толим-толим сочлар соҳиби ниҳоятда мафтункор эди. Ақли ожизлик қилиб, қизнинг ҳам кимлигини аниқлай олмади. Кўзи тумба устида турган пивога тушди. Шиша оғзини очиб, ичидагини қулқуллашиб ютди. “Тушга нималар кирмайди?” дея минғирлаб қўйди ва ўрнидан туриб, ташқарига йўналди. Ўрознинг иржайган башарасини кўрди. Бирдан хаёлига унга берган топшириғи келди.

— Ҳаммаси есть бўлди, ока! — деди Ўроз унинг ёнига келиб.

— Бунча тез? — дея Нормат осмонга қаради. — Куёшнинг уфққа етишига оз қопти.

— Ока, сизнинг буйруғингизни ими-жимиде битирмасак, нима қип юрибмиз бу ерларда?

— Маладес! Пиво қани?

— Пиво столнинг устида, анавиларда. Сроги айтилди. “Қилолмаймиз, озроғини уриниб кўрайлик”, деганди, бермадим. “Олсанг ҳаммасини оласан. Бўлмаса, грамм ҳам йўқ”, дедим. Ноилож кўнишди.

— Гумашталар ҳид олишмадимми?

— Қаёқда? Юрибди-да булар сақичини чайнаб.

— Падар лаънатиларни йўқ қилишим керак.

— Яқин қолди, хўжайин. Боя сиз ухлаётганингизда биттасини секин гапга солдим. Айтишича, жуҳуднинг аҳволи оғирлашиб қолганмиш. Хориждагилар тушиб қолишибди. Шунда униям оти тилга олинди. Ҳозир оёғи куйган товукдай югуриб юрганмиш. Юлдузнинг тагида ўтирганларга унинг номи чет элда тилга олинди ёқмабди. Шунинг учун ўзлари бир ёқли қилиб қўймоқчи эмиш. Менимча, хўжайин, бу ерда бошқа гап бор. Афғонга бориб келаётганлар билан келишмагани учун уни орадан олиб ташламоқчи бўлишаётгандир.

— Ҳар нарса бўлиши мумкин. У тулки атайин шундай ишларни уюштириб кўради. Шу баҳонада битта-иккитанинг боши янчилади. Жуҳуд анойи жуҳудмас. У бир йил кейин нима бўлишиниям билади. Жудаям эҳтиёткор.

— Сиз уни танийсизми?

— Танимайман. Ҳеч ким танмайди. Бор-йўқлигиниям биров билмайди. Фақат номи тилга олинади. Айёр, жуда айёр! — деди Нормат бир нуқтага тикилиб. Кейин пешонасини қашлаб: — Йигитлардан иккитасини ёнингга олгинда, Фаррухнинг бевасининг адресини топ. Ўлган бўлса, қабрини... Уқдингми?! Сенга эртага тушгача муҳлат, — деди.

Ўроз буйруқни эртагача қолдирмади. Дарров ўзига таниш бўлган мент билан боғланди. У икки соатлардан ке-

йин Моҳирўйнинг иш жойини аниқлаб берди. Кейин: “Биздагилардан биттаси ошиқ бўлиб юрибди”, — дея қушиб ҳам қўйди.

Янгиликни эшитган Нормат ўрнидан туриб кетди.

— Нима?! — деди пешонасини тириштириб. — Мент ошиқ бўптими?! Онасини учқўргондан кўргиси кеп қоптида! Топ уния! Бурнини ерга ишқайман. Кўзларини ўйиб оламан!

— Аниқлаштираман, ока. Бу ёғидан хавотир олманг. Фақат ҳозирча шошилмаганимиз маъқул.

— Калланг ишлайди сениям. Ўйлаб кўрсам, гапинг тўғрига ўхшайди. Лекин бориб кўриб келаемиз уни.

Улар эртасига Моҳирўйни кўргани боришди. Жувонни кўрган Норматнинг юраги қафасидан чиқиб кетай деди. Лекин бунинг муҳаббатга дахли йўқ, фақатгина истак эди.

У кутилмаганда ичкиликни йиғиштирди. Икки шиша пиво кўтариб келган Ўроз елка қисди.

— Хўжайин, — деди иржайиб, — рад қилмасдингиз-ку ҳеч.

— Бугундан бошлаб нуқта қўяман. Бу кетишда бир ойда икковимизам алкаш бўп қоламиз. Кейин бир стакан виногаям билганларича ишлатишадди. Беш-олтита ароқ бутилкага қайнатилган сув солиб қўй. Агентларнинг кўз олдида шуларни ичамиз. Соғлиққа фойдаси бор. Тушундингми? — деди Нормат.

— Бўлди. Соғлом ҳаёт кечирамиз. Тартибли...

— Ўчир овозингни, хумпар! — деб унинг гапини кесди Чўлоқ. — Айтганимни қилгин-да, анави савдогарларингдан хабар ол. Бир секунд ҳам ўтмасин. “Чиғаноқ” чойхонасида бўламан, думба ёғи, девзира гуручдан ош дамлатаман. Икковиниям шу ёққа обор, ўзим гаплашаман.

— Бўлди, хўжайин, — дея Ўроз қўлини кўксига қўйиб таъзим қилди-да, чиқиб кетди.

У кетганидан кейин ҳам Нормат талай муддат юмшоқ курсида кўзини юмганча хаёл суриб ўтирди. Ростини, унинг бирор юмушга қўл ургиси келмаётганди, лоҳас эди. Муздек хонада хуррак отиб ухлагиси келаётганди. Аммо қилинажак ишлар залвори елкасидан босиб турар, салгина кўпроқ

ўтирса ёки мизгиса, ҳамма нарсани бой бериб қўядигандек туйилаётганди. Бир ҳафта олдин уни кўрган киши, тепса-тебранмас, деб ўйларди. Шу аҳволида ҳозир ҳам ўша тасаввур уйғонарди. Аммо фақат четдан қараганда.

У қўлларини икки ёнига ёзиб керишди-да, ўрнидан турди. Ташқарига чиқди. Модель қизлар каби солланиб келаётган Танияга тушди. Ичидан қиринди ўтди. Лекин ичидагини ташига чиқармади. Иржайди. Қулочини кенг ёйди.

— Гўзаллар гўзали, маликалар маликаси мендайин ғарибу нотавонни йўқлаб келганидан бошим осмонга етди, — деди.

Унга жавобан Тания ҳам жилмайди.

— Бундай асал сўзларни турманинг панглаган камерасида ўрганганмисан? — деди табассуми чеҳрасига ёйилиб.

— Ҳе-ҳе-ҳе, хоним, билсангиз, гулнинг озуқаси гўнг бўлади.

— Топган гапингга бало, — дея Тания Чўлоқнинг ёнига етгач, эркакнинг лабидан бўса олди. Нормат унинг белидан қучиб, ўрик остидаги ўриндиққа таклиф қилди. Ёнмаён ўтиришгач, Чўлоқ сигарета тутатди.

— Тания, — деди бўш қўлини қизнинг очиқ елкасига қўйиб, — мени қўриқлаётган югурдақларингни опкет. Тўғриси, бунақаларга ўрганмаганман.

— Биттаси пешонангдан дарча очиб қўйишига оз қолди. Ўлгинг келаяптими?

— Зап иш қилдинг. Миннатдорман. Ўроз бор... Уям сенинг одамнинг, менга шунчалик ишонмаётган бўлсанг.

— Бўпти, ўзинг биласан. Сенга буюртма бор.

Нормат иккала қўлини юқорига кўтарди.

— Етади ҳозирча. Битта ишларингни йўқ жойдан ҳал қилдим.

— Нима?! — деди дарров қизариб кетган Тания. — Сени турмадан ким опчиққанини биласанми?! Чириб кетардинг. Бўйнинггача қарзга ботгансан. Вася арзимаган тўрт-беш сўм учун ўлиб кетди. Уникининг олдида сеники тоғдай. Буйруқни эшит. Абдуқаҳҳор Пирнафасовни яхши танийсан. Адашмасам, қадрдонинг. У янгидан-янги қилиқлар чиқараяпти. Битта хати юқоригаям етиб борган. Ўша оғри-

ган тишни келгуси ҳафтанинг охиригача суғуриб ташлайсан. Берилган муддат жудаям узоқ. Сешанба, шанба кунлари у уйига пиёда кетади.

Турма бошлигининг номини эшитган заҳоти Норматнинг юраги гупиллаб уриб кетди. Шу боис у Танянинг кейинги гапларини англаёлмай қолди. Жувон сумкачасидан бир даста бели букилмаган юз сўмлик чиқариб, қўлига тутқазганидан кейингина ўзини ўнглади.

— У билан ўзимнинг ҳисоб-китобим бор, — деди бир нуқтага тикилиб, — нега шундай курс одамга индамаётганларингга ҳайрон бўлиб юрувдим!

— Ана, баҳонада ҳисоб-китоб қиласан, — деди Таня бирдан чиройи очилиб. — Ҳеч нарса билан меҳмон қилмадинг. Аразладим. Кетдим мен...

— Нималар деяпсан? Юр меҳмонхонага, — дея номигагина таклиф қилди Чўлоқ гўё хижолат тортган киши бўлиб.

— Раҳмат. Яхши қол, — дея қиз чаққонлик билан ўридан турди-да, Чўлоқдан узоқлашди.

Нормат устма-уст сигарета чекди. Шунинг баробарида пичирлаб, Танянинг шаънига бир-биридан “гўзал” сўзларни қалаштирди. Бунгаям кўнгли тўлмай, ётоғига кириб, баланд овозда ҳақоратли сўзларни айтди. Фақат Танянинг номини тилга олмади. Кўрқди. Эшик ортида турган ай-гоқчилар эшитиб, дарров зулмат маликасига етказишларидан кўрқди. Кўрққани учун ўзидан нафратланиб кетди. Турмадан чиқаётганида: “Энди ҳеч нимадан, ҳеч қачон кўрқмайман”, деб ўйлаган эди. Ўйлари бир тийин бўлди. Таня ўзини таништиргандаёқ, Венгирнинг тинчитилганини эшитгандаёқ, юрагида кўрқув ниш урганди. Мана, у ниш ҳозир йириклашди. Жувонни кўрса, азроилдан кўрққандай кўрқадиган даражага келди. Бунини бошқалардан яшириши мумкин, аммо ўзидан яширолмайди.

У соатига қаради. Ўй-хаёллар билан овора бўлиб, бир соат ўтиб кетганини сезмай қолибди. “Кетишим керак”, дея пичирлади у ҳамда ташқарига чиқиб кетди.

“Чиганоқ”қа бориб, буюртма берди-да, сўлимгина чорпояга ўтирди. Оёқларини узатиб, ярим соатлар чамаси ўтирганидан кейингина Ўроз ўзи таърифини кел-

тирган йигитларни бошлаб келди. Нормат уларнинг ҳурмати учун жойидан қимирлаб ҳам қўймади. Шунчаки қўлининг учини узатиб саломлашган бўлди. Шунинг ўзиёқ савдогарларни анчагина саросимага солиб қўйди. Кўпни кўрган Нормат буни дарров сезди ва улар кутган саволни бермай, бутунлай бошқа мавзуда гап бошлаб қолди:

— Бу йил яна “Пахтакор” бўлмади. Охиридан юқорига қимирлаймизми, йўқми? — дея нотаниш йигитларга тикилди.

— Лекин, — деди уларнинг новчароғи, — “Аралат”ни учу бирга урди. “Помир” билан “Қайрат”дан ўтиб кетди, ҳозирги состави...

— “Помир” билан “Қайрат”га тенглашдимми? “Спартак”ни урсин, “Динамо” Киевни урсин, очколарини шуларни кига етказсин, ана ундан кейин одам сал кўкрагини кериб юрарди. Менга қара, сен, новча, исминг нимаиди? — дея Чўлоқ кўзини лўқ қилиб унга қаради.

— Пўлат, — деди йигит ўзини эркин тутиб.

— Сеники-чи? — сўради Нормат кейинги йигитдан.

— Мели.

— Менга қара, икковинг ҳам футболни вобше тушунмаскансан. Ўргатавериб, эсим кетади, шекилли, — дея Нормат Ўрозга юзланди-да, деди: — бор, бўйни узунидан икки бутилка опке. Ошпазга айт, жиз-бизи тайёр бўлган бўлса, устига иккита помидорни тўғраб опкелсин, фақат тез. Қорним пиёз пўсти бўп кетди.

— Хўп, хўжайин, — дея Ўроз чорпоядан сакраб тушди.

— Нимага кеп қолгандик? — сўради Нормат йигитларга юзланиб. — Ҳа, эсимга тушди. Хуллас, футболда катта соққа ўйналади. Сенларнинг топганларинг унинг олдида сариқ чақа. Мана, айт-чи сен, Пўлат, бир кунда қанча топасан?

— Билмадим, ҳар куни ҳар хил, — жавоб қилди йигит бироз ўнғайсизланиб.

— Мен биламан. Билмаганимда, сизлар билан бир дастурхон атрофида ўтирмаган бўлардим, — дея гапини тугатиши билан ошпаз ликопчада жиз кўтариб келди.

Унинг ортидан Ўроз ҳам келди. Норматнинг ўзи ароқни очиб, Пўлат билан Мелининг пиёлаларини тўлдирди. Ўзи уларнинг қўлига тутқазиб:

— Менинг ошқозоним чатоқ, Ўрознинг жигари шишган. Так что, ўзларинг ютасанлар! — дея йигитларга қараб ўқрайди.

На Пўлат бир нима деди, на Мелидан рад жавоб эшитилди. Икковиям ортиқча гапга ўрин қолдирмай, бир кўтаришда пиёлаларни оқ қилди. Шундан кейин ҳам талай муддат Нормат асосий иш тўғрисида оғиз очмади. Гапни ҳали у ёққа чувалаштирди, ҳали бу ёққа. Кетма-кет ичавериб, бошлари айланиб қолган йигитлар нима бўлаётганини тушунолмай қолишди. Худди шу маҳал ош сузилди. Нормат ҳеч кимга қарамай паққос тушира бошлади. Унинг қилиғи Ўрозга ўтиришмади. Кайфи ошганлар эса таклифсиз ҳам ош ейишга тушиб кетишди. Ош тугаб, орқасидан бир-икки пиёла кўк чой ичилгач, сигарета чекиб ҳузур қилган Нормат, ниҳоят, мақсадга ўтди.

— Қанча олувдинлар? — сўради у Пўлатдан.

Пўлат Чўлоқ нимани сўраётганини дарров англаёлмади. Шунда Ўроз ўртага суқилиб, устозининг гапини изоҳлаб берди. Шундан кейин ҳар икки йигитнинг ҳам кайфи тарқай бошлади.

— Ҳисоб-китоб қилдинларми? — сўради уларга бир-бир қараб чиққан Нормат.

— Ҳаммасини эмас. Ярмини, — жавоб берди Мели.

— Адашибсан, тўртдан бирини. Бир минут кечга қолдингни, демак, сумма икки баробарга кўпаяди.

Пўлат секин Мелига қаради. Кўзи олайди. Кайфидан асар ҳам қолмади.

— Сал инсоф қилинг, ока, — деди ранги оқара бошлаган Мели.

Чўлоқ чўнтагидаги тўппончани тарақлатиб лаганнинг ёнига ташлади.

— Яна битта гап қўшсанг, тўрт баробар бўлади, — деди у тусини ўзгартирмай.

Бу масалада ҳазил кетмаслигини савдогарлар яхши билишарди. Бир кундаёқ сумма камида беш-олти баро-

барга ошиб кетади. Қочиб қутулишнинг иложи йўқ. Бу совуқ башарали одамдан ҳар нима кутса бўлади. Аслида, тузоқ қўйилганини икковиям билмаган экан. Билганда, Ўроз таклиф қилган заҳоти рад жавоб берган бўлишарди.

— Қулингиз бўлай, ока! — деди бирдан бошини эгган Пўлат. — Илтимос, ўзингиз қутқаринг. Ҳар қандай иш бўлса бажарамиз.

— Одам ўлдириш бўлса-чи, — деди Нормат мийигида кулиб.

— Янгилик эмас, — дея унга қаради Мели, — икковимизам турмада ўтирганмиз. Икковимизам Босснинг буйруғини бажарганмиз. Тўрт-беш кун кўпроқ яшасак бўлгани.

— Раз, шундай экан, келишдик, — деб Нормат Ўрозга юзланди: — молнинг ҳаммасини бемалол сотиб, аввалги нарҳда беришсин. Битта-яримта иш чиқиб қолса, ўзинг хабарини етказасан.

Ўрознинг ҳар доимгидай қўли кўксига эди. Ҳар доимгидай оғзидан “хўп” деган сўз чиқди.

Шундан кейин Нормат таомилга амал қилиб, аввал лангани олдириди, кейин юзига фотиҳа тортди. Шу билан гуруҳининг кичик ячейкаси пайдо бўлганидан кўнгли тўлиб, айрича орзулар билан уйига жўнади. Дарвозадан кириши билан айғоқчиларга кўзи тушди-ю, кайфияти бир пул бўлди. Улардан иккитаси Нормат ўтирадиган стол атрофига ўтириб, қимор ўйнаш билан овора эди. Ҳар икковиям Чўлоқни кўришди. Аммо ўйинга шунчалик берилиб кетишгандики, бирови ҳам қилт этмади. “Ўтдим! Беш кетдим! Очишга ўн ташлайсан!” — дея ҳар икковиям ютишни ўйлаб, терисига сиғмай ўтирарди. Норматнинг жони чиқиб кетди. Аммо ҳовлиқмасдан бир-бир қадам ташлаб, оқсоқланиб уларнинг ёнига борди. Қиморбозлар унга гап қотишди: “Оқсоқол, икки қўл ташланг! Кучингизни кўрайлик!” “Ҳа, ҳозир кўрасан!” — деб Нормат биттасининг сочидан ёғимлади-да, башарасига мушт туширди. Унинг ортидан келган Ўроз ҳам дарров устозининг ёнига кирди. Ҳаш-паш дегунча қиморбозлардан бирининг оғзи-бурни қонга тўлиб,

ерга чўзилиб қолди. Иккинчиси ўрнидан турган, ранги докадек оқариб кетган эди.

— Сен маразларга ким қўйибди менинг жойимга ўтиришни?! Ялоқхўр, итдан тарқаганлар! — дея ўкирди Чўлоқ.

Иккинчи қиморбоз гумашта, сал бўлмаса, иштонини хўллаб қўяёзди. Чунки унинг кўзи Норматнинг қўлидаги тўппончага тушганди. Йўқ, ҳартугул, Чўлоқ биттасини уриш билан чегараланди.

— Йўқол! — деб ўкирди унга. — Манави итваччани, — дея ерда чўзилиб ётган гумаштани кўрсатди, — кўтаргинда, қорангни ўчир! Бўлмаса, ичагингни бошингга салла қиламан!

Осон қутулганига шукр қилган қиморбоз ўзига нисбатан хийла семиз шеригини қўрқув остида белидан қучоқлаб, даст кўтариб елкасига ташлади-ю, дарвоза томонга югурди.

Нормат билан Ўроз бир-бирига қараб, қаҳ-қаҳ отиб кулиб юборишди.

— Юрагини суғуриб олдингиз итларнинг! — деди кулгидан зўрға ўзини тийган Ўроз.

— Ҳалиям осон қутулди. Шошмай тур, бу онангни эмгурларга менсимаслик қанақа бўлишини кўрсатиб қўяман ҳали, — деб столга ўтирди Чўлоқ.

Нормат ўзи ҳам ҳаддидан ошганини биларди. Танянинг йигитларига тегиниб бўлмайди. Улар авлиё. Улар осмонни ушлаб туришибди. Ташлаб юборишлари мумкин. Уларга ўша мочанинг ўзигина зиён етказиши мумкин. Худди Васяни отиб ташлагани каби. Лекин бошқа бировнинг қўл кўтаришига рухсат йўқ. Гарчи бу қонун ёзилмаган эса-да, Нормат яхши биледи. Васяни бўйнигача қарзга ботирди. Аммо чертмади. Чертишни усталик билан Танянинг ўзига қолдирди.

Аммо Таня келмади. Зўравонлариниям жўнатмади. Нормат суриштириб билса, у Москвага кетган экан. Фақат эртасига уйда қолган гумашталаридан бири ёнига келиб: “Хўжайин, хоним хафа бўлибди. “Бошқа бундай қилмасин!” дебди”, дея хабар етказди. Йўқ, у бундай демаган.

“Анави чўлоқ ҳаддини билсин. Кафанини бичиб қўйганман. Тикишга мажбур қилмасин”, деган. Шундай демаса ҳам, шунга яқин гап айтган. Лекин бу дегани, бориб калласини олинглар, деганимас.

Эртасига пешиндан кейин Чўлоқ ёнига Ўрозни чақирди.

— Анави иккита савдогарингга иш бор, — деди сигарета тутатиб, ўрик остидаги ўриндиқда ўтираркан, — бир соатдан кейин чойхонага борсин!

Бу сафар Нормат ёрдамчисининг изидан кетди. Йўқ, ортидан пойламади. Шунчаки у билан орқама-кейин уйдан чиқди. Ҳар доимгидай такси тўхтатмади. Автобусга ўтирди. Азбаройи киссавурликни соғингани учун, ўзининг касбини давом эттираётганлар бор-йўқлигини билиш учун шундай қилди. Айнан шунинг учун тиқилинч автобусга минди. Икки бекат касбдошларини учратмади. Улар бошқача бўлишади. Кўзлари бир жойда турмайди. Паразит ҳар ишни қилиши мумкин, ҳар қанча шумлик ишлатиши мумкин, аммо кўз қурғурни сира ўзгартириб бўлмайди. У доим олма-кесак теради. Эътиборсиз одам англамаслиги мумкин, лекин Норматдай уста одам бир қарашдаёқ ўғри билан оддий одамни ажрата олади. Гарчи ўша киссавур, ўғри юмуши билан шуғулланмаётган бўлса ҳам, гарчи шунчаки ўтирган бўлса ҳам.

Учинчи бекатда бир эмас, иккита касбдошини кўрди. Улар ўн саккиз-йигирма ёшлар атрофида эдилар. Бирови қорачадан келган, иккинчиси сариқ, тўлароқ. Айнан ўша саригининг юзида туки йўқ. Наригисининг соқоли эса анча қалинлашиб қолибди.

Нормат секин икковиниям кузата бошлади. Тўғрироғи, қўлларига эътибор қаратди. Ингичка, узун бармоқлар ҳали тепадаги ушлагичда пайдо бўлади, ҳали ўзининг чўнтагига киради. Норматнинг кулгиси қистади. Чунки у ҳам дастлаб худди шундай қиларди. Малакаси йўқ эли-да ўша кезлари.

Сариқ йигит қирқ ёшлар атрофидаги ҳарир либос кийган, бўйнига тилла занжир таққан, оқбадан аёлнинг ёнига борди. Худди шуни кутиб тургандай, автобус ҳайдовчиси тормозни босди. Орқадагилар олд тарафга сурилиб кетиш-

ди. Кўпчилик бир-бирига ёпишиб қолди. Бақир-чақир бўлиб кетди. Бу пайтда ҳалиги аёл билан киссавур деярли бир-бирини қучоқлаб олишганди. Тўғрироғи, аёл йиқилмаслик учун йигитнинг белидан қўлини ўтказиб олганди.

Кимдир ҳайдовчини сўкди, кимдир қарғади. “Олдимдан машина чиқди! Нима қилай, уриб кетайми?” — дея ўқирди ҳайдовчи ва шу заҳоти йўловчиларнинг овози ўчди. Бунга-ча ишини битириб бўлган киссавурлар навбатдаги бекатда тушиш учун эшик олдига бориб туришганди. Қолган воқеалар ҳам Норматга яхши таниш: автобуснинг эшиги очилиб, иккала йигит ҳам тушди. Бироздан кейин эса, қий-чув бошланди. “Вой, сумкамни кесиб кетишибди!” “Ёрдам беринглар, одамлар!”

Дод солаётган биргина оқбадан аёл эмасди. Иккита чол, битта ёш қиз ҳам изиллаб йиғларди.

“Уста экансизлар-у, лекин ҳали пишмагансизлар! Тормоз босилмаганда, биттадаёқ қўлга тушардинглар!” дея хаёлидан ўтказди Нормат ва кейинги бекатда тушиб, таксига ўгириб ортга қайтди.

Ўзига таниш бўлган, асосан, алкашу пиёнисталар ўтирадиган қаҳвахонага кирди. “Малакасослар пивоҳўрликни бошлаб юборишибди, — деди иккала йигитни кўрган заҳоти пичирлаб, — мен ҳам худди шундай қилардим”.

* * *

Ишдан қайтаётган Моҳирўйнинг юраги безовта, атрофга тез-тез аланглаб қўярди. Хаёлида кимдир уни таъқиб этаётгандай эди. Ўша кимдир эса, номаълум. Сотувчи аёл газета дўконига пашша кўриб ўтирибди. Бошқа ҳеч ким йўқ. Нарироқда ўн етти — ўн саккиз ёшлардаги иккита йигит сигарета чекиб турибди. Яна беш-олти аёл рўпарасидан келаяпти. Кўча бўйида тўхтаб турган машинанинг ўзи йўқ. Тагин ёш болалар, ўтган-кетганлардан садақа сўраётган лўлилар юришибди... Йўқ, бу аҳволда одам жинни бўп қолиши ҳеч гап эмас. Шунчаки юрак безовталиги... Ўтиб кетади. Шунчаси ўтди-ку, арзимаган безовталик ўтмайдими? Бироқ арзимаганга ўхшамайди. Юрак қафасини бузиб юборгудек безовта ураяпти. У тез-тез, чуқур-чуқур нафас ола бошлади.

— Нима бўлаяпти? — сўради ёнида кетаётган Марҳабо.

— Билмасам, опа, нимагадир сиқилиб кетаяпман. Ҳаво ёмон шекилли, — дея жавоб қилди Моҳирўй. Шунда кўзи сигарета чекиб турган сариқ сочли қизга тушиб:

— Анавини қаранг, маза қилаяпти. Ичида нимаки дарди бўлса, тутун билан бирга чиқиб кетаяпти, — деди.

Марҳабо синглисига энсасини қотириб қаради.

— Жиннимисан? Башарасига қара, ғирт пиёнистага ўхшайди. Келиб-келиб шунга ҳавасинг келдими? — дея жеркиб берди.

Моҳирўй опасининг қўлини қучоқлаб олганди, қўйиб юборди-да, сигарета чекаётган қизнинг ёнига югуриб борди.

— Менгаям бир дона сигарета бер, — деди русчалаб.

Сариқ сочли қиз унга бошдан-оёқ қараб чиқди. Сўнг сумкачасини ковлаб, Моҳирўйнинг илтимосини қондирди. Марҳабо синглисининг навбатдаги “каромати”дан жаҳди чиққан эса-да, тилини тишлади.

Моҳирўй тутунни аввалига ҳавога пуфлади. Кейин билмасдан озгинасини ичига ютиб юборди. Шу заҳоти унинг томоғига нимадир тиқилгандай нафаси қайтиб, кўзи олайиб кетди. Сўнг томоғи қирилиб йўғала бошлади. “Баттар бўл”, дея хаёлидан ўтказган опаси югуриб келиб, синглисининг пешонасини сиқди. Уларни кузатиб турган сариқ сочли қиз эса, маза қилиб кулди. Томоша бошқача бўлганди. Ҳа, анчадан бери бунақа лаззат олмаганди у. Дугоналарига айтса, ичаклари узилади.

Ҳартугул, йўғал узоқ чўзилмади. Моҳирўй сариқ сочли қизга ўқрайиб қўйиб, сўнг опасининг етовида кетди.

Юраги нега сиқилаётганини эса уйига борганда билди. Эшикдан кириши билан онаси кўзида ёш билан кутиб олди.

— Иш деса ўлиб қоласанлар! Икковингам болангни ташлаб кетгансан! Уларнинг ҳолидан хабар олмайсан. Ўзларингдан бошқани ўйламайсан! — дея бақаришга тушди онаси.

Моҳирўй онасини четлаб ўтиб, ўзининг хонасига югуриб кирди. Фирдавс қип-қизариб кетганди. Оғизчаси ярим

очиқ, зўрға нафас оларди. Моҳирўй унинг юзига қўлини теккизди-ю, қўрқиб кетди. Ўғлининг иситмаси жуда банд эди.

— Болам! — деб бақирди у. — Болажоним, нима бўлди сенга?!

Моҳирўй довдираб қолган, нима қиларини билмасди. Ҳартугул, Марҳабо ақлини йўқотмаган экан, югуриб бориб, иситма туширадиган дори олиб келди. Болага ичирди. Сўнг “Тез ёрдам”га қўнғироқ қилди. Йиғлашга ҳам мадори қолмаган гўдак иситмаси бироз тушиши билан ухлаб қолди. Бироқ шу ҳам Моҳирўйнинг юрагига гулгула солди. “Нега кўзини юмиб олди? Нега йиғламаяпти? Нега бадани совияпти?!” — дея кетма-кет савол беравериб, онаси билан опасини ҳам қон қилиб юборди. Ҳартугул, “Тез ёрдам” кўп куттирмади. Бўлмаса, Моҳирўй онасининг қон босимини ошириб юбориши ҳам мумкин эди. Болани текшириб кўрган дўхтир уни касалхонага олиб кетиш зарурлигини айтди. Албатта, бундай пайтда ҳеч қандай эътироз ўтмайди. Моҳирўй дарров ўгилчасини кўтариб олди.

Касалхонанинг деярли ҳамма палаталари банд эди. Шундай эса-да, дўхтирлар инсоф қилишди. Тўрт каравотга мўлжалланган хонага бешинчисини қўйиб беришди. Моҳирўй боласи билан бирга ётадиган бўлди. Палатадагилар дарров норозилик эълон қилишди. Бирови арз қилиб, ҳатто бош врачнинг қабулига ҳам борди. Кўп ўтмай, бош врач кириб келди. Аҳволни кўриб, катта ҳамширага каравотни йўлакка чиқаришни буюрди. Моҳирўйнинг ичидан қиринди ўтди. Бироқ унинг қўлидан ҳеч нарса келмасди. “Шунисигаям шукур, — ўйлади у. — “Жой йўқ”, деб чиқариб юборишганда додимни кимга айтардим? Болам тузалса бўлди, мен унинг ёнида ўтириб, тонг оттирсам ҳам майли”, — дея хаёлидан ўтказди. Аммо сершовқин йўлакда ўзи тугул, боласи ҳам ором топмади. Иситмаси тушиб, юрак уриши секинлашган бола эндигина ухлай бошлаганида, тўқ-тўқ қадам ташлаганча бирор ҳамшира ёки касал қариндошини кўргани келганлар ўтиб қоларди. Бола уйғониб кетар, сўнг чириллаб йиғлашга тушарди. Моҳирўй бир овутди, икки овутди. Охири тинчланмагач, Фирдавста қўши-

либ ўзиям йиглайверди. “Боланинг бирон жойи оғриётганга ўхшайди, дўхтирларга айтинг”, — деди яқин палатадаги бир аёл. “Битта болани овутолмасангиз, нима қилиб юрибсиз?!” — дея жеркиб берди ёшгина ҳамшира. “Йўлнинг ўртасида турмай, бир чеккали бўл”, — дея уришиб берди фаррош хотин ҳам. “Бу ёғига чидолмайман, жанжал қилиб бўлсаям, бирорта жой оламан”, — деб турганида оппоқ халат кийган ёш йигит боласини кўргани келди. Фирдавснинг ўпкасини “эшитиш” асносида сулуvgина жувонга ўғринча назар ташлаб қўйди. У ўзининг талаба эканлигини, бешинчи курсда ўқиётганлигини, ҳозир амалиётдалигини айтиш билан бирга уйланмаганини ҳам қистириб ўтди.

— Худо хайрингизни берсин, — деди Моҳирўй унга ялиниб, — бирорта палатадан жой гаплашиб беринг. Пул беролмайман-у, лекин дуо қиламан. Илтимос.

— Майли, мен бош врачдан сўраб кўраман. Сизга ўхшаганларга жой қилиб бериши керак, — деди талаба йигит.

Лекин унинг “илтимос”и ҳам ўтмади. Йигитнинг ўзи бу ишни эплаёлмаганидан уялиб қизарди. Бечоранинг аввалгидай ўғринча қараш қилишга-да чоғи келмади. Сувга тушган мушукдай ортига бурилиб кетди.

Соат олтидан ошганда касалхонага келиб кетувчиларнинг оёғи бироз тийилди. Ошпаз хотин келиб, уни овқатга чақириб кетди. Моҳирўйнинг қорни жуда оч эди. Энди овқатланиб келаган, деб турганида, Фирдавс уйғониб “туполон”ни бошлаб қолди. У ўғлини овутиш билан овора бўлиб, кечки овқатни ёдидан чиқарди. Агар семиз фаррош билан навбатчи ҳамширанинг гапини эшитиб қолмаганида буям ҳеч нарса эмасди.

Ҳаммаёққа осойишталик чўка бошлаган, унда-бунда қариндошларининг ёнига касал кўргани келувчиларни ҳисобга олмаганда, йўлакда ортиқча одам қолмаган маҳали фаррош баландроқ овозда (балки атайлаб Моҳирўй эшитсин деб):

— Тавба, ҳали ўн олти-ўн еттигаям тўлмасдан туққанга ўхшайди, — деди у Моҳирўй томонга бир қараб олиб. — Ойдеккина экан, сал шошмаганда бирор рўзгорни обод қилармиди? Келганидан бери эътибор қиламан, биттаям

одам сўроқламади. Уйидан қочиб кетган бўлса керак. Тахминимча, болани кўчадан орттириб олган.

— Скорий опкелди. “Эри бор”, деб ёзишибди. Ўлган эмиш, ҳозир ёлғиз экан, — деди нималарнидир қитирлатиб ёзаётган ҳамшира.

— Ана, айтмадимми? Бунақалар “эрим йўқ”, дейди-ми? Демайди. Ўлган ёки бирон жойга кетган, дейди. Аслида боласини кўчадан орттирволган бўп чиқади. Шарм-ҳаё қолмади ҳозиргиларда. Ўзи мана шунақаларнинг касрига бошқалар ҳам қоп кетади.

— Жа унақамасдир. Ёшроқ эрга теккан бўлиши мумкин, лекин... Кўчанинг қизларида бет бўлмайди. Бу бўлса, келганидан бери йиғлайди. Шўрлик қийналиб кетди. Аксига олиб, палаталарнинг бирортасидаям бўш каравот йўқ.

— Анави иккита хона бўш-ку, — деди фаррош хотин рўмолини қайта ўраётиб.

— У хоналар катталарга атаб опқўйилган. Ҳеч қачон банд бўлмаслиги керак, опа. Шуниям билмайсизми?

— Бир ҳисобдан-чи, бўш жой бўлмаганиям дуруст. Бекорга булғаб ташлайди. Бир-икки кун йўлакда ётсин, ундан кейин кўчадан бола орттириш қанақа бўлишини тушунади.

Фирдавс ухлаётган эди. Шу пайтгача тишини-тишига босиб ўтирган Моҳирўй секин ўрнидан турди. Каравотнинг ғирчиллаганини эшитган фаррош шу заҳоти у томонга қаради. Ва дарров тилини тийди.

Моҳирўй битта-битта қадам босганча ғазабини кўзига йиғиб, унинг ёнига яқинлашмоқда эди. Моҳирўйга икки-уч қараб қўйган фаррош типирчилаб қолди. Ҳатто бир марта туриб ўтирди ҳам. Ҳамшира бўлса, унинг безовталигини кўриб, мийиғида кулиб қўйди-да, ҳеч нимадан беҳабардай ёзувини давом эттирди.

Моҳирўй етиб келди. Стол устига иккала қўлини қўйиб, фаррош тарафга эгилди.

— Мен кўчадан бола орттираётганимда сен тепамда чироқ ушлаб турганмидинг?! — деди ғазаб билан.

— Вой, ўлмасам, — деди кўзи олма-кесак тера бошлаган фаррош, — нималар деяпсан? Онанг қатори аёлман-а, сенсирашга...

— Башарангта шапалоқ тортиб юбормаётганимга шукур қилмайсанми? Садқаи шунча ёш! Агар ҳозироқ гапларингга жавоб бермасанг, сочингни битталаб юламан!

— Ўзингизни босинг, — деди ҳамшира Моҳирўйга, — ҳар гапни ўзингизга олаверасизми? Саодат опа умуман бошқа аёл ҳақида гапираётувди. Бориб яхшиси, болангизга қаранг.

— Сиз бекитманг. Ким ҳақида гапирганини яхши биламан. Ёки коридорда мендан бошқаям борми? Болам касал бўлиб, касалхоналарингга келганим учун айбдорманми?

— Шовқин кўтарманг. Касаллар ухлашаяпти, — дея ўрнидан турди ҳамшира.

— Менинг боламини бемалол безовта қилиш мумкин, шундайми? У шунчаки онаси билан бирга бир-икки кун ётиб кетиш учун, ҳаммага шарманда бўлиш учун, — дея Моҳирўй қўлини бигиз қилиб фаррошни кўрсатди, — манавинга ўхшаган тили билан юрадиганларга гап бўлиш учун келган. Шундайми?

— Сизни атайлаб йўлакка ётқизмадик, жой йўқ.

— Катталарга-чи? Пулдорларга-чи? Уларгаям жой йўқми?

— Менинг бошимни қотирманг. Каравотингиз ёнига бординг. Бўлмаса, дежурний врачни чақираман ҳозир.

— Чақиринг, нимани кутиб турибсиз?

Шу пайт йўлак охирдаги эшик шарақ этиб очилди. Куча кийимидаги калта бўйли, тепакал одам пайдо бўлди. Унинг ортида яна битта йигит бор эди.

— Бош врач келяпти, бординг каравотингиз ёнига, — деди Моҳирўйга ҳамшира.

Моҳирўй жойидан қимирламади. У бош врач билан очиқ-часига гаплашиб олмоқчи эди.

Шифокор аёлларнинг ёнига яқинлашаркан, иржайди. Келиб Моҳирўйга юзланди:

— Шуни бошдаёқ айтмайсизми? Мен сизнинг кимлигингизни билмабман-да. Билганимда, люкс хонага жойлаштириб қўярдим! Уэр, биздан ўтибди, — деди у лаблунжини йиғиштирилмай иржайишда давом этаркан.

Моҳирўй бирдан унинг орқасида турган йигитга қаради. Танимали. Касалхона бошлиғи бўлса ҳамширага пўписа қила кетди.

— Нима қилиб анқайиб турибсиз, дарров люкс хонага обораинг! — деди у атай овозини бир парда кўтариб, сўнг фаррошга башарасини буриштириб қаради-да:

— Тез бориб хонани тайёрланг! — деди.

Моҳирўйнинг хаёлига дарров Миразиз келди. Ич-ичидан хурсанд бўп кетди. “Топибди-да, билмаган эканман шундай яхши одамлигини”, — хаёлидан ўтказди у.

Ширингина ухлаётган Фирдавснинг ёнига бориб, уни эндигина қўлига олмоқчи бўлганда, “меҳрибон” ҳамшира ухлаётган болани чаққонлик билан кўтариб олди. Сўнгра чақалоқнинг чиройлилиги, ширинлигини таърифлашга тушиб кетди. Айниқса, ухлаётганида килприкчалари бир-бирига тутшиб туриши эртаклардаги паҳлавонларнинг ёшликларини эслатишини айтиб, жилмайгани-жилмайган эди. Унга тезда бош шифокор ҳам қўшилди. “Дадасидай паҳлавон, мард, худо хоҳласа, бу йигитчаям камида Алпомиш бўлади”, — дерди у. Моҳирўйнинг бўлса кулгиси қистарди. Иккинчи томондан, Миразизнинг шу даражада қудратли эканлигига қойил қоларди. Оддий милиционернинг обрўси шунчалик юқори бўлишини у биринчи марта кўриб турарди.

Палатани ҳақиқатан ҳам люкс деганларича бор экан. Иккита юмшоқ курси, рангли телевизор, музлаткич, журнал столи кирганингиздаёқ кўзга ташланадиган хона жиҳозлари эди. Кейинги хонада эса икки кишилик юмшоқ каравот қўйилган, деворга оригинал суратлар осилганди. Ва бу ердаям телевизор бор эди. Бундан ташқари, деразага “Боку” хона совутгичи ҳам ўрнатилганди.

Бош врач, ҳамшира, фаррош ва нотаниш йигит хонада кўп туришмади. Дарров чиқиб кетишди. Бироздан кейин эса ҳамшира қайтиб кирди. Қўлида иккита пакет бор эди. Бирида сархил мевалар бўлса, иккинчиси кабоб, жиззали нон билан тўлдирилган экан. Моҳирўйнинг оғзидан сўлаги оқди. Миразизга нисбатан икки ҳисса ҳурмати ошди.

— Уэр, — деди ҳамшира ҳамма юмушини адо қилиб бўлганидан кейин бошини эгиб, — дилингизни оғритиб қўйдим. Билмасдан гапирганим учун мени кечиринг.

— Кечирим сўрашга арзийдиган гап айтмадингиз. Қайтанга ёнимни олганингиз учун, раҳмат сизга, — деди Моҳирўй унга майин боқиб.

Шундан кейин ҳамширанинг юзига қон югурди ва хонани тарк этмоқчи бўлганида Моҳирўй уни тўхтатди.

— Бироз ноқулайроғ-у, лекин айтмасам бўлмайди, — деб сумкачасини ковлаб, битта уч сўмликни олди-да, ҳамширага узатди:

— Боламни каша билан боқаман. Бечора келганидан бери ҳеч нима емади. Ҳозир уйғониб қолса, хархаша қилади. Шунга магазиндан... Балки кеч бўп қолгандир...

— Вой, нималар деяпсиз? — деди зўрма-зўраки жилмайган ҳамшира. — Ўзимизда бор каша. Дарров тайёрлаб келаман. Билмабман-да. Бўлмаса, боягина ўйловдим “Шу келинчак ҳеч нарса емаяпти, боласиниям эмизганини кўрамдими, каша тайёрлаб берсамми”, — деб.

— Дўхтирхонанинг ўзида борми? Унда ўзим бориб...

— Йўқ, сиз бемалол овқатланаверинг, ҳозироқ бориб тайёрлаб келаман, — дея ҳамшира тезда чиқиб кетди.

Моҳирўй мийиғида кулди. “Зўр келса, сичқоннинг уйи минг танга бўп қоларканми? Боягина осмондан келаётган эдингиз-ку, хоним. Ҳалиям мен кичкина милиционернинг танишиман, агар каттароқ амалдорга тегишли бўлганимда оёғимни яларкансиз-да”, — деб ўйлади ва секин стол қаршисига ўтирди.

Аввал икки сих кабоб еди. Энди қовурилган жўжага ўтганида ҳамшира Фирдавсга овқат тайёрлаб кириб келди.

— Ҳали уйғонмади. Майли, стол устига қўя қолинг, совиб туради. Ҳа, манавилар, — дея Моҳирўй стол устидаги ноз-неъматларни кўрсатди, — менга кўплик қилади. Бирга ўтириб енг ёки олиб кетинг.

— Йў-ў-қ, сиз бемалол, — дея жилмайди ҳамшира, — главврач шу ерда. Касаллардан бирортаси чиқиб қолади. Яхши дам олинг.

У чиқиб кетди. Моҳирўй қовурилган жўжадан озгина еган бўлди. Иштаҳаси тортмади. Секин устига сочиқ ёпиб қўйди-да, ётоққа ўтди. Ўғли пишиллабгина ухлаётган эди. Жувон талай муддат боласига тикилиб турди. Сўнг унинг ёнига чўзилиб, қўлчасини ушлаб олди. Бир хаёл, навбатчининг ёнига бориб Миразизга қўнғироқ қилиб, раҳмат айтиб қўймоқчи бўлди. Лекин ҳамширанинг ёнида ўзини

кўрсатишдан тийилди. У ким менга бунчалик ҳурмат кўрса-таётганини билмай қўяқолсин. Билиб қолса, ҳурматга пу-тур етиши мумкин.

Чарчоқ тезда кучини кўрсатди. Моҳирўй бир неча сония ўтар-ўтмас ухлаб қолди. Тонг отиб, қуёш чиққунича қотиб ухлади. Онасини безовта қилиб қўйишдан чўчиган шекил-ли, бола ҳам ухлади. Унинг учун таёрланган каша эса совиб кетди.

Моҳирўй ювиниб-тараниб, эндигина Фирдавсни уйғот-моқчи бўлганида, палата эшиги тақиллади. Моҳирўй дам олиш хонасига ўтиб:

— Кираверинг, — деди.

Эшик очилиб, аввал бир кучоқ атиргул кўринди. Моҳи-рўйнинг юзида табассум пайдо бўлди.

— Оббо, шунчаси камлик қилармиди? Роса уялтираяп-сиз-да, — деди.

Гуллар четга сурилди. Совуқ башарали бир йигит кўри-ниш берди. Моҳирўйнинг юзидаги табассум йўқолиб, жил-дий тортди.

— Кимсиз? — сўради у ғалати бўлиб.

— Хўжайин кириб ўтишимни тайинлаганди, — деди йигит ўшшайиб.

— Миразизми?

Энди йигитнинг туси ўзгарди. Талмовсираб қизга ти-килди.

— Манавиларни сизга етказишимни буюрди, — деди қўлидаги сеткани кўрсатиб.

У Моҳирўйнинг саволига жавоб бермасдан, сетка ичида-ги егуликларни ўзи музлаткичга жойлай бошлади.

— Хўжайинингиз ким?! — деди Моҳирўй тоқатсизланиб.

— Исmlарини айтиш мумкин эмас. Лекин Миразиз де-ган одамни танитайман.

Моҳирўй ҳайкалдек қотиб қолди.

* * *

Бармендан бир кружка пиво олди-да, тўғри йигитлар ўтирган стол ёнига борди. Қўрқув тўла кўзлари билан йигитчалар унга қарашди.

— Ёнларингдаги жой бўшми? — сўради Нормат иржайиб.

— Банд, — дея жавоб қилди тўлароқдан келган киссавур.

— Бандми? Майли, шундаям ўтиравераман, шерикларинг келса, ишимни битиргунимча қараб турар.

— Ҳов, чол, — деди қорачадан келган йигит, — сенга банд дейилдими? Ана, бўш столлар тиқилиб ётибди. Ўша ерга бориб ўтир. Ёки бошқача тушунтириш керакми сенга?

Чўлоқ шошилмасдан стулга ўтирди. Худди шу алпозда пиво кўпигини симирди.

Унинг қилигидан иккала киссавурниям кўзи қонга тўлди. Сариги секин ўрнидан туриб, қўлини мушт қилди.

Нормат унга қараб ўшшайди.

— Уришадиган одамнинг қўллари бақувват бўлади. Бармоқларингни қара, ингичка. Худди киссавурларникига ўхшайди, — деди.

Йигитнинг бирдан ранги оқарди. Дарров шеригига қаради.

— Ҳа, — деди бакалидаги пиводан симириб қўйган Нормат, — нега рангинг оқариб кетди? Ўтир жойингта!

Чўлоқнинг кейинги гапида пўписа оҳанги бор эди. Яна у йигитларнинг “касби”ни тилга олганди. Бу “Сенларнинг кимлигингни биламан”, дегани эди. Мана шуниси киссавурларни додиратиб қўйди.

— Бир куни келиб, йўлларинг тушиб шу жойга келиб қолсанглар, менга ўхшаб ёш болалардан жой сўрайсизларда. Қайтар дунё, деганлари мана шу, — деди Нормат ва пивосини кетма-кет уч-тўрт марта ҳўплади. Сигарета тутатди. Кейин йигитларга қаради.

— Нимага анқайиб турибсанлар? Шунинг учун келмаган бўлсаларинг керак? Ичларинг пиволарингни. Свежий экан, менимча, бугун келтирилган бўлса керак. Одамнинг танасини яйратиб юборади-да, қисталоқ, — деди.

— Амаки, — деди сариқдан келган йигит, — ўзингиз ким бўласиз?

— Ҳозиргина чол деётувдинг. Бирпасда амакига айлантиндинг. Яна озгина ўгирсак, “оғайни” дерсан?

— Нега шунча бўш жой туриб, айнан бизнинг столга келдингиз? — сўради қорачадан келган йигит.

— Овчи овчини кўрса, пиво ичгиси келади-да, — дея хириглади Чўлоқ.

— Нималар деяпсиз? — деди баттар ичига ғулғула тушган қорача йигит.

— Айтдим кўйдим-да, ундан кўра пивонгни ич.

Йигитларни баттар ваҳима босди. Ҳеч нарса татимай қолди. Бу одам кўринишидан ментга ўхшамасаям, гап-сўзлари тагида нимадир бор эди. Бунинг устига, ўзини одамни кўрқитадиган даражада бемалол тутарди.

Уларни зимдан кузатиб ўтирган Чўлоқнинг кулгиси қистади. “Бечораларнинг юраги товонига тушиб кетган бўлса керак”, — деб ўйлади у ва шу заҳоти бирининг қўли чўнтагига кираётганини пайқаб қолди. Пиво ичишни бас қилиб, яна лабига бошқа сигарета қистирди. Тутатаётиб кўрдик, қорачадан келган йигит киссасидан кичкина пичоқча чиқарди.

— Жойига кўй, — деди Нормат унга қарамасдан.

Йигитлар ҳайрон бўлишди.

— Пичоғингни жойига тиқиб кўй! — дея дўқурди Нормат. — Ҳеч иш бермайди. Чунки менинг киссамда тўппончам бор.

Иккала йигит ҳам адойи тамом бўлишди.

— Отинг нима? — сўради у сариқ йигитдан.

— Толли.

— Сеники-чи?

— Шавкат.

— Менга қараларинг, ҳозир икковинг ҳам мен билан бирга чойхонага борасанлар. Агар бировинг суриб қоламан, деб ўйласанг, хато қиласан. Топиб гўштингни нимталаб ташлайман. Уқдиларингми?

Йигитлар кўрқа-писа бир-бирларига қарашди. Жавоб чўзилаверганидан Норматнинг жаҳди чиқди. Баландроқ товушда сўроғини қайтарди.

— Ҳа, — деди Шавкат, — борамиз. Фақат...

— Фақат-мақат ўтмайди, — деб Нормат чўнтагидан битта уч сўмлик чиқариб стол устига ташлади-да, ўрнидан

турди. Йигитлар эса қимирламадилар. Чўлоқ икки қадам юрди. Сўнг ортига ўтирилиб, шунақанги ўқрайдики, Шавкат ҳам, Толли ҳам сапчиб туриб кетганини сезмай қолди.

Ўроз савдогарлар билан битта шишани “майда”лаётган экан, шефини кўрди-ю, унинг истиқболига югурди.

— Ичдингми? — сўради ундан Чўлоқ.

— Ичим ёниб кетаяпти-ю, лекин кўрқаяпман. Сиздан рухсат сўрайман, деб тургандим, хўжайин, — дея Ўроз Норматнинг орасидаги йигитларга қараб қўйди.

— Мана, — деди Нормат ортига ўтирилиб, — шоввозларни тутиб келдим. Қисталоқлар автобусда уч кишини бирдан тунади. Битта кетворган аёлниям. Менинг қўлим бормаган бўларди. Булар аёллигигаям қараб ўтиришмади.

Киссавурларнинг бошлари эгилди. Икковиям қизарди. Чўлоқ ич-ичидан уларнинг устидан кулди. Ёш бола, ҳали бирор марта қўлга тушмаган. Тушса, гапини ўнглаб гапиролмайди. Олти-етти йилни олиб, қулоғини ушлаб кетади. Лекин тарбияласа, одам бўлиши аниқ.

Нормат бир муддат уларга тикилиб турди-да, бошқа сўз демай, чойхона ичкарасига йўл олди. Дастурхон устидаги ароқ шишасини кўрди. Бошини сарак-сарак қилди. Сўнгра шишани олиб, деворга уриб синдирди. Шу билан савдогарларнинг юрагини ёрди. Ортидан изма-из келган киссавурлар эса ҳайкалдай қотиб қолишди. Чўлоқ яна гапирмади. Тўрга ўтирди. Ҳамманинг ичини эзиб, бамайлихотир чўнтагидан сигарета чиқариб, стол устига қўйди. Бир донасини айлантириб, обдан эзғилади. Анча-мунча мохорканиям чиқариб ташлади. Сўнг тутатди. Тутунни ҳузур қилиб ичига ютди. У маза қилаётганди. Кўзлари шокосадай бўлганча ҳар бир хатти-ҳаракатини кузатаётганларнинг кўрқоқлигидан ҳузур қилаётганди. Яна, ичида сўкинаётганди ҳам. “Келиб-келиб шу итваччаларга куним қоладими? Вақти келса, булар мени ҳеч иккиланмай соғишади-ку. Майли, унгача бошқаларниям йиғишга улгураман. Сотдими, дарров онасини учқўрғондан кўрсатаман”.

У ўзига-ўзи қойил қолди. Шунчаки, эрмак учун автобусга чиқди-ю, иккитасини топди. Савдогарларниям осонгина қўлга киритди. Энди улар Норматнинг оғзига терми-

лишган. Лекин у ҳеч нима демайди. Қовоғини осилтириб ўтираверади. Булар янаям кўпроқ эзилсин... Йўқ, жим ўтиришга ортиқ тоқати етмади.

— Ўроз, — деди ўзининг садоқатли йигитига юзланиб, — манави иккита молокососни ўзинг тарбияла! Ош пишганда опкеласан.

— Хўп, — деди Ўроз қўлини кўксига қўйиб ва кисса-вурларни ташқарига опчиқиб кетди.

— Хўш, — деди Нормат Пўлатга нигоҳини қадаб, — савдо қандай бўлди?

— Сиз айтгандай ҳаммасини сотиб, пулини келтирганмиз, хўжайин, — жавоб қилди Пўлат кўзини олиб қочиб.

— Яхши. Эртага яна бир кило оласанлар. Лекин унғача бир ишни бажаришларинг керак. Бугун кечки ўнда Москвадан самолёт келади. Жуҳутнинг манжалақиси келади. Сочини ҳар куни бўяйди. Бир куни сариққа, бошқа куни қизилга. Кўзига қора кўзойнак тақади. Падар лаънати тунда ҳам шундай юради. Кўзинг кўр бўлгурса қоронғилик камлик қилса керак-да. Кароче, уни топасанлар. Орқасидан кузатасанлар. Қадерга боради, ким билан гаплашади, ҳаммасини билишларинг шарт. Кейин менинг ёнимга келиб, кўрган-билганларингни айтасанлар. Тушундингларми? — деди Нормат. Савдогарлар бараварига бош ирғаб, Чўлоқнинг ҳар битта гапини уқиб олишганини билдиришди.

Нормат чўнтагидан учбурчак қилиб ўралган қоғоз чиқариб ичини очди. Пўлат билан Мели кукунни кўрди. Ҳозир Чўлоқ ҳидласа керак, деб ўйлашди. Аммо Нормат қоғозчани савдогарларнинг олдига сурди.

— Насибаларинг. Текин. Ароқдан ўлса ўлиги ортиқ. Бир маза қилларинг, — деди.

Бу матоҳнинг нақ уч килосини сотган йигитларнинг ўзи ҳеч вақт қорадорининг мазасини татиб кўрмаган эдилар. Сотишга сотишарди-ю, лекин ўзлари татишдан кўрқишарди.

Шу боисдан индамай ўтираверишди. Нормат дўқ урганидан кейин эса, икковиям бир чимдимдан олиб бурниларига тиқишди.

Кейин икковиям навбатма-навбат аксира бошлади. Нормат яна бир марта уларнинг устидан кулди. “Шу пайтгача

нима қилиб юрувдим? Шунча истеъдодни ишлатмасдан, чанг бостириб қўйган эканман. Менга Босс, Фаррух бошқа қаланғи-қасанғилар чўт эмаскан-ку. Бир чўқишда ҳаммасини қочириш қўлимдан келаркан-ку. Эсиз, ўзимдаги ноёб қобилиятдан фойдаланмаган эканман. Лекин ҳечдан кўра кеч яхши. Тезликда яна беш-олти болани атрофимга тўпласам, Таняга ўхшаган мегажинлар билан бемалол очикчасига уришсам ҳам бўлавераркан”, — деб ўйлади.

У бугунги асосий ишни савдогарларга айтмаган эди. Зеро, бу иш ҳам уларнинг қўли билан бажарилиши керак. Яъни Абдуққаҳор Пирнафасовни “тинчитилар”и даркор. Аслида, аини шу юмуш вазидан Чўлоқ бу ерга келган эди.

— Зўр бўлдими? — сўради бироздан кейин Нормат савдогарлардан.

— Гап йўқ, хўжайин, шунча сотибмиз-у, ўзимиз бир марта проба қилмабмиз. Одам энгил бўларкан. Худди жаннатда ўтиргандайман. Атрофим рангларга бўялган, — деди Пўлат ўшайишига уриниб.

— Абдуққаҳорни танийсанларми? — сўради Нормат мавзуни бугунлай бошқа томонга буриб.

— Ит-ку, у! — деди бирдан Мели. — Уни пешонасидан отиб ташлаган одам савобга қолади.

— Ана шу савобни ўзинг оласан, — деди Нормат иржайиб. — Булун ишдан уйига пешком қайтади. Секин йўқотасанлар.

— Ориентр керак, ока, — деди Пўлат кайфи ошганидан дадиллашиб.

— Ориентр турма. Тушундингми?

— Бўлди, хўжайин. Калласини опкелайликми?

— Пишириб ейманми у маразнинг калласини? Тинчитасанлар, тамом-вассалом. Энди тур икковинг ҳам. Соат саккизда телефон қилиб, натижасини айтасанлар.

Савдогарлар жойларидан қўзғалишди. Йўл-йўлакай кабоб кўтариб келаётган ошпазга дуч келишди. Оғзиларидан сўлақлари окди. “Оқ ажал” кучини кўрсата бошлади. Қоринлари очқаб кетганди. Лекин тўхташнинг иложи йўқ. Хўжайиннинг буйруғини бажаришлари керак.

Пўлат ўзини босолмади. Бир сих шашликни ошпазнинг кўлидаги ликопчадан олди. Уни кўрган Мели ҳам чидаб туролмади.

Кабоб ҳар иккаласига ҳам шунақанги ширин туйилдики, таърифига тил ожиз.

* * *

Абдуқаҳҳор Пирнафасов дарвозадан чиққанидан сўнг чуқур нафас олди. Худди у турма бошлиғи эмас, озодликка чиққан маҳбусга ўхшарди.

Одатига хилоф қилмаган бошлиқ йўл четига ўтиб, ҳар доимгидай бошини эгиб, кета бошлади. Ўн беш дақиқалар юрганидан кейин унинг ортидан икки киши тушди.

Шу пайтгача ҳеч ким уни таъқиб қилмаган. Хаёлан дунёнинг у бошидан кириб, бу бошидан чиқиб, уйга қандай бориб қолганини сезмайди у. Гоҳида шундай кезлар ҳам бўлардики, хаёлидаги воқеа охирламай уйи кўриниб қолар ва сира иккиланмасдан ортига қайтиб, икки маҳалла нарига кетарди.

Беғубор ёшлиғи ўтган қишлоқни ёдга олди у. Янги қазилган ариқдан сув пишқириб оқаяпти. Катта-кичик болалар бири кўйиб, бири ўзини сувга отаяпти. У ҳали мактабга бормаган, сузишни ҳам яхши билмасди. Қизиқиши устун келиб, ечинди-ю, ариқнинг ўртасига калла ташлади. Аммо сувга қорни билан тушди. Бир нима ачишгандай бўлди. Ва у сув тубига чўка бошлади. Юқорига қанча интилмасин, қошки эди, чиқолса. Ҳартугул, уни кимдир кўрган экан, бирпасда каттароқ ёшли болалар ёрдамга етиб келиб, дарров сувдан чиқазиб кўйишди. Ўшанда жуда кўрққан экан, анча пайтгача йиғлаб ўтирди. Шу-шу ўша ариқ ичига тупроқ қуйилавериб, лойқа йиғилавериб, чуқурлиги бироз пасайди. Абдуқаҳҳор тўртинчи синфдан бешинчига ўтаётганида чўмилишга ўзида куч топди.

Абдуқаҳҳор Пирнафасов ширин энтикди. Қулоғи остида болаларнинг қий-чуви эшитилди. Сувга шўнғишлари кўз олдида намоён бўлди. Уфққа қаради. Кўёш эндигина бо-тишга ҳозирлик кўраяпти. Бундай пайтда сув исийди. Со-атлаб чўмилсанг ҳам тўймайсан...

У хаёл оғушида бекатга етиб борди. Автобусга ўтирди. Ҳайдовчи уни танийди. Хаёлпарастлигиниям билади. Бир-икки марта тушадиган бекатдан утиб кетган. Охирига бориб, яна қайтишда тушиб қолган. Шундаям ҳайдовчига илтимос қилганди. «Эслатиб қўйинг», деганди. Ҳайдовчи мийиғида кулиб қўйган ва секин суриштириб, бу одам турманинг бошлиғи эканлигини эшитиб ҳайрон бўлганди. Ақл-ҳуши жойида бўлмаган одам қандай қилиб жиноятчилар макони бўлган турмани бошқаради, деган хаёлга борувди. Лекин ҳайдовчининг оғзи маҳкам эди. Бировлардай чойхона ёки уйда бир сандиқ олтин топгандай оғзини кўпиртириб, кўрганларини айтиб мақтанмасди. Ўзи биларди, худо биларди, тамом-вассалом. Абдуқаҳҳор Пирнафасов у ўйлаганчалик телба эмасди. Фақат ишдан пиёда қайтгандагина ўзига эрк берар ва ширин хаёллар оғушида уйига йўл оларди. Бошқа пайт ҳар қанча ўй унинг учун ёт эди.

Автобус у тушадиган бекатга етиб келди. Ҳайдовчи ўридан туриб, салон ичкарасига мўралади. Беш-олти ўриндиқ нарида турма бошлиғи деразадан ташқарига термилганча миқ этмай ўтирарди.

— Келдингиз, ака, — деди унинг ёнида пайдо бўлган ҳайдовчи.

— Э, шундайми? Раҳмат, — дея Абдуқаҳҳор Пирнафасов тезгина автобусдан тушди.

Дарахтлар орасидаги иморатларнинг учинчиси уники. Иккинчи қаватда туради. Бугун унинг пиёда келишини билган хотини айвондан бошини чиқариб, эрини кутиб турарди. Абдуқаҳҳор Пирнафасовнинг шапкасига кўзи тушиши билан югуриб бориб эшикни очиб қўяди. Кўрпачани қалин қилиб тўшайди (эри стулда ўтириб ўрганмаган), дамланган чойни хонтахта устига қўяди. Болаларига шовқин солмасликни тайинлаб, овқатнинг оловини ўчиради. Эри ҳеч қачон мана шундай юмушларни бажарасан, деб тайинламаган. Қайнонаси ҳам айтмаган. Ўзининг онаси ҳали келин бўлмасидан бурун қулоғига қуйган. Шу-шу қиз чиқарган, катта ўғлининг ҳам бўйи етиб қолган эсада, одатини ташламайди. Худди янги келинчаклар каби

ёстикдошининг ишдан қайтишини сабрсиз кутиш билан бирга, унинг кўнглини олишга ҳам ҳаракат қилади.

Ана, кутгани пайдо бўлди. Келаяпти битта-битта қадам ташлаб. Мийигида кулиб қўйган аёл бошини ичкарига олаётган маҳал эрининг ортидан югуриб келаётган иккита йигитга кўзи тушди. Негадир юраги ўйнаб кетди. Бақир-ришга оғиз жуфтлаган ҳам эдики, йигитлар эрининг яқинида бир тўхташди-ю, яна югуриб ўтиб кетишди. Абдуқаҳҳор Пирнафасов ҳам тўхтади. Аввал югураётганлар ортидан қаради. Кейин иккинчи қаватга кўз ташлади. Ҳа, хотини кўзини узмай унга тикилиб турибди. Агар ҳозир йиқилиб тушадиган бўлса, унинг юраги ёрилиши ҳеч гап эмас. Полковник бир қўлини ҳозиргина пайдо бўлган жароҳатнинг устига қўйди. Қўли намланганини дарров сизди. Оғриқ янаям кучайди. У бор кучини йиғиб, жилмайишга ҳаракат қилди. Аммо уддасидан чиқмади. Шундай эса-да, иккинчи қўлини юқорига кўтарди. Бу ноодатий ҳаракат эди. Аёлнинг кўнглига гулгула оралади. Эри ҳеч бунақа қилмаган. Доим бошини осилтирганча йўлакка кириб кетарди. Анави болалар...

— Абдурасул! — дея қичқирди айвондан бир қадам ичкарига юрар-юрмас. — Абдурасул деяпман!

Онасининг бевақт ваҳима билан бақирганидан хавотирга тушган ўғил хонасидан отилиб чиқди.

— Бор, болам, отангга бир нима бўлганга ўхшайди! Тез пастга туш!

Ўғил оёғига шиппагини илар-илмас эшикни очди. Юраги гупиллаб ураётган аёл ўғли отасининг ёнига бориб, уни етаклаб келишига сабри чидамади. Ўзи ҳам аввал йўлакка, кейин пастга югурди.

Абдуқаҳҳор Пирнафасов етти-саккиз қадам босди. Ундан у ёғига кучи етмади. Боши айланди. Оёғидан қувват кетганга ўхшади. Мастдай гандираклаб кетаверди. Йўл четдаги ҳали улканлашиб улгурмаган чинор танасига ёпишди. Оғир-оғир нафас ола бошлади. Энди юриш тугул, дарахтга суюниб туришга-да мадори қолмаган эди. Кўз олдини туман қоплай бошлади. Ўзи кирадиган йўлакда ўғлининг қорасини кўргандай бўлди. Лекин аниқ у эканлигини англай олмади. Секин йиқилаётган эди у.

— Дада!!! — дея бақириб юборди Абдурасул.

— Иккаласиниям бўйнига доля илдим, — деди Нормат ўтирган хонага кирган Ўроз.

— Миянг айниб қопти сен боланинг! Мен бўйнига доля ил, деб опкелганмидим, паразит? Иккинчи марта сўроқсиз иш қилма! — деди жаҳли чиққан Чўлоқ.

— Майли, хўжайин, сиз нима десангиз шу, — деди Ўроз бошини эгиб.

— Менга қара, манави ерда ўтириб кўп нарсани ўйладим. Менимча, яна вақтни бой бераётганга ўхшайман. Сениям кеннойинг бўлиши керак-ку, тўғрими?

— Нимасини айтасиз, хўжайин! Зўр бўларди-ку. Сизга айтолмаган гапларни кеннойи орқали етказардик, — деди иржайган Ўроз.

— Палид, дарров ўзингни суқасан-а? — дея ҳиринглади Чўлоқ. — Лекин энди майнавозчилик эмас. Бугун ваъдани бузишга тўғри келади. Битта ароқ опкел, майдалаймиз.

Бир эмас, иккита ароқ “майдаланди”. Устоз-шоғирд ғирт маст бўлишди. Шу ернинг ўзида кўрпачага чўзилишди. Қоронғи тушиб, кайфлари бироз тарқаганидан кейин уйғониб уйга кетишди.

Эртасига иккаласи Моҳирўйни кўргани боришди ва, кутилмаганда, унинг боласи билан бирга тез ёрдам машинасига минаётганига гувоҳ бўлишди. Бориладиган касалхона манзилени билганларидан кейин ортга қайтишди. Улар жой тополмаган Моҳирўй боласи билан бирга йўлақда қолади, деб ўйламагандилар. Кечга яқин аҳволни билган Нормат қутуриб кетаёзди. “Падар лаънати главврачни топ, ўзим калласини сапчадай узиб ташлайман!” — дея ўкирди. Ўроз чўнтагини ковлаб, рақам ёзилган бир парча қоғозни хўжайинига тутқазди. У аввалроқ касалхонага борган, Моҳирўйнинг йўлақдаги каравот устида бошини эгганча ғамга ботиб ўтирганини кўрганди. Ишни шу заҳоти битирмоқчи бўлди-ю, бирдан қароридан қайтди. “Чўлоқ ойимчаси не аҳволдалигини билсин, унга ўзи хизмат қилсин”, — дея ўйлади ҳамда шифохона бош врачининг телефон рақамини сўраб-суриштириб билди-да, Норматнинг ёнига борди.

— Ҳов ит! — дея бақирди Чўлоқ бош врач гўшакни кўтариши билан салом-аликсиз. — Кимни коридорда ётқиздинг?

— А, — деди кўрқиб кетган дўхтир, — ким? Ким билан гаплашаяпман?

— Онангнинг эри билан гаплашаяпсан! Ҳозир бориб коридордаги келинчакни энг зўр хонага ўтказасан! Агар бир секунд кечиксанг, миянгни қатигини чиқариб ташлайман!

Чўлоқ гўшакни жойига қўйди. Сўнг сўқинди. Қолган аламини Ўроздан олди. Кейин қувиб солди. “Билиб туриб, кеннойингни кўчада қолдирдингми, палид?!” дея томоқ йиртди. Ўроз олди-орқасига қарамай, касалхонага жўнади.

Агар худди шу пайт савдогарлар Нормат учун ажойиб хушxabар билан келишмаганида эди, Чўлоқнинг ўзи ҳам хастахонага елдай учиб борарди.

— Хўжайин, буйругингни даҳшат қилиб бажариб ташладик, — деди Пўлат Чўлоққа кўзи тушиши билан салом-алик ҳам қилмасдан.

— Нима?! — деди уларга қандай буйруқ берганини аллақачон эсидан чиқарган Нормат.

— Анави паразитни тинчитишни буюргандингиз-ку, — деди бирдан жиддий тортган Пўлат.

— Ҳа, нима бўлди? — сўради Нормат шошиб.

— Тинчитдик. Бекорга калласини опкелманглар, деманган экансиз. Томи кетган бир одам экан, оппа-осон тиливордик, — деди Пўлат гўдайиб.

— Зўр бўпти, энди ичкарига киринглар, гап бор, — деб Чўлоқ ҳовлига бир қур назар ташлади-да, шотирларини бошлаб кетди.

У оромкурсига ястаниб ўтирди. Йигитларни зимдан назоратдан ўтказаркан, чўнтагидан сигарета олиб лабига қистирди. Шу заҳоти Мели чаққонлик билан гугурт чақиб, шефнинг сигаретасини тутатди.

— Менга қаранглар, — деди Нормат оғзидан паға-паға тугун чиқазиб, — бундан бу ёғига майда ишларни йиғиштирасанлар. Раз шу йўлга кирдингми, тамом, ё остидан, ё устидан таваккал қиласанлар. Граммлаб эмас, керак бўлса, тонналаб сотасанлар. Яна қаердаги чурвақаларгамас, йирик-йирик, серёзний одамларга.

— Хўжайин, — деди хурсандлигидан яшнаб кетган Пўлат, — биз ҳам худди сиз айтгандай қилсак, деб юрувдик. Ичимиздагини уқдингиз, шеф.

— Ҳе, — дея оғзини қийшайтирди Чўлоқ, — бу дегани кун фақат маишатда ўтади, деганимас. Кириб кетишинг ҳеч гапмас, шуниям ҳисобга олганмисан?

— Хўжайин, дорининг каттасиям, кичигиям бир. Орқага қайтиш йўқ.

— Орқанга ўлигинг қайтади. Кароче, бугундан бошлаб, икковинг ҳам эрталабдан-кечгача, керак бўлса кечкурун ҳам шу ерда бўласан!

— Бўлди, шеф, сиз нима десангиз шу, — деди Мели қўлини кўксига қўйиб.

— Яхши. Ҳозир сен, отинг Мелимиди, ошхонага киргин-да, музлаткичдан яримта опкел, — деди Нормат.

Йигит ўрнидан сакраб туриб, ташқарига чиқиб кетди. “Ошхона қаерда?” деб сўрамадиям. Нормат Пўлатга қараб иржайиб қўйди ва сигаретасини чекишда давом этди. Орадан уч-тўрт дақиқа ўтар-ўтмас Мели қўлида патнис билан кириб келди. Патнисда нафақат ароқ, балки газак ҳам бор эди.

— Бопладинг-ку, баччагарнинг боласи. Агар шунақанги ақлинг бўлса, ошиғинг олчи бўлади. Мен ичмайман, икковинг юз-юз олинглар, кейин иш бор, — деди Чўлоқ.

Йўқ, Пўлат қадаҳидаги суюқликни шунақанги моҳирлик билан ютдики, буни кўрган Чўлоқнинг томоғи тақиллаб кетди.

— Вой, қисталоқ, балосан-ку! Қуй менгаям, — деб юборганини ўзи ҳам сезмай қолди. Кейин қадаҳга термилиб туриб: — Бировлар гулдана гул ясайди, деса, ҳар ким ҳам ишонавермайди. Ароқния молга ўхшабмас, одамдай ичса бўларкан-ку, — дея қўшиб қўйди ва худди Пўлатга ўхшатиб ичмоқчи бўлди-ю, аммо эпини қиллолмади.

У қанча кўп гапирса, шунча сири очилишини яхши биларди. Шунинг учун ўзидан паст деб ҳисоблаган одамлар билан эзилишиб ўтирмасди. Ҳозир ҳам шундай қилди. Оғзидаги газакни ютар-ютмас, Мелини дарвозахонага, Пўлатни ҳовлига бориб ўтиришга буйруқ берди.

Аммо шотирликни бўйнига олаётганлар чиқишга улгуришмади. Ҳовли томондан бўғиқ овоз келди.

Норматнинг қулоғи тикрайди. Бир неча сония бир нуқтага термилиб, ким бўлиши мумкинлигини ўйлади. Бунга-ча шотирлари унга тикилиб туришди.

— Пўлат, чиқиб қара, ким экан? — деди ниҳоят Чўлоқ йигитларига юзланиб. — Мели, сен шу ерда ўтир!

Нормат қўйнига қўл тиқиб тўппончасини олди-да, ўқдонини кўздан кечириб, яна жойига қўйди. Мели шефининг қўлидаги матоҳни кўрганидан кейин диққати ортди. Ҳашпаш дегунча овоз берганлар Пўлат етовида ичкарига кириб келишди.

— Салом бердик, — деди Пўлат йўл бўшатгач, олдинга ўтган тепакал киши хириллаган овозда.

— Мурда, келдингми? — деди уни кўриб юзида илжайиш пайдо бўлган Чўлоқ.

— Мана, бизгаям насиб қиларкан қоровулсиз юриш, — деди чақирилмаган меҳмон.

— Қачон чиқа қолдинг? Қандай топиб келдинг бу ерни? — дея Нормат курсига ястаниброқ ўтирди.

— Ўтиришга рухсат берарсан, шеф, — деб киноя билан ўшшайди Нормат «Мурда» деб атаётган одам.

— Ўтириб зерикмадингми? Меникидаям ўтирмоқчимисан?

— Эски ошналарингни шунчалик тез унутасан, деб сираям ўйламагандим. Пешонанг ярақлаб...

— Ўчир овозингни, хумпар! Мана бу ёққа ўтир, — деб Чўлоқ унга стул кўрсатди.

Мурда ўқрайди. Ана шу ўқрайишининг ўзидаёқ Пўлат билан Мелининг юрагини олди. Дарҳақиқат, у жаҳлланганда жудаям оқариб кетар, қоқ суяк башарасидаги кўзлари олайиб, эртақлардаги “ўлмас Кашшей”ни эслатиб юборарди.

У бир сўз демай, Чўлоқ кўрсатган жойга ўтирди. Бунга-ча Нормат стол устидаги пиёлани ароққа тўлатди ва секин Мурда томонга сурди.

— Ҳе, — деди пиёлани қўлига олган Мурда, — илгари қўлимга узатардинг.

Нормат бирдан қўйнидаги тўппончани чиқарди. Қарс этказиб стол устига қўйди.

— Сен билан бирга камерада ўтирган бўлсам, ҳамиша туремшик бўп қолади, деб ўйлаганмидинг?! — деди ғазаб билан.

Мурда унинг тўппончани стол устига қўйганигайм, пўли-сасигайм эътибор қилмади. Қулқуллатиб тиниқ рангсиз суюқликни ютди. Сўнг газак ҳам қилмай, енгини ҳидлаб қўйди. Пиёлани қайтариб Чўлоққа узатаркан:

— Яна битта қуй, — деди.

Нормат ёниб турганди. Эски қадрдонининг шу биргина ҳаракати билан лоп эгиб ўчди-қолди. Дарров пиёлани ароққа тўлатди. Иккинчи пиёладан кейингина Мурданинг юзига қон югурди. У шошилмасдан қаққайиб турган икки йигитга қаради-да:

— Мени отим асли Равшан, Нормат жўрам бўлади. Шу туришида у бундан ҳам баттар ҳазил қилаверади. Шуниси-гайм шукур, — деди.

— Сизлар айтилган жойга боринглар энди, — деди Чўлоқ шотирларига Мурданинг у билан ёлғиз қолмоқчилигини сезгач.

Йигитлар дарров чиқиб кетишди. Равшан ўшшайди.

— Анча ўзгариб кетибсан, ошна, — деди ва киссасидан бир қути сигарета чиқазиб стол устига қўйди. — Бошқа жой бўлганида башарангга қараб сенлигингни билардим-у, лекин гапларингдан бошқа одам бўлса керак, деб ўйлардим.

— Ичасанми? — дея Нормат қулига шишани олди.

— Йўқ, менга етади.

— Нега келдинг?

— Сени кўргани десам, барибир, ишонмайсан. Дард билан келдим, ошна, дард билан. Сенинг дардинг билан келдим.

— Мен ҳали турмага ишим тушгани йўқ. Проблемамни ўзим ҳал қилиб юрибман.

— Эсингда бўлса, бир марта Фаррухнинг чангалидан мени опқолувдинг. Қарз бўп қолувдим. Биласан, бўйнимда қарз билан юролмайман. Имкони туғилгандаёқ узаман.

— Эзилма кўп. Жонгаям тегиб кетдинг. Айт гапингни.

— Қисқаси, сен яна бир ойлардан кейин ётган жойингга қайтиб борасан. Қилиқларинг ёқмабди. Дорининг ҳаммасини бермагансан. Нақ ярмини опқолгансан.

— Нима?! — деди пешонаси тиришган Чўлоқ. — Ким айтди сенга? Қанақа дори?

— Ўзингни гўлликка солма. Ҳаммасидан хабаримиз бор. Хуллас, ҳар бир босган қадамнинг назоратда.

— Ўроз... шунинг иши бу! Индамайгина қўйнимга кир-волиб, ими-жимида...

— Ким қандайлигини билмасмидинг? Сени бунчалик гўл деб ўйламагандим.

— Ҳали вақт бор эди. Ҳали қиладиган ишларим кўп эди. Секин-аста...

— Секин-аста қимирлагунигча у сенинг адабингни бериб қўйган бўларди. Ҳа, Фаррухнинг бевасига кўз олайтириб юрган экансан. Бошқаси қуриганмиди? Ҳе, кўнглингга кўтир жомашов!

— Ҳаддингдан ошма! Бир кунлик умрим қолган бўлсам, сенга ўхшаган беш-олтитасининг суробини тўғрилаш қўлимдан келади.

— Бўпти, қизишма. Мен кетдим. Қарзим йўқ энди бўйнимда.

— Кетмайсан ҳеч қасқа! Ўн беш йилдан бери танийман сени. Худо менга бериб турган пайтда ёнимда бўласан. Синалган отсан. Ё сенам кимгадир итваччалик қилиш билан шуғулланаяпсанми?

— Менинг яқинларим решотканинг орқасида ўтиришибди. Аввал тўплаган обрўйингни қилишди. Ҳар қалай, ўзинг хоҳламаган бўсанг ҳам, бир-иккита кузирларга ёрдамнинг теккан экан. Ҳозир айтсам, эслаёлмайсан. Сени огоҳлантиришим керак эди. Вазифамни бажардим. Кейин сендан бирон нима умидвор бўлганим йўқ. Шунинг учун шалтоқ оғзингга қараб гапир.

— Бўпти. Ўргатма. Кароче, қоласан. Ёнимда бўласан.

— Келишдик. Лекин билиб қўй, мен сенинг югурдагинг эмасман. Шунга яраша муомалада бўласан. Маслаҳатим, ҳали анави итваччага индама. Ундан кўра, юр мен

билан. Ўша оймчангга у нима кароматлар қилаётганини кўрасан.

Чўлоқнинг қўллари мушт бўлиб тугилди. Кўзи олайди. Тишларини бир-бирига босиб ғижирлатди. Томоқ томирлари кенгайди. Беихтиёр ароққа қўлини чўзди.

* * *

“Янгилик”ни эшитган Моҳирўй палатага қайтиб келди. Ўғлининг юзига термилди. У жуда ширин, ҳар қандай ташвишлардан холи, кўзчасини юмиб, бир текисда нафас олганча ухларди. Унга термилиб турган жувон унсиз йиғлаб юборди. Кўз ёшларини кафти билан артди. Кейин Фирдавснинг иситмаси бор-йўқлигини билиш учун унинг пешонасига қўлини қўйиб кўрди. Ҳартугул, ҳаммаси жойида. “Дўхтир камида бир ҳафта даволаниш керак, деди. Ҳозир қочиб кетсам, касали яна қайталаб қолиши ҳеч гапмас. Бу паразитлар ернинг тагига кирсам ҳам искаб топишади. Лекин бу ерда қўл қовуштириб ҳам ўтиролмайман. Ким билади, улар нималарни режалаштирган. Мақсадлари нима ўзи уларнинг? Уйланаман деса, мендан бошқаси қуриб кетганми? Ёки... Ҳа, шундай, улар шу йўл билан Фаррух акамдан ўч олишмоқчи. Шундай қилишса, унинг руҳи чирқирайди. Яхши йўл... Яхши йўл... Яхши йўл, Фирдавсни болалар уйига топшираман. Шунчаки кулпакундуз куни бирорта тарбиячининг қўлига бериб, ортимга бурилиб кетаман. Кейин ўзимни ўлдираман. Ана шунда ҳаммаси бармоғини бурнига тикиб қолаверади. Лекин бунинг учун Фирдавс тўла соғайиб кетиши керак. Демак, ким келсаям муддат сўрайман. Ҳамма айтганларига кўнаман. Хотин бўлишгаям, любовница бўлишгаям тайёрлигимни айтаман. Ундан сўнг ишга киришаман”, — дея хаёлидан ўтказган Моҳирўй эндигина ўрнидан турганида эшик очилди. Жувон дарров емакхонага ўтди ва кўзи эшик ёнида турган калта сариқ сочли, қора кўзойнак таққан, деярли ярим-яланғоч қизга тушди.

— Сизга ким керак? — сўради ундан ҳайрон бўлиб.

— Сиз, сизни кўргани келдим, — дея бегона қиз ўзбек тилини бузиб гапирганча кўзойнагини олиб жилмайди.

Қоши ингичка қилиб терилган, қовоқлари обдан бўялган, кўк кўзли қиз чиройлигина эди.

— Лекин мен сизни мутлақо танитайман, — деди Моҳирўй ўзини бутунлай гўлликка солиб.

— Танимасангиз танишамиз, хоним. Аввал манавиларни музлаткичга қўйиб қўйинг, — дея нотаниш қиз қўлидаги пакетни Моҳирўйга тутқазди. Жувон истар-истамас келтирилган егуликларни унинг қўлидан олиб, стол устига қўйди.

— Эҳтимол, ўтиришга таклиф қиларсиз, — деди сариқ сочли қиз.

— Ўтиринг, — дея юмшоқ курсини кўрсатди Моҳирўй. Ўзи эса жойидан қимирламай тураверди.

Чақирилмаган меҳмон аввал обдан хонани кўздан кечирди. Мамнун ҳолда бош қимирлатди. Сўнг курсига ўтириб, узун оёқларини чалиштириб оларкан, Моҳирўйга юзланди:

— Менинг исмим Таня. Раҳматли эрингизни яхши танирдим. Очиги, зўр йигит эди. Ҳар қандай қиз орзу қиладиган... Мен сизнинг рашкингизни келтирмоқчимасман. Шунчаки борини айтаяпман. Хуллас, у билан танишчилигимиз бориди. Балки, у сизга бу ҳақда айтмагандир. Бу табиий. Қайси эркак ўзининг жазмани тўғрисида хотинига гапиради? Кўриб турибман, жудаям чиройлисиз. Фаррух гулларнинг ичидан энг сарасини узган экан. Дидига қойилман...

— Мақсадингиз нима? — деди сабр косаси тўлган Моҳирўй унинг гапини бўлиб.

— Айтдим-ку мақсадимни. Сизни кўриб кетмоқчийдим. Фақат чиройли кўзларингиз билан менга бунақа қараманг. Мен сизга ўтиб кетган замон ҳақида гапирдим. Фаррух акангиз йўқ энди. Ўлган. Бундай пайтда бизга ўхшаганлар дугонага айланиши керак.

Моҳирўй ўзини босишга қанчалик ҳаракат қилмасин, сираям уддасидан чиқолмади. Шаллақи қизнинг оғзидан чиқаётган сўзлар унинг юрагига наштардай санчилаверди. Шу боисдан Танянинг сочига чанг солди. Бир тортишдаёқ сочнинг ҳаммасини бараварига юлиб олди. Таня шу заҳоти қаҳ-қаҳ отиб кулиб юборди. Қўлида бир тугам сунъий соч, Моҳирўй мулзам бўлиб турарди.

Ҳақиқий соч ҳам гарчи сариқ эса-да, хийла узун экан. Танянинг елкасига тушиб, аввалгисига нисбатан уни янада гўзаллаштириб кўрсатаркан.

— Ўтир! — дея дўқ урди Таня бирдан жиддий тортиб Моҳирўйга ўқраяркан.

— Яхши турибман, — деди Моҳирўй ва қўлидаги сочни улоқтириб юборди.

— Яхши, бошдан сен билан келишолмадикми, демак, охиригача шундай бўлади. Демак, вақтни ўтказишдан фойда йўқ. Сен худди Фаррухга ўхшаган бир одамнинг назарига тушгансан. У сени хотин қилиб олади. Қўрқма, бунисига жазман эмасман. Лекин танишман. Аслида, сени мана шу люкс хонага жойлаштирган ҳам мен бўламан. Бўлмаса, одамлар оёғи остида ётган бўлардинг.

— Мен ҳеч кимни танимайман, танишниям истамайман! Яна одамларнинг қўлида ўйинчоқ ҳам бўлмайман. Мени бу ерга ўтказиб, қойил иш қилган экансан! Ҳозироқ ўша одамларнинг оёғи остига чиқаман.

— Бола ҳамма учун азиз. Сендай мағрур аёлгаям. Ундан ажраб қолишингни истамасдим.

— Нима демоқчисан?

— Ҳеч нима демоқчимасман. Кузирнинг хотини бўлгансан. Ақлинг жойида бўлса керак деб ўйлайман, холос... Ҳол сўрашгаям имкон бермадинг. Тезроқ кетсин, деб турган бўлсанг керак ичингда. Ўйлаганингдай кетаман, — деб Таня ўрнидан турди.

— Шошма, — деди боласи ҳақидаги гапдан қалтираб қолган Моҳирўй, — майли, сен билан гаплашиб олайлик. Шунчаки келмаган бўлсанг керак.

— Сизларда битта мақол борлигини эшитганман: «Индаматин калга, ўзи келар ҳолга». Лекин шу мақол топиб айтилган, — дея Таня яна қайтиб курсига ўтирди-да, сумкачасидан сигарета олиб лабига қистирди.

— Фақат деразани очиб қўяйлик, — деди Моҳирўй ундан ҳайиқиб.

— Яхшиси, дераза ёнида чекаман, — дея жилмайди Таня.

Аввалдан шунга ўхшаш гапларни тахмин қилган Моҳирўй ҳаммасига чидашга қарор қилган эса-да, ҳозир жу-

даям довдираган эди. Шу боисдан деразани очди-ю, худди манави сариқ соч унинг боласини тортиб олиб кетадигандай, ётоқхона эшиги ёнига борди. Таня унга қараб кулиб қўйди. Унинг кулгиси Моҳирўйга бирозгина далда бўлди. Ҳатто қилиғи ўзига ҳам ғалати туйилди.

— Хўш, куёв бола ким экан? — сўради у ўзини бемалол тутишга ҳаракат қилиб.

— Ким бўларди? Бунисиям турмада ўтириб чиққан, — дея Таня тутунни ичига чуқур симираркан, кўзининг ости билан Моҳирўйга қаради.

— Уфф, бошқаси қуриганмикан?

— Пешонанг шундай экан-да, қизгина. Мана, мени қара, ҳали бирор марта эрга текканим йўқ. Лекин шунчалик кўп одамга жазманлик қилганманки, ҳисобдан адашаман. Лекин нолимайман, юрибман маза қилиб. Чўнтагим тўла пул. Бир оғиз гапимга маҳтал бўлганлар тиқилиб ётибди. Шундай экан, тўрт кунлик дунёда нега қийналиб яшашинг керак? Турмада ўтирадимми, балода ўтирадимми, тегволиб, айшингни суриб юравер.

Моҳирўй ичидан зил кетди. Қани имкони бўлса, фаҳш ботқоғи маликасини мажақлаб ташласа. У ўзидан ранжиди: «Ҳали куним шунақаларга қолдимми? Энди шулар билан гаплашиб юраманми? Фаррух ака, кимларнинг қўлига қолдириб кетдингиз мени?!»

— Сен совчимисан? — сўради у Танянинг гапларини кўнглига олмасликка ҳаракат қилиб.

— Йўқ, ўлибманми совчилик қилиб? Мен унақанги ишларга уқувсизман. Шунчаки танишиб кетмоқчийдим. Эрингни билганим учун.

— Кўрдинг, танишдинг. Энди мақсадинг нима, айтавер?

— Ғалати аёл экансан. Кетаман, деганимда қўймадинг. Энди яна мақсадинг нима, деб калламни қотираяпсан.

— Шунчаки келмагандирсан?

— Бўпти, — деб Таня сигарета қолдиғини деразадан улоқтириб юборди ва бир-бир босиб, Моҳирўйнинг ёнига келди. Секин унинг белидан қўлини ўтказиб қучоқлади. Моҳирўйнинг димоғига тамакиннинг аччиқ ҳиди урилиб, афти бужмайди.

— Жонгинам, Норматга эрга тегасан, лекин менга хизмат қиласан. Агар гапимдан чиқсанг, сениям, болангниям... У ёғини ўзинг яхши биласан. Тушундингми? — деди Таня Моҳирўйнинг қулоғига шивирлаб.

Моҳирўй ҳеч нима демади. Деёлмади. Тили айланмади. Фақат алам билан лабини тишлади. Таня юзидан ўпиб қўйганида эса, ғалати бўлиб кетди. Уни ўзидан итарди.

— Ҳалиям қўл тегмаган гунчага ўхшайсан. Сени кўрган одам хотин деб ўйламайди, — дея уни қўйиб юборди Таня ва полда ётган ясама сочни олиб, у ёқ-бу ёғини тўғрилади. Пуфлаб тозалаб, кейин кийди. Сумкачасини елкасига илди. Ҳаводан Моҳирўйга ўпич юборди ва эндигина эшик тутқичини ушлаганида, эшик очилиб кетди. Остонада ғазабдан кўзлари чақчайган Нормат турарди.

Таня унга қараб жилмайди. Сўнг ортига ўгирилиб, Моҳирўйга қаради.

— Мана, куёв боланинг ўзлариям келиб қолдилар, — деди у. Аёлнинг юзида бир олам истеҳзо, мазах бор эди. “Кўриб қўй, қанақанги баднафс, бесўнақай ва бадбашара одам сенинг эринг бўлади”, демоқчидай эди.

— Сен бу ерда нима қилиб юрибсан? — деди Нормат Таняга, Моҳирўй оғиз очишга улгурмасидан.

— Менми? — дея унга юзланди Таня. — Сенинг бўлажак рафиқанг билан танишгани келувдим.

— Ким сенга айтди?! — деди бақириб, ғзаби баттар жунбушга келган Чўлоқ.

— Бу ёғи билан ишинг бўлмасин, — қовоғини уйди Таня ҳамда Норматнинг кўксидан итариб юбориб ўзига йўл очди-да, ташқарига йўрғалади.

У кетганидан кейин Нормат бир неча сониягина Моҳирўйга тикилиб турди. Сўнг у ҳам кетди. Моҳирўйнинг эса боши ғувиллади. Нималар бўлаётганига сира ақли бовар қилмасди. Ҳатто боласини етимхонага топшириб, ўзини ўзи ўлдирмоқчи бўлганиям хаёлидан кўтарилди. Тамаранинг келиб кетиши, “куёв”ликка номзод эркакнинг тўсатдан пайдо бўлиши, еб қўйгудек тикилиши — буларнинг бари тушидан кечаётгандай эди. У ўзини шунчалик ёлғиз, ғариб ҳис этдики, алаmidан бошини деворга ургиси келди.

Ғазаб билан стол устида турган елим пакетнинг ичини очиб кўрди. Мева-чева, қовурилган жўжа, бир шиша ароқ, бир шиша коньяк. У шартта ароқни олди. Оғзини очди-ю, пиёлага тўлдириб қуйди. Бир кўтаришда ичди. Афти бужмаймади. Оғзи ачишмади. Сув ютгандай бўлди. “Падарига лаънат, мени алдабди”, хаёлидан ўтказди Моҳирўй. Яна бир пиёлани тўлдириб, ичиб юборди. Сўнг оромкурсига ўтирди. Худди Таня каби оёқларини чалкаштириб олди. Ана шунда унинг боши қизий бошлади. Кўз олди ора-чора хиралашиб қолаверди. Мияси тиниқлашди. Кайфиятиям кўтарилгандай бўлди. Унинг ўзидан ўзи кулгиси қистади. Бақриб кулишга тушди. Кулиши негадир бирдан йиғига айланиб кетди. Ўпкаси тўлиб, ўксиб-ўксиб йиғлай бошлади. Ана шу маҳал эшик очилди. “Падар лаънатилар, тинч кўясанларми, йўқми?!” дея бақирмоқчийди. Аммо кутилмаганда кўзи Миразизга тушди.

— Сиз?! — деди Моҳирўй ва энди ўрнидан турмоқчи бўлганида, боши айланиб яна жойига ўтириб қолди.

Миразиз зумда бутун хонага кўз югуртиришга улгурди.

— Моҳирўй, нима бўлаяпти? — деди хавотир билан.

Моҳирўй унга тикилиб тураверди. Шунда боши негадир тез-тез қимирлаётганини илғаб қолди. “Жинни бўлаяпман, — хаёлидан ўтказди у. — Бошқа нарсамас. Падар лаънатилар охири шунга эришишди. Жинни қилишди. Бир ҳисобдан, шунисиям яхши бўлди. Ҳеч курса, жиннини ўз ҳолига қўйишар. Ақли йўқ, алмойи-алжойи гапирадиган, дуч келган жойга думалайверадиган гўзалнинг кимга ҳам кераги бор? Керак бўлса, бундайлардан итлар ҳам ҳазар қилиб, нарироқдан ўтади. Ҳартугул, мақсадимга етдим. Фақат ўғлимга қарайдиган мард топилса бўлгани. Мана, у ҳам рўпарамда турибди. Миразиз мард йигит, илтимосимни ерда қолдирмайди”.

Моҳирўйнинг кўзи эшик ёнида турган қизга тушди. Бу ўша — Миразизга унинг ўзи танлаб берган қиз. Чиройли, оқила. Қизиқ, унинг боласига қарармикан?

— Моҳирўй, — деди яна бир бор Миразиз, — биров келдими?

Қиз жилмайди.

— Шу аҳволда кеннойимга кўринишни сираям хоҳлама-
гандим. Узр, шунақа бўл қолди. Мен... Мен...

Моҳирўйнинг забони ўз-ўзидан боғланди. Кўзидан
дув-дув ёш оқаверди. Лекин кафти билан юзини тўсма-
ди. Бошини эгмади. Ошкора йиғлади. Фақат нафаси
чиқмади. Миразизнинг ёнида турган қиз ортиқ чидол-
мади. Югуриб кела сола Моҳирўйни маҳкам қучоқла-
ди. Бурнига ароқнинг аччиқ иси урилди. Аммо эъти-
бор қилмади.

— Ҳали ҳаммаси яхши бўл кетади. Болангиз соғаяди.
Ўзимиз келиб, иккалангизни бу ердан олиб кетамиз...

Нариги хонадан чақалоқнинг йиғиси эшитилиб, Мир-
азизнинг бўлажак рафиқасининг гапи бўлинди. У бир зум
сўзлашдан тўхтаб, Моҳирўйнинг юзидан чўлпиллатиб ўпиб
кўйди-да, ётоқхонага кирди.

Моҳирўй Миразизга қараб жилмайди.

— Жудаям меҳрибон, ишқилиб, бахтли бўлинглар. Худо
хоҳласа, тўйларингда давралан чиқмай ўйнайман, — деди.

— Ана энди ўзингизга келдингиз. Шундай иродаси ба-
қувват қизнинг кўз ёш тўкиб ўтиришини биринчи марта
кўришим, — деди Миразиз ҳам жилмайиб.

Бу пайтда ётоқхонадан Рухшонанинг Фирдавсни эркала-
ган овози эшитиларди. Моҳирўй ич-ичидан қувониб кет-
ди. Фаррух акаси ўлганидан бери унинг боласини бирорта
ҳам бегона одам бунчалик эркаламаган эди. “Новвотим,
асалим, эркагинам”, дерди Рухшона. Моҳирўйнинг ҳатто
рашки келди. Ўзи ҳам боласини эркалашни қўмсади.

— Лекин-чи, роса қидирдим. Уйингиздагилар сизни
қаёққа олиб кетишганини билишмаскан, роса сўраб-су-
риштирдим. Шунинг учун касал кўргани бирон нима олиб
келмадим. Бу ерни Рухшона топди. Илгари қариндошлар-
ридан биттаси боласини олиб ётган экан, — дея гапга
тушиб кетди Миразиз.

— Ўзларинг келибсизлар, шунинг ўзи катта гап, ҳеч
ниманинг кераги йўғиди, — деди унга Моҳирўй.

— Моҳий, нега ичдингиз? Ким сизга ароқ олиб келди?
Ҳеч нарсага тушунмаяпман. Балки, — дея Миразиз ётоқ-

хона эшиги томонга кўз ташлаб қўйди, — мен эришолмаганимга бошқа бир йигит эришдимми? Лекин уйланмоқчи бўлган қизи касалхонада бўлса-ю, унга ароқ кўтариб...

— Қўяверинг, гапирса гап кўп, — дея Моҳирўй йигитни сўзлашдан тўхтатди.

Шу пайт Рухшона Фирдавсни кўтариб, ётоқхонадан чиқди.

— Биз турдик, ойиси, амакиси, — деди у жилмайиб.

“Бутун бошли гўзаллик! Ўзга нарса эмас! “Биз турдик, ойиси, амакиси!” Нега мен Фаррух акамнинг ёнларига: “Биз турдик, дадаси!” деб кирмадим. Шугина қиз эплаган, бажаролган, айтолган гапни мен айтолмадим. Хаёлимнинг бир четига ҳам келмади. Шунчалик ҳам ношуд бўламанми? Доим ўзимни ўйлабман-а?! Боламни эркалашни, у билан бирга соя-салқинларда сайр қилишни сира хаёлимга келтирмабман. Мендан она чиқмайди. Фирдавсга Рухшонагина она бўла олади. Угина меҳр бериб, авайлаб-асраб катта қилади”.

Моҳирўйнинг ўксик юраги потирлаб қолди. Кўкраги тез-тез кўтарилиб туша бошлади. Ўзига термилиб турган Миразизга эътибор ҳам бермади. Руҳи толиқди. Унда уйғоқ юришга куч қолмади.

— Моҳий, сизга нима бўлаяпти? — сўради Миразиз жувоннинг оқариб кетган юзидан кўзини узолмай.

— Билмадим, қандайдир бошим оғрияпти, шекилли. Сира бунақа бўлмагандим, — дея жавоб қилди Моҳирўй пешонасини ушлаб.

— Кириг, ётинг, дам олинг. Битта ухласангиз, ҳаммаси ўтиб кетади. Ўғлингизга Рухшона иккаламиз қараб турамиз... Яхшиси, дўхтирга айтайин, қараб қўйсин. Балки, енгиллаштирадиган укол қилар, шунда...

— Йўқ, дўхтир шарт эмас, бирпасда ўтиб кетади. Сизларни безовта қилиб қўйганим учун узр, — деб Моҳирўй оромкурсидан секин турди. Пешонасини ушлаган кўйи ётоғига ўтиб кетди.

Нега шундай қилганини ўзи ҳам билмайди. Шунчаки ўттиси келди. Шунчаки Миразиз билан Рухшонанинг ёнида бу аҳволда ўтиргиси келмади. Каравотга ўтирди. Ётгиси

келди. Ётмади. Уялди. Турди. Ювиниш хонасида юзини чайиб чиқди. Бироз тетиклашгандай бўлди. Сўнг Рухшонанинг ёнига ўтирди.

— Айбга буюрмайсиз, ўзимни нимагадир нохуш сездим. Шунинг учун сизлар билан тузукроқ гаплашолмадим ҳам. Миразиз акам сизни хафа қилмаяптими? — деди мийиғида кулиб.

Рухшонанинг олпоқ юзида ним қизиллик пайдо бўлди. Ўғринча “душмани”га қараб олди.

— Хафа қилсалар, сизга айтиб бераман, ўзингиз таъзирларини бериб қўясиз, — деди Рухшона унга жавобан. Озгина ноз, эркаланиш билан сўзлаган қизнинг гўзаллиги икки ҳисса ошиб кетди. Унга нафақат Миразиз, балки Моҳирўйнинг ҳам ҳаваси келди.

— Келишдик, салгина... — дея эндигина гап бошлаган Моҳирўйнинг қолган гаплари ичида қолди. Палатага бош врач бошлиқ бир нечта дўхтирлар, ҳамширалар кириб келишди. Миразиз чаққонлик билан дарров стол устида турган ароқ шишасини олиб, кўринмайдиганроқ жойга қўйди. Бош врач шишани кўрди. Аммо кўрмасликка олди. Бунинг ўрнига ортига бурилиб дўхтирларнинг, ҳамшираларнинг диққатини ўзига қаратди.

— Келажакда, — деди у салобат билан. — мана шундай хоналарни кўпайтиришимиз керак.

Ҳамма бараварига бошини қимирлатиб, унинг гапини тасдиқлади.

— Хўш, — деди шундан кейин у ўтирилиб, — ҳурматли беморни кўргани келганлар, менимча, анча вақтдан бери ўтирибсизлар. Мумкин эмас! Боласига қайғураверганидан онаси чарчаган бўлиши мумкин. Шунинг учун бошқа пайт келасизлар.

Миразиз билан Рухшона ноилож чиқиб кетишди. Бош врач эса Моҳирўйнинг атрофини айланиб-ўргилди. Бисотидаги ҳамма ширин гапларни ишлатди. Сўнг у ҳам “шотир”лари билан бирга чиқиб кетди. Моҳирўй карахт эди, кўрганларининг ҳаммаси тушида кечаётгандай эди. Бир неча марта кўзини ишқалади. Юзларига уриб қўйди. Шундан сўнггина бироз ўзига келди. Кўрганларини унутиш

учун ўғилчаси билан овора бўлди. Шу билан қоронғилик ҳам тушди. Телевизорни қўйганди, тайинли нарса йўқ экан. Секин боласини кўтариб, йўлакка чиқди. Худди шу маҳал қўшни палатадаги жувон йўлакда экан. Моҳирўй унинг ёнига бориб салом берди. Жувон оппоққина, очиққина экан, дарров жилмайиб Моҳирўйнинг саломига алиқ олди. Кўришиш учун бўш қўлини узатди ва шу заҳоти ниҳоятда сиқилиб кетганини айтди.

— Ҳовли қоронғи тушганида бўлакча бўларкан, чироқнинг ёруғида дарахтлар чиройли кўринаркан. Ёлғиз ўзимнинг айлангим келмаяпти, юринг, бироз тоза ҳаво олиб келайлик. Дориларнинг ҳиди одамни бўғиб ташлади, — деди аёл.

Сиқилиб турган Моҳирўйга унинг таклифи ёқиб тушди. У ҳам жилмайиб:

— Кетдик, — деди.

Ташқарида бола кўтарганлар кўп эди. Ҳаммаси сайр қилиб юришарди. Моҳирўй пайдо бўлиши билан аёлларнинг кўзлари унга қадалди. Шивир-шивирлар бошланди. Битта-иккитасини унинг ўзи ҳам эшитди. “Келганида йўлакка жой қилиб беришувди. Жазманлари кўчанинг одамларийкан, дўхтирларнинг юрагини суғуриб олишига оз қопти. Ҳозир люксда айшини суриб, курортда ётгандай ётибди. Кунда бир-биридан бадбашара одамлар олдига келишади... Ўзиям бир қултум сувга қўшиб ютиб юборгудеккина эканда... Бунақаларнинг қаригунча ошиғи олчи”. Бунақанги пичир-пичирларни Моҳирўй эшитмаганга олди. Қўшни палатадаги аёлни секин гапга тутди. Ўғлининг, ўзининг исмини, қанақа касал бўлганини, қачон бу ерга келганини сўради ва фақат жилмайишга ҳаракат қилди. Аммо ўзини Назокат дея атаган жувон дарров жиддийлашиб қолди. Очилиб-сочилиб гаплашмай қўйди. Саволларига қисқа жавоб берар, шу билан гап узилиб қолаверарди. Кейин у ташқари хийла салқинлигини, боласи шамоллаб қолиши мумкинлигини айтиб, дарров ортига қайтиб кетди. Моҳирўй алам билан унинг орқасидан кузатиб қолди. Сўнг ёлғиз ўзи Фирдавснинг жажжигина қўлчасини ушлаб ўйнаганча сайр қилишда давом этди.

Яхшики, хаёл бор экан, яхшики, Худо ўй суриш имконини бериб қўйган экан. Йўқса, Моҳирўй шунча гап-сўздан кейин портлаб кетиши ҳеч гап эмасди. У ҳамма нарсадан қутулиш учун тоғдан юмалаб кетганини, Фаррух унинг белидан ушлаб қолганини, сўнг иккаласи бирга юмалашганини, сўнг... сўнг айланишда унинг тепасига чиқиб қолган чўпон йигит билан нигоҳлари тўқнашганини, Моҳирўй йигитнинг одамни сеҳрлаб қўювчи нафасини ҳис этганини, тоғдан қулаганини ҳам унутганини, ҳаяжон бостанидан чўпон йигитнинг кўкрагини озгинагина итариб қўйганини ёдига олди. Ширин энтикди. Беихтиёр: “Фаррух ака, сизни севаман!” деб юборди пичирлаб. Унинг гапини дарров тушуниб олгандай қиқирлаб кулиб юборган Фирдавс жажжи қўлчалари билан онасининг кўксига ёпишиб олди. Моҳирўйнинг хурсандчилигининг чек-чегараси йўқ эди. У ўғлининг юз-қўзларини чўлпиллатиб ўпишга тушиб кетди. Бундан қитиғи келган Фирдавс қиқирлаб кулиб юбораверди. Онасининг авжини келтираверди. Хаёллари бошқа жойда бўлган Моҳирўй ўпаверди. Шу тахлит у дарвозага яқинлашиб қолди. Қулоғига кимнингдир дағал овозда гаплашаётгани эшитилди. Дарров сергак тортди. Гаплашаётганлар томонга қаради.

— Бир соат бўлди, — дея гапирарди битта одам ҳамсуҳбатига, — опкелишди, скорийда. Падар лаънатилар чавақлаб кетишибди. Айтишларича, зўрлардан экан. Лекин ҳали биров орқасидан сўраб келмади.

— Ўзи шулар жонга тегиб кетди. Биздаям биттасининг хотиними, бир балосими ётибди. Кун бўйи тинчлик йўқ. Шундай пайтда одам қоровуллигигаям пушаймон еб юборади, — деди иккинчи ҳамсуҳбат шеригининг гапини маъқуллаб. — Кимдан сўрама, фалончининг одамиман, биринг десанг, ичагингни бошингга салла қип ташлайман, деб кўрқитади.

— Бўлмаса мен борай, ака, яна битта-яримтаси кеп қолиб, балога қолмайин, — дея қоровул билан хайрлашиб, иккинчи одам аста-секин кета бошлади.

Моҳирўй ортига бурилди ва беихтиёр хизмат жойига кетаётган одамни кузатди. Унинг боши эгик эди, қадам олиши эса жуда оғир. Шунга кўра, у нимадандир азоб чекаётгандай эди. Жувоннинг у билан гаплашгиси келди. Ўғилчасини ўнг қўлидан чапига олиб, дарров унинг ортидан тушди. Бирпасда етиб олди.

— Амаки, — деди қоровулни тўхтатиш мақсадида.

Қоровул тўхтади. Жувонни кўриб ажабланди.

— Кечирасиз, амаки, — деди унга етишига икки қадамча қолганида тўхтаган Моҳирўй, — боя бехосдан гапларингизни эшитиб қолдим.

— Қандай гап? — деди узун мўйловини силаб қўйган қоровул.

— Анави, — дея Моҳирўй боя унинг гаплашган жойини кўрсатди, — қоровул амакига бир нимани айтдингиз-ку, шуни сўраяпман-да.

— Ҳа-а, уми? Биз у билан ўн йилдан бери мана шу қўшалоқ баннисага қоровуллик қиламиз. Неча йиллар бўп кетди, билмадим. Ишқилиб, кечқурун доим бирга овқатланамиз, шуни айтувдим, — деди иржайишга ҳаракат қилган қоровул ўзини гўлликка солиб.

Моҳирўй мулзам бўлиб қолди. У нима деярини ҳам билмасди. Шу боис лабини тишлаб, ортига бурилиб, бошини ҳам қилганча кета бошлади.

— Тўхта, қизим, — деб Моҳирўйни дарров тўхтатди қоровул, — бу ёққа кел.

Ичида қандайдир қувонч пайдо бўлган жувон дарров унинг ёнига борди.

— Ёшгина экансан, қизим. Ҳар балоларга аралашиб юрма. Бир нимани орттирволасан. Мен шеригимга нимани айтган бўлсам, айтдим. Айтилган гап айтилган жойда қолди. Шундай бўлсаям, Бегимқулга айтмаганимни сенга айтайин, балки шу бола танишинг чиқиб қолар. Ҳар қалай, уйингдагиларга хабарини етказсанг, сақлаб қолишармиди?

— Нима бўлган унга, амаки? — сўради Моҳирўй шошиб.

— Нима бўлганини билмайман. Эшитишимга қараганда, кимдир уни пичоқлаб қўйибди. Кейин яна иккита сўхтаси совуқ болалар кеп кетишди. Дўхтир билан гаплашишди.

Мен шу пайт гулларга сув қўйиб юрувдим. Тасодифан эшитиб қолдим. Хуллас, улар дўхтирга “ўзингиз бир ёқли қип қўярсиз”, дейишди. Билганим шу. Балки, улар мен ўйлаган хаёлда айтишмагандир. Балки, ҳаммаси яхшилик-кадир. Янаям Худо билади. Ишқилиб, ёнида одами турса, яхши бўларди.

Моҳирўй палатасига қайтиб келди. Унинг боши ғувиллай бошлади. Бир хаёл Миразизга телефон қилмоқчи бўлди. Аммо бир марта бегонага ёрдам бераман деб, не азобларга қолгани ёдига тушиб, дарров бу фикридан ҳам қайтди. Лекин юрагининг безовталиги бемалол ўтиришига халақит бераверди.

Ҳамширанинг ёнига борди. Телефон сўради. Мулоимгина ҳамшира минг марта айланиб-ўргилиб ёнидаги телефон гўшагини олаётганида:

— Йўқ, бирорта хонада телефон бўлса, шундан фойдалансам дегандим, — деди ҳозирги “амали”идан фойдаланган Моҳирўй.

— Бемалол, сиз учун главврачнинг хонасиниям очиб беришим мумкин. Истаганча фойдаланинг, — деди лаблунжини йиғиштиролмаган ҳамшира.

— Қани, бошланг бўлмаса, — деди Моҳирўй қўлидаги боласини ўйнатаркан.

Ҳамшира эшикни зичлаб чиқиб кетганидан кейин Моҳирўй Миразизнинг уйига қўнғироқ қилди. Бахтига, гўшакни унинг ўзи олди. Моҳирўйнинг овозини эшитиб хурсанд бўлди. Узоқ гаплашмоқчийди, Моҳирўй унамади. Дарров эшитганларини Миразизга оқизмай-томизмай айтдида, гўшакни қўйиб қўйди. Ана шундан кейингина енгил тортди. “Ҳар қалай, бу сафар калтакланган одамни касалхонага обормадим-ку. Танишимга айтдим, ҳолос. Бош оғриқлардан нарироқ юрсам керак”, — ўйлади у ва палатасига кетди.

Эртасига унинг музлаткичининг ичидаги ноз-неъматлар, егуликлар ўрнини янгиси эгаллади. Жувон мутлақо ажабланмади. Ҳаммасини гушунар ва ҳаммасини биларди. Мақсадига эришса бўлгани, қолгани билан неча пуллик иши бор?

Кечга томон Миразиз келди, бир даста гул кўтариб.

— Сиздан ҳақиқий изқувар чиқади. Вақтида хабар берганингиз учун йигитни сақлаб қолдик, — деди у тортинмасдан Моҳирўйнинг юзидан ўпиб қўяркан.

Моҳирўй жилмайди. Миразизнинг юзидан секин чимдиб қўйди.

— Рухшонанинг ёнидаям шунақанги ўпиб қўясизми? — деди.

— Унақа қилибмас, бунақа қилиб, — дея бу сафар Миразиз Моҳирўйни маҳкам бағрига босиб, кейин ўпич олди.

— Жинни бўп қопсиз, — деди мутлақо хафа бўлмаган Моҳирўй, — ана энди ўтиринг-чи, ҳурматли ўпонғич, ҳаммасини менга бир бошидан гапириб беринг-чи.

— Хўш, — дея оромкурсига ўтирди Миразиз ва пешонасини қашлаб қўйди, — у йигитнинг анча сизга яқинлиги бор экан. Тўғрироғи, эрингизга.

— Тушунмадим, қанақа яқинлиги бўлиши мумкин? — деди ҳайрон қолган Моҳирўй.

— Исми Достон экан.

* * *

Достон сигарет сўради. Барзанги чўнтагидан тамаки қутисини олиб унга узатди. Тутун ҳам Достоннинг кўнглини хотиржам қилолмади. Бор-йўғи бир ой аввал у қанчалик куч-қудратга эга эди. Энди бўлса, чорасиз бечора. Кўчадан келган истаган одам бемалол жонига қасд қилиб кетавериши мумкин.

— Сабр қилинглар, мен ҳеч қаёққа қочиб кетмайман. Сизларга жоним сув билан ҳаводай зарур экан, бераман, гап бўлиши мумкин эмас, — деди у ўпкасини тутунга тўлдиришда давом этаркан.

— Оғайни, бизнинг ўрнимизда сен бўлганингдаям, бунақанги шартга кўнмасдинг. Ҳалиям биз инсоф қилдик, келиб ўзингдан сўраяпмиз. Индамасдан сени бир ёқли қилиб кетсак ҳам бўлаверарди, — деди барзанги иржайган киши бўлиб.

— Отанг ўлса, онанг ўлим тўшагида ётган бўлса, мен сенинг ёнингга яқинлашмаган бўлардим. Одамгарчилик

бордир сенлардаям, — деб Достон қўлидаги сигаретни ерга ташлаб, туфлиси билан эзди.

Барзанги шерикларидан бирига қаради. У эса кўзини юмиб, бошини қимирлатди.

— Келишдик. Отангнинг маъракаларини ўтказавер-чи, кейин бир гап бўлар, — дея барзанги Достоннинг ёнидан узоқлашди.

Достон отасининг йигирмасини ўтказганида ҳам, унинг жонидан умидвор бўлганлардан дарак бўлмади. У гарчи ичида хурсанд эса-да, кўнглининг бир четида ғашлик бор эди. Ҳар куни эртадан кечгача ва ҳатто ухлаётганида ҳам, ўша ғашлик уни тарк этмасди. Уйга кирар, эшикка чиқар, ўзини қўярга жой тополмасди. Қани энди, дардини эшитадиган бирон инсон бўлсаки, Достон унга тўкилса ва шу билан енгил тортса. Азоб экан, ҳар куни, ҳар сонияда ўлимингни кутиб яшаш азоб экан. Тонг отади, кўчага термиласан, кун ботади, кучага термиласан. Туни билан ухлаёлмай тўлганиб чиқасан. Аммо ажалдан дарак йўқ. У сенга ўлимни ваъда бериб, ўзи бир жойларда сенинг азобланаётганингни томоша қилиб юрибди. Балки шундан у лаззат топаётгандир...

Охир-оқибат, Достон барзангиларни бутунлай унутди. Бу пайтга келиб онаси анча соғайиб қолган, унга навбатма-навбат қараётган опаси, синглиси ҳам уйига кетганди. Достон бирон жойга ишга ўтиш режасини тузмоқда эди. Ҳаммаси кутилмаганда содир бўлди. Укаси Соҳиб бозорга бормоқчи бўлганида, уни тўхтатди.

— Мен ўзим бораман. Уйда ўтиравериб сиқилиб кетдим, баҳонада шамоллаб, ёзилиб келаман, — деди.

Бозорнинг одам гавжум жойида эди. Картошка олаётган эди. Кутилмаганда биқинида қаттиқ оғриқ турди. Оғриган жойини ушлашга улгурмасидан, белидан юқорисига ҳам бир нима киргандай бўлди.

— А-а! — дея бақириб юборган йигит шу заҳоти ерга қулади. Бирдан қий-чув кўтарилди. Кимдир дод солди. Кимдир милиционерларни чақирди. Кимдир одамларни чорлади. Лекин биров оёқ-қўли титраётган, ерни қонга белла-

ётган йигитга тегинмади. Тезда қаердандир милиционерлар пайдо бўлишди. Икки кишилашиб уни ердан қўтариб олишди. “Тез ёрдам”га умид қилмай, ўзлари касалхонага олиб келишди.

Умид камроқ эди. Шифокорлар икки соатдан мўлроқ тер тўкишди. Ҳартугул, йигитнинг ризқ-насибаси бор экан, омон қолди. Бироқ унинг тирик қолганини Чўлоқнинг одамлари ҳам билишди. Фақат операциядан анча кейин. Гарчи ўша барзангилар Норматнинг номи билан иш қилишаётган эса-да, аслида, Чўлоқ уларни танимасди. Ва, албатта, унинг номидан иш қилишаётганини билиб қолса, соғ қўймасди ҳам. Шунингдек, Достоннинг жонига қасд қилганлар Тамарага ҳам итоат этишмасди (Тамара ёлғиз Венгирни танирди. Айнан Венгир билан бирга улар Норматни турмадан олиб чиқиб, қўғирчоқ “зўравон” этиб тайинлашни Жухудга маслаҳат бергандилар. Венгир ўлгач, Таняни унинг йигитларини йўқотиб қўйди. Тўғри, икки-учтасини топди. Бироқ улардан тузукроқ “кадр” етишиб чиқишига кўзи етмаганидан кейин баҳридан ўтиб қўя қолди). Улар Венгирнинг йигитлари эдилар. Хўжайин иссиз йўқолгач, алоҳида тўда бўлиб олишди. Уларга Мутаз исмли қирқдан ошган одам бош бўлиб олди. Венгирнинг ўлиб кетганига Мутазнинг сира шубҳаси йўқ эди. Шу боисдан унинг руҳи олдида қарздор бўлиб қолмаслик учун чаққонгина ҳайдовчи Достонни ўлдириб қўя қолмоқчи бўлди. Айнан у Достон бинтга ўралиб мотамда ўтирганида унинг уйига борган эди.

Шунингдек, Достон операциядан чиққанидан кейин ҳам, унинг жонига қасд қилмоқчийди. Аммо Чўлоқнинг машинаси касалхонада пайдо бўлиши унинг режасини барбод қилди. Сўнг ўзига таниш бўлган дўхтирга беш минг сўм берди. Шприцнинг ярмини ҳаво билан тўлдирасан, деди. Лекин унинг бу сафарги уриниши ҳам барбод бўлди. Мир-азиз билан бирга бир гуруҳ милиционерлар келишди. Ҳаммаёқни ағдар-тўнтар қилишди. Достоннинг ёнига ким кираяпти, ким чиқаяпти, қанақанги укол қилинаяпти — ҳаммаси назорат остига олинди.

— У, — деди бироз ўйланиб турган Миразиз гапини давом этказаркан, — кўп исмларни алаҳсираб айтди. Аҳмад, Фатҳулла, кейин сизнинг эрингиз Фаррух, сизнинг ўзингиз. Ҳатто ваъда берди.

— Қанақанги ваъда? — сўради Моҳирўй Миразизга тикилиб.

— Менимча, эрингизга ваъда берди у. Чунки: “Хавотир олманг. Ўғлингизни ўзим катта қиламан. Ўғлингиз зўр одам бўлади”, — деди у. Суриштираман, Аҳмад ака, Фатҳулла деганларининг ҳаммасининг болалари аллақачон вояга етиб қолган экан. Фақат сиз қаровсиз қолгансиз. Қаровсиз десам, тўғри келмас-ов. Рухшона сизни яхши кўриб қопти, мени-ку, қўяверасиз. Демакки, суянадиган одамларингиз бор.

Моҳирўйнинг кўзида ёш ҳалқаланди. Йиғлаб юборишдан зўрға ўзини тияркан, келиб Миразизни кучоқлади-да, елкасига бошини қўйди. Ундан таралган ёқимли атир ҳиди йигитнинг томоғини қитиқлай бошлади.

— Раҳмат, ака! Раҳмат! Яхшиям сиз бор экансиз, бўлмаганингизда мен нима қилардим? — деди Моҳирўй ва кўзидаги ёшни ортиқ ушлаб туrolмай оқизиб юборди.

— Эй, йиғлаясизми? Унақа қилманг, ҳозир мен ҳам йиғлаб юбораман, кўнглим бўшлигини биласиз-ку. Акам, дедингизми?! Шунинг ўзи менга жудаям катта рағбат. Бўлди, йиғламанг, — дея Миразиз Моҳирўйнинг юзидан ўпиб қўйди-да, ўрнидан турди. Ташқаридан қараган одам ҳеч иккиланмай, бу икковини ошиқ-маъшуқ деб ўйларди. Миразиз қизнинг белидан кучган, Моҳирўй эса йигитнинг бўйнига осилиб олганди. Моҳирўйнинг ўпкаси тўлиб кетганди. Ўзини сира босолмаётганди. Ҳатто ҳар нафас олганида учиб тушаверди. Йигит бўлса, уни овутолмай овора. Ана шу маҳал, аксига олиб, эшик очилди. Хунукдан-хунук башара пайдо бўлди.

— Иҳи! — дея йўталиб қўйди рухсатсиз эшик очган одам.

Қиз билан йигит бирдан эшик тарафга қарашди. Моҳирўйнинг киприклари пирпиради. Миразизнинг қошлари чимчилди.

— Муҳаббат жўш ураётган паллада келиб қоламан, деб сира ўйламагандим. Буни қара-я, шу ёшгача бирор мартаям гувоҳ бўлмаганман. Ҳар доим айбланувчиман. Одам бошқача бўп кетаркан. Сал кейинроқ келганимда, икковингни тўшақда ушлармидим? Бутун бошли касалхонада шундай иш қилаяпсизлар, демак, ўлиб ўтирган экансизлар-да, — деди ўшшайган Чўлоқ. Моҳирўй билан Миразизнинг тили танглайга ёпишиб қолгандай эди. Иккаласи ҳам дув қизарди. Иккаласининг ҳам вужудида ҳаяжон билан бирга енгил титроқ пайдо бўлди. Ҳатто улар бир-бирларини қўйиб юборишни ҳам ўйлашмасди. Ачомлашиб туришганини унутишганди гўё.

— Клей сурилганми ораларингга? — бақириб юборди Чўлоқ.

Шундан кейингина Моҳирўй Миразизнинг қучоғидан чиқди.

— Тақиллатиб кирмайсизми? — деди қиз бошқа гап тополмаганидан.

— Ҳе, — дея ўшшайди Нормат, — қониқиб-қониқиб ўпишган бўлармидинг ёки банд, деб любовнигингни пастелга опкирармидинг?

— Нималар деб валдираяпсиз?! — деб бақириб юборди Моҳирўй. — Қанақанги любовник! Акам бўлади бу одам.

— Акам?! — деди ҳайрат тўла нигоҳини Миразизга қаратган Чўлоқ. — Билмаган эканман. Автобиографиянгда ёзилмаган экан.

— Моҳий, — деди жаҳли чиққан Миразиз, — ким бу одам, нега дағдага қилаяпти?!

— Ҳа, узр, танишгирмабман, — дея мийиғида кулди Моҳирўй. — Чунки ўзим ҳам ҳали тўла таниб улгурганим йўқ-да. Айтишларича, менинг бўлажак эрим шу одам бўларкан!

— Эсинг жойидами?! — деди ғазаби икки ҳисса ошган Миразиз.

— Ҳов бола, — дея қўлини мушт қилди Чўлоқ, — эси жойидами-йўқми, сендан сўрамаймиз! Сенга бу ерда пишириб қўйибдимми?

Оғзи шалоқ, қўпол, башараси совуқдан-совуқ бу нота ниш кимсанинг гапи Миразизнинг суяк-суягидан ўтиб кет-

ди. Ўзини тутиб туролмай, Чўлоқнинг башарасига мушт туширди. Нормат ўнғайсизроқ, яъни чўлоқ оёғига суяниб турганди. Дарров мувозанатини йўқотиб, йиқилаётганида эшикни ушлаб қолди. Шу пайт йўлакдан кимдир ичкарига отилиб кирди. Норматнинг қаддини ростлашига кўмаклашди. Сўнгра Миразизга ташланди. Агар яна биттаси ёрдамга келмаганида, Миразиз бунисиниям суробини тўғрилаб қўярди. Қолаверса, у Норматнинг қўлидаги тўппончани кўрди. Куролни Моҳирўй ҳам кўрган ва Чўлоқнинг қўлига ёпишганди. Бу аҳволда Моҳирўй анча жабр кўриб қолиши, қолаверса, анави аҳмоқ одам тўппончасини ишга солиши мумкин эди. Шу боис Миразиз ўзини полга ташлади. Бу пайтда Нормат Моҳирўйни итариб юборган ва жувон боши билан деворга урилган эди.

Миразизнинг йиқилганини кўрган Чўлоқнинг шотирлари уни тепкилашга тушиб кетишди. Сира аяшмади. Тўғри келган жойига тепаверишди. Қачонки, Миразиз қонига бўялиб қимирламай қолгач, уришдан тўхташди ва жуфтакни ростлаб қолишди.

Миразиз ўздан кетиб қолмаганди. Атайин шу кўйга тушдики, зўравонлар ортиқча калтаклаб бирон жойини майиб қилиб қўйишмасин. У секин ўрnidан турди ва кўзи девор тагида қимир этмай ётган Моҳирўйга тушиб, жонпони чиқиб кетди. Унинг ёрилган пешонасидан қон оқиб чиққан эди. Ўзининг қай аҳволдалигиниям унутиб, дарров ўрnidан турди-да, титраганча Моҳирўйнинг бўйин томирига бармоғини теккизди. Юраги ураяпти, ураяпти юраги! Унинг бутун вужудига шодлик энди. Қарсиллатиб эшикни очди-да, йўлакда ўзи томонга хавотир билан қараб турган ҳамширага бақирди:

— Тез чопинг! Ёрдам беринг! Дўхтирни чақиринг!

Унинг сўзлари ҳали ҳаводалигидаёқ ҳамшира оёғини қўлига олди. Аввал навбатчи врачни чақирди. Сўнг ўзи қўлига зарур нарсаларни олиб, Моҳирўйнинг палатасига югуриб келди.

Ҳар қалай, жувоннинг жароҳати Миразиз кўрққан даражада оғир эмаскан, у кислородни ҳидлаши билан дарров кўзини очди. Тепасида дўхтир билан ҳамширанинг ёнида

оғзи-бурни қонга бўялган Миразизни кўриб, йиғлаб юборди. Шундан кейингина йигит чуқур нафас олди. Ором-курсига ўтириб, юзини кафти билан бекитди. Шу аҳволда Моҳирўйга кўрингиси келмади. Қолаверса, унинг олдида ўзини айбдор ҳис эта бошлади. Агар сал босиқлик қилганида, муштумига зўр бермасдан тили билан ишлаганида, шу воқеа содир бўлмас, бечора Моҳирўй бунчалик жабрланмас эди. Ундан ҳол сўраш, кўнглини кўтариш учун келиб, юрак-бағрини эзиб юборди, азобга қўйди. У секин ўрнидан турди-да, ювиниш хонасига кирди.

Ҳамшира Моҳирўйнинг пешонасидаги қонни артганидан кейин дўхтир унга тинчлантирувчи укол қилди. Миразизнинг ҳам томирига игна санчмоқчи бўлганида, у унамади. Шимининг орқа чўнтагидан қип-қизил гувоҳномасини олиб, дўхтирга кўрсатди.

— Бу ер касалхонами ёки зўравонлар маконими? — деди ҳўл латгани кўкарган кўзига босиб тураркан.

— Биз уларни қандай...

— Бас қилинг! Тўс-тўполон, бақир-чақирни эшитмадим, дерсиз ҳали? Юринг хонангизга, ҳаммасини гаплашамиз, — деб Миразиз эшик томонга юрди.

— Ака, — дея шу заҳоти уни тўхтатди Моҳирўй, — кераги йўқ. Ҳозироқ кетамиз бу ердан. Болам анча яхши бўп қолди. Балнисасиниям, одамлариниям ер ютсин!

Моҳирўй ўрнидан турди. Бироқ шу заҳоти боши айла-ниб, тебраниб кетди. Гарчи унга ҳамшира билан дўхтир яқинроқ эса-да, Миразиз улардан аввалроқ қизни ушлаб қолди. Сўнг етаклаб ётоқхонага кирди. Фирдавс уйғоқ эди. Кўзчаларини катта очганча худди бир нимани биладигандай жим ётарди. Моҳирўй боласини узоқ ҳидлади.

— Болани мен ўзим кўтарволаман. Сенга мумкинмас, — деди Миразиз.

Моҳирўй бирданига совуққон бўлиб қолди. Шунчалик совуққон эдики, ҳайбатли комета тушиб, ҳаммаёқни остин-устун қилиб юборса ҳам, пинагини бузмасди. У ҳаммасига бирданига тупурди. Бирданига ҳеч нарсадан кўрқмайдиган бўлиб қолди. Боласи сабаб анави махлуқ, Худо қарғаган банда Нормат — Чўлоққа турмушга чиқ-

моқчи эди. Тўғрироғи, чиқмоқчи эмасди. Шунчаки розилик бермоқчи эди. Берганди ҳам. Кейин боласини етимлар уйига топшириб, ўзини-ўзи ўлдирмоқчи эди. Лекин шу дақиқаларда қарори хаёлидан кўтарилди. Ҳеч нима қизиқтирмай қўйди. Миразиз: “Мен Рухшонани олмайман, сени хотин қиламан. Бирга яшаймиз”, десаям индамай кўниб кетаверарди. Бечора қиз унга ишонди. Унаштирув маросими ҳам ўтди. “Агар сен юз ўтирадиган бўлсанг, у шўрлик нима қилади? Ўзини ўзи ўлдириб қўймайдими? Куйиб кул бўлмайдами? Кейин қайси виждон билан яшайсан?” қабилидаги гапларни айтмасди. “Онангнинг ёнига обор, мени таништир. Бугунданоқ уйларида яшаб қолавераман”, дерди.

Аммо Миразиз бундай демади. Машинасигача Фирдавсни кўтариб борди. Моҳирўйни орқа ўриндиққа ўтказганидан кейингина чимиллаб оғриётган биқинига кўлини қўйди. Чуқурроқ нафас олмоқчи эди, ўпкасида галати оғриқ турди. Ҳаво бирдан негадир томоғига тикилиб қолди. У қизариб-бўзариб ҳалқумидагини амаллаб ичига ўтказди. Пешонасидан тер чиқиб кетди.

Улар ортидан югуриб келган дўхтирга ғазаб билан қарашди.

— Ука, илтимос, бундай қилма, балога қоп кетаман. Главврачга телефон қилдим. Келаяпти, озгина сабр қилсанг, у билан гаплашиб...

— Главврачингни, керак бўлса, ўзим топволаман. Шундоғам мендан осон қутулмайсанлар! — деб Миразиз рулга ўтирди.

Боягина бемалол юриб келган эди. Оёқлари оғримаётган эди. Энди эса, газни босишга-да кучи етмаяпти. Бу туришда узоққа боролмайди. Бир марта Моҳирўйнинг олдида шарманда бўлгани етмагандай, яна қовун туширадиганга ўхшайди.

У бор кучини оёғига ташлади. Амаллаб машинани жойидан қимирлатди.

— Ҳозир етволамиз. Рухшона янгасиникига кетганди. Янгаси уйида бир ўзи қолган экан. Поччаси бир ойга чет элга командировкага кетган. Бугунча шу ерда туриб турасизлар, — деди орқа ўриндиққа кўз қирини ташлаб қўйган

Миразиз. Унинг овози жудаям паст, гўё ўзига ўзи гапираётгандай эди.

Моҳирўй жавоб бермади. Деразадан ташқарига термилганча кетаверди. Ўю хаёлсиз, забонсиз, гунгу соқов мисоли.

Эшикни очган Рухшона ҳайратдан қотиб қолди. Ҳатто бир қарашда Миразизни таниёлмади ҳам. Кўзлари, бурни шишиб кетган, лаби ёрилган эди.

— Сиз... Сизга нима бўлди?! — деди у овози қалтираб.

Йигит оғриқни енгиш учун тишини тишига босди. Эплаёлмади. Афти бужмайиб кетди. Шу заҳоти Рухшонанинг кўзларида ёш ҳалқаланди.

— Меҳмонни қабул қилиб олинг, — деди Миразиз оғриниб.

У деворга суяниб Моҳирўйга йўл бўшатди. Рухшона унинг ҳам пешонаси дока билан боғланганини кўрди. Юрагидаги қўрқув икки ҳисса ошди.

— Нима бўлди сизларга?! Нега иккаланганиям...

— Ҳаммаси жойида, уйга кирайлик, тушунтириб бераман, — деди йўлакда бегона кимса пайдо бўлмасидан уйга киришни мўлжаллаган Миразиз.

— Киришлар тезроқ! — деб Рухшона Моҳирўйнинг қўлидан ушлаб ичкарига тортаркан, кўзидаги ёшни оқизиб юборди.

Моҳирўй қилт этмади. Идамай ичкарига кирди ва Рухшонанинг кеннойисига дуч келди.

— Вой ўлмасам, — деди жувон Моҳирўйни кўриши билан, — булар кимлар?

Рухшона йигити ёнидан ўтаётганида белидан кучоқлади. Ва тўғри болалар хонасига олиб киргизди. Янгасининг саволи эса жавобсиз қолди.

Миразизнинг боши айланаётган эди. Гарчи танасидаги оғриқ бироз сусайган эса-да, кўз олдини туман қоплаётганди. Шу боисдан каравотга ўтириши билан секин чўзилди. Бошини ёстиққа қўйиб, кўзини юмди. Рухшонанинг хуши бошидан учиб, додлаб юборди.

— Яхши... Яхшиман, — деди Миразиз ўзини бардам кўрсатишга, Рухшонанинг кўнглини хотиржам қилишга уриниб.

Бироқ ранги оқариб кетгани, нафас олишининг оғирлашгани боипқа нарсдан далолат бериб турарди.

— Скорий чақирин керак! — деди янгаси ва телефон турган тумба ёнига югурди.

Шу пайт қўшни йўлакнинг иккинчи қаватидаги профессор Рухшонанинг хаёлига келди.

— Янга, — деди у бор овозда, — сиз қараб туринг, ҳозир мен дўхтир опкеламан!

У ташқарига отилди. Зинадан тушаётганида оёқлари югурмаётган, у юрмаётганди, шамолдай учаётганди. Кўзига ҳеч нима кўринмасди. Шу боисдан қандай қилиб қўшни йўлакка кирганини, профессорнинг уйи тугмачасини босганини эслай олмайди.

Эчки соқол қўйган, ич кийимдаги тепакал киши эшикни очиб, ранги докадек оқариб кетган қизни кўрди-ю, нима бўлганини тахминан билди.

— Илтимос! Илтимос! Ёрдам беринг! — дея дув-дув кўз ёш тўкарди Рухшона.

— Ҳозир, қизим, ҳозир... Сен нариги подъездда турасан-а? — дея профессор ортига бурилди-ю, шоша-пиша асбоб-анжомларини олиб, қайтиб чиқди.

— Юр, қизим. Нима бўлди? — сўради у Рухшонанинг ортидан пастга тушаркан.

— Қайлиғим...

— Ҳа, хўп-хўп, сен сиқилма, ҳаммаси яхши бўлади. Отдай бўп кетади, ҳеч нима кўрмагандай бўлади, қизим, сиқилма, — деди профессор қизнинг кўнглини кўтариш учун.

Аммо бориб беморни кўрсаки, аҳвол ҳақиқатан ҳам ўта жиддий. Энди Миразизнинг оғзидан қон келаётган эди. Уни кўрган Рухшонанинг бўлари бўлди. Деворга суяниб ўтирган Моҳирўй ҳалигача кўзини лўқ қилиб турарди. Ҳеч нарса демас, ҳеч нимага аралашмас эди. Кучоғида боласи, кўзи бир нуқтага қадалган ва шу кўйи қотганди.

Профессор Миразизнинг жароҳатларини кўриш асносида унга ҳам икки-уч марта кўз ташлаб қўйди. Аввало, қизнинг бошига боғланган дока эътиборини тортган бўлса, кейин қимирламаётгани хавотирини оширди.

— Дарров “Тез ёрдам”га телефон қилинлар, операция қилиш керак, — деди профессор йигитнинг юзидаги қонни артаркан.

* * *

Норматнинг кузи қонга тўлган эди. У сира бунақа бўлади, деб ўйламаганди. Уйланаман, деб юрган аёли бошқа бировнинг қучоғида турса! Маъшуқа бўлсаям майлийди. Агар қариндош-уруғ бўлса, боринги, қизи бўлган тақдирда ҳам шунга турмушга чиқади, дея қўл силтаган ва ҳозиргидай ғазаб отига минмаган бўларди. Мушт туширганида йигитнинг кўзидан ўт чақнаб кетди. Қуч-қувватни чўнтагидаги тўппончадан олмоқчи бўлди, аммо бунга ҳожат қолмади. Шотирлари бебош йигитчанинг суробини тўғрилаб қўйишди. Лекин жувонни қандай итариб юборганини сира ақлига сиғдиrolмаяпти. У боши билан деворга урилди-ю, тинчиб қолди. Кейин югурдакларига амр қилди: “Кетдик!”

Нега шундай қилди, буниям тушунолмади. Оғзи-бурни қонга беланиб ётган йигитнинг ичак-чавоғини ағдариб ташламайдими? Ўз қўллари билан бўғиб, хуморидан чиқмайдими? Кейин устига чиқиб, тепкилаб-тепкилаб лаззат олмайдими? Шундай қилганида кўнгли хотиржам тортарди. “Ҳартугул, дабдаласини чиқариб ташладим, қасдимни олдим. Мендайин одамга қўл кўтариш ва унинг мулкига тегинишнинг оқибати шундай бўлади”, дея кўкрак керарди. Лекин у кўрқди. Худди ёшлигида ўғрилиқ қилиб юрганда ваҳимага тушгани каби кўрқди. Аммо кимдан, нимадан кўрқади? Уйланмоқчи бўлган аёлини ўлдириб қўйганиданми? (Ҳар қалай, у шундай ўйлаётган эди. Йигитлари жўжахўрозни тепкилашаётганида кўзини Моҳирўйдан олмади. Ичидан чирт этиб бир нима узилгандай бўлди). Йўқ, кўрққани бошқа нарса, анави Таня. Шундоғам жанжал бўлди. Ҳар доимгидан-да бошқача. Чўлоқ турмадан чиққанида, Таня унинг бўйнига осилган, назокат билан кўнглини овлаган эди. Нормат жаннатга тушиб қолгандай бўлганди. Бу сафар у гўёки илонга айланди. Ҳатто ёқасидан олиб чақчайди. “Ҳаддингдан ошма, маймоқ”, дея чўлоқ-

лигини ошкора юзига солди. “Олиб чиққан жойимга обориб тиқиб қўяман! Ундан баттар аҳволга соламан! Туғилганинга пушаймон едираман, — деб оғиз йиртди. — Сени деб Вася ўлиб кетди. Агар Ўрознинг бир тола сочи тўкилса, соғ қўймайман!”

Нормат касалхонада Таняга дуч келганидан кейин тўғри уйига борди. Бўлмаса, Таня ўзи ўтирган “Волга”нинг эшигини очиб, кутиб турганди. Жаҳли устун келиб, Равшан билан бирга бошқа машинага, ўзининг хос шотирларига айланиб бораётган Мели билан Пўлат ёнида турган “Жигули”га ўтирди. Уйга кирмади, ҳовли боғидаги ёғочдан қилинган ўтирғичда қўним топди. Ёнгинасида эса Равшан — Мурда ўтирди. Унинг қайфияти чоғ эди. Биринчи дадил қадамдан хурсанд эди у. Чунки жухуднинг минтақавий ишончли вакили ҳисобланмиш Таняга шаккоклик қилди. Демакки, яқин кунларда ва, албатта, Мурданинг ёрдами билан янги ҳокимият пайдо бўлади. Бунисидаям Нормат, барибир, қўғирчоқ ролини ўйнайди. Фақат ўзи билмаган ҳолда барча дўлу ёмғирлар нишониди у туради. Бошқаларнинг ҳаммаси кадр орқасида бўлишади. Мабодо қаҳрамон ўлиб қолса, унинг ўрнига бошқасини қўйиш билан шуғулланади улар. Аммо мумкин қадар қаҳрамонни узоқ яшатиришади. Қонун-қоида шунақа.

Икки эски қадрдон пиво ичишди. Янгиси, эндигина заводдан чиққанидан. Илгарилари бунақанги пиво ичиш Чўлоқ учун фақат орзу эди. Энди эса хаёлига келмасаям муҳайё қилинади.

— Нормат, — деди бироздан кейин пиво юқи теккан лабини кафтининг орқаси билан артган Равшан, — менимча, Жухуд сени кўпга обормайди. Чунки сен унинг “доля”сини олиб қолиш билан бирга, бош кўтариб ҳам қўйяпсан. Одатда, бунақанги одамларни дарров олиб ташлашади.

— Бу — эски гап. Менга алам қилаётгани падар лаънати Ўрозга озгина ишонаб қолганим. Ит “дори”нинг қаердалигини билади. Балки, аллақачон анави маразларга обориб бергандир ҳам. Шунга ҳозир шаҳардан ташқарига бориб келсамми, деб ўйлаб турувдим. Сен нима дейсан?

— Охирги марта қачон “дори”ларингни кўргандинг?

— Яширганим бўйича, Ўроз қатнайди. Қанча керак деса, етказди.

— Мол ҳозир жойида йўқ. У аллақачон Танянинг қўлига ўтиб кетган. Шаҳардан ташқарига чиқиб, овора бўл юрма. Демак, сен мен ўйлаганимдан анча камбағалсан.

— Шунақа десанг, хато қиласан. Битта қопни ёлғиз ўзим яшириб қўйибман. Ўзимдан бўлак ҳеч ким билмайди уни.

— Демак, бойлигинг бир қоп. Лекин қанча бўлиши керак эди, индамай бериб юбораверасанми?

Нормат қўлини мушт қилди. Тишларини бир-бирига маҳкам босди.

Худди шу маҳал дарвозахонада Ўроз пайдо бўлди. Шу пайтгача Нормат унга яхшилаб эътибор бермаган экан. Ҳозир Равшаннинг гапларидан кейин касалхонага бориб, Таняга дуч келгачгина, унинг ҳар бир қалами, танасининг қимирлашига яхшилаб назар солди ҳамда дарров унинг синчковлигини илғади.

— Ассалому алайкум, хўжайин! — деди Ўроз Чўлоқнинг ёнига келиши билан бошини хиёл эгиб.

— Қайси гўрда юргандинг? — сўради ундан Чўлоқ пиво идишининг оғзидан суюкли суюқлигини симираркан.

— Бир айланиб келдим, — деди Ўроз пинагиниям бузмай, — анави иккита гўдакнинг ишини текширдим.

— Қанақа бўлди?

— Йигитлар ёмонмас, лекин айтганингиздай тарбияталаб экан. Тўрт-беш сўм йиғишган экан, хамир учидан патир сифатида, сизга бўлган садоқатларини билдириш учун бериб юборишди.

Ўроз дўппайиб турган чўнтагига қўлини тиқиб, бир даста қип-қизил ўн сўмликларни олди-да, шундай узатишни эп билмай, кўкрак чўнтагидаги дастрўмолчасига тугиб шефига узатди.

— Ҳе, кўрдингми? — деб Чўлоқ Мурдага қараб кулиб қўйди. — Баччағарнинг боласи официанткаларга ўхшаб иш қилади. Қўли пулга тегиб, кир бўп қолишидан қўрқадиди! Ҳали шошмай тур, кўзни шамғалат қилиб, қўлини атир совунда ювиб келади. Ҳазар қилади-да, бу мочағарнинг боласи, ҳазар!

Нормат пулни қўлига олиб эринмасдан санаб чиқди. Икки юзга яқин экан, чўнтагига тиқиб қўйди.

— Майдалик ҳечам одамдан чиқиб кетмаскан. Бир сўм топсам ҳам киссага ургим келаверади. Агар кўчада беш тийин ётганини кўрсам, авайлаб, пуфлаб-пуфлаб оламан. Беш тийинга бир стакан сув беради, автобусда юришинг мумкин, беш қўти гугурт оласан. Агар шу пулинг бўлмасин-чи, — дея Нормат ўрнидан турди. Ярим бокал пиво ичди. Сўнг лабини артиб, бурнини жийирди. Равшаннинг кўзи унда эди. Бу аҳмоқ нима қилмоқчи, деб ўйлаб ўтирарди. Ўроз бўлса, мурдага тикилганди. Чунки илгари бу одамни сира кўрмаган ва Чўлоқнинг ўзи ҳам у ҳақда ломим демаганди. Башараси совуқ. У ҳали тузук-қуруқ ўйлашга улгурмасидан бошига шиша келиб тушиб, кўзи тинди. Кўриб тургани мурда нусха одам атрофида чирпирак мисол айлангандай бўлди. Кейин гурсиллаб йиқилди.

Нарироқда нард ўйнаб ўтирган Пўлат билан Мели чўчиб тушишди. Иккиси ҳам беихтиёр ўринларидан туришди.

— Бу маразни подвалга олиб тушинглар-да, оёқ-қўлини боғланглар, — деди уларга қараган Нормат. — Ҳали мента яхшилаб ҳисоб беради.

— Ҳали эрта эди, шошдинг, — дея чўнтагидан сигарета олиб, лабига қистирди Равшан. — Оқибати ёмон бўлиши мумкин.

— Битта жоним, зўр келса, ўлдирворишади, — деб Нормат қўлидаги шишани улоқтириб юборди.

Эртасига Таня келди: ўша-ўша ноз юришлар, лабида ингичка сигарета. Ортида беш-олтита шотири. Нормат унинг ҳурматига ўрнидан туриб ҳам қўймади. Бир қараб ижирғаниб қўйди-ю, қарта ўйнашида давом этди. Туш пайти, ҳаво иссиқ. Пешонасидан дув-дув тер оқади, ёқаси аллақачон ҳўл бўлган. Унинг қилиғи Таняга ўтиришмади. Сигаретасини улоқтириб юборди. Тўғри бориб, Равшан билан Чўлоқ ўртасидаги столга ўтирди. Тагида қарталар қолиб кетди. Узун оёқларини одатдагидек чалиштирган аёл эркакларга қараб жилмайиб қўйди. Мурдага кўзи тушганида унинг ҳам ичида қандайдир жирканишга ўхшаш бир нима пайдо бўлди.

— Бунчалик аразлайсан деб, сира ўйламагандим, — деди Таня нозик кўлини Норматнинг елкасига ташлаб.

— Хотинмасман аразлайдиган. Лекин бошқа одам шунақа қилганида, пешонасидан отиб ташлаган бўлардим! — деб Танянинг кўлини елкасидан олиб ташлади Чўлоқ.

— Тушунарли. Лекин мен сени деб бордим. Аёлман, рашк қиламан! Кўргим келди ўша олифта қизни. Мендан ортиқча жойини роса қидирдим, топмадим! Бахт тилаётгандим унга. Қолаверса, эрига жазман бўлганимни айтиб, сенга нисбатан кўнглида илиқлик пайдо қилмоқчи эдим.

— Зор эмасдим сенинг хизматингга. Сен ҳеч нимани тушунмайсан. У сен ўйлаган қизларданмас!

— Бўлмаса энди бўлади!

— Нима?! — дея бирдан ўрнидан туриб кетди Нормат. — Нима дединг?!

Унинг авзойини кўрган Танянинг йигитлари ҳаракатга тушиб қолишди. Ҳаммаси бирданига тўппончаларини қўлга олиб, тортишаётганлар ёнига келишди.

— Шунчаликка борасан деб, сира ўйламагандим. Юрагингдан урибди. Ҳавасим келди ўша қизга!.. Лекин битта нарсани эсдан чиқарма: бўйнингда тоғдай қарзинг бор. Агар ўша қарзни тўламасанг, жононанг билан нариги дунёда кўришасан.

— Еб тўймас экансанлар! Йўқ жойдан бир дунё бойлик тутқаздим кўлларингга.

— Ярмини ўзингга олиб қолдинг, шундайми? — дея Таня юзини Норматга яқинлаштирди.

— Касалхонадаги менга тегишли бўлган аёлни етказган одам хабар қилганмиди?

— Мени сотқинга ўхшатсанг, адашасан. Бу ёғига қарзингни тўлашга тайёрланиб тур.

Норматнинг ичидан зил кетди. Таня унинг ёлғиз ўзига айтганида ҳам, бунақа аҳволга тушмаган бўларди. Тишини тишига босиб, зўрға чидади. Шу боисдан ҳам рўпарасидаги аёлга жавобан лом-мим деёлмади.

— Ўйлайманки, жар ёқасига боришни истамайсан! Жуда кўп марта ақлингга қойил қолганман! — деди ёлиб келганини ич-ичидан ҳис этган Таня.

— Хат ташийдиган итнинг онасини кўрсатаман!

Ана шундан кейин Тая тутатиб кетди. Ана шундан кейин Чўлоқнинг ёқасига ёпишди. Нормат ҳозир шу тўғрида ўйлаётган эди. Касалхонадаги жанжал Тая учун яна битта дастак бўлади. Кеча ёқасига ёпишган бўлса, бугун тўппонча тираши, эҳтимол, отиб ташлаши мумкин.

У аввал Равшанга, кейин Пўлатга кўз ташлади. Шуларнинг олдида обрўм тушиб кетмаяптимикин, деган хаёлга борди. Ҳар қалай, бу икки савдогар уни биринчи марта кўрганларида азроилдан кўрққандай кўрқишганди. Эҳтимолки, бу одамнинг қўлидан келмайдиган ишнинг ўзи йўқ, ҳар нени ҳал қилади, ҳар қандай одамнинг бурнини ерга ишқайди, деган хаёлга боришгандир. Лекин энди-чи, анави сатанг ёқасидан олганини кўрганларидан кейин-чи, кўрқишадими? Азроилни кўргандай бўлишадими?!

— Онангни эмгурлар! — деди у пешонасини қашлаб.

— Нима гап? — деди унинг ёнгинасида ўтириб кетаётган Равшан Чўлоққа юзланиб.

— Улганини билмадим-да, ўлдиришим керак эди.

— Акам деди-ку, балки ҳақиқатан ҳам шундайдир. Сен бекорга уни қонига белаган бўп чиқмагин, тагин.

— Ака-сингил шунақа кучоқлашадими?! Балки улар ўпишиб туришгандир? Мен эшикни очишим билан лабларини бир-биридан узишгандир?!

— Ваҳима қилма! Ҳаммаси маълум бўлади. Агар сенинг кўнглинг кетган аёлга бошқа биров кўзини олайтирса, соғ қўймаймиз!

Нормат Равшанга қараб қўйди. “Эпшак, вазиятдан фойдаланмоқчи бўлаяпсан-а? Ҳали шошмай тур, сениям вақтинг келади”, — дея хаёлидан ўтказди ва сигарета тугатди. Бирпасда машинанинг ичи тутунга тўлди. Шу билан у юрагимдаги олов тафти пасайса керак, деб ўйлаган эди, афсус, бундай бўлиб чиқмади. Ҳар доим унинг ўпкасини босиб қўядиган тамаки бу сафар тескарисига иш қилди. Тишини-тишига босиш Норматга шунчалик оғир кечдики, бир ўзи билди, Худо билди.

Уйига етиб борган Нормат Пўлатга дарров Ўрозни ертўладан чиқариб келишни буюриб, Мелини қўриқчиликка қўйди.

Ўроз анча синиқиб қолган эди. Кўзлари ичига кириб кетгандай эди, Чўлоқнинг назарида. “Ит, кўрибсан-ку азобингни. Мендай умрингни турмада ўтказганигда нима аҳволга тушардинг?” — хаёлидан ўтказди у.

Ўрозни Пўлат шефнинг қаршисида тиз чўктирди.

— Жонинг тошдан экан, — деди Чўлоқ иржайган киши бўлиб, — сенинг ўрнингда бошқаси бўлганида, аллақачон ўлган бўларди.

— Мен ҳам ўлиб кетаман, деб ўйловдим. Бошимга урасиз, деб сира ўйламаган эканман. Лекин ҳозирам кўрганганимни кўраяпман. Дўхтирга кўрсатиш керакмиди? — деб Ўроз бурнини тортиб қўйди.

— Дўхтирга?! Сен учун дўхтир ҳам, отанг ҳам менман. Ўзинг шундай девдинг-ку, эсингдами?! Ҳа, энди ота бўлганидан кейин қулоқсиз ўғилнинг чаккасига бир-икки шапалоқ туширади-да, шунгаям қовоқ-тумшуқ қилиш керакми? Элликта ичвор, ўтиб кетади. Мен сеникидан беш-баттарини кўрганман. Ўлиб қолганим йўқ. Мана, оёқда юрибман.

Нормат стаканни ароққа тўлдириб узатди. Ўроз тўхтамасдан бир зумда ҳаммасини ютоқиб ичиб юборди. Сўнг лабини енгига артиб:

— Ота ўғилнинг гуноҳини айтиб, кейин уради. Ҳеч бўлмаса, айбимни айтганингизда бўлармиди? — деди.

— Айбинг шуки, учраб қолдинг қорним очганда... Битта мультфильмдами ё эртақдами шундай гап бор эди. Эшитганимга жуда кўп бўп кетган, лекин ҳозир эсимга тушиб қолди. Айбинг, — дея афтини буриштирди Чўлоқ, — иккита қайиққа оёқ қўйганинг!

— Тушунмадим!

— Энангникини тушунасан. Дори қаерда?!

Ўроз бошини баландроқ кўтарди. Бир Норматга, бир унинг ёнида турган сўхтаси совуқ одамга қаради.

— Ўша қўйган жойингизда.

— Йўқ-ку!

— Хўжайин, — дея бирдан тиз чўқди Ёроз, — мен билмайман! Агар бировга обориб берган бўлсам, тил тортмай ўлайин. Ҳозирнинг ўзида чавақлаб ташланг! Мен сизга хиёнат қилмадим!

— Таняга-чи?! Унгаям хиёнат қилмадингми, итдан тарқаган?!

— Улар мени ўлдирмоқчи бўлишди. Дорининг бор-йўқлигини билмайди у. Лекин бор бўлса керак, деган ўйда. Уни чалғитиш учун янгам касалхонадалигини айтдим. Шу билан...

Нормат ялт этиб Равшанга қаради. Қўлини мушт қилиб тугди.

— Қўлингда шиша бор, — деди иршайган Равшан, — аввалги сафар манави итваччани, — деб у Ёрозни кўрсатди, — уриб ағдаргандинг, энди мени ур! Лекин шу билан ҳақиқат очилиб қолмайди. Мол жойидан қимирламаган экан, обориб кўрсатсин!

Худди шу маҳал Мели Норматнинг ёнига югуриб келди-да, унинг қулоғига шивирлаб, кечаги “Волга” келганини айтди.

— Ёроз, — дея йигитга юзланди Нормат, — дарров душга кир!

* * *

Профессорнинг икки соат тер тўкишидан кейингина Миразиз бир текисда нафас ола бошлади. “Ярамаслар, одам одамгаям шунчалик душман бўладими?” дея хаёлидан кечирди врач. Қўлқопларини ечиб, қолган ишларни шогирди ва ҳамшираларга қолдирди-да, ўзи йўлакка чиқди. Чўнтагига қўлини тиқиб, сигаретасини олди. Шунда қўли қалтираётганини сезиб қолди. “Қаттиқ асабийлашибман. Яхшиямки, операция пайти бошланмади. Уйга бориш керак, ухлаб дам олишим керак”, — хаёлидан ўтказди у. Бу пайтда қаршисида Рухшона турарди. Йиғлайверганидан кўзларида ёш қолмаган, юзи қизариб кетган эди. У бутун умидини нигоҳига йиғиб, профессорга термилди. Профессор қўшни қизни бутунлай унутган эди. Хаёли ҳали-ҳануз беморда эди. Ҳар сафар шундай бўлади: операциядан чиққанидан кейин бирор соат ўзига келолмай-

ди. Қилган ишлари, касалнинг аъзолари хаёлидан кетмайди. Шу боис, кутилмаганда бирорта одамга дуч келиб қолса, чўчиб тушади. Ҳозир ҳам шундай бўлди. Рухшонани кўриши билан киприклари пирпираб, қиз бечоранинг юрагини ёраёзди.

— Қайлигинг яхши, хавф ортда қолди, — деди бирданига қизнинг савол беришини ҳам кутмай. — Бемалол уйингга кетавер, эртага палатага ўтказишганидан кейин келарсан. Ҳозир турганингнинг фойдаси йўқ... Барибир, киргизишмайди.

У Рухшонанинг ёнидан ўтиб кетди. Сигаретасини лабига қистирди-ю, бироқ тутатмади. Қиз бўлса, анграйганча қолаверди.

Профессор ташқари эшик ёнида тўхтаб, ортига ўтирилди.

— Қизим, — дея нима қиларини билмай турган Рухшонани ўзига қаратди, — анави уйларидаги боши боғланган қиз яхшими?

Савол Рухшонани ўзига келтирди. У шоша-пиша профессорнинг ёнига келди. Миразиз ҳақида яна нималарнидир сўрамоқчи бўлди. Бироқ профессор уни сўзлашга қўймай, сўроғини такрорлади.

— Униям Миразиз акам билан бирга калтаклашган, — жавоб қилди Рухшона ва бошини эгди.

— Эртага эрталаб уйларидаги кириб кўраман, бошқача бўп қопти. Лекин унгача сизлар кўз-қулоқ бўлиб туринглар. Тагин кўчага чиқиб кетмасин. Худо кўрсатмасин-у, ўйлаганим бўлса, у қайтиб уйга келолмайди.

Рухшонанинг юзи бирдан жиддийлашди. Нафас олиши тезлашгани боис кўкраги кўтарилиб тушаверди.

— Бўпти, қизим, энди сен бор. Балки йигитнинг уйдагиларга унинг шу ердалигини айтиб қўярсан. Ҳар қалай, кечқурун бормаса, уйдагилар хавотир олиши мумкин, — деди профессор ва унинг ёнидан ўтиб, эшик томонга йўналди. Бироқ ташқарига чиқмай тўхтади-да, ортига ўтирилди: — Ҳалиям турибсанми?! Айтганча, “скорий”да бирга келгандик, юр, опкетаман.

— Йўқ, — дея бош чайқади Рухшона, — кетолмайман, ўлиб қоламан!

— Эҳ, ёшсан-да. Майли, ўтиравер, мен ўзим кетарман. Лекин эрталаб уйингда бўлгин.

Профессор машинага ўтирди-ю, ухлаб қолди. Бармоқлари орасига қистирилган ярми чекилган сигарета пастга тушиб, сал бўлмаса, машинани тугатиб юборай деди. Ҳартугул, “Тез ёрдам” машинасининг ҳайдовчиси сезиб қолиб, сигаретани ўчирди.

* * *

Рухшонанинг янгаси Моҳирўйни жойидан қимирлата олмади. Бир неча марта: “Бу ерда ўтирманг, толиқиб қоласиз. Озгина чой ичволинг, кейин ётасиз”, деди. Бироқ Моҳирўй унга жавобан лом-мим демади. Ўша-ўша бир нуқтага термилганча ўтираверди. Ҳатто боласи чинқириб йиғлаганида ҳам унга қараб қўймади. Ўтираверди, ўтираверди... Нигоҳида нур йўқ, маъно йўқ, гўё ҳайкалдай қотиб қолган. Аммо унинг бундай аҳволдалигини билиш учун Рухшонанинг янгаси Донога икки соатдан зиёдроқ вақт керак бўлди.

— Вой ўлмасам, — деди у сўнгги марта Моҳирўй ўтирган хонага кирганидан кейин, — бу қизга бир бало бўлганга ўхшайди. Эй Худо!

У кўрқа-писа Моҳирўйнинг пешонасига қўлини теккизди. Иссиқ. Кўзини юмди. “Хайрият”, деди ичида ва биғиллаб йиғлаётган болани секин қизнинг қўлидан олиб, бошқа хонага ўтказди. Каравотга ётқизди. Нонни шакарга қўшиб чайнади. Озгинасини гўдакнинг оғзига солди. Бечора бола роса очикқан экан, дарров йиғидан тўхтаб, оғзига солинган егуликни тамшаниб, тишсиз милки билан чайнаган бўлди-ю, кейин ютиб юборди.

Чақалоқнинг қорни тўйғач, у дарров ухлаб қолди. Доно Моҳирўйнинг ёнига борди, амаллаб қўлтиғидан олиб, ўрнидан турғазди. Кейин каравотга ётқизди. Устига юпқа кўрпача ташлади.

— Ухланг, синглим, ухласангиз, ҳаммаси ўтиб кетади. Эрталаб ҳеч нима кўрмагандай уйғонасиз, — деди.

Аммо Моҳирўйдан садо чиқмади. У шифтга термилганча ётаверди. Гўёки дунёга тўймаган, бевақт хазон бўлган хур

қизга ўхшар эди у. Унинг аҳволи Донони абгор қилди. У чироқни ўчириб, чиқиб кетганидан кейин ҳам бир неча марта келиб хабар олди.

Соат миллари эрталабки еттига яқинлашиб қолганида профессор келди. Доно эшикни очиши билан шошиб ичкарига кирди.

— Кечаси билан ухлаёлмадим. Кўзимни юмдим дегунча анави хонада ўтирган қиз хаёлимда пайдо бўлаверди, — деб профессор бармоғи билан Моҳирўй ётган хонани кўрсатди. — Бемаҳалда келишни ўзимга эп кўрмадим. Ҳалиям ўтирибдимиз?

Доно ҳам тунни бедор ўтказганди. Сочлари тўзғиган, кўзлари қизариб кетганди.

— Каравотга ётқизиб қўйдим. Лекин у бир мартаям кўзини юммади. Киприклари пирпирамадиям. Ўлиб қолмадимикан, деб хавотир олдим. Баданини ушласам, иссиқ.

Профессор ҳали-ҳануз нигоҳини шифтдан олмаган қизнинг ёнига борди. Аввал пешонасига кафтини қўйди. Сўнг томирини ушлади.

— Қизим, — деди энгашиб, — мени эшитаяпсанми, қизим?

Моҳирўй жим эди. Ҳатто унинг лаблари ҳам қимирламади. Профессор хўрсинди.

— Кечанинг ўзидаёқ буни олиб кетишимиз керак экан. Мияси тормозланиб қолганга ўхшайди. У жароҳат етказилгунча чарчаганга ўхшайди. Янаям Худо билади, — деди профессор ўзига-ўзи гапириб.

Унинг ёнида ҳеч ким йўқ эди. Доно тагини ҳўл қилиб биғиллаётган гўдакнинг ёнига кетганди. Ён-атрофига бир қур назар ташлаган профессор йўлакка чиқди-да, кичкинагина тумба устида турган телефондан “Тез ёрдам”га қўнғироқ қилди. Сўнг яна Моҳирўйнинг ёнига қайтди. Қовоқларини оҳиста силади. Икки чеккасидаги асаб томирларини уқалади. Шундан кейингина Моҳирўйнинг кўзлари юмилди ва бир маромда нафас ола бошлади.

Рухшона “Тез ёрдам” машинаси билан деярли бир вақтда уйга кириб келди. Унинг-да ранги синиққан эди.

— Келдингми, қизим? — деди уни кўрган профессор. — Вақтида келдинг.

Рухшонанинг карахтлиги бутунлай кетиб бўлганди. Чунки унга тонг чоғида суюклиси ётган палатага киришга рухсат беришди. У кириб, Миразизнинг докага ўраб ташланган гавдасини кўрди. Кўзидан, нафас олиш учун очиб қўйилган бурнидан оҳиста ўпди. Сўнгги ёшини тўкди ва бир томчиси Миразизнинг бурнига тушиб, йигит кўзини очди. Дўхтирларнинг тахминича, тушга яқин уйғониши керак эди. Аммо у кўзини жуда эрта очди. Айнан Рухшонанинг кўз ёши томчиси эртароқ уйғонишига сабаб бўлди.

— Жоним, — дея жилмайди Рухшона, — Худога минг қатла шукур! Сизни менга қайтиб берди.

Миразиз бир нималар демоқчи бўлди, лекин эплаёлмади. Шунда у кўзини юмиб очди.

— Ҳали ҳеч нарса кўрмагандай бўп кетасиз. Ўзим соғайтираман-да, кейин қулоғингиздан тортаман. Бошқа жанжаллашмайдиган бўласиз.

Назокат, латофат билан айтилган гап беморга қувват берди. У жилмайишга куч топа олди. Фақат дока остидаги табассумни қиз кўролмади. Лекин кўзнинг қулиб туришидан билдики, севган йигити (ҳа, у севиб қолганди. Икки-уч кун ичида Миразиз юрагини титрата олди. У энди унга қайлиқ эмас, севган одами сифатида қараётганди) гап-сўзларга тушунаяпти, идрок этаяпти. Демак, унинг кўнглини кўтариш учун ёлгон гапиришга мажбур бўлмаган.

— Мен сизга, — деди қувончдан кўзлари порлаган Рухшона, — овқат қилиб келаман. Ҳозир дўхтирлардан қанақа овқат сизга тўғри келишини сўрайман, кейин дарров уйга бориб... Ҳа, уйимизга сал кейинроқ хабар қиламан. Ойижон келса, мен сизни кўролмай қоламан. Шунча кугишган, яна озгина кутишсин, хўпми, жоним?!

Рухшона яшиндай отилиб чиқиб кетди. То уйга етгунича фақат Миразиз тўғрисида ўйлади. Шу боисдан ҳам Моҳирўйни унутди. Эшикни очиб дўхтирни кўрди-ю, уйдаги бемор ёдига тушди. Бироқ профессор билан гаплашишга улгурмади. Чунки “Тез ёрдам”да келганлар Моҳирўйни ўрнидан тургазиб, олиб чиқиб кетмоқда эди.

— Манави адрес, — деди профессор Рухшонага бир парча қоғоз узатаркан, — эрининг яқин қариндошлари.

Хабар берсанглар, боласини олиб кетишар. Аввал уларни чақириб, кейин қизни касалхонага оборамиз, дейдиган бўлсак, кеч қоламиз. Хуллас, бўпти, сен қолавер. Ҳа, ўжар қиз, эрталабгача ўтирдингми куёв боланинг ёнида?

Рухшонанинг юзи қизарди. У худди отасидан дакки эшитаётгандай секин бошини эгди.

* * *

Танянинг юзида табассум бор эди. Яна у ўзи билан ёнма-ён келаётган йигитнинг қўлини кучоқлаб олганди. Норматнинг кўзи тушганда қиз шеригига қараб бир нима деди. Йигит ҳиринглаб кулди ва кафти билан оғзини ёпди.

“Ҳезалак, — хаёлидан ўтказди Чўлоқ, — топганинг шу ҳезалак бўпти-да. Ҳали шу хотинчалиш остонамни босдимми?” Норматнинг ростакамига жаҳди чиқди. Туриб борсаю, эркаланиб ҳиринглаётган йигитни мажақлаб ташласа. Бурдалаб, устига чиқиб тепкиласа ва яна алламбалолар қилса... Йўқ, барибир, хумори босилмасди. Яхшиси, уни бу хонадонга киритмаса, умуман, кўрмаса эди. Яна бир алам қиладиган томони, у мана шу олифта қиз қаршисида бир неча бор ожиз қолиши эди. Тахминан ҳозир ҳам унинг нима дейиши, қанақанги дағдағалар қилишини биларди. Жавоб ҳам тайёр эди.

— Бунақанги қовоқ-тумшуқ билан кутиб олсанг, бошқа ёнингга келмай қўяман, — деди Таня Норматга яқинлашгач, худди севгилисига ноз қилаётган қиздай.

— Бошқача қаролмайман, — жавоб берди Чўлоқ. — Бошқача қарашим учун онам бошқатдан туғиб, бошқача тарбия бериши керак.

— Мен сенга сюрприз билан келаяпман, — деди Таня жилмайиб.

— Арзийдими, ишқилиб?

— Хафа қилаяпсан.

— Сен ҳеч нимадан хафа бўлмайдиган бўп қолгансан.

— Майли, қўпол, барибир, қўполлигича қолавераркан. Танишиб қўй, бу боланинг оти Витя, — дея Таня ёнидаги сариқ соч хотинчалиш йигитининг қўлига осилди. — Менинг қайлиғим, кеча танишгандик. Эртага тўйимиз.

— Индинга болангни кўтариб келсанг керак “Манави запчастим”, деб.

Ҳамма кулиб юборди. Таня ҳам. Унинг ёнида турган нусха эса қизариб кетди. Киприклари пирпиради. Лаби буришди. Худди ёш боланикидай. Афтидан, у ҳақиқатан ҳам бугунлай бошқа дунёнинг одамига ўхшарди. Кутилмаганда Таняни учратиб қолган, қиз дарров унинг кўнглига ўтирган ва улар бир зумда никоҳдан ўтишга қарор қилишганди. Лекин бунақанги тарбия кўрмаган одамга кўнглининг маликаси рўбарў келади, деб сира ўйламаган эди.

— Эътибор қилма, Витя, — деди унга қараб олган Таня, — бу ерда томи кетган одамлар яшайди. Буни қараки, ҳаммаси ақлли.

— Демак, мен адашиб келибман, шундайми? Томи кетган ақлли одамлар орасида ўзимни нима деб аташним билмай қолдим, — деди Витя ажабланиб.

— Мен биламан! — деди кулгидан зўрға ўзини тийиб турган Чўлоқ. — Сен ўзингни ҳезалак деб ата!

Аввал “пиқ-пиқ”, кейин хахолаган кулги товуши эшитилди. Боя Таня кулмаганди, шунчаки жилмайиб қўйганди. Энди у ҳам чидаб туролмади. Витянинг шолғомдан фарқи қолмади. Худди тагини ҳўл қилиб қўйган болага ўхшаб, дам унга қарайди, дам бунга. Агар Таня уни қучоқлаб, юзидан ўпмаганида, ким билсин, эҳтимол, қочиб кетган бўлармиди?

— Бас қилинглар майнавозчиликни, бечора абгор бўп қолди, — деди охири Таня.

Шу заҳоти Витя унутилди. Қиз Чўлоқнинг қўлидан ушлаб турғазди ва у билан бирга уй томонга кета бошлади. Уларнинг орқасидан ижирганиб қараган Равшан “Бу муттаҳамларнинг бирортасидаям садоқат йўқ”, дея хаёлидан ўтказди.

— Меҳмон қилишингни истаб келгандим, — деди Таня уйга кириб, оромкурсига ёнма-ён ўтирганларидан кейин.

Нормат унга қараб иржайди, кейин чапак чалди. Икки сония ўтар-ўтмас Мелининг боши кўринди.

— Ҳозир муздай пиво олиб кел, кейин қўй гўштидан битта қўлбола шашлик қилинлар, — деди ва Таняга юзланиб бармоқларини бир-бирининг орасидан ўтказди.

— Бугун ҳар кунгидан-да хушчақчақроқ кўринасан, — деди унга Таня.

— Чунки бугун одам ўлдираман.

Чўлоқ бу гапни шунчалик бемалол айтдики, ҳатто мурдаларни кўравериб, кўзи пишиб кетган Танининг ҳам эти жимирлади. У Норматга термилган кўйи қотиб қолди.

— Бунақанги кетворган одамни умрингда кўрмаган бўлсанг керак, — дея ўшшайди Чўлоқ.

— Ҳа, — деб бошини қимирлатди Таня, — сенга ўхшаган махлуқ камдан-кам дунёга келади. Туғилмаганинда нима бўларди?

— Ҳе, топган гапинг шуми? Туғилмаганимда, менга ўхшаган одам ҳаётда сенинг қўйингда ётмасди. Қоп-қоп тоза молни йўқ жойдан сенга биров топиб бермаган бўларди ва сен эрга тегмоқчи бўлган анави йигитнинг устидан ит ҳам кулмасди.

— Сенинг ёмонлигинга таъриф йўқ. Майли, ёмон бўлганинг билан фойдали одамсан. Бўлмаса, аллақачон...

— Ўлдирган бўлардинг, шундайми? — дея ҳиринглади Нормат.

— Сени кўришнинг ўзи қаҳрамонлик бўлганидан кейин ўлдирардим-да!

— Кўрдингми, барибир, сендан ҳам яхшилик чиқмайди. Аёллик назокатини, менимча, онангининг қорнида қолдирган бўлсанг керак.

— Бўлди қил, индамаса, ҳақдингдан ошасан! Ундан кўра кимни ўлдирмоқчилигингни айт.

— Афсуски, буни ҳатто ўзим ҳам билмайман. Тушимда биттасини бўғизлаганмишман, лекин башараси мутлақо нотаниш.

Шу пайт эшик очилиб, Мели кирди. Унинг қўлидаги патнисда икки шиша пиво ва ликопчада шўрданак бор эди. Биттасини қўлига олган Таня ҳар доим алламбалоларга мойиллик уйғотадиган суюқликни стаканга қўйиб ўтирмади-да, бирдан шишанинг оғзидан ича бошлади. Газагига сигарета чекди.

— Ўроз қани? — сўради у шиша яримлаб қолгач.
— Унинг нима кераги бор? — деб қўл силтади Чўлоқ.
— Мен сенга одамларни ўлдириб юбор, деб берганим йўқ, шекилли.

— Биламан, ҳожатга кирсам ҳам, улар мени кузатиши керак. Сени хабардор қилишлари керак. Жонга тегиб кетди...

— Балнисада жанжал қилган одамингни?

— Сен мени тириклайин гўрга тикмоқчимисан?! — дея бақриб юборди Нормат.

— Йўқ, аввал терингни шилиб туз босаман, кейин гўрга тикаман! Ким сенга рухсат берди жанжал кўтаришга? Ким бўпсан-у, осмонга сапчияпсан?! Ҳаммаёқда ҳозир шов-шув: органларингнинг биттаси мент экан!

Нормат ялт этиб унга қаради. Лаблари учди. Беихтиёр шишани кўтариб қулқуллади пиво ичди.

— Хуллас, — деди дарров шаштидан тушган Таня, — ўз оёғинга ўзинг болга урибсан! Мен сени қутқариб қолишга кўп ҳаракат қилдим. Лекин ҳаддингдан ошаверганингдан кейин менинг ҳам қўлимдан ҳеч нарса келмай қолди. Бу ёғини итваччаларинг билан бирга ўзинг ҳал қил! — деб Таня бўшаб қолган пиво шишани тўқ этиб стол устига қўйди. Энди ўрнадан турмоқчи бўлганда, Нормат унинг қўлидан ушлаб қолди.

— Шунчаки кетолмайсан, мен сенга озмунча бойлик келтирдимми?! Кейин турма бошлиғиниям сенинг буюртманга биноан йўқ қилдим.

— Ҳали унинг йўқотилганига кўп бўлмаган эди. Янгисини бошлаб қўйдинг.

— Менга эски-янгисининг нима фарқи бор? Йўлимни кесиб ўтдим, тамом, бошини оламан.

— Ана шу ҳовлиқмалигинг учун жуҳуд сенинг исмингни устига қора чизиқ тортиб қўйди.

— Йўқ қилинсин, деганими бу?..

— Ўзинг мендан яхшироқ биласан. КГБга ҳеч кимнинг кучи етмайди.

— Лекин сен олган молнинг кучи кўп жойга етади. Айтишларича, аёллар турмасида жой бўшаб қолганмиш.

Лидери ўлибди, деб эшитдим. Бориб айшингни сурмайсанми?!

— Одам бўлмаскансан, — деб Таня сумкачасини очди. Норматнинг хаёлига бирдан “Ҳозир тўппончасини чиқаради”, деган ўй келди. Лекин Таня ундай қилмади. Сигарета олиб лабига қистирди-да, шошмасдан тутатди. Тутунни мириқиб ичига ютиб, пиво ичди.

— Бир кунда деярли икки пачка чакиб қўйяпман! Соғлиқ кетаяпти, ёшлигимдан айрилаяпман. Лекин эвазита нима олаяпман? Сенга ўхшаган гўрсўхтанинг сассиқ гапиними? Бунисига чидолмайман! Югурдақларингга айт, ароқ келтиришсин! Сенга ўхшаб пиво “майдалаш”га сабрим чидамайди.

Таня бир шиша ароқни деярли бир ўзи ичиб қўйди. Ўзи айтганидай, лабидан сигарета тушмади. Нормат ҳам ортиқча гап қилмади. Бошида бир пиёла ичди-ю, қолган вақтини Танянинг идишини тўлдириш билан ўтказди. Мияси бўшаб қолгандай эди. Бир нарсани ўйлай олмасди. Тўғрироғи, кўрқаётган эди. Ортиқча гўдайганини энди сезиб турарди у. Яшириб қўйган молига керагидан ортиқ ишониб юборибди.

Келтирилган кабобдан Таня бир сихгина еди. Сўнг ўридан туриб, ташқарига чиқиб кетди. Ана шундан кейингина Чўлоқ ичкиликни бошлади. Ҳар сафар пиёлани бўшатганида столни муштлар, кейин сўкинарди. Бироқ кимни сўкаётганини ўзи ҳам билмасди. У ўтирган хонага аввал Равшан кирди. Кейин бирорта топшириқ бўлиб қолармикан, деган ўйда Ўроз келди.

— Шефинг тамом бўпти-ку, — деб ҳиринглади хунук башарасини баттар буриштирган Мурда Ўрозга қараб.

— Ака — зўр одам. Лекин сиз келдингиз-у, ҳамма иш чаппасидан кетди. Мақсадингиз нима ўзи? — деди жаҳли чиққан Ўроз.

— Мақсадим — сени гумдон қилиш...

Ўрозни чақмоқ чаққандай бўлди. У турган жойида бир сакради. Қўлини мушт қилиб тишларини гижирлатди. Мурданинг башараси бирдан жиддий тортди. Зеро, у Ўрозда бунақанги ўзгариш бўлишини мутлақо кутмаган эди. Ўроз

яна бир марта унинг гапини хаёлида тиклади ва бирдан портлади. Оромкурсида ялпайиб ўтирган нусханинг башарасига шунақанги тепдики, Равшан шўрлик курси билан бирга орқасига қулади. Бу пайтда бутунлай маст бўлиб қолган Нормат ширакайф кўзи билан маънисиз термилиб турарди. Ўроз ўзини Равшаннинг устига отди ва уни бўға бошлади.

— Кўй, — деди зўрға тилини айлантирган Нормат.

Ўроз бўғишдан тўхтади. Сўкинганча ўрнидан турди. Башараси қонга бўялган Равшаннинг биқинига тепди. Тепиши уни янаям зўриқтириб юборди ва шартта камарини ечди-да, Мурданинг қўлини орқага қилиб боғлади. Сўнг эшикни очиб, Мелини чақирди.

— Манави итдан тарқаганни подвалга қамаб ташла, шеф ўзига келганидан кейин яхшилаб гаплашиб қўяди.

Аммо шефнинг ўзига келишига бир кун вақт кетди. Шунда ҳам у бошининг оғриғига чидай олмай, иккита дори ичди. Сўнг бошини қисиб боғлади.

— Хўжайин, — деди ҳали-ҳануз аламидан тушмаган Ўроз, — анавини олиб чиқаман, ўзингиз гаплашиб қўйинг.

— Кимни? — сўради Нормат ҳеч балога ақли етмай.

— Мурда нусха, сизни йўлдан адаштирмоқчи бўлган одамни-да.

— Равшанни айтаяпсанми?!

— Шундай, хўжайин. Шу келди-ю, оромимиз бузилди. Режаларимизнинг пачоғи чиқди. Қаерга борсак, ишқал бўлаяпти. Чақириб, чиққан...

— Нега ҳовлиқаяпсан? Менинг олдимда овозингни баралла қўйяпсанми, валак-салак?

— Хўжайин, жоним чиқиб кетаяпти. Кеча сиз тўхтатиб қолмаганингизда, бўғиб ўлдирган бўлардим!

— Калтакни ўша туфайли едим деб ўйлаяпсанми?

— Мен сиздан сираям хафамасман. Лекин у ипириқки...

— Бўпти, бир марта сениям сазанг ўлмасин. Опкел бу ёққа.

Ўроз шошиб ташқарига чиқиб кетди ва бироздан кейин Мели билан биргаликда Равшанни судраб олиб келишди.

Нормат гапиришдан аввал Мурданинг башарасига обдан термилди. У билан бирга турмада ўтказган кунларини эслади. Ўша даврдаги хатти-ҳаракатларидан айб қидирди. Аксига олгандай, ҳеч бирини хотирлай олмади.

Равшан бўлса, Норматга ўшшайиб турарди.

— Сен Ўрозни айбдор қилган эдинг! — деди Чўлоқ кўрсаткич бармоғини Мурдага ниқтаб. — “Сотқин” левдинг, “Бор молингни обориб берган” девдинг, исботла энди!

— Исбот битта — ўша яширган жойингга обориб, молни кўрсатсин. Агар жойида турган бўлса, мени нима қилсанг қилавер, агар йўқ бўлса, мен бу тирранчанинг кўрадиганини кўрсатаман! Кейин сен билан ҳам гаплашадиган гаплар пайдо бўлади. Мени қаердан келганим эсингдан чиққанга ўхшайди. Бу югурдакларинг бир кун подвалда ётиб, ўзича қахрамон бўп қолганга ўхшайди. Юзимга теккан тепкининг нархи қанчалигини маразларинг билмасаям, сен яхши билсанг керак?!

— Ит! Ҳаддингдан ошиб кетяпсан! — бақирди жони чиққан Чўлоқ ўтирган жойидан туриб Равшанга яқинлашаркан.

— Кечадан бери чекканим йўқ, биродар. Ҳеч бўлмаса, бир дона сигарет садақа қиларсан, — деб Равшан бирдан гапни бошқа ёққа бурди.

— Яна икки соат чекмасанг, ўлиб қолмайсан, — деб Нормат эшик ёнида турган Пўлатга юзланди-да, — мошинани тайёрла, — деди.

Ўроз тетик юрарди. Башарасида ҳам мутлақо ўзгариш йўқ эди. Машинадан тушганларидан кейин ҳаммадан олдинга ўтиб олганди. Унинг ўзига бунчалик ишониши Равшанни бутунлай довдиратиб қўйди. Тахмини ўзини оқламади. Демак, энди ҳаммаси тугади. Бирон чора кўрмаса, ҳадемай, бу аҳмоқлар унинг пешонасидан отиб ташлашлари мумкин. У икки-уч марта қоқилиб кетди. Гўё йиқилган киши бўлди. Бироқ ҳар сафар Норматнинг шотирлари ўрнидан турғазиб қўяверишди. Нормат эса, унга зимдан нигоҳини қадаган эди.

Манзилга етишга юз қадамча қолганида, Равшан бирдан тўхтади.

— Юрмайсанми? — деди унинг ортидан келаётган Чўлоқ.
— Биродар, — деди унга ўгирилиб қараган Равшан, — сен билан неча йиллардан бери қалин дўстлигимизни яхши биласан-а?

— Нима демоқчи бўлаяпсан? — сўради Нормат пешонасини тириштириб.

— Сенга ҳамма сирни айтмоқчиман. Кейин ўзинг хулоса қилавер, — дея жавдираб Чўлоққа термилди Мурда.

— Гапир, — дея бурнини тортиб қўйди Нормат.

— Қисқаси, мен сендан икки кун кейин турмадан чиққандим. Уйга келиб, ҳали яхшилаб нафас олишга улгурмасидан анави сенга дағдаға қилиб кетган сатанг беш-олти та йигити билан келди. Биласан, иккита болам бор, икковиям қиз. Бу йил биттасини узатишим керак...

— Эзилмай гапир, мараз!

— Хуллас, қизларимнинг юрагини ёраёзган сатанг сенинг ёнингга боришимни, “мол”дан хабарим борлигини айтишимни буюрди. Кўнмасдан иложим йўқ эди. Биласан, қизларим бор...

— Ҳе, ўша қизларингниям... — деб бирдан бақириб юборди Нормат.

— Дўстим, мен тахминан гапирувдим.

Нормат чуқур нафас олиб чиқарди. Осмонга тикилиб, жуда баландда қанотларини кенг ёйиб парвоз қилаётган бургутга кўзи тушди.

— Бургут, — деди овоз чиқариб, — Фаррухнинг лақаби шундай эди. Ўзиям бургутдай бола эди-да, ёшгина жувонмарг бўп кетди. Ишонгинг келмайди. Балки ўша осмондаги қуш унинг руҳидир, бизни кузатаётгандир. Сенга ўхшаган пасткаш маразларни кўриб, жони чиқаётгандир? Менга сира ёмонлик қилмаган у!

— Ҳеч бўлмаса, болаларим ҳақи-ҳурмати...

— Қасамхўрлик қилаётганингда болаларингни ўйламаганмидинг, итдан тарқаган? Бекордан-бекорга Ўрознинг бошини ёрибман-да, — дея пешонасини силади Нормат ва сал нарида қараб турган Ўрозни қўли билан имлаб чақирди.

— Болам, — деди йигит ёнига келганидан кейин, — мени кечир, бекорга сендан хавфсираган эканман. Манави

итдан тарқаннинг гапига ишонибман, — деб Нормат Равшанни кўрсатди. — Энди бу нусха сенинг ихтиёрингда, билганингни қилавер.

Нормат ортига бурилиб машина турган томонга кета бошлади. Орқа томонидан “А-а-а!” деган ингроқ эшитилганида кўзини чирт юмиб очди. Очди-ю, пастликда илон изи йўлда ўрмалаб келаётган “Волга”га кўзи тушиб, шартта орқасига бурилди.

— Югуринглар! — деб бақирди йигитларига.

* * *

Таҳлил натижаларини кўздан кечирган профессор ҳамкасбига юзланди.

— Кўлимиздан ҳеч нарса келмайди, — деди ҳамкасби афсус билан бош чайқаркан.

— Тушуниб турибман, лекин ҳали жудаям ёш экан. Бунинг устига, унинг истарали, чиройлилигини бир қаранг! Шу аҳволида ногирон бўп қолаверадими? Тиббиёт илмининг мутахассиси — дўхтир бўла туриб чора тополмасак, алам қиларкан одамга, — дея қаддини ростлади профессор.

— Балки, уни вақт даволар. Мияси тормозланиш арафасида, боши жароҳатланган, ҳамма нарса Худонинг измида, — деди профессорга термилиб ўтирган шифокор.

— Ҳа, мана шундай чорасиз қолганимиздагина Худони эсга оламиз. Лекин унга қадар билганимизча юраверамиз.

— Дарвоқе, домла, сизни умуман Худога ишонмайдиган дейишарди. Бунинг устига, коммунистсиз. Ҳозир гаплирингизни эшитиб, ҳайрон қолаяпман.

Профессор ҳамкасбига ўқрайиб қаради. Олати бўйича бурнининг устини силади. Шу йўл билан у доим жаҳлдан тушарди. Суҳбатдошининг билиб-билмай айтган қупол ёки ўринсиз гапини эътиборсиз қолдирарди.

— Москвадан мутахассис чақирсак-чи? — сўради профессор атайин чалғитиш учун.

— Фойдаси йўқ. Бир ой аввалги конференцияда айнан мана шу дард кун тартибига қўйилган эди. Давосини академиклар ҳам топиполмади.

— Унда қариндош-уруғларини хабардор қилинг. Чиқмаган жондан умид, — деб профессор ўрнидан турди.

У ташқарида Донога дуч келди. Аёлга бир қанча муддат тикилиб турди. Ҳатто Доно ноқулай аҳволга тушди. “Қариб қуйилмаган чол, садқайи профессор кетсин”, деб ҳам ўйлади. Оппоқ юзи қизарди.

— Қизим, — деди кутилмаганда профессор, — нечта болангиз бор?

— Учта, — деди Доно нигоҳини ердан узмай.

— Яна битта болани тарбиялаш қўлингиздан келадимиз? Етимлигини билдирмасдан ўстира оласизми?!

Профессор ҳам жаҳл, ҳам шиддат билан худди жувонни уришаётгандай гапирарди. Доно бутунлай довдираб қолди ва нима деярини билмай каловланди.

— Саволимга аниқ жавоб беринг чайналмай!

Доно қошлари чимирилган, қовоғи уйилган, сочининг тўкилган жойларида тер пайдо бўлган одамнинг юзига зўрға қаради.

— Ҳа, — деди паст овозда.

— Бекор айтибсиз, қарай олмайсиз! Сал улғайганидан кейин етимлигини юзига соласиз. Бир умр мен аҳмоқ қарияни қарғаб юради. Анави куёви калтакланган қиз қани?! Ўша қарайди у етимчага!

Профессор Дононинг ёнидан шиддат билан ўтиб кетди. Шу тахлит ташқарига чиқди. Ўзининг билимсизлигидан (ваҳоланки, ўз йўналиши бўйича у тенгсиз эди. Лекин мия касалликлари бўйича уқуви йўқ эди. Озгина ўқиб-ўрганганди. Бу борадаги билими илмий иш қилишни хаёлига келтирмайдиган касалхона шифокориникидан ҳам камроқ эди) афсус чекди. Касалхона ҳовлисида кетма-кет иккита сигарета чекиб тугатди. “Ёшим олтмишга етди. Яна беш йил... Йўқ, етмайди. Ўн йил ўқисам, ўн йил... ўн йил... Етмишга кираман, унғача у яшаса, тузатаман. Йигирма икки-йигирма учга киргандир, ҳаётини ўттиздан кейин янгидан бошлайди. Одамга ўхшаб яшайди... Худога ишонмасмишман... валак-салак! Партияга ўтганим маскировка, олим бўлишим учун керак эди. Ярамаслар, медицина илмини эгаллашда партиянинг нима кераги бор?!” ўйларди у. Ана шу

ўйлар исканжасида қолиб, ёнгинасидан ўтиб кетган Донони кўрмади. Кўргандаям ҳеч нима демасди. Фақат “Сендақаларга садқайи аёл деган ном”, дея хаёлидан ўтказиб қўярди.

У клиникасига бормоқчи эди, лекин дарров ниятидан қайтиб, Моҳирўйнинг палатасига кирди. Ўзига нима бўлганини билмаган бечора қиз шифтга термилганча ётарди. На маъно-мазмун ва на ярқ этган нур бор эди нигоҳида. Фаррух билан учрашганларини неча мингинчи марта кўриши эди: копток тоғдан пастликка думалаб кетади. Оппок спорт кийимидаги сулув қиз унинг ортидан қувиб, ўзини бошқаролмай қолади. Қутилмаганда рўпарасида чўпон йигит пайдо бўлади. Ўзини тўхтатолмаётган қизнинг белидан кучоқлаб ушлаб қолади. Сўнг иккаласи биргалашиб думалашади. Моҳирўй гоҳ осмонни, гоҳ ерни кўради. Кейин осмонда ўша чўпон йигит пайдо бўлади. Унинг нигоҳи жудаям ўткир, юракни тешиб юборай дейди. Шу билан бирга у жудаям содда, беғубор гўдакка ўхшаб кетади. У мана шуни кўрарди. Ва ҳар сафар ширин энтикиб қўярди. Лабида жимжимадор табассум оний лаҳза умр кўрарди-ю, йўқоларди. Кейин Моҳирўй ўша лаҳзани бошқатдан кўра бошларди. Профессор унинг юзига жуда узоқ муддат термилиб турди ва ўша лабидаги оний лаҳзалик табассумни илғади. “Хайрият!” деб юборди бирдан. Нега шундай деганини ўзиям билмайди. Ваҳоланки, ақл-ҳушидан айрилганлар бундан-да кўпроқ жилмайиб туришлари ва ҳар-ҳар замон ақлли гаплар ҳам айтиб қолишларига кўп марта гувоҳ бўлганди. Лекин шу билан уларнинг бирортаси соғайиб кетмади-ку. У нимадан умид қилаётганини билмайди. Яна Моҳирўйнинг касали оғирроқ эди. У ўрнидан туролмас, бирорта ҳаракат ҳам қилмасди. Турғазсангиз туради, ётқизсангиз ётади. Гўё одам макетига ўхшайди. Фақат оғзига емак солсангиз, ўзи чайнаб ютади.

“Сен билан бирга курашамиз, тўғрими? Ахир Оллоҳ касаллиқни синов учун берган. Инсон ҳаракат қилиб, унинг давосини топсин, деган. Мен адабиётларни титкилайман, сен шундай турасан, хўпми? Кейин мен даволайман, сен тузаласан. Демак, икковимизгаям иш кўп... Шошма, шошма, кейинги ойнинг бешинчисида Ҳиндистонда бутун дунё

медикларининг йиғилиши бор-ку. Ҳа, тўғри топдинг, мен ҳам таклиф этилганман. Физ этиб учиб бораман-у, дунё олимлари олдига масалани кўндаланг қўяман. Биров у дейди, биров бу дейди. Ишқилиб, бир бало қилиб, давосини топамиз-да... Ҳали сен шўрлик болангни катта қилишинг керак. Қани энди, ёш бўлиб қолсам, қани энди, ўғлим бўлганида... Эсиз, шундай қиз-а!” дея профессор Моҳирўй билан гаплашган бўлди. Яна гапирмоқчи эди, лекин боягина гаплашган врач кириб келиб қолди. Афтидан, унга кимдир хабар берган бўлса керак. “Анави қария яна қайтиб келди. Касални безовта қиляпти”, дегандир. “Мияси айниб қолган чол ўзича нималарнидир валдираяпти”, дегандир. Яна бошқа гаплар ҳам, айтайлик, “Қариган чоғида профессорнинг шу қизга кўнгли кетганга ўхшайди, юзига термилиб қолган”, дея қўшиб қўйгандир. Албатта, бунақанги “ширин” гаплар ҳамширалардан чиқади. Ёши ўтиб қолган, умрини фақатгина укол қилишгагина сарфлаган ҳамширадан. Ёшлари бундай қилмайди. У ҳавас қилади. “Қани энди, менгаям етги ёшдан етмиш ёшгача бўлганларнинг бари ошиқ бўп қолса”, деб ўйлайди.

“Қани энди, мен ҳам кўзимни очиб, ҳеч нарсани эшитмай, гапирмай турсам. Рўпарамга олим одам келиб термилса-ю, қотса... Нималарни ўйляяпман? Ҳақиқатан ҳам, миям суйилиб қолганга ўхшайди”, — хаёлидан ўтказди профессор ва врачга ним табассум билан боқиб.

— Даволашимиз керак, ўртоқ. Сиз билан мен учун давоси йўқ касалнинг ўзи бўлмаслиги керак. Бизнинг қўл қовуштириб ўгиришга ҳақимиз йўқ, — деди.

Шифокор ҳам бошини қимирлатиб профессорнинг гапини тасдиқлади. Профессор дарров бурнини ишқалади. Лекин бу сафар ҳаракати иш бермади, жаҳли босилмади.

— Сендақа нўноқлар қандай қилиб орамизга аралашиб қолганига ҳайронман. Қўлингдан келадиган ишни қилсанг бўлмасмиди?! — деди у овозини биров баландлатиб. Рўпарасидаги одам ҳайқалдай қотиб қолди. Ранги бўздай оқариб кетди.

— Домла, нима деганингиз бу? Мен... Мен нўноқ бўп қолдимми? Қўлимдан иш келмасканми? Ўйлаб гапираяпсизми, домла?! — деди у ловдираб.

— Үйлабмас, кўриб, билиб гапираяпман! — бақирди профессор.

Профессор ҳамкасбини туртиб ташқарига чиқиб кетди.

Унинг қилигидан ғазаби жунбишга келган врач шу заҳоти қасдланди. Моҳирўйга ўқрайиб қаради. Сўнгра тепасига бориб: “Битта укол билан жойингни соламан, қизгина. Сен шу чолга ишониб юрибсанми ҳали?!” — деб иккита бармоғини шифтга термилиб ётган қизнинг кўзига яқинлаштирди.

— Қобил Содиқович, — деб қолди шу маҳал эшикни очган ҳамшира қиз.

Врач чўчиб тушди ва бирдан ортига ўгирилиб, эшик ёнидаги ҳамшира томонга юзланди.

— Қобил Содиқович, — такрорлади ҳамшира, — оғир касал опкелишибди. Сизни сўрашаяпти.

— Ҳа, ҳозир бораман, — дея эшик томон йўналди. Ҳамширанинг ёнидан ўтаётиб унга ўқрайиб қўйди.

* * *

Профессор аввал клиникасига кирди. Бошқармага қўнғироқ қилиб, таътилга чиқажагини айтди. Аризани ёзиб, ҳамширалардан бирининг қўлига тутқазиб, бошқармага тезда етказиб беришини тайинлади. Сўнгра тиббиётга оид ҳамма адабиётларни йиғди-да, жомадонга жойлаб, уйига олиб келди. Кейин уйдаги китобларнинг ҳаммасини бир жойга тўплади. Хотини ҳайрон, келини ҳайрон. Лекин уларнинг иккиси ҳам бир нима деёлмайди. Чунки бунақа пайтда домланинг ишига аралашиш мисоли овқатланаётган шерга тегинишдай гап.

Профессор ишини охирлатгач, келинини ёнига чақириб, ўғлини сўради. Келин бироз ҳадик билан уйда йўқлигини айтганидан кейин:

— Қизим, кўчага чиқинг-да, такси тутиб келинг, — деди профессор жавобни эшитгач.

Келин ташқарига чиқаётганида қайнона тўхтатди. Пичирлаб нима гап-сўзлигини сўради. Келин ҳам пичирлаб қайнотасининг гапларини унга етказди. Шундан кейингина аёл чуқур хўрсиниб, эрининг ёнига борди.

— Дадаси, узр, қаерга кетаётганингизни билмоқчийдим, — деди мулойимлик билан.

— Дачага, битта ишни ҳал қилмасам бўлмайди. Ўғлингиз келса айтинг, егуликлар обориб берсин. Қачон келишим номаълум, — деб профессор ошхонага ўтиб кетди.

Унинг дала ҳовлиси тоғнинг энг хушманзара, булоқ кўз очган жойида эди. Купи билан уч сотихча келарди. Обком кўярда-қўймай совға қилган. Сабаби, ундан сал аввалроқ айнан профессор (дарвоқе, унинг исми-шарифи Толиб Бўтаев эди. Асли Зарафшон воҳасидан. Уйи шундоққина Қорадарё бўйида. Оиласи камбағалгина эди. Толиб докторлик диссертациясини ёқлаш учун Москвага кетганида, ҳафта ичида икковиям олдинма-кетин қазо қилишганди. Энди гина фан доктори бўлган ўғилга бу хабар кечроқ етиб борди. Шу боисдан ҳам у таъзияга етиб келолмади. Эндиликда ҳар китоб очганида уларни хотирлаб, ичидан эзилди. Ҳеч кимга билдирмай, деворга осилган ота-онасининг суратига термилиб кўзини намлаб олади), унинг Ленинградда ўша ерлик дўхтирларнинг: “Икки ойгина умри қолган”, деган ташҳиси билан уйига қайтган қизининг дардига малҳам топди. Қизининг оёққа туриб кетганини кўрган обкомнинг биринчи секретари йиғлаб юборди. Клиникадан Толиб Бўтаевни қидирди. Тополмади. Уйига борди. Кўрса, каталакдай уч хонали уй, унияма битта хонаси китобга лиқ тўла. Китоблар орасида биттагина стол, стул ва бир кишилик каравот бор эди. Толиб Бўтаев бошини кўтармай алланималарни ёзиш билан овора. Тўра Жалилов уни безовта қилолмади. Бунга ҳадди сифмади. Марказдан махсус вакил келган, шу туфайли йиғилиш бор эди. Вақти жудаям тигиз, лекин у пўрим шимининг чанг бўлишини ҳам ўйламай остонага ўтирди. Бир-бир ярим соат ўтди. Профессор бошини кўтармади. Қайтанга, борган сари берилиб, иштиёқ билан ёзаверди. Пешонасидан реза-реза тер оқди. Қораланаётган қоғозга тушиб ҳўл қилди. Лекин олим бунга ҳам эътибор бермасди. Шунақанги шиддат билан ёзардики, уни кузатиб ўтирган обкомнинг биринчи секретари ҳам ҳавас, ҳам ҳайрат билан тикилиб қолди. Ҳатто

алам ҳам қилди. “Нега мен шундай ишламайман? Нега менда шунақанги лаёқат йўқ? Нега мен эшикдан кирган одамни дарҳол сезиб қоламан? Нега?!” Бу ўйлар уни азоб исканжасига итқитиб ташлади. Вақтнинг ўтишини унуттирди...

Домла ниҳоят ёзишдан тўхтади. Қаламининг орқасини пешонасига тиради. У жудаям ҳориган эди. Бўйни, боши, ҳаттоки оёқларигача оғриб қолган эди. У қаламини қоғоз устига ташлаб, кафти билан юзини ишқалади. Кейин керишди. Оғриган белига қўлини қўйиб, кўзини юмди. Шундан кейингина Тўра Жалилов секингина йўталди. Профессор аввал ён-атрофига қаради. Сўнг нигоҳини эшик томонга бурди. Тўра Жалилов ўтирган жойида қўлини кўксига қўйиб, салом берди.

— Келинг, — деди ҳайрон бўлган профессор.

— Кечирасиз, берилиб ишлаётган экансиз, халақит беролмадим. Мен обкомнинг биринчи секретари Тўра Жалилов бўламан, — деди амалдор ним табассум билан.

— Эй, шунақами? Нега полга ўтирволдингиз, оббо?! Сизга қарашмадими? — деб олим столга таяниб ўрнидан турди.

Шундагина Тўра Жалилов остонада ўтирганини сезиб қолди ва юзига қизиллик югуриб, дарров ўрнидан турди.

Улар профессорнинг ошхонасида бир косадан шўрва ичишди. Одамларнинг кўнглига йўл топиш ҳадисини олган амалдор олимнинг аёлини кўкларга кўтариб мақтади. Кейин:

— Домла, жуда бир хосиятли хонадонга келганимдан бошим осмонга етди. Кейин, домла, анчадан бери сизга ўхшаган оқил одам билан гаплашмаган эдим. Ҳаммаёқ расмиятчилик, “Фалонча Пистончиевич партия ва ҳукуматимизнинг фалончи съездида қабул қилинган ва ҳоказоларни амалга ошираётиб...” Очиги, миянгни эзиб ташлайди бунақа гаплар. Сизнинг шунақанги катта билим эгаси бўла туриб оддий инсон эканлигингизга ҳавас қилдим. Тўғриси, агар имкон бўлганида, ёнингиздан бир қадам ҳам жилмаган бўлардим. Яна бир ҳайратга солган нарса — китобларингизнинг жудаям кўплиги бўлди. Балки, бошқа жойда бундан ҳам кўп бўлса керак...

— Ҳа, — деди амалдорнинг гапларидан руҳланган профессор, — клиникада эллик-олтмиши бор, — у гапиришдан тўхтаб, секин ошхона томонга бурилиб қаради. Сўнг паст овозда деди: — Уйга опкелишимга янгангиз қўймаяпти. Шундай бўлсаям, кунда-кунора битта-иккита опкелиб турибман.

— Домла, ҳамма китобларингизни бир жойга тўплашнинг битта йўли бор, — деди Тўра Жалилов профессорга тикилиб.

— Айтинг шуни, — деди ёш боладай қувониб кетган олим.

— Агар рухсат берсангиз, саккиз сотихли бир ҳовли бор. Шартта шуни сизнинг номингизга ўтказиб қўямиз. Янгани, бола-чақаларни олиб, кўчиб ўтасиз. Хоналари кўп, иккитасини кутубхона қилволасиз.

Профессор бирдан жиддийлашди. Қошларини чимириб, томоғини қирди.

— Раҳмат, менга бунақанги такаллуфнинг кераги йўқ. Биладан, қизингизни даволаганим учун бирон нима қилмоқчи бўлаяпсиз. Мен аҳмоқ, миясини еган чол, валдираб тилимдан илиниб турибман, — деди у норози бўлиб.

Бунақа бўлишини кутмаган амалдор довдираб қолди.

— Домла, мен сизга қизимни даволаганингиз учун шундай қилаётганим йўқ. Ишингизни, китобларингизни кўрдим. Шундай олимни қўллаб-қувватламасам, партия ва ҳукуматимиз мени кечирмайди.

— Хавотир олманг, агар бирортаси бирон нима дейдиган бўлса, ўзим айтаман. Менга ҳеч ниманинг кераги йўқ, дейман. Берган эди, олмадим, дейман.

— Сиз бу гапларингиз билан нафақат ўзингизга, балки бутун бошли халққа жабр қилаяпсиз. Агар сизда ишлашингиз учун ҳозиргидан ҳам яхшироқ шароит бўлса, биласизми, бундан қанча одам наф кўради? Мен ана шу одамларнинг манфаатини ўйлаб айтаяпман, домла. Агар биз сизни асрасак, сиз бизни асрайсиз, — деди амалдор худди маъруза ўқиётгандай ҳар битта сўзга алоҳида урғу бериб.

— Ҳимм, — деди ўйланиб қолган профессор, — агар шундай бўлса, шаҳарданмас, четроқдан кичикроқ битта дача

оберсангиз. Ҳар-ҳар замон чиқиб, бир нималарни ёзиб, ўқиб келардим. Уйда ҳали неваралар оёққа ўралашади, ҳали янгангиз безовта қип қўяди.

— Майли, жудаям яхши. Зарбулоқда ўн сотихли кўркамагина дача бор. Ана шу ерни сизга ўтказиб бераман.

— Ўн сотихни нима қиламан мен? Ерни бекордан-бекорга умри ўтиб кетади. Менга биттагина кулбанинг ўзи етади.

— Хўп, сиз нима десангиз шу.

Тўра Жалилов ич-ичидан хурсанд бўлиб, елкасидан харсанг тош ағанагандай енгил тортиб, профессорнинг уйдан чиқди. Қўйнига бир даста пул солиб борганди, беролмади. Ҳадди сиғмади. Мулзам бўлишдан кўрқди.

Орадан чамаси икки ойча ўтганидан кейин обкомнинг биринчи секретари Тўра Жалилов ўз аризасига биноан ишдан бўшади. Кўп раҳбарлар уни авради. “Ишда қолинг, сиздай кадрлар биз учун ҳали жуда кўп керак бўлади”, дейишди. Лекин у кўнмади. Профессорга ҳавас қилган экан, дарров аспирантурага ўқишга кирди. Аммо оиласи бутунлай издан чиқиб кетдики, бу бутунлай бошқа тарих. Агар унга батафсил тўхталадиган бўлсак, шундоқ ҳам семирган қораламамиз бутунлай шишиб кетади.

* * *

Миразиз ётган палатага Очил Сафоев кириб келди. Бемор йигит унинг ҳурмати учун ўрнидан турмоқчи бўлди.

— Қимирлама, ётавер, шу ҳолингдаям балиқдай билтанглайсан-а, — деб у тез-тез юрганча ходимининг ёнига бориб, столни ўзига тўғрилаб ўтирди. — Хўш, герой, аҳвол қалай?

Миразиз кўзини юмиб очди.

— Зўр дегин, кўриб турибман зўрлигини. Яхшиям, яхши дўхтирга дуч келганинг, бўлмаса, кўпчиликни куйдириб нариги дунёга равона бўлардинг. Танийсанми уришганларингни?

Миразиз бошлиғига бироз термилиб турди, сўнг нигоҳини озгина бошқа томонга бурди.

— Бир марта қовун туширувдинг, эсингдами? Анави фаррош қиз-чи, кўндиролмай ўғирлаб қочмоқчийдинг. Энди ким розилик бермади?

Миразиз гапиролмасди. Агар соғ бўлган тақдирдаям нима десин? Бошлиғи мен ўша қизни қутқариб қолдим, деса ишонадими?

— Ҳазиллашдим, ука. Қанақанги болалигингни яхши биламан. Виждонинг бор сенинг. Шунинг учун ҳам ўша фаррош қиз дарров аризасини қайтариб олувди. Биламан, шунчаки кўчада оддий бир одам билан жанжаллашмагансан. Майли, соғайиб олгин, кейин улар билан яхшилаб ҳисоб-китоб қиламиз. Ҳозир фақат соғлигинг тўғрисида бош қотир. Бўпти, мен борай, сенинг ишингниям ўзим қилиб юрибман. Ҳа, анави боланиям шу касалхонага олиб келтирдим. Икковингни бир қилиб қўриқлаш осонроқ. Сен реанимациядан чиққанингдан кейин у ётган палатага ўтказишади. Ундан кейин ётган жойингда ишлайсан.

Миразиз яна бир марта соғлиқ тилаб чиқиб кетган бошлиғи Очил Сафоевга нисбатан меҳри ошди. “Мен айтган гапимни қайтариб олмайман!” деб бақирганча погонини юлиб ташлаганди. Моҳирўй билан тил топишганидан кейин дарров ўша гапидан қайтди. Қайтанга, Миразизни ёнига чақириб маслаҳат берди. “Агар қиз бола билан гаплашиш қўлингдан келмаса, айт, ўзим совчи бўп бораман уйига, ота-онасини кўндираман. Қизини сендай болага бермаса, кимга беради? Қизни ўзиям ҳозир яхши кўрмаса, келин бўп тушганидан кейин, аслида, қандай одамлигингни билганидан кейин яхши кўриб қолади”, — деди.

Ўшанда кўнгли тоғдай кўтарилганди. Ҳозир катта бошини кичик қилиб уни кўргани келганида, иккинчи марта боши осмонга етди.

Икки кундан сўнг Достонни унинг палатасига олиб киришди. Бу пайтда Миразиз бемалол гаплаша оладиган ҳолга келган эди. Айни дамда Достоннинг ҳам соғлиғи аввалгисига нисбатан яхши эди. Юришга бироз қийналса-да, ақлуши жойида эди.

Достон келганидан кейин икки соатча улар ҳеч нарсани гаплашишмади. Иккиси ҳам ўз хаёлига берилиб ётаверди.

Эшикдан Рухшона кириб келди. Юзида бир олам табас-сум, кўзида муҳаббат ўти. Афтидан, палатада аввалгидай севгилисининг ёлғиз ўзи ётибди, деб ўйлаган шекилли, унинг ёнида яна бир беморни кўриб, бироз уялинқиради. Секингина бўлажак турмуш ўртоғи билан бирга беморга ҳам салом берди. Кейин столни Миразизнинг ёнига қўйиб ўтирди. Миразизда ўзгариш катталигини, кундан-кунга соғайиб бораётганини айтди. Миразиз яхши кўрадиган овқатни тайёрлаб келган экан.

— Моҳирўй яхшими, дўхтирлар нима деди? — дея сўраб қолди кутилмаганда Миразиз.

Одатда, у агар Рухшонанинг ўзи у ҳақда гап очсагина бирон нима сўраган киши бўларди.

У шундай дейиши билан қўшни каравотда ётган йигит ялт этиб бир-бирларининг қўлини ушлаб олганча гаплашаётганлар томонга қаради. Айти шу нарса Миразизга керак эди.

— Дўхтирлар яхши дейишмаяпти, — жавоб берди Рухшона. — Жароҳати жиддий экан. Ҳали-бери тузалмаскан. Бир умр шундай қолиши ҳам мумкин экан. Бечора қизга жудаям жабр бўлди. Ўғилчаси шунақанги ширинки, қўяверасиз. Лекин-чи, анави қўшнимиз бор-ку, дўхтир профессор, ўша янгамга галати гаплар айтди. Бақириб: “Сен уни фарзандингдай катта қилолмайсан”, дебди...

— Ким?! — сўради ҳаяжондан тўлиқиб кетган қўшни каравотда ётган йигит Рухшонанинг гапини бўлиб.

Қиз у томон юзланди. Сўнг Миразизга қаради.

— Биз ўзимиз, — деб жавоб берди Рухшонанинг ўрнига Миразиз.

— Қизнинг исмини нима дедингиз? — сўради кўзини Рухшонадан узмаган йигит.

— Моҳирўй, — жавоб берди Рухшона ҳайрон бўлиб.

— Моҳирўй?! — деди баланд овозда Достон. — Унга нима қилди?!

— Билмасам, Моҳирўй биттами? — дея Рухшона энсасини қотириб Миразизга қаради.

— Бизнинг танишимиз бўлади. Ҳали мен сизга айтиб бераман, — деб яна севгилисининг ўрнига жавоб берди Миразиз ва Рухшонага кўз қисиб қўйди.

Шундан кейингина Достон бошини девор томонга бурди. Палатадошининг севгилисими, хотиними ёки бирорта яқиними, ишқилиб, ким бўлсаям эртароқ чиқиб кетишини истади. Айни чоғда, Миразизнинг палатадоши гапга аралашгани боис Рухшона ҳам кўп ўтиролмади. Хайрлашиб чиқиб кетди.

— Ўша сизлар тилга олган Моҳирўйнинг боласи ўғилми? — сўради бирдан Достон қиз кетиши билан.

— Ҳа, сиз қаердан биласиз? — деди Миразиз гўё ҳайрон бўлиб.

— Оғайни, бунинг тарихи узоқ. Нима бўлган Моҳирўйга?

— Боя келган қиз менинг қаллиғим бўлади. Яқинда уйланаман. Шу қиз уйининг ёнида кўриб қолибди. Бошига биров урганми ёки ўзи бирон жойга урволганми, ишқилиб, боши ёрилиб, дарахт остида ётганмиш. Ёнгинасида боласиям чириллаб ётганмиш. Уйига оп кирибди. Кўшниси дўхтир экан, чақириб чиқибди. Балнисага оборишибди. Қиз зўрга исми Моҳирўйлигини айтибди. Бечора чиройлигина қиз экан, роса абгор бўпти-да. Профессор ҳам тузатолмаётганмиш.

Достон секин каравотдан тушди. Унинг кўзи ўт бўлиб ёнарди. Кўллари мушт эди. Қизариб кетганди.

— Унга биров бир нима қилган. Мен ҳозироқ балнисадан чиқишим керак. Ўзим ҳаммасини ҳал қиламан. Керак бўлса, Москвадан дўхтир опкеламаман. Керак бўлса, чет элгаям бориб келаман. У тузалиши керак. У ўлмаслиги керак. Мен ваъда берганман! — деди ҳаяжонланиб.

— Ўзингизни босинг, оғайни. Ҳали ўзингиз тўла соғайиб кетганингиз йўқ, мадорсизсиз... Сиз уни қаердан танийсиз? — деди синчковлик билан Достонга тикилган Миразиз.

— Танийман, тамом-вассалом.

Достон бошқа гапирмади. Бир-бир босганча эшикка яқинлаша бошлади. Эшикни очиб, йўлакка чиқди. Йўлакда кимгадир дуч келди. Гаплашди. Миразиз амаллаб бошини кўтарди. Лекин ҳамхонасининг ким билан гаплашаётганини билолмади.

— Ака, қаерга кетаяпсиз? Сизга юриш мумкинмас деганди-ку дўхтирлар, дарров турволибсиз, — дерди ҳозиргина палатадан чиққан беморга кимдир.

— Ишим чиқиб қолди. Дўхтирларга айт, менда уларнинг ҳеч нимаси йўқ. Берган дорилари билан тузалиб кетаман. Бугун касалхонадан чиқмасам... Шошма, қаердалигини сўрамабман-ку.

Бир дақиқа ўтар-ўтмас бемор палатага қайтди. Эҳтиёткорлик билан қадам босганча Миразизнинг ёнига келди. Унинг орқасидан у билан гаплашган йигит ҳам палатага кирди.

— Қайси касалхонада ётибди ўша қиз? — сўради Достон Миразиздан.

— Билмадим, оғайни, шуни сўраш эсимдан чиқибди, — жавоб қайтарди Миразиз.

— Қизингиз қачон келади?

— Эртага.

— Уфф! Мен эртагача кутолмайман. Ёрилиб кетаман. Уйланаётган қизингизнинг адресини беринг, укам бориб билиб келади.

— Нималар деяпсиз?

— Илтимос, йўқ деманг.

— Оғайни, каравотингизга ётинг.

— Айт! — деб бирдан бақриб юборди Достон. — Айтмасанг ўлдираман!

— Ака, — деди Достоннинг қўлидан ушлаган Сухроб, — ўзингизни босинг.

— Босолмайман, — деди унга ўтирилган Достон, — тундундигми?! Сен аралашма!

— Ойим мен билан бирга келган, ҳозир дўхтирлар билан гаплашяпти.

— Ойим... — деди бирдан бўшашган Достон.

— Ҳа.

Достон бошини эгди. Чуқур-чуқур нафас олди. Сўнг каравотига бориб ўтирди.

— Ойимга ҳеч нима дема. Мен, барибир, боришим керак. Моҳирўйни кўришим керак. Шефга ваъда берганман!

Марҳабо синглиси учун ҳам ишлади. Бошлиғи роса обориб олиб келди.

— Сизлар ишга келганларингдан бери корхонамиздан барака кутарилди, — деди рус хотин.

Ким билсин, у бунақанги ибораларни қардан ўрганган? Яна ўзининг тилига шунақанги равон таржима қилиб олган эдики, ёқа ушламасдан иложинг йўқ. Марҳабо унинг гапларидан қочиб, бошини кўтармай ишлади. Ҳар доимгидан бир соат аввал ишга бориб, бир соат кейин қайтади. Полларни ювавериб, дастгоҳларни артавериб, тинка-мадори қуриydi. Шундаям миқ этмайди. Пенсонасидаги терни кафти билан артиб, чуқур нафас олади. Озгина қаддини тиклаб, ён-верига қарайди. Ўрис хотин худди ўчакишгандай унга тикилиб туради. Ҳеч нарса демайди. Аммо нигоҳидан “Қалай, синглингнинг ўрнига ишлаб маза қилаяпсанми?! Боланинг сал тоби қочса, дарров балнисага обориб ётқизиш керакми?! Ишла, йиқилиб қолгунча ишла”, деяётгандай туйилаверади Марҳабога. Шунда унинг бақриб-бақриб йиғлагиси келади. Бироқ миқ этмайди...

Уйга зўрға судралиб етиб келади. Хоналарни бир-бир кўздан кечиради. Синглисини қидиради. Лекин у йўқ, келмаган. “Уфф, ҳали уни бориб кўриб келишим керак”, деб ўйлайди. Аммо ўйи ўйлигича қолиб кетади. Чунки у жудаям чарчаган, ҳатто онаси билан ҳам тузук-қуруқ гаплашолмайди. Истар-истамас бир-икки пиёла чой ичганидан кейин тўшакка чўзилади. Дарров ухлаб қолади.

У икки кунни шу тахлит ўтказди. Учинчи кун чидай олмади. “Агар бугун ҳам ётсам, синглимнинг ёнига боролмайман. Боласи нима бўлди, нима қўйди, билмайман. Бечора синглим еганининг оғзига қараб ўтирган-дир”, деган хаёлда юзини муздай сувда яхшилаб ювди. Сўнг кийиниб ташқарига чиқмоқчи бўлганида, эшик кўнғироғи жиринглаб қолди. Очса, Одил турибди. Қўлида гулдаста. Марҳабонинг юзида табассум пайдо бўлди.

— Келинг, — деди сартаронга йўл бўшатиб.

Ошхонадан “Ким?” деган овоз келди. Марҳабо Одилга кўз қисиб қўйди-да:

— Ўзимизникилар, — дея жавоб қилди ойисига.

Одил бирдан Марҳабонинг қўлини ушлади. Унинг кўзлари қувончдан олов бўлиб ёнмоқда эди.

— Тиссе! — деди Марҳабо лабига кўрсаткич бармоғини қўйиб. — Ойим уришади. Кириг.

Боши эгик, бироз уялган Одил секин ичкарилади. Марҳабонинг онасига салом берди. Таклиф бўлгач, меҳмонхонадаги кўрпачага омонатгина ўтирди. Уй эгалари билан сўрашди.

Марҳабо чой олиб келиш баҳонасида чиқиб кетди. Нигоҳи билан уни кузатиб қўйган онаси бўлажак куёвига юзланди:

— Энди бундан бу ёғига нима қилмоқчисиз?

— Иложи бўлса... Кичкинагина тўй қилиб, қизингизни олиб кетсам, деб ният қилиб юрувдим, — деди Одил нигоҳини дастурхондан узмай.

Она хўрсинди, шунинг баробарида мижжасида ёш пайдо бўлди. “Қизимнинг ўзи билан олиб кетадиган ҳеч вақоси йўқ. Биргина ўғли бор. Шунини етаклаб, қуруқ қўл билан кириб борадими?” дегиси келди. Бироқ айтолмади. Ночорлик тилига ҳам зўр келди.

— Ойи, — деди Одил ортиқ ўтиролмай, — мен борай, озроқ ишларим бор эди. Йўл-йўлакай хабар олгани кирувдим.

— Майли, Марҳабоям сингисини кўргани бормоқчи бўп турувди.

— Тинчликми, у қаерда? — сўради ҳайрон бўлган Одил.

— Боласининг мазаси бўлмай, балнисага тушиб қолувди. Ҳали у иш чиқди, ҳали буниси, боролмадик...

— Ўзим обориб келаман, — деб Одил дарров ўрнидан турди.

У эшик ёнида чой кўтарган Марҳабоба дуч келиб, унга ташқарида қутажагини айтди.

Марҳабо “Москвич”нинг орқа ўриндиғида ўтирган қизчани кўрди-ю, яйраб кетди. Эшикни очиши билан:

— Вой, манави ширин қизчани! Бунча асал бўлмаса бу қиз! — деб унинг ёнига ўтирди.

Юзи қизарган қизчанинг боши эгик эди. Марҳабо уни бағрига босиб, юзидан чўлпиллатиб ўпди. Одил бир қўлини рулнинг устига қўйганча уларга қараб турарди. Ичига шодлик кириб келди. У анчадан бери бунақанги қувонмаганди. “Марҳабо қизимни қандай қабул қиларкан?” деб кўп ўйларди. У чуқур нафас олди. Сўнг машинани ўт олди.

Моҳирўй қаёққа кетганини ҳеч ким билмади. Врачларнинг қовоқлари осилганди. “Қандайдир йигит билан чиқиб кетди. Бошга битган бало экан, яхшиликни билмади. Яна тўполони ортиқча”, деди улар.

Марҳабо онасига айтмасдан Одил билан бирга синглисини узоқ қидирди. Бироқ бирорта ҳам болалар касалхонасидан тополмади. Бошқа касалхоналарни қидириш хаёлига келмади. Шундан кейингина онасига ҳаммасини йиғлаб айтиб берди. Она шўрликнинг ҳам кўз ёшдан бошқасига кучи етмади. Сўнг Моҳирўйнинг ўзи келиб қолишидан умид қилиб, қидирув тўхтатилди.

Орадан икки ҳафта ўтгач, Одил Марҳабони ўғли ва онасига қўшиб олиб кетди.

* * *

Достон саккиз кун деганда, гарчи дўхтирлар рухсат беришмаса ҳам, касалхонадан чиқди. Тўғри Моҳирўй ётган клиникага борди. Бечора қиз озиб қолибди. Шифтга қараб ётибди. Хаёлида Фаррух билан бирга тоғдан думалагани, ўша ним табассум ора-чора пайдо бўлиб турди. Йигит унга термилганча кўп йиғлади. У ҳам Фаррухнинг ёнида гулдай ял-ял очилиб юрган Моҳирўйни ва ўзининг ҳавас билан уларга термилганини эслади. Кейин ҳамширанинг ёнига борди. “Нега бунчалик озиб кетган?” дея сўради.

— Овқат берсак ейди, бўлмаса, ётаверади. Ҳеч нарса сўрамайди, умуман гапирмайди, — дея жавоб қилди ҳамшира. Сўнг ён-атрофига қараб олган киши бўлди-да, пичирлади: — Иложи бўлса, бу ердан олиб кетинглар. Барибир, унга ҳеч қанақанги укол қилинаётгани йўқ. Номига битта-иккита витаминлар, таблетка бераяпмиз.

— Илтимос, — деб Достон ҳамширанинг оппоқ халати чўнтагига йигирма беш сўмликни солиб қўйди, — ҳозирча ҳолидан хабар олиб туринг. Овқатига яхши қарашинг, хўпми?!

Достон ҳам худди ҳамшира каби пичирлаш асносида атрофдан кўзини узмай гапирди. Ҳамширада (ёки пулда) инсоф бор экан, бош қимирлатиб “хўп” ишорасини қилди.

Достон ўзи ётган клиникага — Миразизнинг ёнига қайтиб борди. Бу пайтда Рухшона ўша ерда эди. Миразизнинг каравотига омонатгина ўтирарди.

— Узр, — дея палата эшигини очган Достон таклифсиз ичкарига кирди.

Рухшона унинг келишидан норози бўлиб Миразизга қараб қўйди.

— Биз Достон билан қалинлашиб кетдик, — дея тушунтира бошлади қизга Миразиз. — Достонбек ажойиб бола экан.

— Кўриб турибман, иккаламиз ўтирган хонага бостириб кирди, — дея кесатди Рухшона.

— Иложим йўғиди, — деб ўзини оқлади Достон. — Ҳозирча сизларни безовта қилишга мажбурман.

— Тинчликми? — сўради ундан Миразиз.

— Тинчлик. Битта ишда ёрдамнингиз керак.

— Қўлимдан келса, бемалол.

— Моҳирўйнинг боласини топишим зарур.

— Нимага керак бўлиб қолди у? — сўради Миразиз ўзини ҳайрон бўлган киши сифатида кўрсатиб.

— Оғайни, мен Фаррух акага ваъда берганман. У тушимга кирди. Боламдан хабар олмаяпсан, деб роса сўкди. Мен унинг боласини уйимга оборишим керак. Ойим қарайди. Кейин Моҳирўйниям опкетишга тўғри келади. Даволашнинг фойдаси йўқ, вақти-соати етганидан кейин ўзига келиши мумкин экан...

— Шошманг, — деб бир қўлини юқорига кўтарди Миразиз, — бу нарсалар шунчаки ҳал бўл қолмайди. Моҳирўйнинг онаси, опаси борлигидан хабарингиз бўлса керак. Аввал улардан рухсат сўраш керак, ундан кейин давлат ҳам шунчаки сизга бериб қўймайди. Аввал обдан...

— Ҳаммасини тушунаман, оғайни, шунинг учун ҳам ёрдам берасиз, деяпман-да.

— Нега?

— У ёғини суриштирманг. Дўхтирлар уч кундан кейин сизгаям жавоб беришармиш. Кейин бошлигингизни ишга соласиз. Биргалашиб, Худо хоҳласа, Моҳирўйниям, боласиниям уйимга олиб кетамиз.

Достон ҳаяжонланиб, киприклари пирпираб, нигоҳини бир нуқтага қадаб гапирарди.

— Менинг бошлигим кимлигини сиз қаёқдан биласиз? — сўради ундан Миразиз.

— Биламан, қўяверинг у ёғини. Моҳирўй келин билан дугона бўп қолади. Бизникига меҳмонга боради. Мен Моҳирўйга уйланаман, тамом!

Рухшона қайлиғига қаради. Миразиз ўрнидан турди. У энди бемалол юраётган эди. Секин Достоннинг ёнига бориб, елкасига қўлини қўйди.

— Уйланишингиз учун унинг ўзи рози бўлиши керак. Гапиролмайдиган қиздан қандай розилик оласиз?

— У ҳали гапирарди, мана кўрасиз. Сиз фақат йўқ деманг, ёрдам беринг, ўлай агар, ёрдамингиз ерда қолмайди. Кейин мен Моҳирўйни ҳеч қачон хор қилиб қўймайман. Агар айтганларимни қилмасам, Фаррух гўрида тик туради. Хўш, ёрдам берасизми ёки аввалги касбимни давом эттирайми?

— Ўйлаб кўришим керак.

— Тўғрироқ гапиринг. Ўйлаб кўрмайсиз, бошлигингиздан сўрашингиз керак. Унинг рухсатисиз бунақанги қалтис ишга қўл уролмайсиз.

Миразизнинг юзи жиддийлашди. Хаёлидан шундай ўй кечди: “Мен ҳам худди сенга ўхшаб ўша қизга уйланмоқчийдим. Боласининг борлигиям қизиқтирмаганди. Лекин у кўнмади, кўнганида ҳозирги аҳволга тушмаган бўларди. Афсус, афсус...”

— Келишдик, — деб Миразиз Достоннинг кўзига қаради. — Мен касалхонадан чиқай, кейин киришамиз.

Улар машинага ўтиришди. Бирор чақирим юришди. Ортларидан келаётган улов илдамроқ экан, етиб олди. Нормат тўппончасини олиб, ўқларини текшириб кўрди. Кейин уни ишониб Ўрозга топширди. Орқадагиларнинг ҳам қуролланганлигига унинг шубҳаси йўқ эди. У мўлжални яхшироқ ололмайди. Рақибни нишонга оламан деб, ўзи нишонга тушиб қолиши ҳам ҳеч гап эмас. Яхшиси, яширинади. Улар билан Ўроз отишади. Ўқ тегсаям Ўрозга тегди. Ўлсаям Ўроз ўлади. Ундан кейин қуваётганлар билан мураса қилиш мумкин. Жа ошиб кетса, яширган молини беради. Шу билан ҳеч бўлмаганда, беш-олти кунни ютади. Унинг ўйи охиригача етмай, орқадаги машина етиб келди. Чўлоқ ўтирган машинанинг ёнгинасидан ўтиб кетди. Бутунлай бошқа одамлар экан. Уловлари янги, шекилли, баянликка қийналмасдан чиқиб кетаяпти.

— Тўхтат, — деди у рулда ўтирган Мелининг елкасига уриб.

Машина филдираклари қисилди, ортдаги чанг-тўзон “Жигули”нинг устига ёпирилди. Нормат ерга тушди. Ўтиб кетган уловнинг орқасидан ғазаб билан тикилганча бир муддат турди. Сўнг чирт этказиб тупурди-да, қайтиб машинага ўтираркан:

— Ортга бур, — дея буйруқ берди Мелига.

Уйига қайтиб келганида Чўлоқ ўзини жуда оғир ҳис қила бошлади. Чўмилиб чиқди. Босиб-босиб кўк чой ичди. Барибир, чарчоғи ёзилмади. Ёнига Ўрозни чақирди.

— Лаббай, хўжайин, — дея қўлини кўксига қўйганча у ўтирган хонага Ўроз кириб келди.

— Мен бировдан кечирим сўраган бандасман, — деди Нормат сигаретасини буруқситиб тутатаркан. — Лекин сендан сўрайман. Чунки айб мендан ўтди. Бекордан-бекорга саваладим сени.

— Ундай деманг, хўжайин. Англашилмовчилик бўлган. Мен сира хафамасман сиздан, — дея хиёл бошини эгди Ўроз.

— Кимдан ўтганини яхши биламан. Аммо битта нарса, барибир, мени ўйлантиради. Сен шу пайтгача анави мегажинга хизмат қилиб келгансан. Энди қандай дарров менга ўтволдинг? Бир томондан олиб қараганда, номардлик қила-япсан, тўғримасми?!

— Хўжайин, жойи келди, айтмасам бўлмайди. Сиз айтган мегажин тоғамни ўлдириб қўйган. Оилада яккаю ёлғиз эди тоғам раҳматли. Онам шўрлик укасини ўйлайвери-иб, инсульт бўлган...

— Бўлди, ҳаммаси тушунарли. Лекин, барибир, кўзингга қара. Ана, биттаси мен билан қанча вақт турмада ўтирган-ди. Нима мақсадда келганини билишим билан асфаласо-филингга жўнатдим.

— Бу ёғидан хавотир олманг, хўжайин, ҳаммаси сиз айтгандек бўлади.

— Унда ҳозир боргин-да, Танянинг уйини кузатиб кел. Қанча одами бор, нималарни режалаштираяпти, ҳаммасини оқизмай-томизмай етказиб келасан. Кейин ҳаммасини ўйлаб кўрамиз.

Ўроз уч соат деганда қайтиб келди. Унинг хурсандлиги юз-кўзидан шундоққина кўриниб турарди. Унга кўзи тушиши билан Чўлоқнинг ҳам чеҳраси очилди. Елкасидан босиб турган юк ағдарилиб, ўзини енгил ҳис эта бошлади. Кутди. Ўроз билан оралиғи ўн беш қадамча келади. Шу оралиқни шогирди эртароқ босиб ўтишини интизорлик билан кутди. Жойи келса, атиги ўн қадам масофа ҳам олис туйиларкан.

— Бунча имилладинг! — дея бақириб юборди Нормат. — Илдам-илдам юрмайсанми?!

— Хўжайин, янгилик! — дея бақирди Ўроз ҳам. — Зўр янгилик, битта чойхонага тушдингиз!

— Онангни эмгур, нималар деб валдираяпсан?!

— Окагинам, — деди шефининг ёнига етиб келган Ўроз, — даҳшат! Жухудни тинчителишибди. Тбилисига борган экан, калласини олишибди. Таня қочган, болалари онасини йўқотган жўжадай ивирсиб қолибди. Ҳозирнинг ўзидаёқ ҳаммасининг жойини солиш керак.

— Маладес! — деб Нормат ўрнидан сапчиб турди ва Ўрозни маҳкам қучоқлади. — Бу хабаринг учун унта чой-хонаям камлик қилади!

У шу заҳоти Мели билан Пўлатни чақирди. Дарров бир шиша ароқ олиб келтирди. Тўртовлон пиёлаларни тўлдириб ичишди. Чўлоқ яна битта шиша келтиришни буюрди.

— Иккинчи хабар сал нохушроқ, — деди Ўроз кайфи ошиб қолганидан кейин.

— Нима деганинг бу? — деди ҳайрон бўлган Нормат.

— Бир-иккита нусха сизнинг номингиз билан иш қилиб юрганмиш. Айтишларича, улар Венгирнинг одамлари экан. Битта болани ўласи қилиб калтаклашган. У балнисада ётиб чиқди. Шунга ментлар сизга қарши озроқ қўзғалиб қолганга ўхшайди.

— Ит эмганлар, анови иккита киссавурниям чақир. Бу-гуноқ ҳамма ишни жойига қўямиз, Венгирнинг болалари ҳозирча ўтириб туришсин. Кейин ўзим чиқазволаман. Танянинг болаларини қасам ичтирамиз!

(Иккинчи китоб тугади)

Адабий-бадий наشر

Нуриддин Исмоилов

БУРГУТ ТОҒДА УЛҒАЯДИ

Саргузашт-детектив роман

Қайта наشري

Муҳаррир Аҳмад Отабой

Дизайнер Сергей Бауэр

Техник муҳаррир Татьяна Смирнова

Мусахҳиҳлар: Фотима Ортиқова, Доно Тўйчиева

Саҳифаловчи Акмал Сулаймонов

Наشريёт лицензияси АИ №154. 14.08.09.

2013 йил 29 январда босишга рухсат этилди. Бичими 84x108 ¹/₃₂.

Шартли босма табағи 15,96. Нашр босма табағи 16,15.

Адади 3080 нусха. 52 рақамли буюртма.

Нархи шартнома асосида.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг

Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйида чоп этилди.

100128, Тошкент, Шайхонтоҳур кўчаси, 86.

www.gglit.uz

E-mail: iptdgulom@sarkor.uz, info@gglit.uz